

Pécsi Tudományegyetem
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Alkalmazott Nyelvészeti Program

Lanteri Edina

A LIGUR DIALEKTUS EGY SZOCIOLINGVISZTIKAI KUTATÁS
TÜKRÉBEN
(GENOVA, IMPÉRIA)

Témavezető: Dr. Bényiné dr. habil. Farkas Mária

Pécs
2008

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK.....	2
BEVEZETÉS.....	5
A kutatás tárgya és célja	5
I NYELV ÉS DIALEKTUS	8
I.1. Az olasz verbális repertoár	8
I.1. A dialektus meghatározása	13
I.2. Dialektus kontra nyelv.....	17
I.3. A standard olasz nyelv.....	24
I.4. Az olasz nyelv dialektusai	25
I.5. A ligur dialektus nyelvpolitikai vonatkozásai	37
I.6. A kultúra és a dialektus	42
I.7. A dialektus funkciói	46
I.8. A dialektus szociolingvisztikai összefüggései.....	48
I.9. Liguria	69
II A VIZSGÁLAT.....	77
II.1. Vizsgálati módszerek.....	77
III EREDMÉNYEK GENOVÁBAN	82
III.1. A genovai felnőtt adatközlők bemutatása.....	82
III.2. A dialektus ismeret szintje.....	83
III.3. A dialektus elsajátítás forrása	91
III.4. Az elsajátítás hatékonysága és a dialektus elsajátítás forrása.....	94
III.5. Kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók	95
III.6. Az adatközlő kommunikációs szokásai a család és ismerősök körében..	97
.....	97

III.7.	Informális nyelvhasználati szinterek	99
III.8.	Formális nyelvhasználati szinterek.....	100
III.9.	Nyelvi attitűd.....	101
IV	EREDMÉNYEK IMPÉRIÁBAN	103
IV.1.	Az impériai felnőtt adatközlők bemutatása	103
IV.2.	A dialektus ismeret szintje.....	104
IV.3.	A dialektus elsajátítás forrása	112
IV.4.	Az elsajátítás hatékonysága és a dialektuselsajátítás forrása.....	116
IV.5.	Kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók.....	117
IV.6.	Az adatközlő kommunikációs szokásai a család és ismerősök körében..	119
IV.7.	Informális nyelvhasználati szinterek	122
IV.8.	Formális nyelvhasználati szinterek.....	123
IV.9.	Nyelvi attitűd.....	125
V	ÉRTÉKELÉS	128
V.1.	Az impériai és a genovai eredmények összehasonlítása.....	128
V.2.	A dialektus elsajátítás forrása	141
V.3.	Az elsajátítás hatékonysága és a dialektus elsajátítás forrása.....	150
V.4.	Kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók.....	152
V.5.	Az adatközlő kommunikációs szokásai a család és ismerősök körében..	158
V.6.	Informális nyelvhasználati szinterek	162
V.7.	Formális nyelvhasználati szinterek.....	167
V.8.	Nyelvi attitűd.....	169
VI	KONKLÚZIÓ	174
VI.1.	Dialektus elsajátítás szintje.....	174

TARTALOMJEGYZÉK

VI.2.	A dialektus elsajátítás forrásai.....	178
VI.3.	A dialektuselsajátítás hatékonysága és forrása.....	182
VI.4.	Kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók.....	183
VI.5.	Kommunikációs szokások összefüggései.....	186
VI.6.	Informális nyelvhasználati szinterek.....	188
VI.7.	Formális nyelvhasználati szinterek.....	190
VI.8.	Nyelvi attitűd.....	191
VII	OBJEKTÍV NYELVI ANYAG.....	192
	EPILÓGUS HELYETT.....	196
VIII	CONIO.....	196
VIII.1.	Módszerek.....	197
VIII.2.	Eredmények.....	198
VIII.3.	A conioi tapasztalatok összefoglalása.....	199
IX	IL DIALETTO LIGURE NELLO SPECCHIO DI UNA RICERCA SOCIOLINGUISTICA SVOLTA A GENOVA ED A IMPERIA.....	200
X	FÜGGELÉK.....	233
	BIBLIOGRÁFIA.....	257

A LIGUR DIALEKTUS EGY SZOCIOLINGVISZTIKAI KUTATÁS TÜKRÉBEN (GENOVA, IMPÉRIA)

BEVEZETÉS

A kutatás elsősorban két város – egy nagyváros és egy kisváros – lakóinak dialektussal kapcsolatos szokásait hasonlítja össze Liguriában. A téma és városok kiválasztása nem okozott nehézséget, mert családi okok miatt hat évig Impériában éltem, így módomban állt tapasztalatokat szerezni a nyelvjárás használatáról, és betekintést nyerni a nyelvjárás használatához kapcsolódó helyi szokásokba is. Sok időt töltöttem olyan közegben, ahol a tájnyelv használata természetes volt, így bár beszélni nem beszélem, de megértem a ligur dialektus egy-két változatát, különösen a Porto Maurizióban, Onegliában, Cuneóban és Triorában beszélt változatokat. Genova kiválasztása adott volt, hiszen itt is minden évben hosszabb-rövidebb időt töltök el, másrészt olyan várost kellett választanom, amely a nyelvjárás tekintetében összehasonlítható Impériával. Bár Genovában genovai dialektust beszélnek (*genovese*), ennek megértése a ligur dialektus ismeretében nem okoz gondot.

A kutatás során különböző vizsgálati eljárások kombinált alkalmazására került sor, ötvözve a kvantitatív és a kvalitatív kutatási módszerek előnyeit.

Az eredmények alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy nagy változások jelenleg Impériában vannak folyamatban, olyanok, amelyek Genovában talán már lezajlottak a múltban. Nyitva marad azonban az a kérdés, hogy vajon ez a növekvőnek megítélt genovai tendencia elégséges lesz-e ahhoz, hogy a dialektus a jövő nemzedékek számára is hozzáférhető, tényleges kommunikációs eszköz legyen. Másrészt az sem kevésbé érdekfeszítő, hogy Impériában lassítható-e, illetve meddig tarthat még a jelenleg folyamatban lévő nyelvcsera a dialektus és az olasz nyelv között.

A kutatás tárgya és célja

A dolgozat arra keresi a választ, hogy Genovában és Impériában mennyire elterjedt a dialektus használata. Kik használják, mikor, és kivel? Mitől függ az, hogy valaki mennyire ismeri a nyelvjárást? Vagyis általában arra, hogy mennyire igazak a dialektussal kapcsolatban széles körben elterjedt előítéletek.

A tanulmány megpróbálja lépésről-lépésre megvizsgálni azoknak a – különösen Észak-Olaszországban elterjedt – véleményeknek az igazságtartalmát, amelyek szerint a dialektus elsősorban az idős, alacsony végzettségű, vidéken élő emberek sajátja. Ezek alapján a legfontosabb szociolingvisztikai változók a következők voltak:

az adatközlő

- lakhelye,
- neme,
- kora,
- iskolai végzettsége,
- foglalkozása,
- születési helye,
- lakhelyváltozása.

A kutatás hipotézise szerint a dialektusismeret szintjét elsősorban az adatközlő családjának a szociokulturális háttere befolyásolja, ezért a vizsgálatban résztvevőktől a szülei olyan személyi adatait is megkérdeztük, mint

- lakhelye,
- kora,
- iskolai végzettsége,
- foglalkozása,
- születési helye,
- lakhelyváltozása.

A kutatás legfontosabb kérdései a következők voltak:

- Milyen független változók befolyásolják a dialektusismeret szintet az egyes embereknél?
- Melyek a legfontosabb dialektuselsajátítási források?
- Melyek a dialektushasználat legfontosabb szinterei?
- A kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók összefüggései.
- Az adatközlők dialektussal szembeni attitűdje.

A vizsgálat nem reprezentatív mintával dolgozott, így az eredmények is ennek a ténynek a tudatában értelmezendők. Ennek ellenére célunk volt, hogy egy olyan

átfogó vizsgálatot készítsünk, amely statisztikailag megállja a helyét, és a lehető legapróbb részletekig tanulmányozza azt, hogy az említett kérdések mely független változók összefüggéseiben értelmezhetők.

A kutatás hipotéziseit azok a vélemények adták, amelyek a dialektussal kapcsolatos előítéletek alapjául szolgálnak Észak-Olaszországban.

I NYELV ÉS DIALEKTUS

I.1. Az olasz verbális repertoár

A nyelvi repertoár Berruto (2005) szerint azoknak a változatoknak az együttese (egy és/vagy több nyelvnek a változatai), amely abban az értelemben van jelen egy adott beszélőközösségben, hogy annak legalább egy alcsoportja használja (lásd még Grassi *et alii* 1998; Kiss 2002; Trudgill 1997; Wardhaugh 1995).

Az olasz nyelvközösségben az átlagos nyelvi repertoár alapvetően az olasz nyelv és a dialektusok változataiból áll. Más szóval, az olasz állampolgárok többsége beszéli vagy legalábbis érti az olasz nyelv néhány változatát, és sokan közülük értik vagy beszélik egy dialektus egy vagy több változatát (Grassi *et alii* 1998; Berruto 2003).

Az olasz verbális repertoárt tanulmányozó nyelvészek között egyetértés van abban, hogy a két ellentétes pólust a standard olasz és a dialektus képzik (Trumper, Maddalon 1990:162). A két pólus között elhelyezkedő változatokra vonatkozólag azonban már egyáltalán nem ilyen nagy a konszenzus.

Berruto (1997) úgy véli, hogy lehetetlen olasz verbális repertoárról beszélni, hiszen a különböző régiókban lakók közül senki sem beszéli egy másik földrajzi terület olasz változatait, illetve dialektusát. A verbális repertoár mindig csak egy-egy adott beszélőközösségre vonatkoztatható. Tehát olasz verbális repertoárról beszélni csak abban az értelemben lehet, ha megértjük, hogy egy hipotetikus verbális repertoárról van szó. Ez természetesen az olasz nyelvből és a dialektusváltozataiból áll. A két szisztéma közötti funkcionális viszony egyes jellegzetességei diglossziára utalnak. Vagyis egy olyan funkcionális megosztásra, amelyen belül az egyik változatot formális, illetőleg írott, a másikat informális helyzetben használják szóban, az egyiknek magas a presztízse, a másiknak alacsony. A témával kapcsolatban számos értekezés jelent meg (lásd Sobrero 1988; Lepschy 1977; Canepari 1980; Grassi 1985; Sthel 1987; Telmon 1989). Fontos azonban a Trumper (1977; 1984) által bevezetett makro- és mikrodiglosszia közötti különbségtétel, ami az egyes területi (és társadalmi) különbségeket veszi figyelembe. Közelebbről megvizsgálva a dialektus és az olasz nyelv egymáshoz való viszonyát szembevetendő lehet, hogy a Ferguson (1959) által megállapított kritériumok nincsenek teljes mértékben fedésben azzal a nyelvi helyzettel, amit Olaszországban megfigyelhetünk.

A diglosszia kifejezés Ferguson (1975:291–317) értelmezésében a következő:

„egy nyelv két változata egymás mellett létezik az egész közösséget átfogóan, és mindkettő meghatározott, külön funkciót tölt be.”

A szerző a következő ismertetőjegyekkel jellemzi a szóban forgó két változatot (Ferguson 1975:291–292):

Emelkedett, magas változat	„Közönséges”, alacsony változat
Tekintélyes irodalmi örökség	Nincs írásbeli hagyomány
Iskolában sajátítják el	Spontán elsajátítású elsődleges
Sztenderdizált és kodifikált	Nincs sem sztenderdizálva, sem kodifikálva”

Olaszországban azonban teljesen természetes például, hogy informális társalgásban egyaránt használják mind az olasz nyelvet, mind a dialektust. Ezen kívül drasztikusan csökkent azoknak a száma, akiknek a dialektus az elsődleges, és az olasz nyelv a másodlagos anyanyelve. Berruto (1997:4–5) a fergusoni diglosszia és az olasz nyelvi helyzet között fennálló különbség miatt vezeti be a *dilalia* (a klasszikus görög *di-* és *lalêin* társalogni, beszélgetni szavakból) kifejezés használatát. A szakkifejezés egy olyan kétnyelvű helyzetre utal, amelyben:

„sono chiaramente usati e compresenti due diversi (dia)sistemi linguistici, la cui differenza strutturale (si tratta pur sempre di varietà romanze contigue dello stesso ceppo, per di più sottoposte all’azione livellatrice della lingua standard) è tuttavia inferiore a quella che si riscontra nei repertori bilingui classici. Tale bilinguismo è di origine interna alle comunità parlanti, non è frutto di migrazioni o spostamenti di popolazioni più o meno recenti (endogeno; aspetto storico).” Berruto (1997:5)

A diglosszia és a *dilalia* különbségének érzékeltetéséhez Kollár (2006:11–12) a következőképpen idézi Berrutót:

két különböző nyelv együttes előfordulása, együttélése,
érezhető különbség az *A* és *B* változat között,
mindkét kód használata a mindennapi életben,
világos funkcionális különbségtétel az *A* és a *B* kód között,
a nyelvi szinterek egyenrangúsága,
a *B* változat standardizáltsága,
a *B* változat társadalmi rétegzettség,
az *A* és *B* kódok közötti átmeneti változatok megléte,
az *A* változat magas presztízse,
mindkét változat részvétele az elsődleges szocializációban,

a *B* kód esetleges előrelépése az alternatív *A* kód felé,
gyakori kódváltás vagy vegyes nyelvű megnyilatkozások,
a *B* változat irodalmi nyelvként való használata.¹

	Társadalmi kétnyelvűség	Diglosszia	Dilalia
1.	+	-	-
2.		+	+
3.	+	-	+
4.	-	+	+
5.	+	-	+
6.		+	-
7.		-	+
8.		-	+
9.		+ / -	+
10.		-	+
11.		+	+
12.	+	-	+
13.		+ / -	+

1. táblázat

A kétnyelvűség, a diglosszia és a dilalia összevetése

Forrás: Kollár 2006:12

A legnagyobb különbség az olasz nyelv és a dialektus funkciója között abban érhető tetten, hogy míg az olasz nyelv használata bizonyos nyelvi helyzetekben kötelező, addig nem létezik olyan nyelvi helyzet, ahol ugyanez vonatkozna a dialektusra. Klasszikus értelemben vett diglosszia (Ferguson 1975:291–317) Itáliában standard olasz és a dialektus között a XIX. század második feléig volt jellemző. A beszélőközösség nagy része a dialektust használta a mindennapi életben, és ezt örökítették át az utódoknak is. Az olasz nyelvet leginkább csak írásban és hivatalos fórumokon használták. A XX. században az

¹ Az *A* változat a fergusoni felfogásban a magas presztízű, hivatalos funkcióban használt, míg a *B* változat a köznapi társalgás eszközüél szolgáló kódot jelöli.

olasz nyelv fokozatos térnyerése olyan társadalmi rétegek részére és nyelvi helyzetekben, ahol azelőtt a dialektus volt természetes, vezetett a *dilalia* kialakulásához (Berruto 2005: 131–132).

Marcato (2002:87) véleménye szerint az olasz verbális repertoár egy *continuumot* alkot (vö. Telmon 1982; Sthel 1987, 1988; Hostenstein 1980), amely az olasz nyelv és a dialektus változataiból áll. Ebben a szisztémában az olasz nyelv képviseli az emelkedett, a dialektus az alacsony változatot. Az előbbi nagy, az utóbbi kis presztízzsel bír. Az a kétnyelvű beszélő, aki egyaránt beszél mind az olasz nyelvet, mind a dialektust, kommunikációs helyzetétől függően tesz különbséget a két nyelv között. Idegenekkel például olaszul beszél, a családban viszont dialektust használ. Ahhoz, hogy elfogadható módon közvetítsünk egy adott információt, nem elég a nyelvi kompetencia, kommunikatív kompetenciára van szükség (Marcato 2002:87).

A kommunikatív kompetencia alatt azt a nyelvre vonatkozó tudást értjük (mind a nyelvre, mind a dialektusra vonatkozólag), amelyet a beszélő birtokol, akár tudatában van ennek a tudásnak, akár nem (Grassi *et alii* 2003). „A kommunikatív kompetencia terminus tehát különböző kompetenciák, tudás és készségek összefoglaló neveként használatos: ezen belül szokás beszélni például grammatikai, szociolingvisztikai, diskurzus- és stratégiai kompetenciáról” (Bartha 2005).

Beccaria (1988:280) példájában jól érzékelhető, milyen következményekkel járhat az, ha valaki nem tartja be a beszélőközösség kommunikatív normáit:

in una „situazione <<formale>> (mettiamo che si stia parlando, a scuola, col professore) non mi sembra accettabile rivolgersi all’interlocutore con un <<Ma che pizza di libro mi ha dato in lettura!>> Per la miseria è proprio una fregatura!>> Al contrario, in una situazione <<informale>>, sarebbe preoccupante il caso del ragazzo che annunciando alla mamma di aver <<portato a compimento il suo studio>> domandasse se può prendere visione dei programmi della radiotelevisione italiana in onda nella seconda fascia d’ascolto>>. Il non rispettare le norme sociali che regolano l’agire comunicativo dà, nel caso migliore, effetti umoristici [...] nel caso peggiore, effetti di oscurità e di incomprendimento, perché la competenza linguistica del destinatario finisce per essere ignorata, se non scavalcata”.

Az olasz verbális repertoárt elsőként Pellegrini (1960) határozta meg:

- standard olasz
- regionális olasz
- regionális dialektus
- helyi dialektus

Ez a nyelvi modell azóta számtalan kiegészítést, helyesbítést és változtatást élt meg (vö. Migliorini 1963:225; Cortelazzo 1969:186; Tropea 1976:11; Coco 1977:125; Ebnetter 1977:17; Sgroi 1981:227–229).

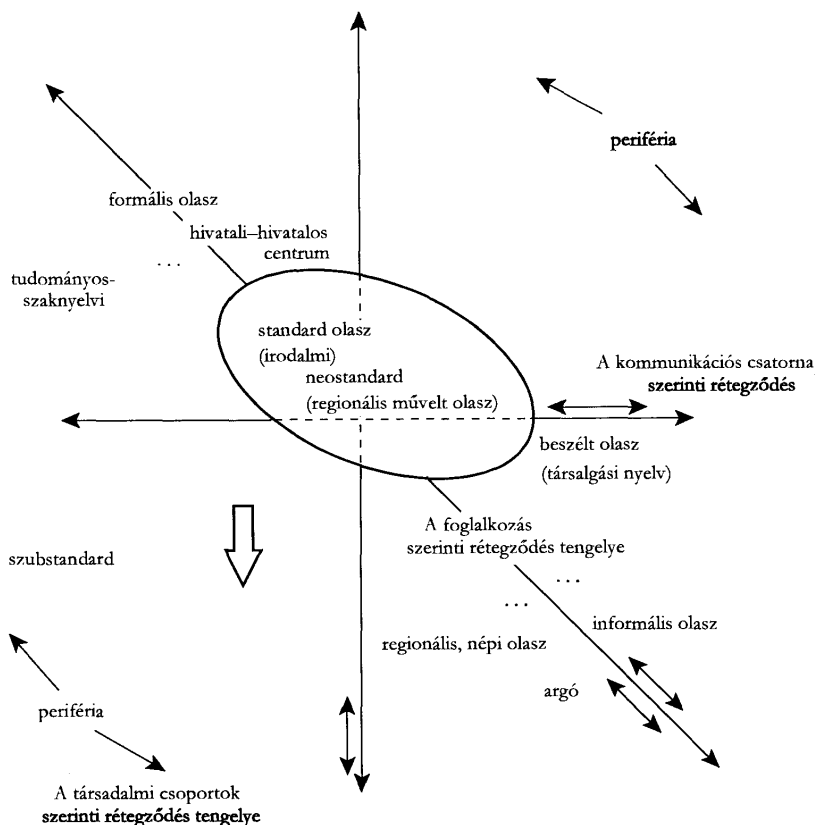
Sobrero (Sobrero-Romanello 1981:31) olyan háromlépcsős verbális repertoárt képzelt el, amelynek minden egyes foka két részre: emelkedett és alacsony változatra oszlik:

- standard olasz
- regionális olasz
- dialektus

De Maurónál (1980:107–112) a *diafase* dimenziója kapott nagyobb hangsúlyt, így ő a következő rendszert állította fel:

- tudományos olasz
- standard olasz
- népi olasz
- beszélt regionális olasz
- regionális dialektus
- helyi dialektus

Berruto (1995:87) három dimenzió mentén szemlélteti az olasz verbális repertoár egyes elemeit. A vízszintes tengely mentén különíti el az írott nyelvet a beszélttől. A függőleges tengely mentén a társadalmi rétegzettség, míg az átlós tengely mentén a szaknyelvek különülnek el. A tengelyek metszési pontján található a *neostandard*. E változat felett helyezkedik el a standard olasz, míg alatta a *szubstandard*, a regionális, illetve a népi olasz. Az, hogy a használt idióma inkább a formális vagy az informális változat felé hajlik-e, nagyban függ attól, hogy beszélt vagy írott formáról van-e szó. A beszélt változatokon belül – ahogy az írott változatokon belül is – léteznek fokozatok; nem mindegy, hogy a beszélő a barátaival, a főnökével vagy egy tudományos konferencián beszél. Minél lejjebb haladunk az 1. ábrán, annál inkább kinyílik az az olló, amely elválasztja egymástól az adott változatot a standardtól.

1. ábra

Berruto (1995:87): Az olasz nyelv lehetséges rétegződése

Forrás: Kollár 2006:17

I.1. A dialektus meghatározása

A dialektus meghatározása nem könnyű feladat. A köztudat ezt a kifejezést általában pejoratív értelemben használja; az iskolázatlan, tudatlan, paraszti származású ember sztereotípiájával párosítja. Sajnos a szakirodalomban sem egyértelmű a dialektus meghatározása; szerzőnként más-más értelmezéssel, illetőleg definícióval találkozhatunk.

A magyar nyelvben a dialektus szinonimáiként tartjuk számon a nyelvjárás, tájnyelv, tájszólás, regionális változat szakkifejezéseket. De távolról sem

egyértelmű, hogy a felsoroltak alatt mit értünk, és hogy minden esetben felcserélhető fogalmakkal van-e dolgunk.

Kiss (2001:36) szerint a nyelvjárás:

„egy adott nyelv többi nyelvváltozatától rendszerszerűen, azaz meghatározott szabályok szerint többé-kevésbé s valamennyi szinten eltérő nyelvváltozat, amely területileg kötött, elsősorban szóbeli közlésre szánt és mindenekelőtt a mindennapi életterületeket átfogó beszédmód, amely általában a falvakban felnőtt és ott lakó, a hozzá legalábbis semlegesen viszonyuló emberek elsődleges nyelvváltozatukként spontán módon használnak a számukra természetes, mindennapos, informális-familiáris beszédhelyzetekben, s elsősorban az egymás közötti kommunikációban.”

Crystal (2003:38–39) úgy véli, hogy a dialektus minden nyelvre és beszélőre használható fogalom. Minden nyelv több dialektusra bomlik; valamennyien dialektust beszélünk attól függetlenül, hogy városi, vidéki, standard vagy nem standard változatról van szó.

Az olasz szakirodalomban sem kevésbé kaotikus a helyzet. Grassi (1995:10) egy, a dialektusokról szóló konferencián szóvá tette például, hogy Graziadio Isaia Ascoli *Saggi ladini* című művében egyszerre használ olyan kifejezéseket, mint a *dialetti*, *favelle*, *varietà* és *parlari*, míg más írásokban találkozhatunk a *parlare*, *vernacolo* és *linguaggio* kifejezésekkel is.

Faggin (1972) a *La lingua friulana e le sue „chances”* című tanulmányában a friuli dialektus kapcsán a „*una lingua minore*” kifejezést használja, míg Ferrarin a *lingua* helyett a *linguaggio*-t (Gaspari 1977:157).

A dialektus szó a klasszikus görög *διάλεκτος* kifejezésből ered (amely a görög regionális változatokra utalt) (Alinei 1981:147–173; Haugen 1966: 922–935; Rusu 1989:3). A ἡ διάλεκτος kifejezés társalgást, beszélgetést jelentett, illetve a διάλογος vitát, valamint megbeszélést (vö. Thumb 1909:21–22.). Csak jóval később, Stephanus, *Polibio* című művében használta ezt a kifejezést a nyelv szó szinonimájaként. Miként éppen arról értekezett, hogy Annone milyen nehéz helyzetben találta magát, amikor az egész hadsereg előtt készült beszédet mondani. A katonák ibériaiak, kelták, ligurok, balkánok, görögök és líbiaiak voltak, nem volt tehát elvárható – jegyzi meg a szerző –, hogy a parancsnok minden harcosa nyelvét ismerje. Kétségtelen, hogy Stephanus jelen esetben a dialektus kifejezésen egy bizonyos népcsoport nyelvét értette. Polibio elmondása szerint nem képes tökéletesen lefordítani a Róma és Karthágó között született szerződést annak a hatalmas különbségnek köszönhetően, amely az archaikus és a jelenkori latin között áll fenn, és mindkét nyelvet *διάλεκτος*-nak nevezi (Cortelazzo 1976:9).

A XV. századi humanisták körében sem volt ismeretlen a dialektus kifejezés, amellyel az antik Görögországra utaltak, olyan latin kifejezéseket használva, mint a *lingua*, *idioma*, *sermo* stb. (Alinei 1984:172). Ennek ellenére a szót a mai formájában először az író, lexikográfus Niccolò Bruni alkalmazta 1546-ban (Marcato 2002:13).

A mai értelmében – vagyis szembe állítva az olasz nyelvet a helyi változatokkal – Anton Maria Salvini használta 1724-ben:

„I vostri natii dialetti vi costituiscono cittadini delle vostre città; il dialetto toscano appreso da voi, ricevuto, abbracciato, vi fa cittadini d’Italia (Cortelazzo 1969:13).”

A DeAgostini *Dizionario fondamentale della lingua italiana* c. művében (1997) a dialektus kifejezésre a következő definíciót adja:

„La lingua particolare e popolare di una città o di una zona geografica , che si differenzia notevolmente dalla lingua nazionale.”

A dialektus – folytatja – gyakran arról a megyéről kapja a nevét, ahol beszélnek. Ennek ellenére előfordul, hogy a megyehatár és a dialektushatár nem egyezik (Gaspari 1977:154). A ligur dialektus határa például túlnyúlik a megyehatáron. Ligur nyelvjárásban beszélnek Piemonte megye déli és Emilia megye nyugati részén is. Így az említett megyék dialektusterülete kisebb, mint a közigazgatási területük. Egy-egy nyelvjárási zónán belül gyakran találkozhatunk az adott dialektus más változataival is. Emilia megyében az emiliai dialektus mellett beszélnek az emiliai dialektus modenai és bolognai változatát is.

A dialektus klasszikus definíciója Marouzeau (1951) nevéhez fűződik. Megfogalmazása szerint a dialektust olyan részletek sokasága jellemzi, amelyek együttese megkülönbözteti azt a közeli változatoktól, annak a rokonságnak ellenére is, amely összeköti őket.

Itt fontos megjegyezni, hogy az utóbbi évtizedekben az Olaszországban beszélt dialektusok és a standard olasz nyelv között nagymértékben csökkent a különbség, különösen a dialektusok szókincse gyarapodott, „italianizálódott”. Ennek ellenére nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy az olasz dialektusok úgynevezett elsődleges dialektusok, „*dialetti primari*” vagyis nem az olasz nyelvből alakultak ki, hanem azzal párhuzamosan, önálló változatként (Berruto 1997).

Martinet *Dialect* (1954-5) című művében tesz próbát arra, hogy meghatározza a dialektus jelentését és helyzetét a nyelvvel szemben:

„Il dialetto è una forma locale della lingua comune, dalla quale si differenzia per alcune tolleranze peculiarità soprattutto di pronuncia e di vocabolario: si tratta

dell'opposizione tra 'parte' e 'tutto' costituito dalle singole parti. (idézi Cortellazzo 1976:16)”

Dubois (1979:149) többek között kiemeli, hogy a dialektus egy olyan nyelvi forma, amelynek saját szókincse, mondattana és fonetikája van, de a nyelvhez képest korlátozottabb a használati tere.

Cortellazzo (1976:27) szerint a nyelvjárás:

„è un variante oppositiva, sezionale, collettiva e naturale di una lingua.”

Ducrot és Todorov (1972:80) meghatározásában a dialektus egy regionális változat egy olyan nyelvben, ahol hivatalosan (a közigazgatásban, az iskolában stb.) egy másik változat a domináns.

Természetesen nem szabad elfeledkeznünk arról az immár szállóigévé vált gondolatról sem, mely szerint a nyelv egy olyan dialektus, amely hadsereggel, tengerészettel és légierővel rendelkezik (Forgue-McDavid 1972:15).

A dialektus kifejezés értelmezése nemcsak szerzőnként változatos, hanem országonként is más jelentéssel bír. Franciaországban például, ahol a múlt század második felében még számtalan dialektust használtak, különbséget tesznek a *dialecte* és a *patois* között. A *dialect* olyan változat, amelynek van irodalmi hagyománya, míg a *patois*-nak nincs. Következésképpen a franciák hajlamosak a *patois*-t pejoratív értelemben használni. Ezt a szemléletet támasztják alá azok az elméletek, amelyek a nyelvet egymásnak alá- és fölérendelt elemek összességéként határozzák meg, mint a *patois* – *szubdialektusok* – dialektusok (franciául *patois* – *dialect* – *langue*, németül *Mundart* – *Dialekt* – *Sprache*) vagy éppen a *szubdialektusok* – *mikrodialektusok* – és *idiolektusok* (Forgue, McDavid 1972:19). A *patois* kapcsán beszélhetünk városi dialektusról, de szokatlan lenne a városi *patois* kifejezés. Hasonló módon helytállónak tűnik középosztálybeli dialektusról beszélni, míg középosztálybeli *patois*-ról nem (Petyt 1980: 24–25). A *patois* Pellegrini (1977) szerint a standard olasz és a helyi (archaikus) dialektus közé sorolható, de mára szinte teljesen eltűnt az olasz verbális repertoárból (lásd még Migliorini 1963; De Mauro 1963; Cortellazzo 1972).

Az angol nyelvben a nyelv és a dialektus kifejezések felcserélhető fogalmak. Hogy éppen melyik szót használják, az politikai és társadalmi okoktól függ. A standard angolt nagyon sokféle kiejtéssel beszéljük, ezek között az RP – elfogadott kiejtés (*Received Pronunciation*) – tett szert egy bizonyos presztízsrre, ezt oktatják idegen nyelvként (Wakelin 1977:5), és ezt nevezik a királynő angoljának is (Wardhaugh 1995:28). Trudgill (1983:19) szerint ahhoz, hogy valaki a standard angolt beszélje, nem feltétlenül kell az RP-t beszélnie (lásd még Hudson 1980:24; Ferguson 1972:30).

I.2. Dialektus kontra nyelv

Az előző fejezetben a dialektus szó definícióját próbáltuk meg rekonstruálni a szakirodalom alapján. Még hosszú oldalakat írhatnánk tele újabb és újabb szerzők más és más meghatározásaival, de így sem jutnánk közelebb egy mindenki által elfogadott definícióhoz.

Talán még ennél is nehezebb annak a meghatározása, hogy hol végződik a dialektus, és hol kezdődik a nyelv. Mikor helyes dialektusról, és mikor helyes nyelvről beszélni? A köztudat – ahogyan már említettük – negatív értelemben használja a dialektus kifejezést; általában a nyelvnek egy alárendelt, rossz, helytelen változatát érti rajta (vö. Peruzzi 1967:6; Denina 1985).

Haugen (1966) kétes fogalmaknak tartja őket, és az ókori görögökig vezeti vissza a bizonytalanság forrását. Az ókori görög több nyelv változatát jelentette, amelyek mind jól elkülöníthető funkcióval rendelkeztek. Az iónt történelemírásra használták, a dórt kórus- és lírai művek írására, az attikait pedig tragédiaírássra. Később az athéni görög (*koiné*) vált a beszélt nyelv normájává. Haugen szerint a bizonytalanság abból adódik, hogy a nyelv szóval egyetlen nyelvi normára, illetve normacsoportra utalhatunk, míg a dialektussal e normák egyikére (Wardhaugh 1995:27).

Gaspari (1977:163–164) szókimondása nem hagy kétséget a szerző meggyőződése felől:

„Il problema *lingua o dialetto*, se dal punto di vista strettamente linguistico ha un certo fondamento e si risolve come abbiamo visto più a favore del secondo che del primo, [...].

I tentavi, quindi, di coloro che, fondandosi concezioni linguistiche errate, tendono aprioristicamente ad affermare il predominio del concetto di *lingua* sul *dialetto* sono assolutamente da respingere in quanto non solo ascientifici, ma soprattutto perché miranti, facendo leva sul presunto carattere di nobiltà esclusivo della lingua, carattere quasi mai ascrivito al dialetto ritenuto da molti addirittura una deformazione dell’Italiano o <<una lingua di cultura inferiore>> ad una contrapposizione non già esclusivamete linguistica, ma soprattutto razziale.”

Többen bizonyosak abban, hogy a legnagyobb különbség a nyelv és a dialektus között abban áll, hogy a nyelv kodifikált, illetve standardizált, vagyis léteznek szótárak, nyelvtani leírások, standardizált szövegek és bőséges a szépirodalmi hagyománya. Ezzel szemben a dialektust leginkább szóban használják, nem kodifikált, illetőleg standardizált, és írásos változata legfeljebb népirodalmi művekben érhető utol.

Sapir (1921) szerint:

„A nyelv a gondolatok, érzelmek és vágyak közlésének kizárólag emberre jellemző, tudatos módja akaratlagosan létrehozott szimbólumok segítségével.”

Trager (1949) így adja meg a nyelv fogalmát:

„Önkényes, hangzó szimbólumokból álló rendszer, melynek használata a társadalmi interakció eszközeként a társadalom kultúrájának egészét jellemzi.”

Hall (1964) viszont ekképpen fogalmaz:

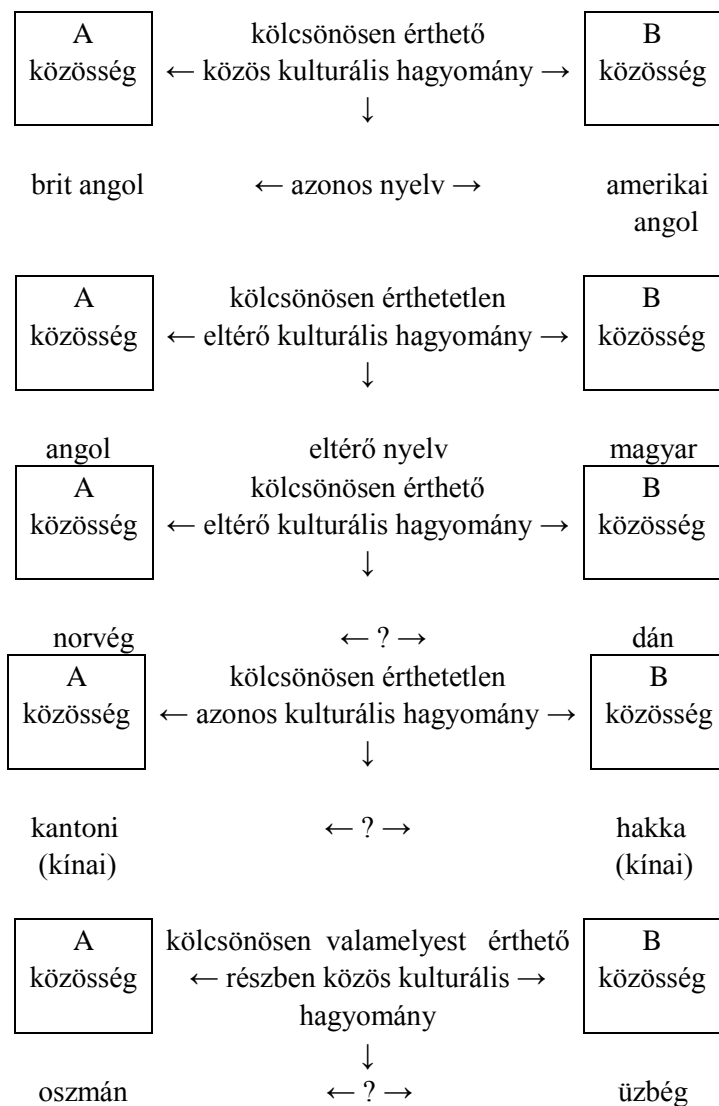
A nyelv „emberek egymás közötti kommunikációjának és interakciójának intézménye, mely önkéntes, hangzó-hallható szimbólumok szokásszerű használatára épül.”

A Crystal (2003:492) által példaként említett különböző meghatározások szerint nincs különbség a dialektus, illetve a nyelv kifejezések között, hiszen az említett definíciók éppúgy érvényesek a nyelv szóra, mint a dialektusra.

Ezt az elméletet támasztja alá a Miklós Magdaléna (2000:49) által idézett Serianni (*et alii*) is:

„A dialektus önálló nyelvi rendszer, amely a nemzeti nyelvnek csak történelmi, politikai és társadalmi okok miatt van alárendelve.”

Crystal szerint a nyelv és a dialektus között a következő kapcsolatok lehetségesek:

2. ábra

A nyelv és a dialektus lehetséges kapcsolatai

Forrás: Crystal 2003:363

Gumperz (1982:20) rávilágít arra, hogy a nyelv és a dialektus közötti határok megszabása a nyelvtől független, társadalmi–történelmi tényezőktől függ. Így fordulhat elő, hogy olyan kölcsönösen érthetetlen nyelveknél, mint a kantoni

és a mandarin, a nyelvváltozatok beszélői ragaszkodnak ahhoz, hogy mindketten a kínai eltérő dialektusait beszéljék, bár szóban nem, csak írásban tudnak kommunikálni egymással. Míg olyan kölcsönösen jól érthető nyelveknél, mint a szerb és a horvát, illetve a cseh és a szlovák, sokan teljes meggyőződéssel állítják, hogy két önálló nyelvről van szó. Előfordul, hogy két nyelvet az eltérő ábécé (szerb-horvát), vagy az eltérő írásmód, illetve a vallás (hindi-urdu) választ el egymástól. Természetesen a két változat között meglévő különbségeket fel lehet „igény szerint” nagyítani, illetve kisebbíteni, de vitás esetekben mindig az a döntő, hogyan érez az adott beszélőközösség (vö. Coulmast idézi Wardhaugh 2005:27).

Érdekes a norvég, dán és svéd nyelvi helyzet is. Ha egy utazó csak az egyik említett nyelvet ismeri, végigjárhatja a felsorolt nyelvterület bármelyikét úgy, hogy különösebb nyelvi problémája adódna. De az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a dánok elmondásuk szerint jól értik mind a norvégot, mind a svédet. A norvégok azonban kevésbé értik a dán, mint a dánok a norvégot. A svédok jól értik a norvégot, de kevésbé értik a dán. Talán a svéd nyelv egyre növekvő presztízse is hozzájárul ahhoz, hogy a dánok úgy érzik, jobban értik a svédet, mint a svédok a dán.

Bár Finnországra nem vonatkoznak az elmondottak, mégis érdemes megemlíteni a finnországi svédok esetét, hogy megérthessük egy nyelv presztízsenek a jelentőségét egy adott népcsoport életében. Finnország 600 évig svéd fennhatóság alá tartozott, ennek ellenére egyre népszerűbb a svéd nyelv a finn fiatalok körében. Kutatások bizonyítják (Vincze László 2007:65–71), hogy:

„Finnországban a svéd nyelv ismerete különös jelentőséggel bír. A finnek számára mind politikai, mind gazdasági okokból fontos a skandináv államokkal való kapcsolat, így a svédül tudók elhelyezkedési lehetőségei rendszerint lényegesen jobbak, mint az egy nyelvű finneké (Köpf 1996). Meghatározó emellett, hogy Finnországban a mai napig rendkívül magas Svédország presztízse, elsősorban gazdasági ereje és a germán kultúra miatt, illetve hogy korunk piacorientált társadalmában – főként a munkaerőpiacon való versenyképesség szempontjából – a nyelvtudás milyen komoly tőkét jelent (ráadásul aki jól tud svédül, az a többi skandináv nyelvvél is boldogul). [...] A kutatásban szereplő kétnyelvű diákok csoportjáról – azaz akiknek csak egyik szülője van svéd nyelvűként regisztrálva – többek között elmondható, hogy bár 80,5 százalékuk „kétnyelvűnek” vallja magát:

- 79.6 százalékuk számára fontos, hogy svéd iskolában tanulnak;
- 64.6 százalékuk svéd tanítási nyelvű egyetemen szeretne továbbtanulni;
- és csupán 22.1 százalékuk érzi úgy, hogy finnül „klasszabb” beszélni, mint svédül.”

A példából jól látszik, hogy hasonló történelmi események sem feltétlenül váltják ki ugyanazt a reakciót két különböző beszélőközösségben.

Magyarországon például az évtizedeken át tartó orosz nyelvtanítás kudarcai semmiben sem hasonlítanak arra a sikertörténetre, amelyre a svéd nyelv tett szert Finnországban.

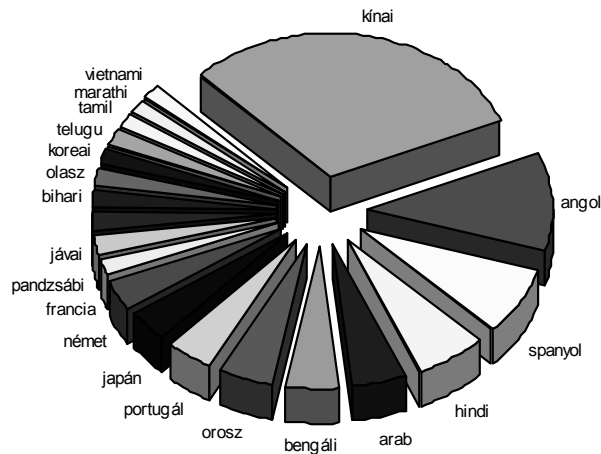
Ebben a cseppet sem egyértelmű nyelvi helyzetben, ahol sokszor túlfokozott emóciók hatására születnek döntések nyelvi kérdésekben, próbált Bell (1976: 147–157) hét olyan kritériumot felállítani, amely segíthetné az eligazodást a nyelv és annak különböző változatainak a tárgyalásakor. A kritériumok a következők: standardizálás, elevenség, történetiség, autonómia, redukció, kevertség és a *de facto* normák létezése.

A *standardizálás* az a folyamat, melynek során egy nyelvet kodifikálnak, grammatikák, nyelvtani leírások, szótárak készülnek. Ez szükséges ahhoz, hogy hivatalos formák között oktassanak egy nyelvet. Előfeltétele, hogy konszenzus alakuljon ki egy norma kiválasztásakor. Ez talán a legnehezebb és a legtöbb vitát kiváltó ok, hiszen ezzel egyidejűleg az összes többi változat leértékelődik. A standardizálás egyidejűleg veti fel az integráció és a szegregáció dilemmáját (vö. Mathiot, Garvin 1975). Célja az integráció, vagyis egy mindenki által elfogadott, értett és beszélt változat létrehozása. A folyamat természetéből fakadóan azonban a kiválasztott norma nem lehet a többi szintetizált változata. Egy ilyen törekvésnek tehát mindig lesznek vesztesei és nyertesei. Mivel a standardizálás az értelmiségi felső középosztály igyekezetének az eredményeképpen jön létre, a kiválasztott norma az általuk beszélt változatot fogja tükrözni. Ezért gyakran a kiválasztott normát a hatalom változatának, míg a „vesztes” változatokat a hatalom nélküliek változatának értékelik a folyamatban résztvevők.

Ilyen közismert standardizálási folyamatról beszélünk Itáliában az *Accademia della Crusca* (lásd Zannoni G., B., Zannoni F. 1848) vagy Franciaországban a *l'Académie Française* létrehozása kapcsán.

Az *elevenség* kritériuma a „élő” és „holt” nyelvek megkülönböztetésére szolgál. Fishman (1985) dolgozta ki azt a módszert, mely felméri egy nyelv vitalitását; a beszélőközösség demográfiai adatai, az adott nyelv politikai státusza és annak alapján, hogy mi módon adja át az idősebb generáció a nyelvet a fiataloknak (lásd még Krauss 1992).

Előfordul, hogy egy nyelv komoly presztízzsel és funkciókkal bír, jóllehet, az utolsó anyanyelvi beszélő is régen meghalt. Lásd a latin vagy a görög a nyugati kultúrákban, a szanszkrit a hindi beszélők számára, vagy a klasszikus arab az iszlám világban.

3. ábra

*A világ húsz legnagyobb nyelve anyanyelvi beszélőinek aránya
Crystal 2003:363(adatai alapján)*

Sajnos a felsorolt nyelvek kivételesen kedvező helyzete korántsem jellemző általában. Ma a földön hozzávetőleg 5–10 000 között van a beszélt nyelvek száma (vö. Grosjean 1982; Grimes 1996; Harmon 1995). Pontos adat nem létezik erre vonatkozólag, hiszen azt, hogy mi minősül nyelvnek társadalmi, politikai, etnikai, vallási stb. tényezők befolyásolják. Arról nem szólva, hogy előfordul, egy-egy változatnak akár több elnevezése is létezik – csak a hindi nyelvnek 100 elnevezése használatos Indiában (Skutnabb-Kangas, Bucak 1994:364). Vannak olyan nyelvek is, amelyek nem csak nem léteznek hivatalosan, mint a kurd, hanem komoly szankciókkal jár, ha valaki arra vetemedik, hogy ezt kétségbe vonja, ahogyan az egy kurd férfi megdöbbentő vallomásából is kiderül (Skutnabb-Kangas, Phillipson 1994: 109):

„As a Kurd in Turkey you are born in a village or a town the name of which is not valid, because names of nearly all Kurdish villages and towns I know are today changed into Turkish.

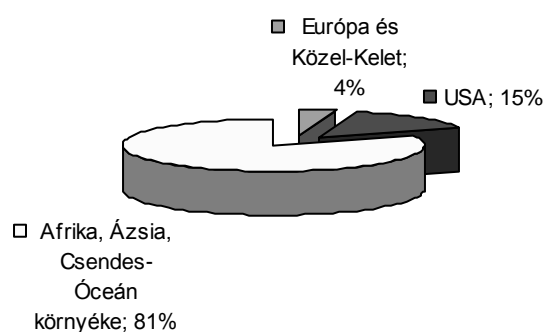
If your parents wish to give a Kurdish name, your name will not be registered by the authorities. It will be changed into Turkish. If your parents still insist to keep Kurdish name, they will be prosecuted and forced by a court to change your name into a non Kurdish name.

When you, seven years old, go to school, you won't be able to communicate with your teachers. At least if you, just like me, have parents who do not speak Turkish. It will take 4 or 5 years before you at all can speak with your teachers.

When you have becam an adult, you must be aware of all the laws which prevent you from keeping your Kurdish identity.

First of all, you are not allowed to claim that your mother tongue is Kurdish. The third section of law no. 2932 tells you what your mother tongue is: 'The mother tongue of Turkish citizens is Turkish.' You are not allowed to speak Kurdish in public places (citations from law no. 2932) ... If you, in spite of all this, speak Kurdish, you can be sentenced to a maximum of 2 years of imprisonment according to section 4 of the same law."

A világ összes jelenleg beszélt nyelvének a 95–97%-ának 10 000 és 1000 000 között van a beszélői száma, és nyelveinek a 25%-a kevesebb, mint 1000, illetve ennél kevesebb beszélővel rendelkezik. (Skutnab-Kangas 1994:23) Krauss (1992) úgy véli, hogy a nyelveknek három csoportja létezik: a kihalóban lévők (*moribond languages*), a veszélyeztetettek (*endangered languages*) és a biztonságban lévők (*safe languages*).

4. ábra

*A jelenleg beszélt nyelvek földrajzi eloszlása
Skutnabb-Kangas 1994 (adatai alapján)*

Kihalóban azok a nyelvek vannak, amelyeket már egy szülő sem tanítja a gyerekeinek, vagyis a világ nyelveinek kb. 20–50%-a. Ezek a következő száz év alatt nyomtalanul fognak eltűnni. Krauss arra a következtetésre jutott, hogy ahhoz, hogy egy nyelv „megmenekülhessen”, legalább 100 000 főnyi beszélőközösségre van szükség. Következésképpen a következő 100 évben a világ nyelveinek a 90%-a fog elveszni, és megközelítőleg 600-ra tehető azoknak a nyelveknek a száma, amelyek jelenleg nem veszélyeztetettek.

Ennek a soha nem látott ipari méretű nyelvi és kulturális *genocidiumnak* az okai elsősorban a közoktatásban és a médiában keresendőek, különös tekintettel a

televízióra, amelyet Krauss kulturális ideggáznak nevez. Hasonlóképpen gondolkodik Skutnabb-Kangas (1994), aki a nyelvi, valamint a kulturális különbségek megtartásának fontosságát a biodiverzitáshoz hasonlítja, és a földön való élet szükséges feltételének tartja.

A *történetiség* arra utal, hogy egy embercsoport egy adott nyelv használatán keresztül találja meg az identitását. Ilyen például a köznyelvi arab, a kínai, valamint a héber (Wardhaugh 1995:36).

Az *autonómia* arra a szubjektív érzésre utal, amely alapján a beszélőközösség a saját anyanyelvét különbözőnek érzi az összes többi nyelvtől (Bell 1976:147–157). Az autonómia kapcsán visszatérünk ahhoz a dilemmához, amely a dialektus és a nyelv, illetve a két változat megkülönböztetésénél már felmerült. Az egyes vélemények attól függően változnak, hogy éppen egy szegregációs vagy egy integrációs törekvés álláspontjáról van-e szó. (Lásd a már említett szerb és horvát, illetőleg mandarin és kantoni nyelvek esetét.)

A *redukció* egy változatot inkább alváltozatnak, mint független változatnak tekint (Bell 1976:147–157). Erre példa az olasz–francia határ mentén a *patois*-nak nevezett dialektus, amely a ligur dialektus egy változata, és a francia beszélők alváltozatként tartják számon. Valószínűleg maga az elnevezés is ebből a meggyőződésből fakad.

A *kevertség* arra az érzésre utal, amelyet a beszélőközösség érez az általuk beszélt változat „tisztaságával” kapcsolatban (Bell 1976:147–157). Az egyes beszélőközösségek nagy fontosságot tulajdonítanak ennek, lásd a francia és a német nyelv, míg más nyelvek esetében kevésbé tartják relevánsnak ezt a szempontot.

A *de facto* norma arra a számos beszélőre jellemző érzésre utal, amely szerint a nyelvközösségen belül léteznek a nyelvet jól és rosszul beszélő egyének (Bell 1976:147–157). Ez a múltban gyakran vezetett oda, hogy egy-egy kiválasztott változat a standardizálásnak köszönhetően presztízs változattá emelkedett, ahogy Olaszországban a firenzei vagy Franciaországban a párizsi változat.

I.3. A standard olasz nyelv

A standard olasz kifejezés értelmezése sem problémamentes. Jelentheti például azt a firenzei nyelven alapuló változatot, amelyet a grammatikák leírnak, vagy azt a regionális elemektől mentes változatot, amelyet az értelmiségiek használnak írásban, illetve azt, amelyet a médiaiskolákban tanítanak, és sokan a RAI (az olasz közszolgálati televízió) által beszélt változattal azonosítanak (D’Achille 2002:26).

A „standard” kifejezésnek a szociolingvisztikában több értelmezése létezik; felfogható például normatív, illetve előíró értelemben, arra a kodifikált változatra utalva, amely a helyes nyelvváltozatot testesíti meg, vagy éppenséggel nyelvészeti, leíró értelemben. Ebben az értelmezésben a standard kifejezés alatt olyan változatok egy csoportját értjük, amelyek társadalmilag jelöletlenek, és az átlag értelmiségi beszélő változatát testesítik meg. Gyakran a standard kifejezés alatt a nemzeti (Garvin-Mathiot 1956) nyelvet értjük. Abban az esetben, ha egy nyelv standard változata megegyezik egy társadalmilag és helyileg beazonosítható változattal, akkor ez mindig egy olyan társadalmi és kulturális elit változatát jelenti, amely jelentős gazdasági és politikai hatalommal bír. A standard változat minden esetben és minden társadalomban kimondva vagy kimondatlanul a hatalmon lévő rétegek által támogatott a közoktatáson, a közigazgatáson és a médián keresztül (Berruto 2003:186).

Sobrero (1997:84–85) standard értelmezése gyakorlatilag szintetizálja az eddig elmondottakat. A kifejezést három tulajdonság mentén határozza meg: egyrészt neutrális, vagyis jelöletlen változatról beszél, másodrészt kodifikált, és a beszélő közösségben mint helyes változat fogadott el, harmadrészt pedig a legelterjedtebb, vagyis *de facto*, míg az előző esetben a *de jure* kifejezés lenne a helytálló.

I.4. Az olasz nyelv dialektusai

I.4.1. Itália dialektusai és a gall-olasz csoport

Az olasz nyelv dialektusainak első rendszerezése Dante nevéhez fűződik. A *De vulgari eloquentia* című művének IX-XV. fejezetében nem csak a *d'oïl* és a *d'oc* nyelv között tett különbséget, hanem a között a tizennégy *vulgaris* nyelv között is, amelyet *Latinumban*, vagyis Itáliában elkülönített egymástól (Grassi:1998:71):

„Est igitur super quod gradimur ydioma tractando tripharium, ut superius dictum est; nam alii oc, alii sì, alii vero dicunt oïl. Et quod unum fuerit a principio confusionis (quod prius probandum est), apparet, quia convenimus in vocabulis multis, velut eloquentes doctores ostendunt; que quidem convenientia ipsi confusioni repugnat, que ruit celitus in hedificatione Babel. [...]”²

Quare autem tripharie principalius variatum sit, investigemus; et quare quelibet istarum variationum in se ipsa varietur, puta dextre Ytalie locutio ab ea que est sinistre;

² <http://www.thelatinlibrary.com/dante/vulgar.shtml>

nam aliter Paduani, et aliter Pisani locuntur; et quare vicinius habitantes adhuc discrepant in loquendo, ut Mediolanenses et Veronenses, Romani et Florentini; nec non convenientes in eodem nomine gentis, ut Neapoletani et Caetani, Ravennates et Faventini; et quod mirabilis est, sub eadem civilitate morantes, ut Bononienses Burgi sancti Felicis et Bononienses Strate Maioris”.³

Osztályozásának alapját az Appenninek hegygerince adta, mint *ficile culmen*, ugyanis a dialektusoknak felét, vagyis hetet, ettől balra, hetet pedig a hegyháttól jobbra helyezte el a térképen. Dante klasszifikációja részben földrajzi, részben etnikai alapokon nyugszik: fontos azonban megjegyezni, hogy a firenzei költő említést tesz arról is, hogy a felsorolt dialektusoknak jó néhány változata fedezhető fel egy-egy adott nyelvterületen belül (Grassi:1998:71).

Európában a dialektusok vizsgálatának modernebb megközelítésében olasz tudósok is élen jártak. Francesco Cherubini (1839-1853) öt kötetben publikálta a milánói–olasz szótárt *Vocabolario milanese-italiano* címmel. Pietro Monti nevéhez a *Vocabolario dei dialetti della città e diocesi di Como* (1845) és a *Saggio di vocabolario della Gallia Cisalpina* (1856) köthetők. Giovanni Spano (1851, 1840) többek között a szárd nyelv helyesírásával, a logudonai változat nyelvtanával foglalkozott, és összeállította a szárd-olasz, illetve az olasz–szárd szótárt is. Gabrielle Rosa (1850) Bergamo környékén tárta fel azokat a dokumentumokat, településneveket, szokásokat, amelyek a helyi dialektushoz kötődnek, azzal a céllal, hogy rekonstruálja a település történetét. Antonio Tiraboschi (1879; 1875; 1873) a bergamói pásztorok nyelvének tanulmányozásával, a helyi szólások összegyűjtésével, és a bergamói szótár elkészítésével írta be magát a klasszikus dialektológia történetébe. Bernardino Biondelli (1856; 1853) bár maga sem jött rá, de felfedezte a dialektus kutatás diakrónikus módszerét. Így átmenetet képezett munkásságával az empirikus és a tudományos nyelvészet között (Tagliavini 1969:10-11).

Itáliában a modern dialektológia születését azonban sokan Graziadio Isaia Ascoli *Saggini Ladini* (1873) című művének úttörő munkájában látják (Haller 1999:162). Bár a mű befejezetlen, mégis a legjobb példája annak, hogy hogyan lehet nyelvi vizsgálatot történelmi és földrajzi tényekkel összekötni. A kor tudományos szemléletének megfelelően Ascoli klasszifikációja történeti szemléletű, sőt genealógiai: elsősorban arra keresi a választ, hogy Itáliában a latin nyelvből kifejlődött idiómák közül melyek azok, amelyek leginkább hasonlítanak a kiindulási nyelvre. Majd miután megállapította, hogy Toscana az, ahol a latin

³ <http://www.thelatinlibrary.com/dante/vulgar.shtml>

leginkább megőrizte eredeti sajátosságait, áttér a komparatív vizsgálatra. Ezt követően szinkrón módszerrel hasonlítja össze a különböző változatokat a toszkánal, amelynek eredményeképpen végül három nagy csoportot különböztet meg:

- azok a dialektusok, amelyek többé-kevésbé olyan neolatin nyelvekkel állnak összefüggésben, amelyek az olasz nyelven kívül állnak;

- azok a dialektusok, amelyek kívül állnak az olasz nyelv rendszerén, de nincsenek összefüggésben más, az olasz nyelvhez nem tartozó neolatin nyelvvel sem;

- azok a dialektusok, amelyek bár eltérnek a hamisítatlan olasz, illetve toszkán változattól, de ennek ellenére részét képezhetik a toszkánal egy sajátos neolatin rendszernek.

További csoportosítást a földrajzi kollokáció tesz lehetővé. Ez alapján az első csoportba tartoznak a provanszál, a frankoprovenszál és a ladin. A második csoport a gall-olasz, amely a ligur, a piemonti, a lombard, az emiliai és a szárd nyelvből áll. A harmadik csoport pedig a velencei, a korzikai, a szicíliai és a nápolyi dialektusokból tevődik össze (Grassi *et alii* 1998:73-74).

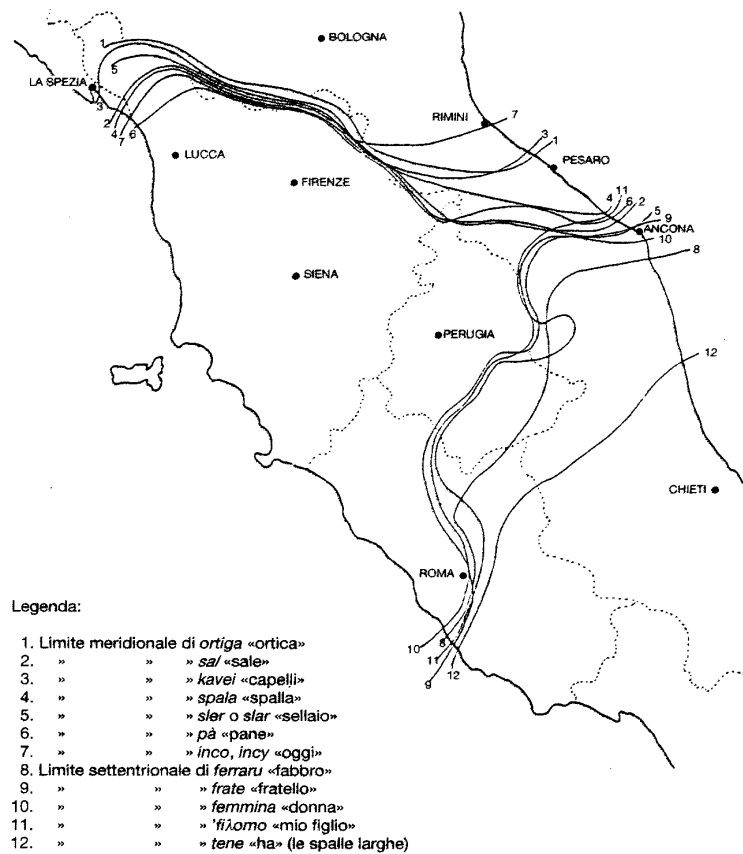
Ascoli zseniális rendszerezését a két világháború között Clemente Merlo (1924, 1934, 1937) gondolta újra. Kiegészítve azt többek között mechanikai determinációs elméletével, mely szerint a nyelvi szubsztrátumot olyan élettani tényezők is befolyásolják, mint a hangképző szervek formája. Természetesen mindez az antropológus és kriminológus Lombroso elméletének fénykorában történt. Ennek eredményeképpen született a dialektusok etnikai alapokon való osztályozása:

- északi dialektusok (kelta szubsztrátum);
- közép-déli dialektusok (ókori itáliai szubsztrátum);
- toszkán dialektusok (etruszk szubsztrátum) (Grassi *et alii* 1998:74).

Bár Merlo elmélete nem kevés kritikának adhat okot, az olaszországi dialektusok három csoportba való felosztása visszatérő elemmé válik az olasz dialektológiában. Rohlf's (1937, és Rohlf's *et alii* 1967) hármas dialektusosztályának alapját kizárólag nyelvföldrajzi kritériumok adták. A német nyelvész néhány fonetikai, morfológiai és lexikális sajátosság figyelembevételével húzza meg a nyelvföldrajzi határokat, attól függően, hogy a keresett jellegzetesség megvan-e az adott dialektusban. Így két köteg izoglosszát

jelöl ki a térképen, amelyek részben fedésben vannak egymással a Spezia-Rimini és a Róma-Ancona vonalban. Rohlfs két izoglosszájának nagy előnye, hogy bár elmélete nyelvföldrajzi tényekből indult ki, eredménye nemcsak földrajzi, hanem történelmi tényeket is tükröz, hiszen például a La Spezia-Rimini vonal megegyezik a Vatikán és a Firenzei Köztársaság határával, míg a Róma-Ancona vonal az úgynevezett pápai folyosóval (*corridoio pontificio*) (Grassi *et alii* 1998:75-77).

Devoto (1970) kombinált módszere a lényegét tekintve nem túlságosan különbözik Ascoli metódusától, hiszen mindkettő a latintól való különbséget veszi alapul rendszerében.

5. ábra

A legfontosabb izoglosszák a LA Spezia-Rimini és a Róma-Ancona vonalban

Forrás: Rohlfs 1937

Muljačič (1972) negyven sajátosságot vizsgál bináris módszerrel, amelyet később Pellegrini (1970) és Francescato (1973, 1980) is alkalmaz. A módszer lényege, hogy x sajátosság mentén összehasonlítanak két nyelvváltozatot, az eltérő elemek két pontot kapnak: nullát a megegyezők, és egyet az ambivalensek. A végén ezeket összeadják, és minél magasabb az összeg, annál inkább különbözik a két változat egymástól. A módszer hátránya azonban az, hogy nem veszi figyelembe azt a tényt, hogy az egyes vizsgált sajátosságok között lehetnek fontosabbak és kevésbé fontosak, mind nyelvtörténeti, mind társadalmi szempontból. Sobrero (1993) megítélése szerint ahhoz, hogy azonosítani lehessen a különböző dialektuszónákat, mindig az egymáshoz leginkább hasonlító nyelvjárások (A és B) nyelvtanát kellene összehasonlítani, majd az így kapott eltéréseket egybevetni a C nyelvtanával, aztán összehasonlítani C és B nyelvtanát, és ezen a módon tovább folytatni ezt D-vel, E-vel stb. Sobrero hozzáteszi azonban, hogy nagyon nehézkes lenne konkrét eredményt elérni ezzel a módszerrel, és maga is beismeri, hogy az izoglosszákon alapuló dialektusrendszerezés a legelterjedtebb, és talán a legtökéletesebb módszer (Grassi *et alii* 1998:79).

Pellegrini (1977) is ezzel a módszerrel jut el a következő csoportosításhoz:

- a) ladin;
- b) észak-olasz dialektusok;
- c) toszkán dialektusok;
- d) közép-déli dialektusok;
- e) szárd.

Természetesen ezek még tovább oszthatók regionális és szubregionális dialektusokra. Ebben a rendszerezésében az a legtöbbet vitatott tény, hogy a ladin változatok italománként kerültek a besorolásba, illetve hogy a velencei és az isztriai egy csoportba kerültek olyan dialektusokkal, mint a lombard, a piemonti vagy az emiliai. Pellegrini klasszifikációjának tényleges alapja kimondatlanul ugyan, de szociolingvisztikai. Ebből adódóan értelmezhető a ladin, a piemonti, a velencei stb., mint olasz pólus, az okcitan, vagy éppen a frankoprovenszál, mint francia pólus.

Olaszország dialektusait ma három nagy csoportra osztjuk: északi, toszkán és közép-déli. Északi dialektusokon a gall-olasz, a velencei és az isztriai dialektusokat értjük. Egyes nyelvészek külön csoportba sorolják a gall-olasz és a velencei dialektusokat, de Salvioni, Merlo és Bertoni azonos osztályba sorolta

őket, mivel nincs elégséges ok arra, hogy külön csoportba kerüljenek. A gall-olasz csoportba tartoznak:

- a. a piemonti dialektusok;
- b. a lombard dialektusok;
- c. a ligur dialektusok;
- d. az emiliai dialektusok.

A gall-olasz kifejezést először Biondelli használta, majd ezt örökítették tovább Ascoli és a modern nyelvészek is, bár az elnevezés könnyen félreértéshez vezethet, hiszen a gall szubsztrátum a ladin, a francia, a provanszál és a frankoprovenszál nyelveknek is része (Tagliavini 1969:338).

6. ábra

Olaszország dialektusai

Forrás: Coveri et alii 1998:36 idézi Kollár 2006:15

Néhány példa a gall-olasz dialektusok sajátosságairól:

1) a hosszú és ikermássalhangzók rövidülése (amely időnként teljesen eltűnhet), például: *ll > l*: *caballu(m)* > piem. lomb. Emil. *kavál*, vel. *kavalo*, és bizonyos részeken *kava^o*, *kavao*; *nn > n*, *annu(m)* > piem. lomb. Emil. *an*, vel. *ano*;

2) az intervokális mássalhangzók zöngülése, amelynek utolsó fázisa lehet a teljes eltűnés, például: *amīta*>milan. *ámeda*. bergam. *meda*, comói *amda* és vel. *amia* (ahol *-t->-d->0*); *digitu(m)*>lomb. ant. *dido*, páviai. *did*, vel. *deo*;

3) a *cl*>*č*, és a *gl*>*ǵ* kialakulása például *clamare*>piem. *čamé*, lig. *čamà.*, emil. *čamèr*, vel. *čamar*; *glacia*>piem. *ǵasa*, lomb. emil *ǵatz*, lig. *ǵasa*, vel. *ǵaso*;

4) a *c* és a *g*, az *e* és az *i* palatális hangok előtt sziszegő hanggá változik, például *cimice(m)*> bol. *tzemza*, vel. *símeze*;

5) a piemonti dialektusban *ct*>*it* -é változik, (ahogyan a francia nyelvben) *lacte*>*lâit*, a lombardban az *it* >*č* palatalizálódik, mint például a *lač* 'latte' esetében;

6) általában az *a*>*e* lesz gall-olasz dialektusokban (palatolabiális hangzók);

7) az *u*>*ü* és *o*>*ö* átalakulását a kelta szubsztrátum következményeként tartják számon, leginkább a piemonti, a ligur és a lombard dialektusokra jellemző, például *lūna* 'luna';

8) a gall-olasz dialektusokra a ligur kivételével mindre jellemző a szóvégi magánhangzó elhagyása, például *gat*, 'gatto';

9) nagyon jellemző sajátossága a gall-olasz dialektusoknak a zártabbá válás a szóvégi *i*-nek köszönhetően, például *cavél*, 'capello' (zöngésülés);

10) az észak-olasz dialektusok egyik sajátossága az alanyesetű személyes névmások elhagyása, különösen hangsúlyos esetben, például *io dico* helyett *mi digo* (Fogarasi 1987:38-39).

I.4.2. A ligur dialektus

A ligur dialektus leírásának több évszázados hagyománya van. Serra (1835) a *La storia della antica Liguria e di Genova* című művében kitér az antik genovai vezetéknevek felsorolására, és lefordítja az egykori településneveket is. Giuseppe Olivieri 1841-ben készíti el a *Dizionario domestico genovese-italiano* című genovai–olasz szótárt. Pareto (1846) és munkatársai nevéhez a *Descrizione di Genova e del Genovesato* című több mint 500 oldalas történelmi és nyelvészeti elemzés fűződik. Bernardino Biondelli 1853-ban adja ki a *Saggio sui dialetti gallo-italici* című művét. Emanuele Celesia (1863:3) *Dell'antichissimo idioma de' Liguri* című munkájában a korát jóval megelőzve állítja, hogy:

„I patrii dialetti serbando sempre alcun'aura delle origini, ci potranno adunque somministrar qualche lume intorno le oscure vicende dei popoli. La parola è la prima istoria delle nazioni: e perciò i parlari plebei sono, oserei dire, gli archivii e la più ricca miniera dei documeti d'un popolo.”

Stefano Martini *Saggio intorno al dialetto ligure* címmel publikálja kutatásait 1870-ben. 1942-től folyamatosan megjelenik a *Rivista di Studi Liguri*, amely rendszeresen helyt ad nyelvészeti jellegű cikkeknek is. Gian Carlo Ageno tollából született 1957-ben a *Studi sul dialetto genovese* című nyelvészeti tanulmány. Hugo Plomteux (1975) nevével fémjelzett a *I dialetti della Liguria orientale odierna: la Val Graveglia* című publikáció.

Napjainkban is számos közlemény foglalkozik a ligur dialektussal, terjednek a nyelvjárásban írt kiadványok, folyóiratok (*A Vaštéra, Zena, Gazzettino Sampierdarenese*, lásd 6-7. függelék), verses kötetek, recepttárak (Ramella Lucetto: *Ricette tradizionali della Liguria. La cucina Onegliese*, lásd 3-4. függelék), honlapok⁴, de hirdetések és reklámok is (lásd 5. függelék).

Az impériai kiadványok közül érdemes megemlíteni a Pastor Guido helyettes püspök nevéhez fűződő *Ciabroti in lengagiu biijinòlu cun e „ulse” dei mei aregordi* című, 1990-ben megjelent buggiói–olasz szótárt, amely tartalmazza a buggiói (Bordighera belső területének) változat teljes leírását is. 2000-ben jelent meg Impériában a Carlo Bartolomeo Usanna munkáját összefoglaló *Visione d'altri tempi* című Villanova D'Albenga-i–olasz szótár, amely nem csak szószedetként funkcionál, hiszen a szerző számtalan helyi közmondást és régi szokás leírását is összegyűjtötte művében.

Egyre-másra jelennek meg a ligur dialektus változatainak szótárai, illetve grammatikai leírásai is. Ízelítőül néhány: Adriano Agostino (2006) *Dizionario Genovese*, Carlo Olivari (2006) *Vocabolario ge-it e it-ge Zeneise riso rco*, Riccardo Cattoni (2003) *Prontuario per leggere e scrivere il genovese*, Giulia Petracco Sicardi (2002) *Prontuario Etimologico Ligure*, Franco Bampi (2004) *Maniman Giocosu manuale per ben parlare in genovese*, Vito Elio Petrucci (2002) *Grammatica sgrammaticata della lingua genovese*.

A helyi iniciatívák közül kiemelendő a Pontedassioi Önkormányzat kezdeményezése, amely 1999 óta minden évben megrendezi a *Vuxe de Ligüria*-t, vagyis egy olyan prózamondó versenyt, ahol a résztvevők valamely ligur változatban adnak elő egy általuk választott prózát. A legjobbnak talált művek⁵ (lásd 2. függelék) az azonos című kötetben jelennek meg évről-évre.

A ligur dialektust, illetve annak valamely változatát beszélők Liguria csaknem egész területén, kivételt képez azonban a megye keleti oldalán fekvő Sarzana, ahol a luniai dialektus terjedt el. A ligur dialektust azonban nem csak Liguriában beszélők, hanem a megye közigazgatási területén kívül is, például

⁴ <http://www.dialettando.com/regioni/Liguria.lasso>

⁵ Például Giuseppe Cassinelli *Tunù e u luvu*.

Franciaországban Tenda környékén, a Tanaro völgyben, Scriviában Piemonte megyében, valamint néhány toscanai településen Massa város határával bezárólag.⁶

A ligur dialektuson belül a következő változatokat különböztetjük meg egymástól (http://wopedia.mobi/it/Lingua_ligure):

- keleti ligur (Liguria keleti határa és Levanto között);
- genovai ligur (Moneglia és Noli között);
- közép-nyugati ligur (Finale Ligure és Taggia között);
- nyugati ligur (Taggia és Monaco között);
- alpoki ligur (a hegyvidéken a nyugati területeken);
- oltregioi ligur (az oltregioi választóvonal fölött);
- gyarmati ligur (Szardínia szigetén Calasetta és Carloforte nevű városokban).

Az északi ligur változatokra jellemző:

a latin *u>ü*, illetve *o>ö* változása például a *plus>ciü*, *novu>növu* esetében;
 a *-ct-* evolúciója, (kelta hatásra) *factu>faitu>fætu*;
 a *-cl-* és a *-gl-* palatalizációja *clamare>ciamâ*, *glarea>giæra*;
 az intervokális mássalhangzók zöngésülése, amelynek utolsó fázisa lehet a teljes eltűnés *locu>lögu*, *cepulla>sevulla>seulla>siòula*, *digitu>diu*.

A közép-déli változatokra jellemző:

a hangsúlytalan és a szóvégi magánhangzók megtartása, kivéve, ha azok *-n-*, *-l-* és *-r-* után állnak, például *gattu* az északi *gat* helyett, vagy *mnestra* helyett *menestra*, de *can* a *cane* helyett;
 a *-pl-*, *-bl-*, és a *-fl-* palatalizációja például *planta>cianta*, *blasphemia>giastemma*, *flore>sciu*.

Általában jellemző a ligur változatokra:

az *-l-* átváltozása *l>r*, az *-r-* palatalizációja *r>ř*, egyes változatokban az *-r-* teljesen eltűnik, *caru>cařu>câu*, *mařavëggia>mävëggia*, *ciæřu>ciæu*.

⁶ <http://www.italiadonna.it/public/percorsi/02014/liguriad.htm>

I.4.3. Az impériai nyelvjárás

Az impériai dialektus gyökere 5000 évvel ezelőttre nyúlik vissza, amikor afrikai és ázsiai népek települtek le Szicíliában, és a mai Liguria, illetve Piemonte területén. Az említett vidéket egyedülként lakták egészen a bronzkorig (Kr. e. 1800), majd druidokkal, gallokkal, keltákkal és etruszokkal kerültek kapcsolatba. Bár az említett népek kultúrája hatással volt rájuk, ennek ellenére sikerül megőrizniük ősi jellemzőiket: állhatatosságukat, alkalmazkodó képességüket, mértékletességüket, lojalitásukat és a szokásaikba vetett erős hitüket. A következő hatás Kr. e. 1800 és 1100 között érte a dialektust, amikor Németország nyugati feléből békés bevándorlók érkeztek a területre. Még hangsúlyosabb befolyás érte a nyelvet és a ligur kultúrát Kr. e. a VII. században, amikor a Padán-síkság felől indoeurópai népek telepedtek le, és terjesztették el a felperzselt ugar gyakorlatát. Kr. e. 600-ban Görögországból, a Korinthoszi-csatorna környékéről származó bevándorlók megalapították Marseille városát, akkor még ligur földrészen. Az ő hatásuk még ma is érződik a jellegzetes genovai kiejtésben. A ligur dialektus a legnagyobb fejlődést a római uralom alatt, Kr. e. 238-ban érte el. Erre az időszakra jellemző a jelentős szókincsbeli gazdagodás, és a szuffiszumok kialakulása (Vas 1986:11).

A város egyesítéséig, 1923-ig, a település két részre oszlott: Porto Maurizióra és Onegliára. A két kisvárost csak egy keskeny hegyi patak választja el egymástól, amely medre nyáron általában teljesen kiszárad, de a két település lakói megkülönböztetik egymástól a portói és az onegliai nyelvjárást. Természetesen sem az egyik, sem a másik változat nem standardizált, és a két változat különbsége csupán némi kiejtésbeli eltérést jelent, amelyet csak az igen vajt fülű impériaiak fedeznek fel. Így a továbbiakban a kutatás nem tesz különbséget a két változat között, hanem egységesként kezeli őket.

Ramella (1989:12) az onegliai szótár megírásakor a következő fonetikai átírást alkalmazza:

- â** az *a* és az *o* közötti hang, mint a *mâ*, 'mare', *sâ*, 'sale' szavakban. Az igék végén mindig hangsúlyos: *sautâ*, 'saltare', *cantâ*, 'cantare';
- a'a** hosszú *a*, mint az *a'a*, 'alla' szóban;
- aa, ee, uu** mindkét magánhangzót külön kiejtjük, mint az *aagnu*, 'ragno', *eemitta*, 'eremita', *uuccu*, 'allocco' szavakban;
- é** zárt *e*, mint a *péve*, 'pepe', *fréve*, 'febbre' szavakban;
- è** nyílt *è*, mint a *pè* 'piede', *prève*, 'prete' esetében;
- ö** a német *ö*, mint a *mö* 'molo', *sö*, 'sorella' szavakban;
- ü** a német *ü*, mint a *mü* 'mulo', *merlüsso*, 'merluzzo' szavakban;

j	félmássalhangzó, mint a <i>sōja</i> , 'soglia', <i>cōje</i> , 'raccoliere' esetében;
x	a francia <i>j</i> , mint a <i>déxe</i> , 'dieci', <i>péxe</i> , 'pece' szavakban;
s'c	a két mássalhangzót külön ejtjük ki, mint a <i>s'céttu</i> , 'schietto', <i>s'ciaffu</i> , 'schiaffo' szavakban;
ś	lágú <i>s</i> , mint a <i>caśâna</i> , 'cliente', <i>fuguśu</i> , 'focoso' szavakban;
z	mindig lágú <i>z</i> , nagyon hasonlít a <i>tesoro</i> szóban lévő <i>s-re</i> , <i>bàzua</i> , 'strega', <i>zizzua</i> , 'giuggiola'.

E fonetikai átírást alkalmazva a következő sajátságokban foglalhatók össze az impériai nyelvjárás legfőbb jellemzői:⁷

Fonetikai változók

-r	a szóvégi <i>r</i> leesik, ahogyan a <i>pe</i> , 'per' szóban;
-r-	hangkivetés; ahogyan a <i>nūmeo</i> , 'numero', <i>augüave</i> , 'augurarsi', <i>parla'a</i> , 'parlare' szavakban;
-t-	hangkivetés, a <i>sbaiau</i> , 'sbagliato' szóban;
-ll-	vokalizálódik > <i>-lu-</i> ; <i>alua</i> , 'allora' szóban;
e > i	zártabbá válás (metafonésia), <i>nisaun</i> , 'nessuno' szóban;
o > u	zártabbá válás (metafonésia), <i>prunto</i> , 'pronto', <i>giurno</i> , 'giorno' szavakban;
o > ö	palatolabiális magánhangzók, <i>sö</i> , 'sorella' szóban;
u > ü	palatolabiális magánhangzók, <i>figüaive</i> 'figuratevi' szóban;
aferesi	a szó eleji szótag elhagyása, <i>stu</i> , 'questo' szóban;
apocope	a szóvégi szótag elhagyása, <i>parla'a</i> , 'parlare' szóban;
monofton-	ahogyan az <i>i mei</i> , 'i miei', <i>i toi</i> , 'i tuoi' szavakban a toszkánhoz képest
gálódás	
diftongá-	emelkedő: <i>diesse</i> , 'desse', és ereszkedő <i>trei</i> , 'trè' szavakban;
lódás	
személyes	<i>me</i> , 'mi', <i>te</i> , 'ti'.
névmások változása	

⁷ Az alapján az eredeti hanganyag alapján készült, amely az objektív kutatás során került felvételre.

Morfoszintaktikai változások

Személyes névmások: *mi*, 'io', *ti*, 'tu', *véllu*, 'lui', *vélla*, 'lei', *nui*, 'noi', *vui*, 'voi', *vélli/vélla*, 'loro'.

Személyes névmások tárgyesete rövidül magánhangzó előtt, ahogyan a *l'e'* illetve *l'ea*, 'lo era' esetén.

A *di* prepozíció összevonása, valamint a szóközi és szóvégi *r* kiesése, ahogyan a *mezzu d'allu'a-pé*, 'mezzo di allora per'.

Igeragozásnál és személyes névmás kettőzött használata: *mi a son*, 'io sono', *ti ti sei*, 'tu sei', *vellu u/vella a*, 'lui/lei è'.

Szemantikai-lexikai változók

Például a 'guardi' helyett *miri*, *miai*, 'raccoliere' helyett *accampava*, vagy 'prendere' helyett *piiare*.

I.5. A ligur dialektus nyelvpolitikai vonatkozásai

„Ha Olaszország könyvtárainak katalógusaiban kutatunk, nyelvpolitika (*politica linguistica*) tárgyszót nem találunk. Ilyen vagy hasonló címmel monografikus művet, tanulmánygyűjteményt vagy egyetemi jegyzetet olasz szerző tollából még nem jelentettek meg Itáliában. [...] Az egyetlen nyelvpolitikai témájú, európai kitekintésű mű fordítás: Batley, Candelier, Hermann, Brenecke, Szépe: *Politiche linguistiche per il mondo del XXI secolo. Rapporto per L'UNESCO*, Roma, Bulzoni, 1995” (Kollár 2006:25). Ez természetesen nem azt jelenti, hogy valóban ne létezne Olaszországban nyelvpolitikával kapcsolatos tevékenység, sőt, talán már jóval korábban, más országokat megelőzve előtérbe kerültek a nyelvhasználattal kapcsolatos kérdések. Az sem túlságosan meglepő, hogy itt ismét Dante nevét kell megemlíteni. A firenzei költő *De vulgari eloquentia* című művével vezeti be azt az elmélkedést, amelyet követően, hosszas vizsgálat után szorgalmazta, hogy az irodalmárok a klasszikus latin helyett a firenzei beszélt nyelv írott változatát használják. Itáliában tehát a *la questione della lingua*, vagyis a nyelvi kérdés, közel ezer éve, hol kisebb, hol nagyobb hangsúllyal, de folyamatosan napirenden lévő téma.

A latinok Kr. e. a VIII. században megalapították Rómát, és a meghódított területeken a latint tették a közigazgatás hivatalos nyelvéné. Ez azonban nem jelentette a latin nyelv egyeduralmát, ugyanis meghagyták a leigázott népek részleges autonómiáját, vagyis nem akadályozták őket saját vallásuk és nyelvük gyakorlásában. A birodalom területén a latinnal párhuzamosan tovább éltek a meghódított területeken beszélt helyi nyelvek, majd ezek keveredéséből jöttek

létre a későbbi helyi nyelvjárások. A késői császárkorban a „klasszikus”, azaz írott latin használata teljesen a háttérbe szorult, és a Birodalom domináns nyelve a beszélt latin, pontosabban annak helyi változatai lettek. A latin nyelv fokozatos háttérbe vonulását olyan tényezők magyarázzák, mint a római arisztokrácia központi hatalmának hanyatlása, a kereszténység elterjedése, illetve a barbár népek mind gyakoribbá váló támadásai. A VIII. századra az egyes változatok már jelentősen különböztek mind egymástól, mind alapjaiktól: a vulgáris latintól, és a helyi népcsoport eredeti nyelvétől is. A *Placito di Capua* (capuai végzés), amely 960-ban látott napvilágot, az első olasz nyelven fennmaradt írásos emlék. Az ügyet tárgyaló bíró a latinul nem tudó tanú nyilatkozatát népi latinban jegyeztette le, majd lefordította latinra. A XIII. században a gazdasági felemelkedést követően felvirágzott a kultúra is, és egymás után alapították az egyetemeket: Bolognában 1088-ban, Padovában 1222-ben, Nápolyban 1224-ben. A XIV. századra a firenzei nyelvjárás művelt változata emelkedett ki a sok helyi nyelv közül. Dante szorgalmazta, hogy az irodalmárok a klasszikus latin helyett a firenzei beszélt nyelv írott változatát használják, elindítva ezzel azt a lavinát, amely bizonyos értelemben ma sem ért véget. Az, hogy a firenzei nyelvjárás az egységes irodalmi nyelv alapja lett, nagyban befolyásolta úgy Petrarca, mint Boccaccio munkássága, illetőleg a könyvnyomtatás elterjedése (Miklós Magdaléna 2000:51-55). A „*questione della lingua*”, célja az volt, hogy kiválasszanak egy egységes nyelvet Itáliának. Egy olyat, amelyet az olasz írók és költők egyaránt használhatnak. A nyelvválasztás szükségességét nem csak irodalmi, hanem politikai okok is sürgették, hiszen 1494 körül az olasz városállamokat egyre inkább fenyegette a szabadság elvesztésének a veszélye. Úgy tűnt, hogy az irodalom az egyetlen lehetséges viszonyítási pont a nemzeti identitás részére. Égető szükség jelentkezett tehát arra, hogy rendbe tegyék végre a nyelv ügyét. A vitában számos, különböző álláspontot képviselő tábor alakult ki⁸. A mozgalom legkiemelkedőbb alakja Pietro Bembo püspök, költő, író, kiadó és nyelvész. 1470-ben született Velencében, patrícius családban. Fiatalkorát Firenzében töltötte, így alkalma nyílt arra, hogy megismerje a hamisítatlan toszkán nyelvet. Humán tanulmányait Messinában és Padovában folytatta. Több jelentős műve között a *Prose della volgar lingua* (Értekezések a népnyelvről) című műve, amely 1525-ben látott napvilágot, talán az, amely kapcsán mindörökké bevészte magát az olasz kultúrtörténetbe. A szerző egy három napos képzelt dialógust ír le, amely 1502 decemberében zajlik Velencében. A dialógus főszereplői Carlo Bembo, a szerző bátyja, Ercole Strozzi, a latin nyelv

⁸ http://www.pianetascuola.it/dizionari/storia_parole/cap3/1_bembo.html

támogatója, Giuliano de' Medici, a toszkán köznyelv támogatója, és Federigo Fregoso, az udvari nyelv támogatója. A résztvevők közül hárman a népnyelvet támogatják, egy pedig a latint. A szerző által felvetett probléma annak a dilemmának a megoldása, hogy melyik nyelvet kell használni gondolataink kifejezésére. Véleménye szerint igazából két nyelvet alkalmaznak: a köznyelvet, vagyis a *vulgare*-t, ezt ismerik jobban, ennek a használata a természetes számukra, míg a latin nyelv nem az. Bár a rómaiakat is elkápráztatta a görög kultúra és nyelv, de nemcsak, hogy nem adták fel a saját nyelvüket, hanem magas szintre fejlesztették azt. Éppen ahogyan a latin klasszikusok stabilizálni tudták, és az égből emelték nyelvüket, tették ezt a köznyelvvvel Petrarca és Boccaccio. A mű három részből áll. Az első megvilágítja a köznyelv, vagyis a *vulgare* alapjait a latinnal összehasonlítva, és megadja az ideális köznyelv definícióját. Bemutatja a latin és a köznyelv ügyét: a latin egy egységes nyelv, a köznyelv viszont ebből született, az után a *corruzio*, vagyis romlás után, amely abból következett, hogy évszázadokon keresztül az Itáliát lerohanó népek nyelve gyakorolt rá hatást. Ebből viszont az következik, hogy a köznyelv nem tiszta nyelvként született, hanem sokkal inkább véletlenek következményeként. A második könyv a köznyelvet elemzi retorikai, stilisztikai és metrikus szempontból. A harmadik XIV. századi irodalmi művek alapján vizsgálja a firenzei dialektust nyelvtani szempontból. Bembo leírja a XIV. századi irodalmi firenzei nyelvet, majd Petrarcat, mint a költészet legnagyobb modelljét és Boccacciót, mint a prózairás követendő példáját említi. A vizsgálata leíró jellegű, kerüli a klasszikus terminológia használatát, amely szerinte sem nem tudományos, sem nem precíz, ezért sokszor körülírással fejezi ki magát. Összehasonlítja az említett szerzők és Dante szóhasználatát, kiemeli a különbségeket és az ingadozásokat a nyelvhasználatukban.

Végző következtetése, hogy a toszkán nyelv az új klasszikus nyelv, azaz a XIV. század klasszikusai által használt nyelv a követendő: Petrarca és Boccaccio, akik éppen olyan szerepet töltenek be az olasz nyelvújításban, mint a Vergilius és Cicero a latin nyelvben.

A másik nagyhatású áramlat a firenzei irodalmár csoport által képviselt toszkán iskola volt, amely az ottani nyelv elsőbbségét hirdette. Valamint számos követője volt az úgynevezett „latinizáló humanizmusnak” is. Ebbe az olyan, más régiókból származó irodalmárok tartoztak, akik nem fogadták el a firenzei nyelvjárást, és a latint tartották az irodalom és a tudomány méltó nyelvének. A vitában végül a firenzei iskola kerekedett felül, amely a XIV. századi nagy firenzei írók nyelvét jelölte meg követendő mintaként.

Az 1583-ban alapított „*Accademia della Crusca*” célja volt, hogy lejegyezze és rendszerbe foglalja a XIV. század irodalmi nyelvét, és megtisztítsa a *cruscától*, azaz a korpától. Az 1612-ben kiadott *Vocabolario degli Accademici della Crusca* nem csak az olasz nyelv későbbi fejlődésének irányát szabta meg, de egyben az első szókincsrendszerező vállalkozás is volt Európában (Miklós Magdaléna 2000:55).

A vita egy másik „szimbolikus állomása a XIX. században *Manzoni Jegyések* című műve, melyet a szerző két változatban írt meg: először a dialektális elemekben bővelkedő északi dialektusban, később azonban – szélesebb olvasóközönségre számítva – a már egységesedő nemzeti nyelven.” (Kollár 2006:25)

Az új egységes olasz állam születése (1861) egy teljesen új nyelvi helyzetet teremtett. Bár gróf Camillio Cavour jártasabb volt a francia nyelvben, meggyőződéssel hirdette, hogy miután kész az olasz állam, olaszokat kell készíteni. A francia *Liberté, Égalité, Fraternité* szlogen értelmében, amely a nemzetállam eszményét testesítette meg, a toszkán dialektusokon alapuló nyelv lett az egyeduralgoló elfogadott hivatalos nyelv Olaszországban. Alfonso Lamarmora híres, hírhedt beszéde is erre a periódusra datálódik, mely szerint:

„L'Italia è una: ha un'unica religione, un'unica lingua, una patria sola, a fronte di quella dell'impero austriaco che è un amalgama di popoli diversi di lingua, di religione.”⁹

Az országban beszélt számtalan többi nyelv, beleértve a kisebbségi nyelveket és a dialektusokat is, ekkor semmilyen joggal nem rendelkezett (1861-1918). A helyzet az I. világháború végéig változatlan marad, amikor is Olaszország garantálta a Fiumében élő közösségek kisebbségi jogait.

A fasizmus térnyerésével 1923-ban engedélyezik a dialektusok használatát az oktatásban. Ez a fasiszta ideológia, és a nyelvi kisebbségi jogok tisztelete között fennálló ellentmondás azonban hamar (1925) eltörlésre kerül. Az ezt követő években a nyelvi kisebbségek asszimilációjára irányuló törekvések egyre radikálisabb eszközöket helyeztek előtérbe. Olaszosították az idegen hangzású vezeték-, kereszt- és településneveket, megtiltották és üldözték a kisebbségi nyelveken való oktatást, és azok használatát is az iskolákban¹⁰.

A háború végén a kisebbségek kérdése „több fórumon is napirendre kerül. A németekre és a szlovénokra vonatkozóan nemzetközi békeszerződéseket és

⁹ <http://www.gfbv.it/3dossier/lingue.html>

¹⁰ <http://www.gfbv.it/3dossier/lingue.html>

kétoldalú egyezményeket fogalmaznak meg, s ezzel párhuzamosan elkezdődik az új olasz alkotmány előkészítése, melynek szövege a kisebbségek jogait is megemlíti” (Kollár 2006:36). A történelmi nyelvi kisebbségek védelméről szóló 1999/482 számú törvény többek között kiemeli, hogy:

Az alkotmány 6. cikkelyének végrehajtásaként, valamint összhangban a nemzetközi és európai szervezetek által felállított általános elvekkel, a Köztársaság védi az albán, a katalán, a német, a görög, a szlovén és a horvát népcsoport nyelvét és kultúráját, valamint a franciát, a franko-provanszált, a friulit, a ladint, az okcitánt és a szárdot beszélő népcsoportokat (Forrás: Kollár 2006:109).

Roberto Bolognesi egy, a Strasbourgi Parlament által kezdeményezett regionális nyelvekről szóló konferencián elmondta, hogy a nyelv és a dialektus megkülönböztetése nem a nyelvészekről, hanem a politikusoktól származik, és arra szólal Olaszországban, hogy kikerülje az alkotmány nyelvi kisebbségekről szóló cikkelyét. Bár fontos lépésnek tartja a 1999/482-es törvényben foglaltakat, megállapítja, hogy az önkényesen tesz különbséget nyelv és nyelv között. Megtagadva így számtalan dialektustól a nyelvi státuszt, amely lehetővé tenné számukra, hogy szert tegyenek azokra a jellemzőkre, amelyekkel a hivatalosan elismert nyelvek rendelkeznek, úgymint standard norma, grammatikák és szótárak. Majd hozzáteszi, hogy a felsorolt eszközök a köztudattal ellentétben a nyelvi státusz következményei, és nem fordítva. Bolognesi a törvény vesztés nyelvei között említi a ligur nyelvet is, amelyet az *UNESCO Red Book for Endangered Languages*, az *Ethnologue* és a *Sabhal Mor Outaig Egyetem* is gallromán nyelvként ismer el¹¹, és ezt a helyzetet csak tovább rontja az a tény, hogy a ligur nyelv nem rendelkezik standard írásos formával (*Il Secolo XIX*. 21 05 2003).

A ligur nyelvekkel egyedül az 1990. 05. 23-i 32-es számú ligur regionális törvény (lásd 8. függelék), majd ennek az 1999. 12. 20-i 37-es számú módosítása foglalkozik.

A törvény magában foglalja többek között, hogy a megye előmozdítja, koordinálja és megőrzi területén a nyelv, a népzene és a néphagyomány kulturális értékeit, és ezek társadalmi használatát. Felállít egy három főből álló tudományos bizottságot, amelynek legfőbb feladata, hogy olyan javaslatokat tegyen a megyei végrehajtó bizottságnak, amely előmozdítja a megye etnikai örökségének és nyelvének a valorizálását. Létrehoz egy ezzel foglalkozó regionális központot és

¹¹ http://www.comitau.org/Mangaras/ainas/bolognesi_-_incerti.pdf

egy könyvtárat, ahol megőrzik, és a köz részére hozzáférhetővé teszik az összegyűjtött anyagokat. Anyagi támogatást nyújt azoknak az önkormányzatoknak és hegyvidéki közösségeknek, amelyek lehetővé teszik az általános iskolai oktatásban tanuló kisiskolások részére a dialektus és a néphagyományok elsajátítását. Anyagi támogatást és ösztöndíjakat ad a témával kapcsolatos rendezvények, konferenciák szervezésére, és publikációk megjelenítésére 50 millió lírát különít el a fent említettek megvalósítására, majd hozzáteszi, hogy ez a 1999-es költségvetéstől lép érvénybe.

Franco Bampi, genovai egyetemi oktató, a Ligur Függetlenségi Mozgalom (M.L.I.) főtitkára szerint az a legnagyobb probléma az említett törvénnyel, hogy „*ch'a vegne privilegiä a conservassion ciüttosto che a promossion*”, vagyis, hogy inkább a nyelvmegőrzést ösztönzi ahelyett, hogy a nyelv promóciójára helyezné a hangsúlyt. Persze emellett a csöppet sem elhanyagolható tény mellett, hogy ez a törvény soha, semmilyen állami támogatásban nem részesült¹².

2003. február 6-án jelent meg egy cikk a *Secolo XIX* című országos napilapban arról a törvénytervezetről, amelyet a *La Maona* nevű kulturális szervezet fogalmazott meg. A tervezett egyik legfontosabb törekvése, hogy a RAI 3 olasz közszolgálati televízióban ligur nyelvű híradót vetítsenek, ligur nyelven is olvashatók legyenek az utcatáblák a megyében, és hozzanak létre egy ligur tanszéket az egyetemen, amelynek feladata a dialektológia, illetőleg a ligur nyelv és irodalom oktatása lenne.

A *Gazzettino Sampierdarenese* 2006. július 6-i számában jelent meg egy rövid írás, amelyben Bampi azt állítja, hogy paradox módon azok az emberek vádolhatók a dialektusok megőlésével, akik ismerik, beszélnek, és kulturális értéknek tartják számon. Egyedül ők dönthetnek a dialektus sorsa felől. Ha egy dialektus kihal, arról az a közösség tehet, amely ezt beszélte. A genovai nyelv, illetve bármely változatának tovább élése azon múlik, hogy a genovaiak használják, vagy nem használják a dialektust.

I.6. A kultúra és a dialektus

A kultúra és a dialektus olyan fogalmak Olaszországban, amelyek évszázadok óta jól megférnek egymással. Haller (2002) szerint például a XV. század a dialektusban íródott költészet aranykora. Ebben időszakban írta vallásos költeményeit a szárd Antonio Cano, szerelmes verseit a velencei származású humanista, Leonardo Giustinian, vagy Giorgio Sommaria többnyelvű szonettjeit.

¹² http://www.francobampi.it/zeneise/lezze/1990_32.htm

Lombardiában nem különben olyan híres humanisták írtak szonetteket dialektusban, mint Andrea Marone, illetve Lancino Curti, miközben a bergamói nyelvjárás a népi szatíra nyelvévé vált az elkövetkező évszázadokra. A toszkán és a dialektusok helyzetét a diglosszia jellemezte, ahol ez utóbbi a beszélt változat, míg az előbbi a presztízs változat, az irodalom nyelve. Ennek ellenére, vagy talán éppen ezért, a nyelvjárások új szerepet kezdtek betölteni az irodalomban, a népi, a groteszk, illetve az expresszionista műfajban. Galeazzo Dagli Orzi az egyike volt azoknak, akik elsőként használták a dialektust, mint a szatíra egyik lehetséges eszközét, szembe állítva a parasztok hagyományos életmódját a városi ember kifinomult stílusával. A nyelvjárásban írt többnyelvű költészet a barokk idején érte el a virtuozitás egyik csúcspontját, miközben először jelent meg, mint realiztikus kifejezési eszköz. Említésre méltó a genovai Gian Giacomo Cavalli munkássága, aki rafinált stílusával kiemelkedik a kor alkotói közül, Petrarca keserédes stílusát utánozva például a *Ra Cittara Zeneise* kedves verssoraiban. Kevésbé jelentősek azok a nyelvjárásban született művek, amelyek a felvilágosodás korában látnak napvilágot, ez alól azonban kivételt képez a szicíliai Meli arkádikus költészete. Ennek ellenére ennek a kornak köszönhető az a politikai szatíra irányzat, amely lehetővé teszi későbbi remekművek megszületését olyan művészek tollából, mint például Carlo Antonio Tanzi, vagy Domenico Balestrieri, akik mindketten tagjai Parinival az *Accademia dei Trasformati* iskolának. A romanticizmus korában olyan nagy költők határozták meg a nyelvjárás irodalmát, mint Edoardo Calvo, Carlo Porta, vagy éppen Vincenzo Ammirà. A XIX. század egyik legkiemelkedőbb költője Giuseppe Gioachino Belli, római nyelvjárásban írta szonettjeit a város életéről a zsarnok XVI. Gergely pápa uralkodása idején. A *Monumento alla plebe* érzékletesen festi le a politikai korrupciót, a vallásos szenteskedést, illetve a társadalmi osztályok közötti elkülönülést. A XIX. század második felének fő irányzatát főként Salvatore Di Giacomo költészete határozta meg. A Benedetto Croce által sokszor, sok helyen elismert művész nagy hatással volt olyan nápolyi költők munkásságára is, mint Bovio, Russo. A XX. század első felében a nyelvjárás az irodalomban egy időszakra háttérbe szorul, majd a II. világháború után kerül ismét előtérbe. A standard olasz nyelv térnyerése paradox módon új lehetőséget nyitott a dialektusoknak az irodalomban. A költők egyre inkább hajlottak afelé, hogy a műveikben ne a hagyományos nyelvjárás immár italianizált változatait használják, hanem a kevésbé ismert, írásos hagyományokkal nem rendelkező, a legeldugottabb vidékeken még eredeti formájában megőrzött változatot (Haller 2002).

A ligur dialektus története nem igazán különbözik Olaszország más nyelvjárásainak fejlődésétől. Jóllehet már Dante is használt a *Divina Commedia*-ban néhány ligur kifejezést (Celesia 1863:50):

ligur kifejezés a Commedia-ban	jelentése	helye
Anchéu, e ancoi,	oggi	Pokol XX. ének
Cò,	capo	Purgatórium III. ének
Cà,	casa	Pokol XV. ének
Approvo,	dietro	Pokol XIII. ének
Chiappa,	ardesia	Pokol XIV. ének
Barba,	zio	Paradicsom XIX. ének
Fi,	figlio	Paradicsom XI. ének
Trono,	tuono	Paradicsom XXI. ének
El,	il	Paradicsom XXI. ének
Trei	tre	Pokol XV. ének
Roffia,	forfora	Paradicsom XXIX. ének
Di butto,	tosto	Purgatórium XVII. ének
Dimento,	dimentico	Purgatórium XXI. ének
Isso,	esso	Paradicsom VII. ének
Ammentare,	rammentare	Purgatórium XXV. ének

Azonban a tényleges ligur irodalom megszületését a reneszánsz, illetve a barokk kortól számítjuk. Bár a XVI. században élt Paolo Foglietta, az első, aki igazi ligur költőként definiálható, korban megelőzte őt Raimbaut de Vaqueiras *Contrasto bilingue* és *Discorso prurilingue* című írása, illetve Anonymous Genovese, vagyis a Névtelen Genovai rímei. Foglietta az elmúlt idők dicsőségeit felidézve harcolt rímeiben Genova politikai és gazdasági önállóságáért. E törekvéseinek olyan művekben adott hangot, mint az *Una terra prinçipà/d'Italia, ch'è dro mondo no giardin*, vagy az *Mi sono zeneixe, in lengua mè*. Chiabrera kortársa, a barokk nagy költője, a már említett Gian Giacomo Cavalli. A genovai költő a *Ra cittara zeneise* (1636) című versében kísérletezik a nyelvjárás zenei hangzásával, vegyíti a komolyat és a komikust, a választékost és a szokványost, a keserűt és az édeset. Ez utóbbihoz fogható eredeti műve még a *Porta legne à ri boschi, aegua à ro ma... / a meza stae desidera che neive* (Haller 1999:95-96).

A XIX. századi ligur irodalom kínálata nem túl bőséges, egyetlen kiemelkedő alakja a színdarabokat is író Stefano De Franchi, akinek a *Locandiera*

de Sampé d'Aronna című művét később Goldoni dolgozta át, és tette ismertté. Ugyanebben a periódusban született a *I manezzi pe' majà una figgia* című színdarab (Farrell 2006:242), amely Govi átdolgozásában és előadásában hatalmas sikereket ért el nem csak a ligur színházakban, hanem országszerte a televízióban tartott bemutató alkalmával is.

A XIX. század végén új korszak kezdődött; Edoardo Firpo költőt, újságírókat sokan nemcsak az évszázad legnagyobb alakjának tartják a ligur irodalomban, hanem mindenidők legmeghatározóbb egyéniségének is. Számos újságcikkével és színdarabjával nemcsak a ligur irodalmat gazdagította, hanem neki köszönhető a modern művészet új megközelítése is. A Pascolira és a *Crepuscolare* Iskolára jellemző módon keresi a saját belső hangját, az emberi sors apró részleteit, a kies ligur táj folyamatos változását, ízét, színét és hangját (Piga 1991:47).

Firpohoz fogható tehetséggel ugyan nem sok költő rendelkezett, mégis fontos megemlíteni Luigi Panero (1903-1960) nevét. A tragikus hirtelenséggel elhunyt művész írásait újságokból és antológiákból ismerheti a közönség, hiszen költeményeinek önálló kiadására nem került sor a költő életében.

Sokat tettek a ligur költészet fejlődéséért még olyan művészek, mint Roberto Giannoni (1934-), Giuseppe Cassinelli (1928-), Vio Elio Petrucci (1923-), Cesare Vivaldi (1925-), Bertolani Paolo (1931-), és nem utolsósorban Andrea Capano (1953-).

Felbecsülhetetlen az a presztízs, amelyet a ligur dialektus szerzett olyan művészek tehetségének köszönhetően, mint például a színész Gilberto Govi. Govi már 1925-ben nagy sikerrel járta az országot a maga alapította színházzal, de darabjaival megfordult Amerikában, Párizsban és Rómában is. Govi nem csak színész, hanem színdarabíró is, darabjait a RAI már 1957-ben is nagy sikerrel mutatta be. A legnagyobb sikerei közé tartoznak: *I manezzi per maia 'nna figgia* (Bacigalupo), *Pignasecca*, *Pignaverde* (Valentinetti), *Colpi di timone* (Renzo La Rosa), *Impresa trasporti di Moruschio*, *Articolo V.* (Palmerini) és *Quella buonanima* (Palmerini) (Lancia 2003:295). Az 1970 óta folyamatosan működő *Teatro Dialettale Stabile della Regione Liguria* ma is azon dolgozik, hogy a ligur színház megőrizze a nagy előd által szerzett presztízst.

Korunk másik emblematikus szereplőjéről, Genova költőjéről és zenészerőlről, Fabrizio de Andréről (1940-1999) így ír Ivano Fossati (Bertoncelli 2003:140):

„Ricordo un giorno di quel periodo che lo incontrai a Milano, alla Sony credo. Fabrizio aveva nella tasca dei jeans la cassetta finale di Creuza De Mà, che sarebbe uscito

di lì a una settimana. E me la fece ascoltare. Davvero non riuscivo a credere alle mie orecchie. Sapevo che aveva preparato un disco in genovese ma non potevo immaginare qualcosa del genere; perché nessuno aveva mai utilizzato la lingua genovese; parlo di lingua e non semplice dialetto, in una tale maniera e con una tale intenzione poetica profonda. Ricordo che l'abbiamo ascoltato insieme, quel pomeriggio, e sono rimasto allibito dalla novità che era a tutti i livelli: una lingua altra ma anche una musicha altra.”

Di Gennaro meghatározása szerint De André a fájdalom és a szentség költője. Az élet költője, aki nem elégedett meg azzal, hogy leírja az eseményeket, hanem folyamatosan figyelemmel kísérte szereplőinek (gyakran periférián élő családtagok és férfiak, olyanok, akiket az élet győzött le) pszichológia változásait. Műveinek jellemző motívumai a megbánás, a beteljesületlen szerelem, a ki nem mondott érzelmek, melyek lassan elhalványultak a magány és az emlékezet mélyén (Di Gennaro 2000:68), de mindezek ellenére, a bízni akarás és Isten keresése is: „*Dio del cielo, / se mi vorrai amare /scendi dalle stelle e viennimi a cercare / le chiavi del cielo non ti voglio rubare / ma un attimo di gioia me la poi regalare...*” (Zambutto 2003:71).

I.7. A dialektus funkciói

A dialektus funkciója az utóbbi kb. 130 év alatt teljesen megváltozott. De Mauro (1970) számításai szerint 1861-ben az olasz lakosság mindössze 2.5%-a használta az olasz nyelvet, míg a fennmaradó 97.5% kizárólag dialektusban beszélt. Az 1861-ben szinte csak nyelvjárásban beszélő olasz lakosság aránya egy-két emberöltő alatt kevesebb, mint felére csökkent. Figyelembe véve azonban a tényt, hogy a nyelvjárásra vonatkozó országos statisztikák értelmezése gyakorlatilag lehetetlen, elfogadható az a megállapítás, hogy az 1982-re vonatkozó számok egyes megyék esetében, különösen Liguriában, túlzók lehetnek. Mindenesetre az világosan látszik az adatokból, hogy e rövid idő alatt a nyelvjárás kezdeti, szinte kizárólagos használata, a diglossia és a kétnyelvűség fázisain keresztül lassan az olasz nyelv kizárólagos használatához vezetett.

	Csak olasz nyelvet beszélők	Csak dialektust beszélők
1861	2.5%	97.5%
1951	18.5%	63.5%
1982	29.4%	46.7%

2. táblázat

Az olasz nyelvet és a dialektust beszélők aránya 1861 és 1982 között

Forrás: De Mauro 1970 ill. Coveri 1984

Ez a summás bevezető talán elég érzékletesen mutatta be, hogy milyen óriási változáson ment keresztül az olasz ember verbális repertoárja e rövid idő alatt. Köztudott, hogy Olaszországban nagyon magas a várható életkor, ami annyit jelent, hogy nagyon sok olyan idős ember él Olaszországban, aki személyesen élte át ezt a nyelvcsere folyamatot. Természetesen mást jelent számukra a nyelvjárás, és mást a legfiatalabbak részére. A legidősebbek egy része soha nem tanulta meg tökéletesen az olasz nyelvet, így ők azt csak formális helyzetben használják, vagyis hivatalokban, illetve idegenekkel. Az a korosztály, amely kétnyelvűnek mondja magát, különösen a középkorosztály, rendkívül kötődik a nyelvjáráshoz. Számukra a dialektushasználat és az identitástudat szorosan összefüggnek. A Gumperz által bevezetett *we-code* fogalma jól kifejezi ezt a kötődést:

„The tendency is for the ethnically specific, minority language to be regarded as the 'we-code' and become associated with in-group and informal activities and for the majority language to serve as 'they-code' associated with the more formal, stiffer and less personal out-group relations” (Auer 1998:262).

Gyakran megfigyelhető ezeknél a kétnyelvű személyeknél a *we-code* megkülönböztető szerepe, különösen olyan helyzetekben, ahol az egyik fél a beszédpartnere bizalmát szeretné megszerezni. Ezek a szituációk a mindennapi életben nagyon jól megfigyelhetőek. Például, ha a piacon a kofa a helyi nyelvjárásban válaszol, az az áru védjegyeként is szolgál, hiszen akkor az minden kétséget kizárólag *nostranu*, vagyis helyi, egészséges. Amikor az ember dialektusban beszél, önmagát adja, és nem próbál másnak látszani, mint ami. Talán ebből is adódik, hogy a nyelvjárás használata az egyre szűkebb családi és baráti társaság színterein jellemző még leginkább.

Az utóbbi években a külföldi bevándorlók tömeges megjelenésének következményeként még inkább felerősödött a nyelvjárás szegregáló funkciója, amely nem csak a közép- és idősebb korosztálynál jelentkezik, hanem az egészen fiataloknál is. Ez a korosztály Liguriában jellemzően nem beszéli a nyelvjárást, de szlengjükben a dialektusból kölcsönzött kifejezések megjelennek. Ez irányú kreativitásuk az interneten kap különös teret, ahol a *YouTube* nevű videomegosztó honlapon számtalan szellemes példát találunk arra, hogy hogyan szinkronizálják dialektusban, esetenként „elferdítésben” a nagyvilági cégek reklámjait (*Lavazza, Telecom, Elmex, Pepsi Cola, Ferrero Rocher* stb.).

Nemzetközi tapasztalat, hogy a multinacionális vállalatok is felismerték a nyelvjárásban rejlő reklámlehetőségeket. Ezek a cégek a dialektushoz kapcsolódó asszociációk erejét használják fel, különösen azokban a reklámokban, ahol az érzelmekre akarnak hatni, elhítve, hogy az általuk kínált termék a tradícióknak megfelelően készült, vagyis egészséges, nem tartalmaz adalékanyagokat, színezékeket stb (lásd 5. függelék).

A *Lo spazio del dialetto in città* (De Blasi, Marcato 2006) című mű szerzőinek legfőbb törekvése az volt, hogy bemutassák, mennyire szerteágazóak és sokszínűek ma a dialektus funkciói. Tanulmányaik a Velencétől Nápolyig terjedő földrajzi térben születtek, különböző pontokon mást és mást vizsgálva, de a végkövetkeztetésük elég hasonló: ilyen vagy olyan módon, de a nyelvjárás mindenhová beopta magát. Ma már nem ritkák a dialektust használó chat fórumok, SMS-ek, e-mail-ek, graffitik, regionális újságok, televízió- illetve rádióműsorok, progresszív zenék, regények és mozi filmek.

Ezeknek a kezdeményezéseknek egy része tudatos revitalizáció következménye, más részei azonban spontán születnek. Ahogyan említettük, a nyelvjárás funkciói korosztályonként, régióként változnak, de míg a spontán funkciók megfelelő számban jelentkeznek, van értelme a revitalizációs törekvéseknek is. Bár ez ügyben számot kell vetni azzal, hogy nem csak a nyelvjárások funkciói változtak meg teljesen, hanem maga a nyelv is, és a teljes rekonstrukció gyakorlatilag lehetetlen.

I.8. A dialektus szociolingvisztikai összefüggései

I.8.1. Az életkor és a dialektus

Szinte közhelynek számít az a megállapítás, mely szerint az életkor és a nyelvjárás nyelvhasználat között összefüggés van. Számos kutatás igazolja, hogy amikor a beszélő számára elérhető verbális repertoárban egyszerre vannak jelen régies és új nyelvi formák, a fiatalok, szemben az idősebbekkel, az innovatívabb

nyelvi formákat preferálják még a formális nyelvi helyzetekben is (Grassi *et alii* 1998:186).

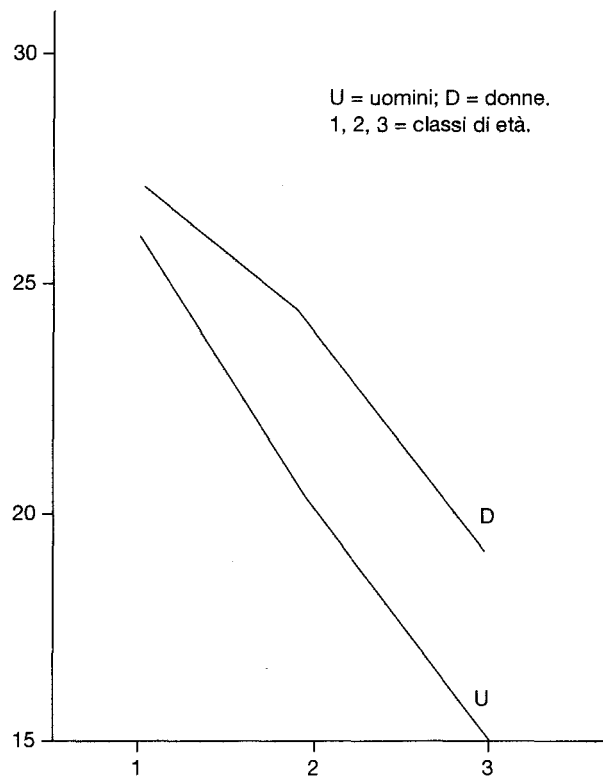
Amikor az életkor szerepéről beszélünk, akkor ezen elsősorban a társadalmi életkort értjük, és nem a biológiai kort. A nyelvhasználatot természetesen a biológiai életkor határozza meg, de ezenkívül számtalan más körülmény is befolyásolja, mint például társadalmi körülmények, elvárások, szokások (Kiss 2001:178). Mivel az életkor spektruma kezelhetetlenül sok változót adna, így csoportba sorolásuk szükségképpen felvetődik. A kutató általában kétféle lehetőség közül választhat: az egyik tetszőlegesen megállapított évenként sorolja csoportba a megkérdezetteket (Trudgill 1974; Labov 2006), míg a másik a hasonló jellegű élettapasztalatok alapján (Wolfram 1969; Horvath 1985), mint például a gyermekkor, tinédzserkor, fiatal felnőttkor stb. A társadalmi életkor legfontosabb szakaszai a nyelvhasználat szempontjából: az elsődleges nyelv elsajátításának kora, az iskoláskor, a felnőttkor és a nyugdíjas évek.

Számos kutatás igazolja, hogy az anyák nyelvhasználata, különösen az aktív gyermeknevelési időszakban, a köznyelv irányába tolódik el. Ennek oka, hogy a szülők a gyermekük későbbi boldogulásának érdekében a köznyelvi változatot preferálják, szemben az alacsony presztízsű, nyelvjárási változattal. Iskoláskorban meghatározó szerepe az iskolai oktatásnak van, amely azonban egyedül a köznyelvet közvetíti és fogadja el üdvöztőnek, így ennek közvetlen következménye a nyelvjárási nyelvhasználat térvesztése (Kiss 2002:92.). Az ifjúsági nyelvváltozat jellemző vonása, hogy olyan különböző változatok elemei keverednek benne, mint a sport, a reklám, a kábítószer, a számítástechnika, a zsargonok, a dialektusok stb. Ezeknek a változatoknak a használata egyrészt a csoporthoz tartozást hivatott kifejezni, másrészt a társadalom többi tagjával szembeni kirekesztést (Grassi *et alii* 98:186).

Felnőttkorban a nyelvhasználatot döntően a foglalkozás és a házasságkötés határozza meg. Minél magasabb presztízzsel rendelkezik egy adott foglalkozás, annál inkább feltételezi a köznyelvi és a szaknyelvi változat használatát. A házasságkötésnek a nyelvhasználat szempontjából akkor van különös szerepe, ha ez eltérő nyelvi háttérű felnőttek között jön létre, ekkor ugyanis nyelvhasználati kiegyenlítődés kezdődik. Vegyes házasságokban általában az államnyelvet beszélő változata lesz a domináns, míg az eltérő nyelvjárási beszélő emberek között a köznyelv irányába való elmozdulás a jellemző (Kiss 2002:93). Szabó kutatása is azt igazolja, hogy a leginkább köznyelvinek mondható változatot az aktív középnyelvi tagjainak nyelvhasználata adja:

„a mai magyar falura, annak a helyi nyelvjárásaira (...) jellemző, hogy a középkorúak (...) szókincse a leggazdagabb, hiszen az ő szókészletük még a hagyományos paraszti létforma sok-sok tájszavát, a fiatal nemzedék körében már szinte egyáltalán nem ismert elemeit és szókincsét is magában foglal(hat)ja, s ez a kifejezőkészség ötvöződik azokkal a szavakkal, kifejezésekkel, amelyeket az új életforma hozott magával, és terjesztette el országszerte, szinte a legkisebb faluban is” (Szabó 1986:267).

Egy Toscanában végzett kutatás jól szemlélteti a nyelvhasználat és a kor közötti összefüggést. Antelmi (1989:56) azt vizsgálta, hogy milyen korreláció mutatható ki a magánhangzók közötti frikatív fohangok [s, z] és az életkor között.

7. ábra

Az 's' zöngés hang használata Toscanában nemenként és korcsoportonként

Forrás: Antelmi 1989:56

Toscanán kívül egész Észak-Olaszországban [z]-t ejtenek, míg Közép- és Dél-Olaszországban [s]-t. Ez a különbség azonban kiegyenlítődni látszik az északi kiejtés terjedése miatt, melynek terjesztői elsősorban a fiatalok.

A 8. ábra jól szemlélteti, hogy ahogyan nő a válaszadók életkora, úgy csökken a zöngésülés, amely az ötven év feletti férfiak között teljesen ismeretlen jelenség.

Az életkor és a nyelvhasználat közötti összefüggés azonban nem mindig tűnik ilyen lineárisnak. Egy Casale Monferratóban végzett kutatás azt vizsgálta, hogy milyen összefüggés mutatható ki az életkor és a nyelvi innováció között. Az ábrán lévő három jobb oldali oszlop azt mutatja, hogy szignifikáns a korreláció a kor és a nyelvi innováció között: az 54-66 éveseknél erős torinói hatás figyelhető meg a dialektushasználatban, a 67-75 éveseknél már enyhébb, és a 75 év felettek a legkonzervatívabbak.

életkor	28-40	41-53	54-66	67-75	>75
y ¹³	2.112	2.245	2.670	2.045	1.618

3. táblázat

Összefüggés Casale Monferratóban az életkor és az átlag innováció között

Forrás: Sobrero 1974:77-86

Érdekeség, hogy a legfiatalabb vizsgált korosztályban ez a hatás nem folytatódik, és a 28 és 53 évesek innovációs értéke a 70 évesek átlagához közelít (Sobrero 1974:77-86).

A nyugdíjas években csökken a társadalmi elvárás és a formális nyelvhasználati helyzetek száma, melyek következményeként az új nyelvi változatok egyre kevésbé érik el e csoport tagjait, így nyelvhasználatuk egyre több régies vonást mutat (Kiss 2002:94).

Bár a nyelvjárási nyelvhasználat korcsoportonként változó, ennek aránya azonban nem csak országonként, hanem megyénként, és akár tartományonként is nagyon változó képet mutat(hat). Ezt igazolja a Poster Intézet¹⁴ egy 2002-es felmérése is, amely szerint a velencei és a friuli lakosok között akár 6-7%-nyi különbség is mérhető a dialektushasználatban, és ez az eltérés már az 1998-as vizsgálatban is megmutatkozott. A kutatás eredményei arra is rámutatnak, hogy kb. 20% a különbség a 45 év feletti és a 18-29 évesek dialektushasználatának az arányában, amely a 35%-ot is elérheti, ha a munkahelyen és a barátokkal használt nyelv a kérdés.

¹³ az innováció átlag értéke

¹⁴ az adatok a Gazzettino 2002. szeptember 16-i számában lettek publikálva

Hasonlóan nagy az eltérés a nápolyi és a campaniai lakosok dialektushasználatában. A nápolyiak 30.9%-a, míg a campaniaiak 45%-a állította, hogy a szülei mindig dialektusban beszélnek egymással, ellenben saját magáról csak az előbbieket 18.3%-a, és az utóbbiak 25.8%-a állította ugyanezt (Bianchi, Maturi 2006:9-10).

Azt, hogy a nyelvjárási változat használata leginkább a legidősebb korosztály sajátossága, és legkevésbé a fiataloké, más országok kutatásai is alátámasztják. Nincs ez másképp például Németországban sem.

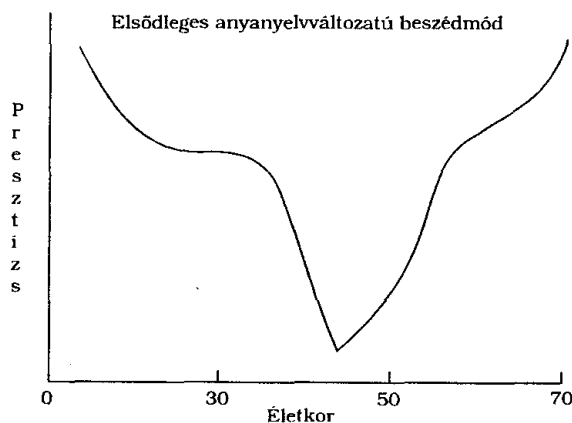
	1983			1992		
	jól	kicsit	nem	jól	kicsit	nem
29 év alatt	46.5%	19.2%	34.4%	49.1%	21.4%	22.8%
39-49 között	52.7%	16.5%	30.9%	50.2%	21.1%	24.2%
49-59 között	52.6%	17.0%	30.4%	52.0%	22.0%	25.3%
60 év fölött	55.7%	15.9%	18.0%	51.7%	18.0%	29.3%

4. táblázat

A korcsoport és a dialektusismeret szintjének összefüggései németországi felmérések alapján

Forrás: Niebaum, Macha 1999:145

Az életkor és a nemzedék specifikus nyelvhasználatot jól ábrázolja a Cheshier (1987:762) által készített grafikon (9.ábra) is, amelyen látható, hogy köznyelviesen leginkább a 35 és 55 év közötti emberek beszélnek.

8. ábra

Életkor és nemzedékspecifikus nyelvhasználat

Forrás: Cheshire idézi Kiss 2002:96

Az elmondottak alapján összegezhető, hogy a nyelvhasználat az egyén élete folyamán fokozatosan változik. A fiatalok és az idősebbek nyelvhasználatának jellemző vonása, hogy eltér a köznyelvi változattól, előbbieknél gyakori a neologizmusok használata, míg az utóbbiaknál az archaizmusoké. A leginkább normakövetők az aktív felnőttek, nyelvhasználatukra jellemző a köznyelvi és a presztízis változat használata. Fontos azonban megjegyezni, hogy idősebb korban az emberek általában visszatérnek a nem köznyelvi változatok használatához, azok is, akik aktív életükben a presztízis változatot preferálták (Kiss 2002:95-96).

I.8.2. Nemek és a dialektus

A szociolingvisztikában az életkor után általában a nemet szoktuk említeni, mint legfontosabb változót. A magyar nem kifejezésnek az angolban kétféle értelmezése létezik *sex* és *gender*. *Gender is not something we are born with, and not something we have, but something we do* (West, Zimmerman 1987) – *something we perform* (Butler 1990:178) (vö. Coltrane, Adams 1997:219). A *sex* alatt tehát a biológiai nemet, míg a *gender* alatt a társadalmi nemet értjük. A kommunikációban megnyilvánuló nemi különbségekről szóló értekezések száma a '70-es évek közepétől exponenciálisan nőtt. „Elsősorban a női nyelvhasználatot kutatták – a *gender studies* keretében –, azzal a hallgatólagos feltételezéssel, hogy a férfi nyelvhasználat a norma, az „emberi nyelvhasználat”, ehhez viszonyítva lehet és érdemes a női változatot, mint eltérést megragadni” (Huszár 2006:15). A

tudományterület alapjait olyan tudósoknak köszönhetjük, mint Fischer (1958), Labov (1966) Trudgill (1974) vagy éppen Lakoff (1973).

Fischer new englandi gyerekek egy csoportján végzett kutatása eredményeként arra a megállapításra jutott, hogy a lányok sűrűbben használják az *-ing* végződést, mint a fiúk olyan kifejezésben például, mint a *swimming*. Trudgill Norwichben, míg Horvath (1985) az ausztrál fővárosban jutott hasonló eredményekre az *-in* és az *-ing* végzések kapcsán.

Ma már nem létezik kutató, aki kétségbe vonná, hogy a nők és a férfiak különböző módon kommunikálnak. Extrém bizonyítékként a szakirodalom gyakran említi az amazonasi indiánok esetét, ahol nem csak az egyes törzsek között van nyelvi különbség, hanem az azonos törzsön belüli férfiak és a nők nyelve között is. Ez a nyelvi sokféleség annak köszönhető, hogy a férfiak csak törzsön kívül választhatnak feleséget maguknak. Kevésbé drámai azoknak a montanai közösségeknek a helyzete, amelyekben bár a férfiak és a nők azonos nyelvet beszélnek, mégis léteznek a nyelvüknek olyan vonásai, amelyek vagy csak a férfiak, vagy csak a nők nyelvére jellemzőek. Ez általában a kiejtésben, vagy a szavak morfológiai alakjának különbségében érhető tetten (Holmes 2001:151).

A nyugati kultúrákban, ahol a férfi és női társadalmi normák között átfedés van, hasonlóságot találunk abban is, ahogyan kifejezik magukat. Nem arról van szó tehát, hogy a férfiak és a nők eltérő formákat használnának, hanem arról, hogy azokat különböző mértékben használják (Holmes 2001:153). Fasold (1990:92) egyetért abban, hogy ezekben a beszélőközösségekben a nemek között felmerülő nyelvi különbségek valójában jóval kevésbé jelentősek, mint azt gondolhatnánk. Fischer például nem tudott statisztikailag szignifikáns különbséget kimutatni. Más esetekben viszont – folytatja –, a férfiak általában szívesebben használják a normától eltérő változatot, bár ebben a vonatkozásban is vannak kivételek társadalmi hovatartozástól függően. A nők kevesebbet káromkodnak, és általában kevesebb trágár kifejezést használnak, mint a férfiak, ellenben többször kertelnek, kérdeznek vissza, használnak kicsinyítő képzőt és olyan eufemizmust, mint:

„Es scheint, daß... (It seems that...)

Ist das nicht so? (Isn't that the case?)

...nicht wahr? (isn't it?, hasn't she?, doesn't he?)

Ich bin nur eine Hausfrau. (Well, I'm only a housewife.)

Das ist nur eine Idee von mir. (That's just an idea of mine.)”

(Trömel-Plötz-t idézi Clyne 1995:141).

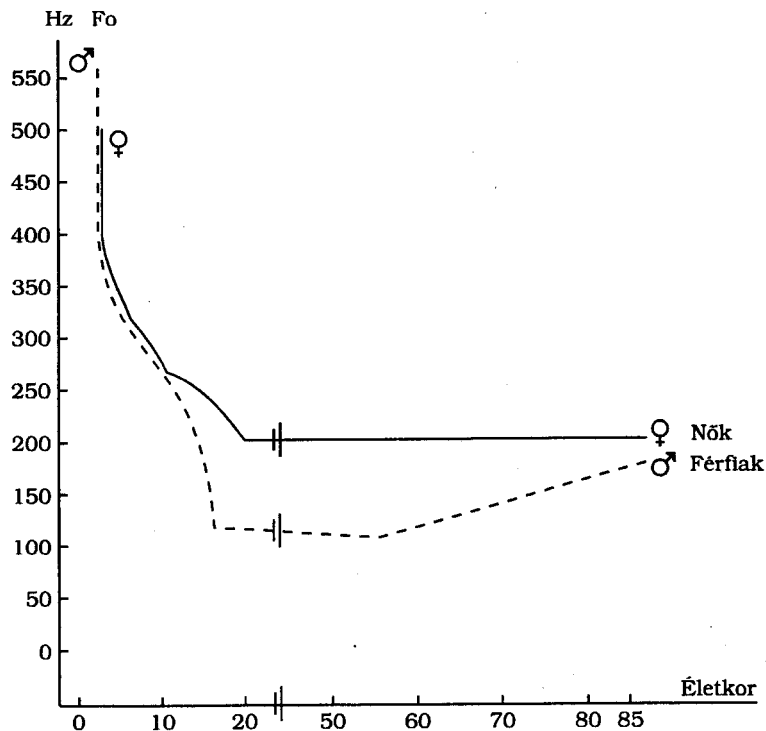
Mac Connel 2003: 298) szerint a női kommunikációról általában még elmondható, hogy rafináltabb, mint a férfiaké.

Azt hogy a férfiak hajlamosabbak a standardtól eltérő változatot preferálni – szemben a nőkkel – Fischer (1958) és Labov (1966) nyomán több kutatás is megerősítette (Lásd Fasold 1990:92; Holmes 2001:153). A felsorolt kutatások alapján – folytatja Nichols (1997:56) – arra a következtetésre juthatnánk, hogy a nők kevésbé innovatívak a nyelvben, mint a férfiak. Ezzel szemben léteznek olyan kutatási eredmények, amelyek megkérdőjelezzik e kijelentés valóságtartalmát. Hiszen Labov, Yaeger és Steiner (1972) is kimutatta, hogy az USA-ban különböző beszélőközösségekben a nők előrehaladottabb állapotban vannak egyes hangváltozással járó folyamatokban, mint a férfiak. Hogyan lehet feloldani ezt az ellentmondást? Különböző találgatások láttak napvilágot e témakörben. Labov és Trudgill szerint a nők nyelvi viselkedése bizonytalanabb. Trudgill szerint a nyugati társadalmakban a nők sikereit jobban befolyásolja kinézetük, mint valós tetteik. Ezért a magasabb presztízsű változat használata eszköz a nők kezében arra, hogy különösen formális helyzetben az elért státuszukat demonstrálják vele. Labov (1972:304) szerint a kifejezőbb nyelvhasználat, amely általában a nőkre jellemző, sokkal megfelelőbb részükre, mint az erősebb nem számára. Shuy (idézi Coates 2004:56) a vitát azzal a nemes egyszerűséggel zárja le, hogy: „*Women continue to be one of the mysteries of the universe.*”

Általában elmondhatjuk, hogy a nemi identitás legnyilvánvalóbb kifejezői a fonetikai különbségek (Crystal 2003:31). Bár azzal is tisztában kell lennünk, hogy a női és a férfi hang, és a verbális készségek terjedelmének különbsége részben társadalmi tényezők következménye (Wardhaugh 1995:283).

Kiss (2002:102-112) a hangtani, az alaktani és szóképzéssel kapcsolatos különbségeket emeli ki, mint nyelvhasználatbeli eltéréseket. A hangtani változók jelentős hányada a nemek között fennálló biológiai különbségekre vezethető vissza, melynek eredményeképp a nők alaphangja magasabb, mint a férfiaké. „Statisztikai átlagot tekintve a férfiak zöngéjének az alaprezgése 80 és 140 Hz között alakul, a nőké 160 és 260 Hz között van” (Kassai 1998:69). De léteznek olyan törzsek is, ahol a kiejtés nemi azonosságot jelöl. Az alaktani különbségekre Kiss azt a Karib-szigeten élő törzset említi, ahol nemek közötti eltérés figyelhető meg az elvont főnevek esetén. A nők hímnemüként, míg a férfiak nőnemüként használják őket. A szóképzéssel kapcsolatos eltérések alátámasztására a japán nyelvre hivatkozik, amelyben bizonyos személyes névmásokat csak férfiak használhatnak. A nempreferenciás különbségek közé olyan elemeket sorol, amelyek a férfiak és a

nők eltérő társadalmi munkamegosztásban rejlenek. Ezek a különbségek jól megmutatkoznak a hobbfoglalatosságok nemek szerinti eltéréseiben,

9. ábra

Nemek szerinti különbségek középső hangfekvésben

Forrás: Gerritsen 1985:80 idézi Kiss 2002:103

például a sportban, amely korábban szinte csak férfiak elfoglaltsága volt. De említhetjük a zenei dallam variánsokat, amelyek elsősorban a nők beszédére jellemzőek. Megítélése szerint a férfi és a női nyelvhasználatbeli különbségek oka nagyrészt az a nyelvi tabu, amely a nők részére jóval kevesebbet engedélyez, mint a férfiaknak. A vicceselésben is mutatkoznak különbségek: a férfiak többet és szélesebb körben mesélnek, mint a nők. De eltérés van a névadás és névhasználat körében is. Felmérések szerint a férfiak névzlése jóval konzervatívabb, és a férfinév átörökítése is jóval gyakoribb, mint a nőié.

Közhelyszámba megy, az az elgondolás is, mely szerint a nők többet beszélnek, fecsegnek. A fecsegés szó arra utal, hogy mondanivalójuk olyan

irreleváns dolgokkal foglalkozik, mint a divat, a főzés, a gyermeknevelés, szemben a férfiak „komoly” témáival (Kiss 2002:106). Coates (2004) szerint azért él ez a vélemény, mert a nőktől kevesebb megszólalást vár el a közvélemény, nem pedig azért, mert többet beszélnek, mint a férfiak.

Az elmondottak alapján nem kétséges, hogy a nyelvhasználatban megnyilvánuló nemek szerinti különbség elsősorban a szocializáció eredménye (Fromkin *et alii* 2003:487). „Nővé vagy férfivá válni, nőnek vagy férfinak lenni tehát azt is jelenti, hogy megtanuljuk a nemünknek megfelelő nyelvhasználatot. Merthogy a nemhez illő viselkedésnek szerves része a nemhez illő nyelvi viselkedés, azaz a nemspecifikus nyelvhasználat is” (Kiss 2002:106). A modern társadalmakban a lányokat gyakrabban félbeszakítják, ebből értik meg, hogy az ő mondanivalójuk kevésbé fontos, mint a fiúké. A lányok játékaik során megtanulják, hogy a kommunikációval egyenrangú kapcsolat hozható létre, a fiúk pedig azt, hogy domináns pozíciót lehet elfoglalni vele (Kiss 2002:106).

A nemek és a dialektus viszonya sem kevésbé komplex, mint az, amit általában a nyelvhasználat kapcsán láttunk. Coates (2004:36) állítja, hogy az adatközlőkkel szembeni attitűd nagymértékben előítéleteken alapul, és erősen szubjektív. Így nem meglepő szerinte, hogy azok a kutatások, amelyek azt próbálták feltárni, hogy a nők szemben a férfiakkal, jobban megtartják-e a nyelvi régiességeket, vagy inkább innovatívak, ellentmondásos eredményeket hoztak. Gilliéron, aki egész Franciaországra kiterjedő vizsgálatot végzett, azt állítja, hogy a nők nem hagyományörzőbbek a nyelvben, mint a férfiak. Míg Meunier, szintén Franciaországban, a Nivernais vidékén végzett kisebb kutatásában a női adatközlőket preferálta, mert ők kevésbé innovatívak. Jaberg és Jud egy Olaszországban és Dél-Svájcban végzett dialektus felmérésben azt feltételezte, hogy a nők jobban megtartják a nyelvi régiségeket. Ezt az elgondolást Rohlfss azzal egészítette ki, hogy a nők nemcsak a férfaktól különböznek abban, hogy tisztábban és világosabban ejtik ki a magánhangzókat, hanem területi eltérések is felfedezhetők (Jaberg 1936:21). Pop (1950:579) is azoknak a táborába tartozik, akik azt állítják, hogy a nők hagyományörzőbbek, mint a férfiak, de szükségesnek tartotta egy olyan átfogó kutatás elvégzését, amely a nemek között felmerülő kiejtésbeli különbségeket lenne hivatott felmérni. Ennek ellenére szerinte léteznek olyan esetek, amikor a nők innovatívabbak, mint a férfiak.

Grassi (*et alii* 1998:92) szerint az olasz dialektusban csak elszórta figyelhető meg nemek közötti nyelvi elkülönülés. A legfigyelemreméltóbbat Tropea (1963) jegyezte le Caroniában és Mistrettában, ahol a hangsúlykövető *-ll-*t a nők szisztematikusan *tr-*-nek ejtik, míg a férfiak *d-*-nek. Ez a különbség már a gyereknél is felfedezhető, a *gallo* a fiúknál *jad:u*, a lányoknál *jatru*. Tropea

megjegyzí, hogy szemben a környékbeliekkel, a caroniai lakosoknak nincs tudomása az említett kiejtésbeli eltérésről.

A dialektussal kapcsolatos kutatások jó része annak a kiderítésére irányul, hogy vajon a nők, vagy a férfiak nyelve a hagyományörzőbb. A kapott eredmények sokfélék, gyakran egymásnak ellentmondóak. Terracini (1910:22) az Useglióban végzett kutatása eredményeként arra a következtetésre jutott, hogy a nők hajlamosabbak arra, hogy elfogadják és tovább adják a nyelvi újdonságokat. Ellenben Mioni és Trumper (1977) úgy találták, hogy a nők inkább használják az archaikus kiejtést a venetói dialektusban, mint a férfiak. Grassi (*et alii* 1998:193) azzal magyarázza ezt az ellentmondást, hogy a nők nyelvi viselkedése olyan változóktól függ, mint a közösségben betöltött társadalmi szerep, a társadalmi mobilitás, az oktatáshoz való hozzáférés, a közösségek közötti kapcsolati hálóban betöltött szerep, az exogámia foka, valamint a vizsgált társadalmi réteg stb. Ezeknek a változóknak a különböző mértékű hatása váltja ki azt az eredményt – folytatja Grassi –, hogy a nők nyelvi szokásai egy adott közösségben inkább hagyományörzők, míg egy másikban innovatívak. Tagadhatatlan azonban a nők nyelvátörökítésben betöltött szerepe, és talán éppen ez az a szempont, amely szerint érdemes megvizsgálni a nemet, mint változót. Minden vizsgálat azt a tendenciát mutatta ki, hogy abban az esetben, ha két nyelvkód áll rendelkezésre, és ebből az egyik a standard, a másik a dialektus, akkor a nők inkább a standard változatot örökítik át gyermekeiknek (Dettori 1979).

Összefoglalásaként érdemes megemlíteni Huszár (2006) *Hogyan (nem) érdemes kutatni a női és a férfi kommunikáció közötti különbségeket?* című cikkét, mely részletesen tárgyalja a téma legfontosabb aspektusait. Ajánlása szerint a következő szempontok alapján érdemes a nemek között felmerülő nyelvhasználati különbségeket vizsgálni: nyelvi képességek, nonverbális kommunikáció, fonetika, fonológia, morfológia, grammatika, szintaxis, szókinés, szövegtípus, a beszélgetés irányítása/kontrollja, a stílus udvariassága, normakövetés, értelmezési keretek: hatalom vs. hatalomnélküliség, illetve kulturális különbség és a szexista nyelvhasználat kritikája.

I.8.3. Az iskolai végzettség, a foglalkozás és a dialektushasználat

Az iskolai végzettség és a foglalkozás meghatározóan befolyásolják az egyén társadalomban betöltött helyét. Amerikai kutatók ezt általában úgy fogalmazzák meg, hogy a társadalmi szerkezetben belül státusok vannak, és a státusok betöltői meghatározott szerepek szerint viselkednek (Andorka 2000:156). Nem kérdés, hogy e szerepeknek megfelelő viselkedés magában foglalja a megfelelő nyelvhasználatot is. Gumperz (1958) egy korai vizsgálatának eredményei szerint

már viszonylag kis beszédbeli különbségek is hatékonyan meg tudják különböztetni egymástól az egyes alcsoportokat egy társadalomban. Bár az általa vizsgált indiai falu lakossága szigorú, az európai társadalmi különbség mutatójával össze sem hasonlítható kasztrendszerbe tartozik, következtetései részben a nyugati kultúrákra vonatkoztatva is helytállóak. Általános tapasztalat, hogy másképp beszél az idős paraszt bácsi, másképp a politikus, a kocsmáros, és a tanár. Az életben betöltött funkciók nem csak folyamatosan változ(hat)nak, hanem az ember egyszerre több szerepet is betölthet: a családban, a munkahelyen, a sportklubban, az öntevékeny körben stb. Minden státushoz bizonyos nyelvi konvenciók tartoznak. A foglalkozási státusok jellegzetes jegyei például az intonáció, a hangerő, a hangsebesség, a ritmus és hangsín (Crystal 2003:61). Természetesen mindig vannak kivételek, de általában minél magasabb iskolai végzettség szükséges egy adott foglalkozás betöltéséhez, annál valószínűbb, hogy elvárás a szaknyelv ismerete, és a köznyelvi változat használata. Röviden összefoglalva elmondhatjuk, hogy a foglalkozási differenciáltság szükségszerű velejárója a nyelvhasználati rétegzettség (Kiss 2002:93), és az iskolázottak nyelvhasználata általában standardabb, mint a nem iskolázottaké. Ebből az következik, hogy a magasabb iskolai végzettséghez kötődő foglalkozást űzők nyelvhasználata sokkal inkább közelít a standard változathoz, mint a kevésbé iskolázottaké.

A dialektussal kapcsolatos sztereotípiák is általában a tanulatlan, alacsony presztízsű szakmával rendelkező embereket sorolják azok közé, akiknél a nyelvjárási nyelvhasználat a természetes. Ezt támasztják alá a Németországban 1992-ben (Niebaum, Macha 1999:45) készült nyelvjárási felmérések is.

	jól		kicsit		nem	
	1983	1992	1983	1992	1983	1992
fizikai dolgozók	60.7%	54.8%	13.1%	22.2%	26.3	22.3%
szakmunkások	54.8%	59.1%	15.6%	19.6%	29.7%	18.3%
önállóak	50.0%	51.6%	17.9%	27.0%	32.1%	20.8%
alkalmazottak (középréteg)	46.1%	49.6%	20.8%	23.3%	33.2%	24.0%
alkalmazottak (vezetők)	37.4%	42.1%	19.0%	22.7%	43.7%	31.9%

5. táblázat

Beszéli-e lakóhelye környékének nyelvjárását?

Forrás: Niebaum, Macha 1999:45

Az adatok jól mutatják, hogy minél magasabb végzettséghez kötődik egy foglalkozás, annál kevésbé jellemző a dialektus ismerete. Ez természetesen fordítva is igaz, vagyis minél alacsonyabb végzettség szükséges egy adott foglalkozás ellátásához, annál magasabb a nyelvjárásismeret a megkérdezettek körében.

Az ISTAT 1995-ös országos adatai szerint Olaszországban rohamosan csökken a dialektushasználat. Bár e helyzetkép Sobrero (2003:69) szerint részben megfelel a valóságnak, mégsem tekinthetünk el attól a tényről, hogy a megkérdezettek 6.4%-a csak és kizárólag nyelvjárásban beszél. Ez országos szinten nem kevesebb, mint 3.5 millió olyan embert jelent, aki jóllehet ismeri a köznyelvet, mindig dialektusban beszél. Arról nem is szólva, hogy a megkérdezett 21.000 család 23.6%-a leginkább nyelvjárásban beszél, és 28.3% felváltva használja a dialektust és az olasz nyelvet (Sobrero 2003:69).

2002-es *Sondaggio Poster* felmérés adatai sem cáfolják ezt az igen magasnak mondható dialektushasználati arányt Olaszország északkeleti részében (Marcato 2005:166).

	családban		munkahelyen		barátokkal	
	2002	2001	2002	2001	2002	2001
soha	13.6%	13.2%	25.9%	24.9%	9.2%	10.7%
néha	12.6%	12.5%	19.9%	18.1%	14.6%	10.7%
elég gyakran	19.6%	21.1%	21.1%	23.3%	23.0%	24.8%
nagyon gyakran	54.2%	53.2%	33.5%	33.7%	53.2%	53.9%

6. táblázat

Milyen gyakran beszél nyelvjárásban?

Forrás: Marcato 2005:166

Az eredményekből az látszik, hogy az adatközlők több, mint fele nagyon gyakran beszél nyelvjárásban informális helyzetben, vagyis a családban és a barátokkal, és egyharmaduk a munkahelyen is. Összeadva a gyakran és nagyon gyakran dialektusban beszélők számát, megállapíthatjuk, hogy az adatközlők több, mint 75%-a beszél rendszeren nyelvjárásban.

Természetesen még ilyen magas dialektushasználati arány esetén is érvényes az a megállapítás, mely szerint a foglalkozási differenciáltság szükségszerű velejárója a nyelvhasználati rétegzettség.

	munkás	technikus, alkalmazott, vezető tisztviselő	egyéni- és kisvállal- kozó	tanuló	háztartásbeli	nyugdíjas
családban	81.1%	56.5%	82.2%	50.9%	79.6%	84.5%
munkahelyen	77.5%	33.3%	70.0%	13.7%	60.5%	66.9%
barátokkal	84.8%	60.6%	85.6%	49.1%	84.4%	85.1%
összesen:	243.4%	150.4%	237.8%	113.7%	224.5%	236.5%

7. táblázat

A foglalkozás és a dialektushasználat összefüggései azok körében, akik gyakran, illetve nagyon gyakran beszélnek nyelvjárásba

Forrás: Marcato 2005:166

A felmérésből sajnos nem derül ki, hogy a diákok milyen oktatási intézménybe járnak, de azt láthatjuk, hogy a legkevesebbet ők beszélnek dialektusban; feleannyit (sőt, kevesebbet), mint a munkások, vagy a nyugdíjasok. Kevesebbet beszél nyelvjárásban még a technikus, az alkalmazott, és a vezető tisztviselő réteg, vagyis azok, akik olyan foglalkozást töltenek be, amelyhez valószínűleg magasabb iskolai végzettség szükséges, mint a többi vizsgált csoportban. A legtöbbet a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, vagyis a munkások beszélnek dialektusban. A háztartásbeliek és a nyugdíjasok iskolai végzettségéről semmit sem tudunk, de az bizonyos, hogy az ő nyelvhasználatukat befolyásolják a legkevésbé külső elvárások, és nyelvhasználati színtereik is nagyrészt informális helyzetekre korlátozódnak, ami erősen befolyásolja azt, hogy a nyelvhasználatuk a standardtól eltérő legyen. Az egyéni- és a kisvállalkozók iskolai végzettsége nagyon heterogén lehet, így ez alapján nem lehet messzemenő következtetéseket levonni. Az erre a rétegre jellemző gyakori dialektushasználatot részben a dialektus rejtett presztízse is elősegítheti, vagyis a „*we-code*” használata, amely garantálja, hogy a szolgáltató/kisiparos a közösségből való:

„la distinzione fra *we-code*, il codice (varietà di lingua) sentito come tipico del gruppo di appartenenza e in cui il parlante si identifica per solidarietà (è il codice dell'*in-group*), e *they-code*, il codice sentito esteriore, distante dal gruppo di solidarietà (è il codice dell'*out-group*) (Berruto 2003:218).

Hasonló felmérést végeztek Szicíliában is 1262 helyi lakos bevonásával (Lo Piparo 1990). Itt azonban összefüggést mutattak ki a dialektushasználatban a nyelvhasználati színterek, és az iskolai végzettség között is.

A válaszok feldolgozása során minden egyes megkérdezethez egy mutatót rendeltek (TSL, *tasso di sicilianità*), ami bevalláson alapuló átlag nyelvhasználatot hivatott reprezentálni. A 8. táblázat a tartományi székhelyeken felmért, családban használt nyelvjárásiasságot mutatja. A félkövérrel szedett, 0.50 feletti értékek jól mutatják az iskolai végzettség és a nyelvjárási nyelvhasználat közötti összefüggést. A legmagasabb eredményt azok érték el, akik semmilyen iskolai végzettséggel nem rendelkeznek, ők majdnem minden helyzetben, és majdnem mindig dialektusban beszélnek. A számok egyértelműen bizonyítják, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál kevésbé használja a dialektust.

Partner	Iskolai végzettség				
	nincs	elemi isk.	általános isk.	közép isk.	felsőfokú isk.
idősek	0.93	0.90	0.70	0.59	0.47
szülők	0.97	0.92	0.66	0.57	0.42
testvér	0.90	0.85	0.60	0.44	0.34
házastárs	0.91	0.83	0.68	0.35	0.28
saját gyerek	0.77	0.58	0.23	0.15	0.24
unokaöcs/unokahúg	0.47	0.26	0.17	0.02	0.15
gyerekek	0.37	0.21	0.11	0.04	0.05

8. táblázat

Nyelvválasztás és beszédpartnerek a tartományszékhelyeken

Forrás: Lo Piparo: 1990

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők egy partnerrel sem érték el a 0.5-ös értéket, vagyis alig, vagy egyáltalán nem beszélnek dialektusban, míg az elemi iskolát végzők és az analfabéták nagyon gyakran teszik ezt. Az is megfigyelhető, hogy minél idősebb a beszédpartner, annál valószínűbb a dialektus használata, ellenben a gyerekekkel általában mindenki keveset beszél nyelvjárásban. Ha az idősekkel kapott értékeket vesszük 100%-nak minden oszlopban, akkor az analfabéták 39%-ban beszélnek dialektusban a legfiatalabbakkal, az elemi iskolát végzettek 22%-ban, az általános iskolát végzettek 25%-ban, az érettségizettek 6%-ban, míg a felsőfokú végzettségűek 11%-ban.

I.8.4. Dialektus és településtípusok

A nyelvi sztereotípiák a nyelvjárásias nyelvhasználatot elsősorban a vidéken, kis falvakban élő emberek jellemzőinek tartják. Ez az adat azonban ma már nem csak szóbeszéd, hanem tudományosan bizonyított tény. Természetesen minél elszigeteltebb településről van szó, annál inkább kidomborodnak a nyelvjárásias beszéd jellemzői a nyelvközösség tagjai között. A különböző településtípusok nyelvhasználati szempontból meghatározó jellemzői közé tartozik például a lakóinak száma, társadalmi rétegzettség, mobilitása, foglalkozási differenciáltsága, a közép- és felsőfokú iskolák és kulturális intézmények megléte, az infrastruktúra fejlettsége stb. (Kiss 2001:186), vagyis egy település

urbanizációs foka nem lakóinak száma, vagy nagyság alapján mérhető, hanem sokkal inkább annak funkcionális sokfélesége alapján. A különböző településtípusok nemzetközi összehasonlítása némi fejtörést okoz, mert különböző országokban eltérő mércét használnak a települések csoportosítására. Arról nem szólva, hogy azonos lélekszám még ugyanabban az országban sem feltétlenül jelent azonos urbanizációs fokot. Olaszországban a helyzet még ennél is bonyolultabb. Annál is inkább, mert egyáltalán nem mindegy, hogy egy északkeleti, északnyugati vagy éppen egy déli kisvárosról van-e szó, amikor dialektushasználatról beszélünk.

Az ISTAT¹⁵ 2006-os országos felmérése szerint – amelyet 24.000 család bevonásával készítettek, kb. 54 000 ember részvételével – egyre nő az olasz nyelv használata, és egyre csökken a kizárólag dialektusban beszélők száma; a hatévesnél idősebb lakosság 45.5%-a beszél szinte mindig olaszul. Ez az arány még tovább növekszik (48.9%-ra), ha a beszédpartner egy barát, vagy (72.8%-ra) egy idegen. Jelentős azoknak az aránya, akik ugyanezekben a kontextusokban keverik az olasz nyelvet és a dialektust, arányuk 32.5% a családban, 32.8% a barátokkal, és 19% az idegenekkel. Szinte kizárólag dialektusban a lakosok 16%-a beszél, ami 8 millió 801 ezer embert jelent. Csökken ez az arány a barátokkal (13.2%) és az idegenekkel (5.4%) való kommunikációban.

	családban (%)			barátokkal (%)			idegenekkel (%)		
	o. ¹⁶	d. ¹⁷	m. ¹⁸	o.	d.	m.	o.	d.	m.
1987/88	41.5	32.0	24.9	44.6	26.6	27.1	64.1	13.9	20.3
1995	44.4	23.8	28.3	47.1	16.7	32.1	71.4	6.9	18.5
2000	44.1	19.1	32.9	48.0	16.0	32.7	72.7	6.8	18.6
2006	45.5	16.0	32.5	48.9	13.2	32.8	72.8	5.4	19.0

9. táblázat

A családban, a barátokkal és az idegenekkel használt nyelv Olaszországban

Forrás: ISTAT 2006: La lingua italiana, i dialetti e le lingue straniere

¹⁵ http://www.istat.it/salastampa/comunicati/non_calendario/20070420_00/testointegrale.pdf

¹⁶ olasz

¹⁷ dialektus

¹⁸ mindkettő

Összehasonlítva az utóbbi 10 év adatait, láthatjuk, hogy a dialektushasználat egyre csökken, mind a családdal, mind a barátokkal és az idegenekkel való kommunikációban, ellenben nőtt azoknak a száma, akik mindkét nyelvet használják.

A felmérés részletesebb adatai azt bizonyítják, hogy egyre csökken a különbség az olasz nyelvhasználat mértékében a megyék között. Az standard nyelvhasználat Közép- és Észak-nyugat Olaszországban a legelterjedtebb. Az itt élők 63.6%-a beszél általában mindig olaszul, szemben a dél-olaszországi lakosok 28.3%-ával, és a szigeteken élők 32.8%-ával. A legmagasabb mértékben Toscanában, Liguriában és Lazióban beszélnek olasz nyelven, 83.9, 68.5 és 60.7%-ban, a legkevésbé Calabriában, Venetóban, és Campaniában, 20.4, 23.6 és 25.5%-ban. Toscanában beszélnek a legtöbbet olasz nyelven az idegenekkel, 91.3%-ban, míg Olaszország többi részén átlag 60%-ban. A legalacsonyabb olasz nyelvhasználatot idegenekkel Bolzánóban, Venetóban és Campaniában mérték.

A 2000. év adataihoz képest csökkent a dialektus-, és nőtt az olasz nyelv használata Dél-Olaszországban és a szigeteken, így mérséklődtek a megyék közötti különbségek. Emelkedett az olasz nyelv használata a családban Abruzzóban (29.4%-ról 37.1%-ra), Szardínián (46.4%-ról 52.5%-ra) és Campaniában (21.5%-ról 25.5%-ra), hasonlóan a barátokkal használt nyelvvel. Trentóban 60.3%-ról 73%-ra, és Bolzánóban 24.7%-ról 29.9%-ra nőtt az idegenekkel olasz nyelven beszélők száma. Dél-Olaszországban a válaszadók 70%-a beszél dialektusban a családban, egészen pontosan 74.4% Calabriában, 72.2% Campaniában, 71.1% Sziciliában és 71% Basilicátában. Olaszország középső részén csak Umbriában mérték az országos átlagnál magasabb értéket, 52.6%-ot a családban használt dialektus kapcsán. Észak-Olaszországban csak Venetóban és Trentóban magasabb a dialektushasználat mértéke a családban, mint az olasz nyelv, 69.9%-kal és 64.1%-kal.

	családban			barátokkal			idegenekkel		
	o.	d.	m.	o.	d.	m.	o.	d.	m.
Piemonte	58.6	11.4	27.3	64.7	7.6	25.6	85.8	2.2	11.3
Valle d'Aosta	55.5	12.6	24.4	61.3	4.8	28.5	84.1	1.1	9.8
Lombardia	58.3	10.7	27.9	62.8	10.0	24.4	86.7	2.3	8.8
Trentino-Alto-Adige	24.3	23.1	15.3	25.5	21.3	16.8	42.8	6.3	17.4

NYELV ÉS DIALEKTUS

Bolzano	21.1	1.8	5.7	22.1	0.7	5.8	24.7	0.6	6.9
Trento	27.4	43.6	24.6	28.7	41.1	27.4	60.3	11.8	27.6
Veneto	22.6	42.6	29.8	23.7	38.2	34.4	52.4	14.2	32.0
Friuli-Venezia-Giulia	34.3	16.6	24.5	33.3	13.5	34.8	63.1	5.9	29.8
Liguria	67.5	12.4	17.9	70.9	7.1	20.3	87.6	1.7	9.4
Emilia-Romagna	56.6	14.2	26.7	60.9	11.2	26.3	84.8	3.0	11.6
Toscana	83.0	4.1	10.1	84.7	3.6	9.4	89.1	2.6	6.6
Umbria	50.8	13.0	34.9	52.7	11.9	34.2	67.9	8.6	22.7
Marche	37.7	18.1	42.2	41.2	16.0	41.7	67.5	9.3	22.4
Lazio	58.9	8.1	29.8	61.8	6.9	28.4	81.1	2.6	14.1
Abruzzo	29.4	22.9	45.7	35.3	19.0	44.2	71.3	7.8	19.9
Molise	29.0	27.3	36.0	32.4	21.2	39.3	75.8	8.9	14.6
Campania	21.5	30.5	46.7	26.5	26.2	46.0	53.6	15.4	30.1
Puglia	31.6	17.7	49.8	36.9	13.6	48.6	71.0	5.6	22.3
Basilicata	28.8	25.9	42.1	33.4	23.5	40.1	68.3	8.7	22.1
Calabria	17.8	40.4	39.4	22.4	30.8	44.4	60.7	13.1	24.4
Sicilia	23.8	32.8	42.5	28.4	26.6	44.2	57.1	12.7	29.4
Sardegna	46.4	0.9	38.1	49.0	0.7	37.6	75.8	3.2	19.6
Italia	44.1	19.1	32.9	48.0	16.0	32.7	72.7	6.8	18.6

10. táblázat

*Nyelvhasználati választások az ISTAT 2000. éves felmérése alapján
Forrás: ISTAT 2006: La lingua italiana, i dialetti e le lingue straniere*

	családban			barátokkal			idegenekkel		
	o.	d.	m.	o.	d.	m.	o.	d.	m.
Piemonte	59.3	9.8	25.4	64.7	5.6	25.4	86.4	1.4	10.7
Valle d'Aosta	53.9	9.3	24.5	55.9	4.1	32.2	80.0	0,4	15.0

Lombardia	57.6	9.1	26.6	62.7	7.1	25.0	83.5	1.9	12.9
Trentino- Alto- Adige	27.8	20.4	15.1	30.2	18.2	16.5	51.9	3.3	12.7
Bolzano	25.2	1.5	4.1	25.8	1.3	5.0	29.9	0.2	5.5
Trento	30.4	38.5	25.6	34.4	34.3	27.5	73.0	6.3	19.6
Veneto	23.6	38.9	31.0	24.2	37.3	33.3	53.7	15.7	28.7
Friuli- Venezia- Giulia	35.8	10.7	20.9	33.9	9.6	27.4	57.4	2.6	26.8
Liguria	68.5	8.3	17.6	70.8	6.0	19.6	87.1	2.5	8.7
Emilia- Romagna	55.0	10.5	28.3	60.2	7.9	27.4	84.1	1.9	12.6
Toscana	83.9	2.8	8.8	86.0	2.3	8.0	91.3	1.1	5.8
Umbria	41.0	14.9	37.7	42.5	13.6	39.6	61.7	7.6	27.8
Marche	38.0	13.9	42.2	41.3	13.0	41.8	68.5	5.4	25.0
Lazio	60.7	6.6	28.4	63.0	6.9	27.1	82.8	3.1	12.0
Abruzzo	37.1	20.7	38.3	40.8	16.8	39.5	71.6	6.9	18.0
Molise	31.6	24.2	42.3	35.8	19.1	42.8	68.6	6.8	23.4
Campania	25.5	24.1	48.1	29.4	19.7	48.4	54.7	10.0	33.3
Puglia	33.0	17.3	47.9	35.6	14.5	48.4	70.9	5.7	22.4
Basilicata	27.4	29.8	41.2	33.6	23.0	42.3	67.4	10.2	21.4
Calabria	20.4	31.3	43.1	26.4	22.9	46.1	60.6	9.7	25.4
Sicilia	26.2	25.5	46.2	30.5	19.1	48.7	59.1	9.8	29.7
Sardegna	52.5	1.9	29.3	51.8	1.8	30.6	77.1	0.5	16.0
Italia	45.5	16.0	32.5	48.9	13.2	32.8	72.8	5.4	19.0

11. táblázat

Nyelvhasználati választások az ISTAT 2006. éves felmérése alapján
Forrás: ISTAT 2006: La lingua italiana, i dialetti e le lingue straniere

Az azonos megyéhez tartozó tartományszékhelyek, és az ezeknél kisebb települések közötti nyelvhasználati eltéréseket az előző fejezetben már említett,

Lo Piparo (1990) szicíliai kutatás eredményei bizonyítják. Összehasonlítva a tartományszékhelyek és kisebb települések dialektushasználati arányát megfigyelhetjük, hogy jóval magasabb értékeket kaptak a kisebb településeken, mint a tartományszékhelyen.

Partner	Iskolai végzettség				
	nincs	elemi isk.	általános isk.	közép isk.	felsőfokú isk.
idősek	0.99	0.96	0.88	0.84	0.75
szülők	0.97	0.97	0.87	0.85	0.64
testvér	0.93	0.88	0.79	0.66	0.54
házastárs	0.96	0.91	0.84	0.49	0.50
saját gyerek	0.90	0.80	0.50	0.14	0.38
unokaöcs/unokahúg	0.73	0.56	0.33	0.00	0.29
gyerekek	0.62	0.37	0.19	0.11	0.27

12. táblázat

Nyelvválasztás és beszédpartnerek tartományszékhelyeknél kisebb helyen

Forrás: Lo Piparo: 1990

Bár a tendencia nem változott, az egyes csoportok közötti nyelvválasztási különbségek csökkentek. Ebben az esetben is az analfabéták beszélnek legtöbbször nyelvjárásban, és az egyetemet végzettek a legkevesebbet. Az egyik legjelentősebb eltérés, hogy a tartományszékhelyen élőknel, egyik csoporthoz tartozó szülő sem beszél rendszeresen dialektusban a gyerekeivel, míg a tartományszékhelyenél kisebb helyen élők megteszik ezt, még a középiskolát végzettek is, hasonlóan az általános iskolai végzettséggel rendelkező társaikhoz. Különbség még, hogy az érettségizettek nyelvjárásban beszélnek a testvéreikkel is, de a legnagyobb eltéréssel mégis az értelmiségieknel találkozunk, akik a házastársukkal is rendszeresen beszélnek dialektusban, nem szólva a testvérről, szülőkről és nagyszülőkről.

I.9. Liguria

I.9.1. Liguria földrajza

44°27'20"N, 8°44'5"E

Fővárosa: Genova

Lakosság száma: 1 571 733

Férfiak száma: 740 922

Nők száma: 830 861

Területe: 5.421 m²

Hegység: 65.1%

Domság: 34.9%

Síkság: 0%¹⁹

Liguria Észak-Olaszország második legkisebb területű tartománya, de a harmadik legsűrűbben lakott Campania és Lombárdia után. Határai: Piemonte, Emilia-Romagna, Toscana és Franciaország. A tartomány nagy részét hegyvidék alkotja; az Alpok legmagasabb csúcsa 2038 m (Pietravecchia), az Appennineké 1799 m (Maggiorasca). Gyakorlatilag nincsenek síkságok, ez alól kivételek a Magra kis völgyei; a Centa és a Vara. A területet számos völgy barázdálja, a legnagyobbak a Val Bormida, a Val Merula, a Valle Aroschia, a Valle Pennavaira és a Val Neva. Folyóira jellemző az esőzés utáni áradás, majd gyors apadás. Nagy részük a Ligur-tengerbe ömlik, de a Pó folyón keresztül az Adriai-tengerbe is. A legnagyobbak a Roia, a Nervia, az Argentino, az Impero és a Merula. A tengerpart sziklás és előrehajló. A területet kétféle klíma uralja: mediterrán éghajlat a tengerparton, száraz és meleg nyarakkal, míg a szárazföld belsejében mérsékelt kontinentális éghajlat a jellemző²⁰.

Liguria rövid története

Liguria az újabb kőkorszak óta a ligurok által lakott. Azonban még ma sem eldöntött tudományosan, hogy a ligur indoeurópai nép-e. A rómaiak Kr. e. a II. évszázadban foglalták el a területet, megalapítva Nizza tartománnyal és a mai

¹⁹ <http://www.comuni-italiani.it/07/geografia.html>

²⁰ <http://www.comuni-italiani.it/07/geografia.html>

Piemontéval Augustus császár IX. tartományát. A ligurok a rómaiak ádáz ellenségeivé váltak; szövetséget kötöttek ellenük mind a karthágóiakkal, mind a gallokkal. A béke visszaállítása a tartományban csak kegyetlen mézszárlással, és sokak száműzetésével vált lehetségessé.

A Birodalom bukását követően a terület a Magra és a Vara síkságok által bezárt övezetre szűkült. Ezt később gótok, bizánciak, longobárdok és frankok foglalták el, majd végül a piemonti örgrófság hatására több feudális állam között oszlott szét.

Az évezred fordulóján már a genovai hegemonia határozta meg a tartomány életét. A XI. században Genova Pisával szövetségben megszerezte Szardínia és Korzika szigetét, ezt követően azonban a két város hosszú háborút vívott egymással e szigetek tulajdonlásáért.

A XII. században a közel-keleti termékek iránt megnőtt európai kereslet miatt egyre többet kereskedtek Bizánccal, amely kiélezte az ellentétet Genova és Velence között. Genova végül 1284-ben legyőzte Pisát, és 1299-ben Velencét. Ezután a Genovai Köztársaság hatalma a pápával és az európai királyok uralmával vetekedett.

A köztársaság erejét azonban az idők folyamán belső háborúk gyengítették, majd ehhez hozzájárult még az is, hogy Velence 1380-ban megsemmisítette a genovai flottát, amely következményeként megkezdődött Genova gyengülése, így 1768-ban Korzikát is elvesztette. Mindezek ellenére a város 1797-ig megőrizte függetlenségét, amikor is francia protektorátus lett, majd végül 1805-ben Franciaországhoz csatolták.

A város a felvilágosodás idején újra főszerepet játszott olyan neves politikusok vezetésével, mint Mazzini, Nino Bixio, Goffredo Mameli, vagy Giuseppe Garibaldi. A települést már az egységes olasz állam létrejötte előtt fontos szerepet vállalt az ipari forradalom kialakulásában, illetőleg az urbanizáció felgyorsulásában. Ezzel egyidejűleg pattanásig feszültek a munkásmozgalmak által felszínre hozott társadalmi problémák, melyek következményeként 1892-ben megalakult Genovában az Olasz Szocialista Párt. A XX. század első felében rohamos fejlődésnek indult a város ipara, köszönhetően elsősorban a Genova és Savona városában felvirágzó hajó-, illetve hadiparnak, amelyek részben az IRI²¹ támogatásával erősödtek meg.

A város jelentős károkat szenvedett a második világháború idején, de az újjáépítést követően az ipar soha nem látott fejlődésnek indult a vaskohászatban, és az acéliparban. Ismét a Földközi-tenger egyik legfontosabb kikötőjévé nőtte ki

²¹ Istituto per la Ricostruzione Industriale

magát; legjelentősebb import árucikkei a szén, a nyersolaj és a gabona, míg leginkább pamutot, selymet, olívaolajat és a bort exportál.

I. GENOVA

44°25'N 8°56'E

A tartomány székhelye:

Genova

A tartomány lakosainak száma: 878 802²²

A város lakóinak száma: 610 307

Területe²³: 1838 m²

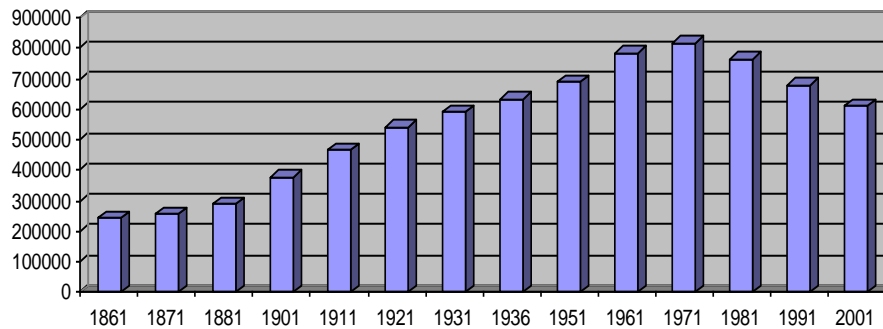

A tartomány lakosainak száma a 2001-es népszámlálási adatok alapján 878 802. Ennek 47%-a férfi és 53%-a nő. Ez a nemek közötti arány a tartományban élők fokozatos előregedésének következménye. Bár több férfi születik a tartományban, mint nő, de az utóbbiak magasabb várható életkora miatt, számuk megelőzi a férfiakét. A város lakosainak száma 610 307, amellyel a tartomány legtöbb lakossal bíró települése. Nagy részük olasz állampolgár, de folyamatosan növekszik a bevándorlók száma is, különösen Ecuadorból, Albániából, Marokkóból, Peruból, Nigériából, Kinából és Romániából. Közülük 20 776 fő rendelkezik hivatalosan állandó lakhellyel, ebből 16 857 Genovában. A lakosok összetételének tanulmányozásakor megfigyelhető, hogy a 24.8%-uk 65 év feletti, mellyel a hatodik legidősebb átlag életkorú tartomány Olaszországban. Ennek közvetlen következménye, hogy az átlag család két főből áll. Így a település demográfiai és szociális jövője úgy tűnik, hogy egyre inkább a bevándorlóktól függ.²⁴

²² <http://www.istat.it/Censimenti/Popolazione/index.htm>

²³ In: *Calendario Atlante De Agostini* 2002:123.

²⁴ <http://www2.provincia.genova.it/bilanciosociale/2002/cap02/cap02.htm>

1. diagram

Genovai lakosok számának alakulása 1861-2001 között

Forrás: ISTAT adatok alapján

A Kereskedelmi Kamara adatai szerint 2005-ben megállt a demográfiai csökkenés, de a lakosság átlag életkora még mindig folyamatosan növekszik, és a 65 év feletiek száma 25%-ról 27%-ra növekedett. A külföldi bevándorlók átlagéletkora ennél jóval alacsonyabb, 20%-uk még kiskorú, szemben az Olaszországban születettek 17%-ával, arányuk 4.2% a tartományban, és 5.3% Genovában²⁵.

I.9.2. Genova gazdasága

Genova gazdaságának alapját kétségkívül azok a kis- és középvállalkozások adják, amelyek a szolgáltató iparban tevékenykednek. A Kereskedelmi Kamara legfrissebb adatai szerint nem csak megnőtt a genovai vállalkozások száma 2006-ban, hanem a már meglévők szerkezetileg is megerősödtek. A legkedvezőbb jeleket a belső szárazföldi (*dell'entroterra*) települések, illetve a turizmus adja. Előbbi a tartományi átlagnál magasabb mutatókat produkált a vállalozási kedvet illetően, míg az utóbbi maga mögött hagyta a megismételhetetlennek tartott 2004-es év eredményeit, meghaladva a 10 000 000-os külföldi vendég jelenlétet a tartományban. A Cégjegyzék adatai alapján megállapítható, hogy a helyi vállalkozások 68%-a szolgáltató iparhoz kapcsolódik: 17%-a az építőiparhoz, 11%-a az iparhoz és 4%-a a mezőgazdasághoz²⁶. A legmagasabb mutatókat a kereskedelem adja 34.25%-kal, ezt követi az építőipar 15%-kal, illetve a

²⁵ http://www.ge.camcom.it/doc/2007_12_giornata_economia.pdf

²⁶ http://www.ge.camcom.it/doc/2007_12_giornata_economia.pdf

kézművesipar 11.54%-kal. Az áruforgalomban tevékenykedő cégek nagy része ruházati kereskedelemmel foglalkozik, a kézműipar élelmiszertermeléssel, illetőleg fémfeldolgozással. A turizmus ma már nem csak hagyományos értelemben vett szolgáltatásait kínálja, hanem egyre népszerűbb az *agriturismo*, vagyis a vidéki, hagyományos életmódot kínáló szűkebb köre, amely a helyi borokat, ételeket propagálja vendégei körében. Jelentősek a város életében a kikötő által felmerülő gazdasági lehetőségek, amelyek mind a személy-, mind az áruforgalomban jelentkeznek²⁷.

2003-as adatok szerint a városban foglalkoztatottak 1.2%-a dolgozik a mezőgazdaságban, 38.3%-a az iparban, 18.2%-a a kereskedelemben, és 76.7%-a más szektorban.

A város a *triangolo industriale* (ipari háromszög) egyik meghatározó központja Milánó és Torino mellett. Genova nem csak országos szinten, hanem a nemzetközi porondon is vitathatatlan teret hódított magának mind az üzleti életben, mind a kultúrában és a politikában. Ennek tanúbizonysága például, hogy Genova 2004-ben Európa Kulturális Fővárosa volt, vagy az a tény, hogy 2001-ben a *Palazzo Ducale* adott helyet világ hét legfejlettebb államát és Oroszországot összefogó G8 júliusi csúcstalálkozónak.

I.9.3. Impéria

43°53'N 8°2'E

A tartomány székhelye:

Impéria

A tartomány lakosainak

száma: 216 170

A város lakóinak száma:

40 271²⁸

Területe: 1156 m²

Impéria város Oneglia és Porto Maurizio egyesítésével született 1923-ban. A nevét arról a hegyi patakról kapta, amely a két várost elválasztotta egymástól. Ezt megelőzően a két település nem csak eltérő történelmi események helyszíne volt, hanem gyakran teljes mértékben ellentétei voltak egymásnak: Porto Maurizio

²⁷ <http://www2.provincia.genova.it/bilanciosociale/2002/cap02/cap02.htm>

²⁸ In: *Calendario Atlante De Agostini* 2002:123.

például 1200-tól föderációban volt Genovával, amelynek sorsával mindvégig osztozott; míg Oneglia előbb a Doria család tulajdonát képezte, majd 1576-ban eladták Emanuele Filibertónak, így Nizzával együtt a Savoyai-ház tengeri folyosója lett (*Guida D'Italia* 2007:463).

A XIX. század végén Onegliának valamivel több, mint 8000 lakosa volt, hasonlóan Porto Mauriziohoz, amelynek pár százal kevesebb. A később Impéria részévé váló települések lélekszáma az 1881-es népszámlálás adatai szerint a következő módon alakult: Piani 642, Caramagna 627, Montegrazie 610, Moltoedo 562, Costa d'Oneglia 544, Borgo Sant'Agata 503, Poggi 494, Castelvechio 451, Torazza 391 lakos.

A Porto Maurizioóban megfigyelhető növekedés elsősorban Borgo San Moro, és a volt Ferrieri fejlődésének volt köszönhető, csak ez utóbbi több, mint ezer bergamói és livornói lakos letelepedését tette lehetővé a városban. Onegliában olyan, a város életét alapvetően befolyásoló üzemek nyíltak egymásra, mint az *Agnesi* tésztüzem, amely ma is működik, a *Gregorio Grasso* malomüzem, a cementgyáros *Alta Italia*, illetve számos olívaolaj sajtoló. 1919-ben a lakosok száma elérte a 14 000-et, de a gyárakban forrongó krízishangulat elkezdte éreztetni a hatását, amelynek következtében 1923-ban 13300-ra csökkent a lakosok száma.

Később a kereskedelem és a szolgáltatások előrehaladása jellemezte Oneglia gazdasági életét, amely alapvetően megváltoztatta a település arculatát. A belvárosi lakásokat hivatalok és üzletek váltották fel, amely előremozdította a város perifériájának a benépesedését is (Bianchi 2003:15-18).

Adózó önkormányzatok	Lakosok száma			
	1881	1923 (becslés)	1957	2003
Oneglia	8006	13300	12.587	10886
Porto Maurizio	7219	8200	13159	14699
Piani	642	700	681	2372
Caramagna Ligure	627	670	992	4269
Montegrazie	610	640	365	478
Moltoedo Superiore	562	590	263	466
Costa D'Oneglia	544	580	578	701
Borgo - Sant'Agata	503	550	530	1456
Poggi	494	520	377	874

Castelvechio di S. M. Maggiore	451	500	2564	3576
Torrazza	391	410	292	451
Összesen	20049	26660	32388	40228

13. táblázat

Impéria lakosai számának alakulása 1881-től 2003-ig

Forrás: Bianchi 2003:18

I.9.4. Impéria gazdasága

Impéria gazdaságának alapját ma is a mezőgazdaság adja, melyet mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy az ebből származó jövedelem a tartomány bruttó jövedelmének a 91%-át teszi ki. A szektor legfontosabb területe a virágtermesztés, 6393 mezőgazdasági vállalkozással, míg a legelterjedtebb az olíva-termesztés, 12323 bejegyzett vállalkozással. Bár az utóbbi évtizedekben némi visszaesés tapasztalható az olíva-termesztés mértékében, ennek ellenére ma is a település egyik legfontosabb jövedelemforrása. A regresszió különösen a tengerpartra jellemző, ahol a mezőgazdasági tevékenységet részben felváltotta a turizmus (*Guida d'Italia* 2007:464). Bár a jelentőségük jóval elmarad a fent említettektől, mégis említésre méltó a tartomány 1760 zöldségtermelő, és 6128 szőlőtermelő vállalkozása. Az iparban foglalkoztatottak száma igen csekély, arányuk 1991-ben nem érte el a 20%-ot sem, ami a legalacsonyabb százalékot jelentette a megyében. Jelentős azonban a városban működő kis- és középvállalkozások specializációja, kiváltképpen az élelmiszeriparban. Dinamikus fejlődést mutatnak a helyi kézműves vállalkozások, és számottevő a szolgáltatóiparban dolgozók száma, különös tekintettel a turizmusra, a kereskedelemre és a közigazgatásra. Jelentékeny a tartományban a vállalkozói kedv, bár ez elsősorban a mikro vállalkozásokra jellemző; így a több, mint 200 főt foglalkoztató cégek száma elenyésző. A turizmus a település második legfontosabb jövedelemforrása, bár a szektorban foglalkoztatottak száma folyamatosan csökken: a jelenleg 5100 alkalmazott az összes állásban lévő 6%-át teszi ki. A település bizonyos jellemzőinek következtében a tartomány gazdasági és társadalmi szerkezete összetett és sokrétű. Ezt nyomatékosítja a tengerpart és a belső terület között fennálló alapvető különbség, amely meghatározza a vidék gazdaságának a fejlődését; a tengerpart sűrűn lakott, és magas a termelő tevékenységek koncentrációja, míg a szárazföld belsejében éppen ellenkezőleg,

alacsony mind a termelékenység, mind az egy négyzetméterre jutó lakosok száma²⁹.

2003-as adatok szerint a városban foglalkoztatottak 13.6%-a dolgozik a mezőgazdaságban, 26.2%-a az iparban, 18.2%-a a kereskedelemben és 76.7%-a más szektorban³⁰.

²⁹ <http://www.provincia.imperia.it/site/9848/default.aspx>

³⁰ http://www.aligorialavoro.it/prod/oml/pubbl/Settimana_flash/23.pdf

II A VIZSGÁLAT

II.1. Vizsgálati módszerek

A kutatás során különböző vizsgálati eljárások kombinált alkalmazására került sor, ötvözve a kvantitatív és a kvalitatív kutatási módszerek előnyeit. Babbie (2001:316) szerint egész életünkben társadalomkutatást végzünk, hiszen terepkutatást folytatunk, ahányszor csak társas helyzeteket figyelünk meg, és próbáljuk megérteni a történeteket. A kvantitatív és a kvalitatív kifejezések arra szolgálnak, hogy megkülönböztessük a megfigyelésnek az előbb említett módját a statisztikai elemzésre alkalmas adatok generálására szolgáló módszerektől.

A terepkutatás erőssége, hogy a kutató átfogó, teljes szemlélethez jut, amely lehetővé teszi számára, hogy olyan finomságokat figyeljen meg, amely más módszerrel nem lehetséges. Főként attitűdök és magatartások vizsgálatára alkalmas (Babbie 2001:316). John és Lyn Lofland (1995:101–113) a társadalmi élet különböző elemeit kutatva arra a következtetésre jutott, hogy a terepkutatás különösen alkalmas arra, hogy megfigyeljük két vagy több ember interakcióját, illetve az emberek által elfoglalt pozíciókat, és az ezekhez társuló magatartásokat, valamint az emberek szubkultúrához való viszonyát.

Szemben a kvalitatív kutatással – amely a megfigyelésre támaszkodik –, a kvantitatív kutatás erőssége a számszerű mérés, amely az előbbinél tudatosabb és precízebb. A kutató előre megtervezi a módszereit, akkurátusan feljegyzi a megfigyeléseket, és óvintézkedéseket tesz a megfigyelési hibák kiküszöbölésére. Jelen kutatás korpuszának nagy részét kérdőíves felméréssel gyűjtöttük, melyet résztvevő megfigyelés és bizonyos esetekben kvalitatív interjú egészített ki. Az így kapott eredmények egyrészt kiegészítették egymást, másrészt lehetőséget adtak az adatok ellenőrzésére (*cross checking*), illetve értelmezésére is.

A kérdőíves felmérés a legelterjedtebb kutatási módszer a társadalomtudományokban. Egyaránt alkalmas felderítő és magyarázó célokra, és viszonylagosan rövid időn belül lehetővé teszi nagyszámú alapsokaság vizsgálatát. Az általunk felhasznált nyelvhasználati kérdéssor (lásd 1. függelék) 143 zárt és nyílt típusú kérdésből állt, s nagyban támaszkodott Göncz (1999) Vajdaságban használt nyelvhasználati kérdőívére. A zárt kérdések elsősorban a nyelvismeretre, a nyelvhasználati gyakoriságra, valamint a nyelvhasználati színterekre vonatkoztak. Ezeknél a kérdéseknél a válaszlehetőségek Likert-skála mentén helyezkedtek el, és a kérdezett olyan lehetőségek között választhatott, mint például: nagyon jól beszélek, jól beszélek, nem túl jól beszélek, nem beszélek, de értek, vagy egyáltalán nem beszélek. A zárt kérdések másik csoportját a feleletválasztós kérdések alkották, ezek leginkább a nyelvelsajátítás

forrásaira és a különböző nyelvhasználati szintereken használt nyelvre kérdeztek rá, míg a nyílt kérdések az adatközlők dialektussal kapcsolatos attitűdjét vizsgálták.

A kérdőív kitöltését az adatközlők válaszai alapján magam végeztem el egy olyan olasz férfi segítségével, aki anyanyelvi szinten beszél a ligur dialektust. Ezúton is megköszönöm áldozatkész munkáját, amely nagyban hozzájárult az adatfelvétel sikerességéhez. Köszönhetően többek között a nyelvjárásban való jártasságának, amely nagyban megkönnyítette a vizsgálati alanyok bizalmának elnyerését. A kérdőív a nyelvhasználattal kapcsolatos kérdéseken kívül személyi adatokra vonatkozó kérdéseket is tartalmazott. Ezek (nem, életkor, iskolai végzettség, foglalkozás, születési hely, lakhely) az adatközlőre és a szülőkre vonatkoztak. A nyelvhasználattal kapcsolatos kérdések véletlenszerű sorrendben kérdeztek rá a nyelvtudásra, a nyelvelsajátítás forrásaira, a nyelvhasználati szinterekre, valamint a dialektussal kapcsolatos attitűdre.

A nyelvhasználati kérdőívek kitöltése során előfordult, hogy a kérdőív kérdésein kívül más, a témával kapcsolatos kérdések megvitatására is sor került. Ezek az interjúk (kb. egy tucat) – természetesen az adatközlők hozzájárulásával – egy diktafon (Samsung YP-C1) segítségével rögzítésre kerültek.

Az objektív korpusz 200 rögzített telefonbeszélgetésből áll, amely egy dialektusban anyanyelvi szinten beszélő férfi közreműködésével készült. A beszélgetést kezdeményező véletlenszerűen tárcsázott genovai, illetve impériai telefonszámokat, majd mindvégig dialektusban beszélve, egy kitalált személyt keresett. Egy átlag beszélgetés egy, maximum két percig tartott. Köszönéssel és bemutatkozással kezdődött, majd kérte, hogy ezzel a kitalált személlyel beszélhessen. A válasz az esetek többségében arra vonatkozott, hogy a férfi téves számot hívott. A hipotézis szerint a dialektusban beszélők, dialektusban válaszolnak, míg a többiek olasz nyelven.

A résztvevő megfigyeléssel kapcsolatban Marshall, illetve Rossman (1995:60) úgy véli, hogy a kutató különböző szerepekbe bújhat, amelyek között az egyik véglet a teljes résztvevő, a másik a tökéletes megfigyelő, de ezen a *kontinuum* mentén bármely szerep a kutató rendelkezésére áll (vö. Burgess 1984; Hammersley és Atkinson 1995).

Én a teljes résztvevő megfigyelést az alatt a 6 év alatt végeztem, amíg Olaszországban éltem (1993–1999). Így azt gondolom, hogy eleget tettem a Labov (2001:256) által leírt megfigyelői paradoxon követelményének, vagyis olyankor figyeltem meg a környezetemben lévő emberek nyelvhasználatát, amikor ők ennek egyáltalán nem voltak tudatában. Mason (2005:78) episztemológiai pozíciója szerint a világ tényei és az azokról szerzett tudásunk

interaktív helyzetek megfigyelése, megtapasztalása által generálható. Ez azt jelenti, elfogadjuk, hogy ezek a tapasztalatok adatnak számítanak, és lehetővé teszik a kutató számára, hogy az adatokat értelmezze, és azok ismerője legyen. A megfigyelés elkötelezett hívei szerint – érvel Mason – „a kutató »tudhatja« a dolgokat, mert »osztozik« a kutatókkal egyfajta közös tudásban, tapasztalatban, élményben” (Mason 2005:78).

A ligur dialektussal való kapcsolatomban bensőségesnek mondható; ugyan nem beszélem, de megértem. Ezt a tudást a vizsgálati alanyok a kérdőívadás során nem egyszer próbára is tették. Ezek az apró „játékok” növelték az adatközlők szemében a kutatás hitelességét, közülük valónak fogadtak el, valamint oldottabbá tették az adatfelvételt.

II.1.1. A mintavétel

A felmérést összesen 324 személy részvételével végeztük. A szubjektív minta kiválasztásánál, amely összesen 124 elemből állt, egy olyan kvóta minta létrehozására törekedtünk, amelynél a fő változók: a település, a nem, a kor, a foglalkozás és az iskolai végzettség voltak. A kutatás egyik legfontosabb célkitűzése az volt, hogy összehasonlítsa két, nagyságrendileg jelentősen különböző település lakosainak a dialektusismeretét. A személyes kötődés, a helyismeret, valamint a települések kevésbé kutatott volta is közrejátszott abban, hogy a kiválasztott városok Genova és Impéria lettek.

A cél az volt, hogy létrehozzunk a két városban két megközelítőleg azonos kvótás mintát. Ennek az elvárásnak gyakorlatilag teljes mértékben sikerült eleget tenni. Mindkét városban kb. 50-50% a férfiak és a nők aránya, nagyon hasonló a megkérdezettek átlagéletkora és ezen belül az egyes korcsoportok megoszlása is. Egy-két százalékos eltérés van a két városban megkérdezett különböző iskolai végzettségű és foglalkozású adatközlők között.

A vizsgálati alanyok megkérdezése nem véletlen mintavételi technikával történt, hanem a könnyen elérhető személyek bevonásával és „hólabda” módszerrel (Federer 1991:96) történő kiválasztással. A hólabda módszer arra a fokozatos felhalmozódásra utal, amely annak köszönhető, hogy a megkérdezett személyek, ismerősök újabb embereket javasolnak. A könnyen elérhető személyek alatt viszont azokat értjük, akiket egy adott órában, egy adott helyen véletlenszerűen tudunk kiválasztani.

A könnyen elérhető személyek bevonása mindkét városban legalább három helyszínen történt, különböző órákban. A helyszínek kiválasztásánál elsődleges cél volt, hogy különböző társadalmi rétegek szokásos mozgástereit reprezentálják. A „hólabda” módszerre azért volt szükség, mert csak a könnyen elérhető

személyek megkérdezésével nem lehetett volna eleget tenni annak a kíváncságnak, hogy egyforma mintákat hozunk létre a két városban.

Az objektív nyelvi anyag összesen 200 rövid telefonbeszélgetésből áll, amelyben 100 genovai és 100 impériai személy működött közre. A tárcsázott telefonszámok véletlenszerű módszerrel kerültek kiválasztásra oly módon, hogy a telefonkönyvben kiválasztásra került egy szám, majd ennek az utolsó számjegyét megváltoztatva újabb kilenc lehetséges telefonszámot generáltunk. Természetesen az így kapott számok egy része hibásnak bizonyult, míg a másik megfelelt a véletlenszerű mintakiválasztás követelményeinek. A párbeszédet kihangsúlyoztuk, így lehetőség nyílt arra, hogy a beszélgetések diktáfon (Samsung YP-C1) segítségével rögzítésre kerüljenek.

II.1.2. Az adatok feldolgozása

Az adatok statisztikai feldolgozása a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának SPSS 11.0 programjával készült. A változóink részben ordinálisak, részben nominálisak, így a felhasznált statisztikai eljárások a következők voltak: Kí-négyzet (χ^2) próba, Spearman korreláció, Mann-Whitney próba, valamint Kruskal-Wallis próba.

A paraméteres szignifikancia próbák segítségével határozhatjuk meg, hogy statisztikailag szignifikáns-e az összefüggés, amely annak a valószínűségét mutatja meg, hogy a tapasztalt kapcsolat csak a mintavételi véletlennek tulajdonítható-e. A kutatás során 95%-os ($p = 1 - \alpha = 95\%$), vagy ennél nagyobb elfogadási tartománnyal dolgoztunk, vagyis legalább 95%-os valószínűsége volt annak, hogy a felállított nullhipotézis helyes. A tanulmányban ezt általában a $p < 0.05$, illetve a $p < 0.01$ leírással adtuk meg, valamint a 95%-os, illetve a 99%-os szignifikanciaszinttel.

A Kí-négyzet (χ^2) próba a társadalomtudományokban gyakran használt szignifikanciavizsgálati eljárás, amikor keresztábrával kapcsolatos statisztikára van szükség. Feltétele a nullhipotézis, azaz az a feltevés, hogy a két változó között nincsen összefüggés. A kutatás során a 0.05%-os vagy ennél alacsonyabb szignifikanciaszintnél állapítottunk meg összefüggést a függő és a független változó között.

A korrelációs számítás a változók közötti lineáris kapcsolat leírására szolgál, vagyis arra utal, hogy egy vagy több jelenség együtt változik-e. A korrelációs együttható általános jele az r , és az értéke -1 és $+1$ között mozoghat. Abszolút értéke a kapcsolat szorosságát, előjele pedig az irányát mutatja (Sajtos 2007:204). Ez azt jelenti, hogy amikor egyenes arányosság áll fenn a változók között, akkor az együttható előjele pozitív, ha fordított arányosság, akkor pedig negatív. Minél

erősebb a kapcsolat a két változó között, annál közelebb esik az érték az 1-hez abszolút értékben. A korreláció szorosságának meghatározására a szakirodalom különféle arányokat használ (lásd Sajtos 2007:205; Göncz 1999:31), így a vizsgálat során akkor beszéltünk korrelációról, amikor a szignifikanciaszint 95%-os volt, míg erős korrelációról, ha ugyanez az érték 99%-os volt.

A kutatás során nagyobb arányban használtuk a Spearman korrelációs próbát, mint a Mann-Whitney, valamint a Kruskal-Wallis próbát. Ennek oka, hogy a korrelációpróbával több információhoz jutunk, mint a másik két említett próba alkalmazásával, hiszen ebben az esetben nemcsak a szignifikanciaszintet mérjük, hanem az összefüggés erősségéről is információt kapunk.

III EREDMÉNYEK GENOVÁBAN

III.1. A genovai felnőtt adatközlők bemutatása

A genovai kérdőíves felmérésben 52 fő felnőtt vett részt, 24 nő és 28 férfi. Az adatközlők életkor szerinti megoszlása: 23% 21–41 év közötti, 56% 41–60 közötti, és 21% 61–80 év közötti. Az átlag életkor 51 év.

A megkérdezettek 73%-a született Genovában, 10%-a más nagyvárosban³¹, 12%-a kisvárosban³², 4%-a falun és 2%-a külföldön. Az adatközlők 17.3%-a nyilatkozott úgy, hogy más a jelenlegi lakóhelye, mint a születési helye.

A vizsgálati alanyok a következőképpen csoportosíthatók iskolai végzettségük alapján: a megkérdezettek 14%-a végzett elemi iskolát, 16%-a általános iskolát, 60%-uk rendelkezik középiskolai érettségivel, és 15%-uk diplomás.

A genovai adatközlők a következő társadalmi–gazdasági csoportba sorolhatók Giacalone Ramat (1979) és Francescato (1994) kategóriája alapján:

Foglalkozás	Átlag
segédmunkás, földművelő	7.7%
szakmunkás, kézműves	11.5%
kereskedő, szolgáltatóipari dolgozó	9.5%
hivatali alkalmazott, tanár	59.6%
háztartásbeli, nyugdíjas	11.5%

14. táblázat

A genovai adatközlők társadalmi–gazdasági csoportba sorolása

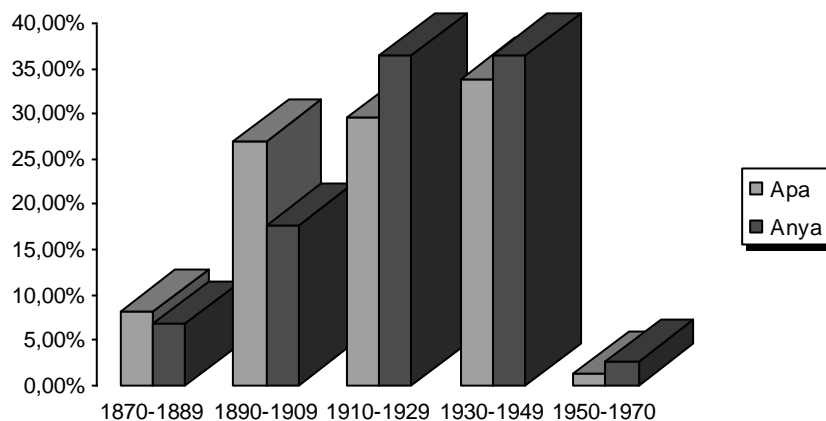
A megkérdezettek szüleinek életkor szerinti megoszlása a 14. táblázatban figyelhető meg: a férfiak 75%-a és a nők 71.2%-a született 1949 és 1910 között. A férfiak 21.2%-a és a nők 19.2%-a született 1909 előtt, míg a fennmaradó 3.8% és 9.6% 1949 után.

A szülők közül a férfiak 76.9%-a és a nők 73.1%-a született Genovában, 11.8% és 15.4%-uk más nagyvárosban. Kisvárosban született a férfiak 15.7%-a és a nők 15.4%-a, míg falun a férfiak 3.8%-a és a nők 9.6%-a³³.

³¹ 40 000 lakos felett

³² 40 000 lakos alatt

³³ Az apa esetében 2, az anya esetében 1 személy nem válaszolt a kérdésre.

2. diagram

Az adatközlők szüleinek életkor szerinti megoszlása

A vizsgálati alanyok szülei a következőképpen csoportosíthatók az iskolai végzettségük alapján: a férfiak 57.7%-a és a nők 65.4%-a végzett elemi iskolát. Általános iskolát a férfiak 15.4%-a és a nők 17.3%-a végzett. Középszintű iskolai érettségivel a megkérdezettek szüleinek a 23.1%-a és 13.5%-a, míg egyetemi diplomával a szülők egyenlő arányban, 3.8%-ban rendelkeznek.

A szülők foglalkozásukat tekintve a következő csoportokba sorolhatók: a nők döntő többsége, 78.8%-a háztartásbeli, a férfiak 36.5%-a segédmunkás vagy földművelő, a fennmaradó rész 15.4%-a szakmunkás és 21.1%-a alkalmazott vagy tanár.

III.2. A dialektus ismeret szintje

A vizsgálat célja, hogy felmérje a genovai felnőtt adatközlők között a dialektus ismeretének szintjét, illetve megpróbálja feltérképezni, hogy mely változók befolyásolják az említett tudásszintet.

A 15. táblázat tanúsága szerint a genovai mintában a válaszolók 11.5%-a egyáltalán nem érti a dialektust, 30.8%-a csak érti, de nem beszéli, 5.8%-a nem túl jól beszéli, 13.5%-a jól beszéli, és 38.5%-a nagyon jól beszéli.

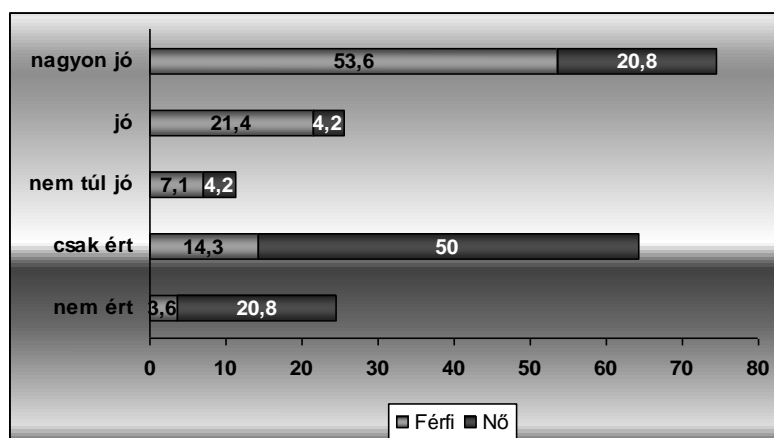
Hogyan beszéli a dialektust?	Átlag
nem ért semmit	11.5%
csak érti, de nem beszéli	30.8%
nem túl jól beszéli	5.8%
jól beszéli	13.5%
nagyon jól beszéli	38.5%

15. táblázat

A dialektus ismeretének a szintje a genovai felnőtt adatközlők saját bevallása szerint

III.2.1. Az adatközlő neme és a dialektus ismeret

Erős korreláció ($r = -0.482$, $P(51) < 0.001$) fedezhető fel az adatközlő neme és a dialektus ismeretének foka között. A 3. diagramon jól látható, hogy mennyire különbözően vallottak a nők a férfiakhoz képest a dialektusismeretükre vonatkozólag: a nők több mint 70%-a számolt be nagyon alacsony szintű ismeretről, míg a férfiak éppen ellenkezőleg, azonos arányban állították, hogy jó, illetőleg nagyon jó tájnyelvi ismerettel rendelkeznek. Ebből következik, hogy a nagyon jó dialektális ismerettel rendelkező adatközlők 75%-a férfi és csak 25%-a nő.

3. diagram

A nem és a dialektus ismeretének összefüggése genovai felnőtt adatközlők között

III.2.2. Az adatközlő életkora és a dialektus ismeretének

Megvizsgáltuk az életkor és a tájnyelvi ismeret összefüggéseit a felnőtt genovai mintában. A Spearman korreláció eredménye ($r = 0.350$, $p(51) < 0,05$) szerint szignifikáns az összefüggés a kor és a dialektus ismeretének szintje között.

Hogyan beszél a dialektust?	Az adatközlő kora		
	21–40 éves	41–60 éves	61–80 éves
nem ért semmit	16.7%	13.8%	0.0%
csak érti, de nem beszél	41.7%	34.5%	9.1%
nem túl jól beszél	8.3%	6.9%	0.0%
jól beszél	8.3%	10.3%	27.3%
nagyon jól beszél	25.0%	34.5%	63.6%

16. táblázat

A kor és a dialektus ismeretének összefüggései a genovai mintában

A 61–80 éves adatközlők 90.9%-a nagyon jól, illetve jól beszél a tájnyelvet, a 41–60 éveseknek csak 44.8%-a állította ugyanezt magáról, míg a legfiatalabb generáció esetében csak az adatközlők 33.3%-a.

A két legalacsonyabb dialektusismereti szinten a 21–40 és a 41–60 évesek között nincs jelentős aránybeli különbség; mindkét csoportban hasonlóan magas azoknak a száma, akik egyáltalán nem értik (16.7%, 13.8%), vagy csak értik, de nem beszélnek (41.7%, 34.5%) a dialektust. Ellentétben a legidősebb generációval, amelynek minden tagja legalább érti, ha nem is beszél (9.1%) a tájnyelvet.

III.2.3. Az adatközlő végzettsége és a dialektus ismeret

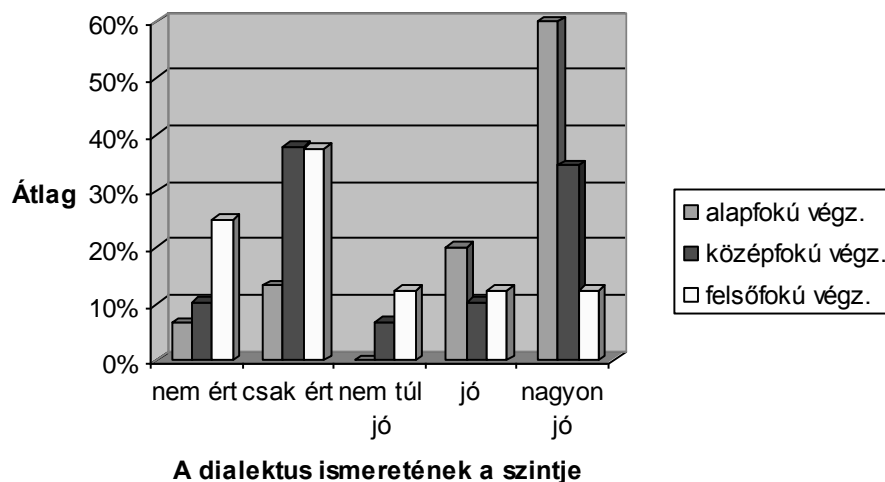
Szignifikáns ($r = -0.352$, $p(51) < 0.05$) az összefüggés a megkérdezettek iskolai végzettsége és tájnyelvismeretének a foka között.

Az alapfokú³⁴ végzettségűek beszélnek a legmagasabb szinten a dialektust, 60%-uk nagyon jól, 20%-uk jól, 13.3%-uk nem beszél, csak érti, és csak elenyésző részük (6.7%) állította azt, hogy egyáltalán nem érti.

A középfokú végzettséggel rendelkezők legnagyobb hányada, 37.9%-a vallotta azt, hogy csak érti, de nem beszél a tájnyelvet, 6.9%-uk nem túl jól beszél, míg 34.5%-uk nagyon jól beszél, 10.3%-uk egyáltalán nem érti, hasonló arányban azokkal, akik azt állították, hogy jól beszélnek (10.3%) .

³⁴ legfeljebb általános iskolai végzettség

A felsőfokú³⁵ végzettségűek ismerik legkevésbé a tájnyelvet: 25%-uk egyáltalán nem érti, és 37.5%-uk nem beszéli, csak érti. A fennmaradó 37.5% egyenlő arányban (3x12.5%-ban) oszlik meg azok között, akik nem túl jól, jól, illetve nagyon jól beszélik a dialektust.

4. diagram

Az iskolai végzettség és a dialektus ismeretének összefüggései a genovai mintában

III.2.4. Az adatközlő foglalkozása és a dialektus ismeret

A vizsgált mintában szignifikáns összefüggés mutatható ki a Kruskal-Wallis próbával ($\text{Chi-Square} = 19.266$, $p(51) < 0.05$) az adatközlő foglalkozása és a dialektus ismeretének szintje között.

Az egyes szakmákra kiterjedő vizsgálat eredménye szerint a szakmunkások beszélik a legjobban a tájnyelvet: 66.7%-uk állította, hogy tökéletesen ismeri a dialektust, 16.7%-uk nagyon jól, és csak a fennmaradó 16.7%, mondta azt, hogy csak néhány szót tud.

A segédmunkások 50%-a sorolta magát azok közé, akik tökéletesen ismerik a tájnyelvet, 25% állította, hogy nagyon jól ismeri, és 25%, hogy jól ismeri a dialektust.

A háztartásbeliek bevallása szerint 40% nagyon jól, illetve jól beszéli a dialektust, ugyanilyen arányban vannak azok, akik egyáltalán nem értik a dialektust, és 20%-uk nem beszéli, csak érti.

³⁵ főiskolai vagy egyetemi végzettség

Az alkalmazottak önbesorolása meglehetősen vegyes képet mutat: 13.3% beszéli tökéletesen, 13.3% nagyon jól, 16.7% jól, 10% nem túl jól, 23.3% csak néhány szót ismer, 16.7% nem beszéli, csak érti, míg 6.7% egyáltalán nem érti a tájnyelvet.

III.2.5. Az adatközlő születési helye és a dialektus ismeret

A genovai adatközlők születési helye és a dialektus ismeretének foka között az alkalmazott statisztikai próba nem talált szignifikáns összefüggést.

Hasonlóan nem mutatható ki összefüggés a tájnyelvismeret szintje és aközött, hogy megváltozott-e az adatközlő lakhelye a születési helyhez képest.

III.2.6. Az édesanya születési éve és a dialektus ismeret

A Kruskal-Wallis próba eredménye ($\chi^2 = 10.393$, $p(51) < 0.05$) azt mutatja, hogy szoros korreláció áll fenn a megkérdezettek tájnyelvismeretének szintje és édesanyjuk születési éve között.

A legmagasabb szintű ismerettel azok rendelkeznek, akik édesanyja 1890–1909 között született, 80%-uk állította, hogy nagyon jól beszéli a dialektust, a fennmaradó 20% pedig azt, hogy jól.

A következő két generáció válaszai között minimális az eltérés. Az 1910–1929 és az 1930–1949 között született anyák gyermekei jóval alacsonyabb szintű tudással bírnak, mint a legidősebb korosztály: 45%, illetve 41.2% mondta azt, hogy jól vagy nagyon jól beszéli a dialektust. Az 1910–1929, valamint az 1930–1949 között született anyák gyermekeinek 40%-a, illetve 53%-a vallotta azt, hogy nem túl jól beszéli, illetve, hogy csak érti, de nem beszéli a tájnyelvet. Egyáltalán nem ismeri a dialektust a két csoport közül az idősebbik 15%-a és a fiatalabb 5.9%-a.

Az 1950–1970 között született anyák gyermekeinek tájnyelvi ismerete összehasonlíthatatlanul elmarad még az előző korcsoport tudásához képest is: közülük senki nem állította, hogy nagyon jól ismerné a dialektust, és csak 20%-ra tehető azok aránya, akik jól ismerik, 40%-uk csak érti, de nem beszéli a tájnyelvet, a fennmaradó 40% egyáltalán nem is érti.

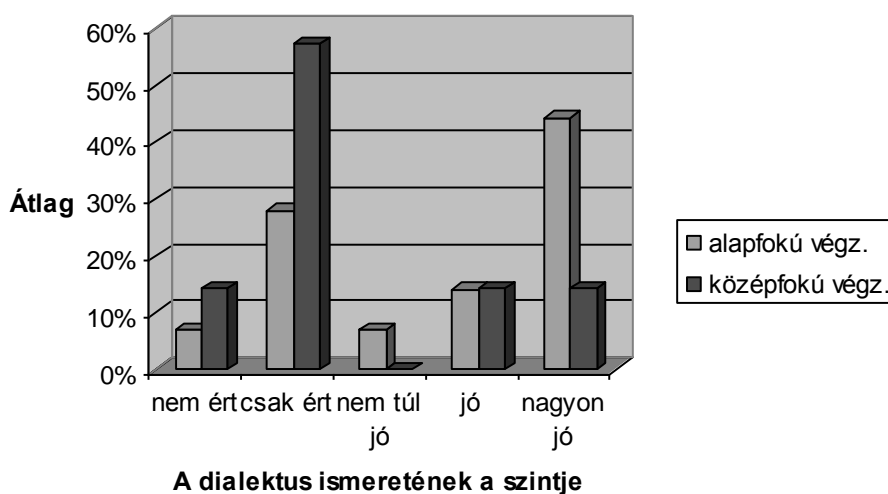
III.2.7. Az édesanya végzettsége és a dialektus ismeret

Erős összefüggést mutatott ki a korrelációs próba ($r = -0.363$, $p(51) < 0.01$) az édesanya iskolai végzettsége és az adatközlő személy dialektusismeretének foka között.

A tájnyelv ismeretének szintje és a genovai vizsgálatban résztvevők édesanyjának a végzettsége közötti összefüggés jól megfigyelhető a 12. ábrán. Az

alapfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekei ismerik a legmagasabb fokon a dialektust: 44.2% nagyon jól beszéli, 14% jól, 7% nem túl jól, 27.9% csak érti, de nem beszéli a tájnyelvet, és 7% egyáltalán nem ismeri.

A középfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekei jóval gyengébbnek mutatkoznak a dialektus ismeretében, mint az előző csoport: feleannyian vannak (14.3%) azok, akik nagyon jó szinten beszélik, 14.3% jól, 57.1% csak érti de, nem beszéli a tájnyelvet, és 14.3% egyáltalán nem érti.

5. diagram

Az édesanya végzettsége és az adatközlő személy dialektusismeret szintjének összefüggései³⁶

III.2.8. Az édesanya foglalkozása és a dialektus ismeret

Az alkalmazott statisztikai program nem mutatott ki szignifikáns összefüggést az édesanya foglalkozása és a genovai adatközlők tájnyelvismeretének szintje között.

III.2.9. Az édesanya születési helye és a dialektus ismeret

A Kruskal-Wallis próba nem talált szignifikáns összefüggést az édesanya születési a helye (nagyváros, kisváros és falu) és a genovai résztvevők dialektusismeretének szintje között.

³⁶ Felsőfokú végzettséggel csak 2 anya rendelkezett, ezért a rájuk vonatkozó statisztika bemutatásától eltekintünk.

Korrelációt találtunk ($r = 0.331$, $p(52) < 0.05$) ellenben az adatközlő tájnyelvismeretének a szintje és aközött, hogy más-e az édesanya jelenlegi lakóhelye, mint a születési helye.

Azon vizsgálati alanyoknak, akiknek az édesanyja elköltözött az eredeti születési helyéről, 25%-a vallotta azt, hogy jól beszéli a dialektust, 50%-a csak érti, de nem beszéli és 25%-a egyáltalán nem érti.

Teljesen más képet mutat azoknak a nyelvtudása, akiknek az édesanyja nem váltott lakóhelyet: 45.5% nagyon jól beszéli a tájnyelvet, 11.4% jól, 6.8% nem túl jól, 27.3% nem beszéli, csak érti, és 9.1% egyáltalán nem érti.

III.2.10. Az édesapa születési éve és a dialektus ismeret

A Kruskal-Wallis statisztikai próba szignifikáns összefüggést ($\text{Chi-Square} = 9.675$, $p(51) < 0.01$) talált a megkérdezettek tájnyelvi ismeretének szintje és az édesapa születési éve között.

Az összefüggést a függő és a független változók között a 17. táblázat is jól mutatja: az önbevallás alapján az 1890-1909 között született apák gyermekei sorolták magukat a legnagyobb arányban (72.7%) azok közé, akik nagyon jól beszélik a dialektust. Az 1910-1929 között született apák gyermekei közül csak feleannyian (33.3%) gondolták, hogy nagyon jól beszélik a dialektust, hasonló arányban (26.7%) azokkal, akik édesapja 1930-1940 között született.

Hogyan beszéli a dialektust?	Az édesapa születési éve		
	1890–1909	1910–1929	1930–1949
nem ért semmit	0.0%	16.7%	6.7%
csak érti, de nem beszéli	0.0%	37.5%	46.7%
nem túl jól beszéli	0.0%	8.3%	6.7%
jól beszéli	27.3%	4.2%	13.3%
nagyon jól beszéli	72.7%	33.3%	26.7%

17. táblázat

Az édesapa születési éve és a dialektusismeret szintjének összefüggései

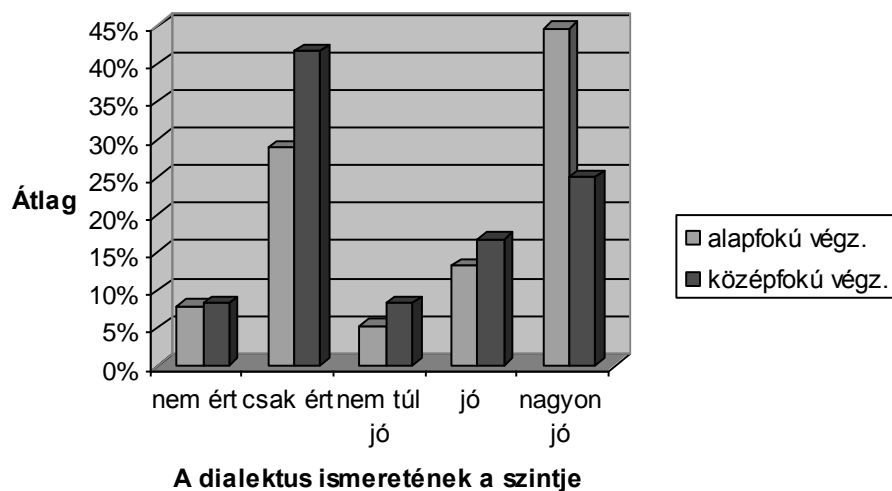
Jól beszéli a tájnyelvet az említett legidősebb csoport 27.3%-a, a középső csoport 4.2%-a és a legfiatalabb csoport 13.3%-a. Míg a legidősebbek közül mindenki nagyon jól, illetve jól beszéli a dialektust, addig a két másik csoport

tagjainak több mint 50%-a vallotta azt, hogy csak érti, de nem beszéli a tájnyelvet, illetőleg egyáltalán nem érti: csak érti a legfiatalabbak 46.7%-a és a középső csoport 37.5%-a. Egyáltalán nem ismeri a dialektust 6.7%-uk, illetve 16.7%-uk.

III.2.11. Az édesapa iskolai végzettsége és a dialektus ismeret

Szignifikáns összefüggést ($r = -0.264$, $p(51) < 0.05$) találtunk az édesapa iskolai végzettsége és a vizsgálati alanyok tájnyelvi ismeretének szintje között.

Az alapfokú iskolai végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek 44.7%-a ismeri nagyon jól a dialektust, míg ugyanezt a középfokú végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek csak 25%-a mondhatja el magáról. A két csoportban hasonló arányban vannak azok, akik jól beszélik a tájnyelvet: a kevésbé iskolázott apák gyermekeinek 13.2%-a, a középfokú végzettséggel rendelkezők 16.7%-a.

6. diagram

Az édesapa iskolai végzettsége és a dialektus ismeret szintjének összefüggései³⁷

Nem túl jól beszéli a dialektust 5.3%, illetve 8.3%. Jelentős különbség mutatható ki a két csoport között azoknak az arányában, akik nem beszélik, csak értik a dialektust: a kevésbé iskolázott apák gyermekeinek a 28.9%-a, míg az iskolázottabb apák gyermekeinek 41.7%-a vallotta ezt magáról. Egyáltalán nem beszéli a tájnyelvet 7.9%, valamint 8.3%.

³⁷ A felsőfokú végzettséggel rendelkező apák olyan alacsony számban vannak jelen a mintában, hogy a gyermekeik vizsgálatától eltekintünk.

III.2.12. Az édesapa foglalkozása és a dialektus ismeret

Az alkalmazott statisztikai program nem mutatott ki szignifikáns összefüggést az édesapa foglalkozása és a genovai adatközlők tájnyelvismeretének szintje között.

III.2.13. Az édesapa születési helye és a dialektus ismeret

A Kruskal-Wallis próba nem talált szignifikáns összefüggést az édesapa születési helye (nagyváros, kisváros és falu) és a genovai résztvevők dialektusismeretének szintje között.

Szignifikáns ezzel szemben az összefüggés ($r = 0.303$, $p(51) < 0.05$) a résztvevők tájnyelvismeretének szintje és aközött, hogy az édesapának megváltozott-e a lakhelye a születési helyhez képest.

Akiknek az édesapja elköltözött az eredeti lakóhelyéről, azoknak 28.6%-a vallotta, hogy jól beszéli a dialektust, 42.9%-uk nem beszéli, csak érti, és 28.6%-uk egyáltalán nem érti.

Sokkal jártasabbak a tájnyelvben azok, akiknek az édesapja nem költözött el az eredeti lakóhelyéről: 44.4%-uk ismeri nagyon jól, 11.1%-uk jól, 6.7%-uk nem túl jól, 28.9%-uk nem beszéli, csak érti, és 8.9%-uk egyáltalán nem érti.

III.3. A dialektus elsajátítás forrása

A vizsgálatban résztvevő genovaiak 65.4%-a tanulta a tájnyelvet a szüleitől, ennél valamivel kevesebben, 53.8% a nagyszüleitől. A legfontosabb dialektuselsajátítási forrásokhoz tartoznak még ebben a mintában a szomszédok 46.2%-kal, illetőleg a barátok 34.6%-kal.

A formális színterek között a munkahely szerepe a legkiemelkedőbb, az adatközlők 25%-a állította, hogy a munkahelyén tanulta meg a tájnyelvet, míg a résztvevők 15.4%-a az iskolában és 7.7%-a az óvodában.

A vizsgálati alanyok közül senki sem tanulta a dialektust az egyetemen, tanfolyamon, a hadseregben, illetve más, egyénileg megjelölt helyen.

III.3.1. Az adatközlő neme és a dialektus elsajátítás forrása

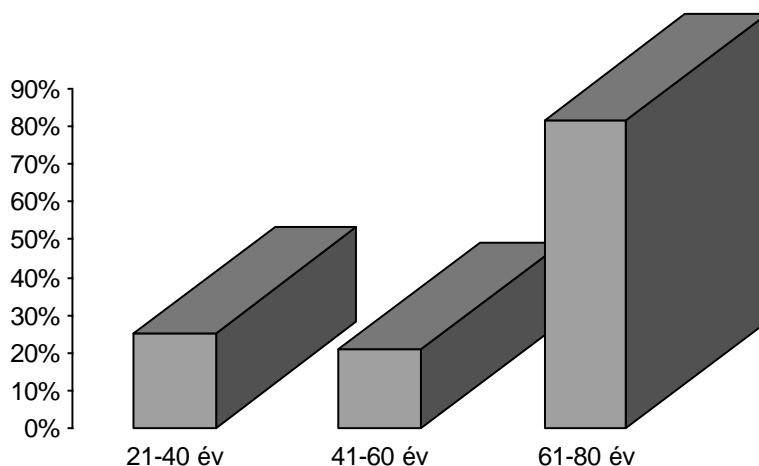
Érdekes adalékinformációhoz jutunk, ha megvizsgáljuk, hogy van-e eltérés a nemek között a dialektus elsajátításának a forrására vonatkozólag. A statisztikai próba eredménye (Mann Whitney $U = 240,000$, $P(51) < 0.005$) alapján megállapítható, hogy a nemek között különbség fedezhető fel abban a tekintetben, hogy a szüleitől tanulta-e az adatközlő a dialektust. A férfiak 64.7%-a vallotta azt, hogy a szüleitől tanulta a tájnyelvet, míg a nőknek csak 35.3%-a.

Hasonló eredményt adott (Mann Whitney $U = 234,000$, $P(51) < 0.005$) annak a kérdésnek a vizsgálata is, hogy a nagyszüleitől tanulta-e az adatközlő a

dialektust. A férfiak 67.9%-a tanulta a tájnyelvet a nagyszüleitől, szemben a nőkkel, akiknek csak 32.1%-a állította ugyanezt.

III.3.2. Az adatközlő kora és a dialektus elsajátítás forrása

Megvizsgáltuk, hogy kimutatható-e összefüggés az egyes korcsoportok és a tájnyelv elsajátításának forrása között. A Kruskal-Wallis próba egyetlen összefüggést mutatott ki (Chi-Square = 13.538, $p(51) < 0,01$), mégpedig az adatközlő kora és a barátoktól való dialektuselsajátítás között.

7. diagram

Az adatközlő kora és a barátoktól való dialektuselsajátítás összefüggése

A 7. diagram szemléletesen bizonyítja azt az adatot, mely szerint az idős korosztályba (61–80 évesek) tartozók döntő többsége nyilatkozott úgy, hogy a barátaitól sajátította el a dialektust. A másik két fiatalabb korcsoport tagjai már jóval kisebb arányban állították ugyanezt, a 21–40 közöttiek 25%-a, a 41–60 közöttiek 20.7%-a, míg a 61–80 év közöttiek 81.8%-a.

III.3.3. Az édesanya életkora és a dialektus elsajátítás forrása

Erős korrelációt ($r = -0.427$, $p(73) < 0.01$) találtunk az édesanya születési éve és aközött, hogy az adatközlő a barátaitól tanulta-e a dialektust.

Az 1890–1909 között született anyák gyermekeinek 90%-a, az 1910–1929 között született anyák gyermekeinek a 20%-a és az 1930–1949 között született anyák gyermekeinek a 29.4%-a mondta azt, hogy a barátaitól tanulta a dialektust.

III.3.4. Az édesanya iskolai végzettsége és a dialektus elsajátítás forrása

Korreláció ($r = 0.332$, $p(51) < 0.05$) mutatható ki az édesanya iskolai végzettsége és aközött, hogy az adatközlő személy a barátaitól tanulta-e a tájnyelvet. A két vizsgált csoport közül az alapfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekeinek csaknem fele (41.9%-a) állította, hogy a barátaitól tanulta a dialektust, míg a középfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekei közül senki sem.

III.3.5. Az édesanya foglalkozása és a dialektus elsajátítás forrása

Nincs statisztikailag kimutatható korreláció az édesanya foglalkozása és gyermeke dialektuselsajátításának a forrása között.

III.3.6. Az édesanya születési helye és a dialektus elsajátítás forrása

Nem mutatható ki szignifikáns korreláció az édesanya születési helye és gyermeke dialektuselsajátításának a forrása között.

Erős korreláció ($r = -0.474$, $p(71) < 0.01$) mutatható ki aközött, hogy az édesanya elköltözött-e a születési helyéről és gyermeke szüleitől tanulta-e a tájnyelvet. Azok, akiknek az édesanyja elköltözött a születési helyéről, 12.5%-ban mondták azt, hogy a szüleiktől tanulták a nyelvjárást, míg azok, akiknek nem, 75%-ban állították ugyanezt.

III.3.7. Az édesapa életkora és a dialektus elsajátítás forrása

Az egyetlen kimutatható korreláció ($r = -0.461$, $p(51) < 0.01$) az édesapa születési éve és gyermeke dialektuselsajátításának a forrása között az életkor és a barátoktól való dialektuselsajátítás között áll fenn. A legidősebb (1890–1909 között született) apák gyermekeinek 90.9%-a, az 1910–1929 között született apák gyermekeinek 16.7%-a és a legfiatalabb (1930–1949 között született) apák gyermekeinek a 26.7%-a tanulta a dialektust a barátaitól.

III.3.8. Az édesapa iskolai végzettsége és a dialektus elsajátítás forrása

Az édesapa iskolai végzettsége is a barátoktól való dialektuselsajátítással van korrelációban ($r = 0.352$, $p(51) < 0.05$). Az alapfokú végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek a 44.7%-a és a középfokú végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek a 8.3%-a mondta azt, hogy a barátaitól tanulta a tájnyelvet.

III.3.9. Az édesapa foglalkozása és a dialektus elsajátítás forrása

Erős korreláció ($r = 0.495$, $p(51) < 0.01$) mutatható ki az édesapa foglalkozása és a barátoktól történő tájnyelv elsajátítás között.

Foglalkozás	A barátaitól tanulta a dialektust
segédmunkás, földművelő	57.9%
szakmunkás, kézműves	55.6%
kereskedő, szolgáltatóipari dolgozó	33.3%
hivatali alkalmazott, tanár	9.1%
háztartásbeli, nyugdíjas	0.0%

18. táblázat

Az édesapa foglalkozása és a barátoktól való dialektuselsajátítás összefüggése

A 18. táblázatban látható, hogy a legnagyobb valószínűséggel azok tanulták a dialektust a barátaiktól, akik édesapja olyan alacsonyabb presztízsű foglalkozási csoportba tartozik, mint a segédmunkás, a földművelő (57.9%), a szakmunkás, illetve a kézműves (55.6%). A kereskedelemben és a szolgáltatóiparban dolgozók gyermekeinek a 33.3%-a, míg a hivatali alkalmazottak és a tanárok gyermekeinek a 9.1%-a tanulta a dialektust a barátaitól.

III.3.10. Az édesapa születési helye és a dialektus elsajátítás forrása

Nem mutatható ki szignifikáns korreláció az édesapa születési helye és a gyermeke dialektuselsajátításának a forrása között.

Erős korreláció ($r = -0.424$, $p(51) < 0.01$) mutatható ki azonban a Spearman próbával aközött, hogy az édesapa elköltözött-e a születési helyéről és aközött, hogy a gyermeke a szüleitől tanulta-e a nyelvjárást. Azok az utódok, akiknek az édesapja elköltözött a születési helyéről, 14.3%-ban mondták, hogy a szüleitől tanulta a tájnyelvet, akiknek nem, azoknak 73.3%-ban.

Valamivel gyöngébb ($r = -0.313$, $p(51) < 0.05$) a korreláció aközött, hogy az édesapa elköltözött-e a születési helyéről, illetve hogy a gyermeke a nagyszüleitől tanulta-e a nyelvjárást. Azoknak a gyermekeknek, akinek az édesapja a születési helyétől eltérő helyen él, a 14.3%-a vallotta azt, hogy a nagyszüleitől sajátította el a dialektust, szemben azzal a 60%-kal, akiknek az édesapja a születési helyen él.

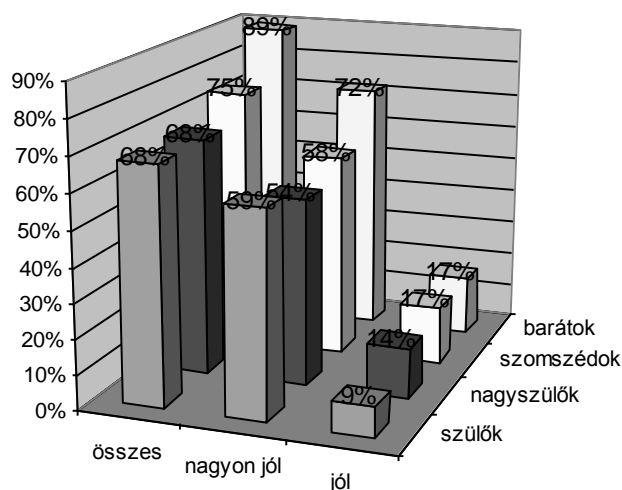
III.4. Az elsajátítás hatékonysága és a dialektus elsajátítás forrása

A Spearman próba szerint erős korreláció van a tájnyelv elsajátításának hatékonysága és aközött, hogy kitől tanulta az adatközlő személy a dialektust. A legmagasabb korreláció a szülők esetében mutatható ki ($r = -0.575$, $p(51) < 0.01$). Ennél valamivel alacsonyabb a korreláció mértéke ($r = -0.541$, $p(51) < 0.01$) a

barátok esetében, őket követik a nagyszülők ($r = -0.459$, $p(51) < 0.01$), majd a szomszédok ($r = -0.436$, $p(51) < 0.01$).

A statisztikai próba eredménye szerint a barátoknak kitüntetett szerepük van a nyelvelsajátítás hatékonyságában is. A legjobban azok az adatközlők beszélik a tájnyelvet, akik a barátaiktól, illetőleg a szomszédoktól tanulták a dialektust. Majd őket követik azok, akik a szülőktől, illetve a nagyszülőktől sajátították el a nyelvjárást.

Azok, akik a barátaiktól sajátították el a dialektust, 72.2%-ban nagyon jól beszélik a tájnyelvet, 16.7%-ban jól és a fennmaradó 11.1%-ban csak értik.

8. diagram

A dialektuselsajátítás hatékonysága és az elsajátítás legfontosabb forrásai

Akik a szomszédoktól tanulták a tájnyelvet, 58.3%-ban beszélik nagyon jól, 16.7%-ban jól, és 25%-ban nem beszélik, csak értik.

Azoknak, akik a szüleiktől sajátították el, az 58.8%-a beszéli nagyon jól, 8.8%-a jól, 5.9%-a jól, 23.5%-a csak érti, de nem beszéli, és 2.9%-a egyáltalán nem érti.

Azoknak, akik a nagyszülőktől tanulták, 53.6%-a beszéli nagyon jól, 14.3%-a jól, 10.7%-a nem túl jól, és 21.7%-a nem beszéli, csak érti.

III.5. Kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

A megkérdezettek 28.8%-a állította, hogy tájnyelvet használ, amikor számol, és 30.8%-a, amikor magában gondolkodik. Még magasabb azoknak az aránya, akik

a dialektust használják, amikor mérgesek (42.3%), és a válaszolók több mint egynegyede (26.9%) beszél dialektusban az állatokkal.

III.5.1. Az adatközlő neme és a kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

Szignifikáns összefüggést mutatott ki a Mann-Whitney próba (Mann-Whitney $U = 208.000$, $p(51) < 0.01$) a nemek között és aközött, hogy tájnyelvet használ-e a megkérdezett, amikor számol. A kérdésre a férfiak 46.4%-a válaszolt igennel, míg a nők 8.3%-a.

Jelentős különbség (Mann-Whitney $U = 248.000$, $p(51) < 0.05$) fedezhető fel a nemek között abban is, hogy a dialektust használják-e, amikor mérgesek. A férfiak 57.1%-a, a nőknek 25%-a állította, hogy dialektusban beszél, amikor felbosszantják.

Releváns a különbség (Mann-Whitney $U = 228.000$, $p(51) < 0.05$) a férfiak és a nők között abban is, hogy tájnyelvet használnak-e gondolkodás közben. A férfi adatközlők majdnem fele állította, hogy tájnyelven gondolkodik, ugyanezt viszont a női válaszadóknak csak töredéke állította magáról (16.7%).

Az állatokhoz is inkább a férfiak (Mann-Whitney $U = 231.000$, $p(51) < 0.05$) szólnak dialektusban. A megkérdezett férfiak csaknem fele (42.9%-a) állította, hogy nyelvjárásban beszél az állatokkal, ellenben a nőknek kevesebb mint egy tizede (8.3%-a).

III.5.2. Az adatközlő életkora és a kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

Az alkalmazott statisztikai próba szerint nem mutatható ki korreláció a különböző korcsoportok és aközött, hogy az adatközlő milyen nyelven számol, gondolkodik, mérgeződik, illetve beszél az állatokkal.

III.5.3. Az adatközlő iskolai végzettsége és a kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

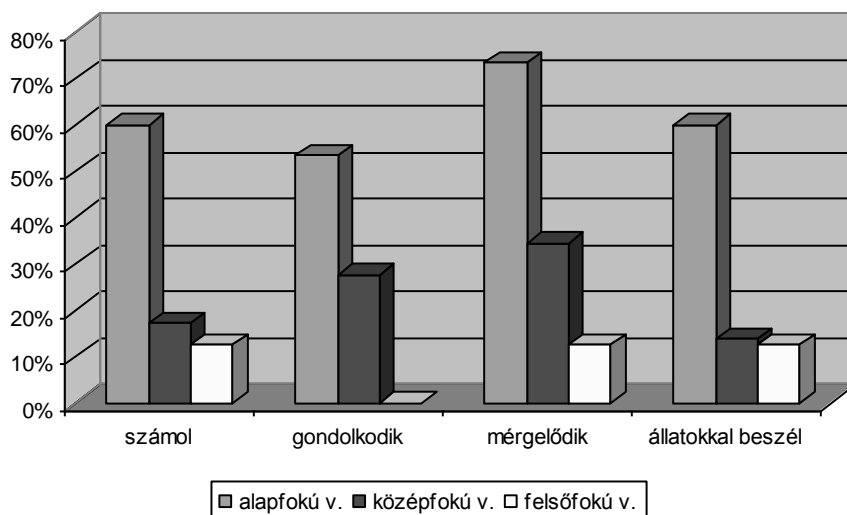
A genovai mintában szereplők között szignifikáns különbség mutatható ki az iskolai végzettség és aközött, hogy milyen nyelven számolnak (Chi-Square = 9.844, $p(51) < 0.01$), gondolkodnak (Chi-Square = 7.139, $p(51) < 0.05$), mérgeződik (Chi-Square = 9.371, $p(51) < 0.01$), illetőleg beszélnek az állatokkal (Chi-Square = 11.461, $p(51) < 0.01$).

A 9. diagram jól illusztrálja, hogy az alapfokú végzettséggel rendelkezők mind a négy vizsgált függő változó esetében a legmagasabban teljesítenek. A csoport több mint fele (60%-a) állítja, hogy dialektust használ, amikor számol, és

akkor is, amikor az állatokhoz beszél, 73.3%-uk, amikor mérges, és 53.3%-uk amikor gondolkodik.

Az alapközü végzettségűekhez képest az érettségizettek jóval kisebb arányban használják a tájnyelvet a vizsgált helyzetekben. Számolásra csak a csoport 17.2%-a használja a nyelvjárást, hasonló arányban (13.8%-ban) azokkal, akik az állatokhoz beszélnek, ezenkívül 34.5%-uk mérgeződik és 27.6%-uk gondolkodik tájnyelven.

A diplomások beszélnek a legkevesebbet dialektusban. A kutatott helyzetekben 12.5%-uk vallotta azt, hogy tájnyelvet használ, amikor számol, mérges, valamint az állatokhoz beszél, de senki sem gondolkodik közülük dialektusban.

9. diagram

Az adatközü végzettsége és a különböző nyelvhasználati helyzetek összefüggése

III.6. Az adatközü kommunikációs szokásai a család és ismerősök körében

A genovai mintában szereplők 50%-a állította, hogy dialektusban beszél a szüleivel. Az adatközü 46.2%-a beszél dialektusban a barátaival, 38.5%-a a nagyszüleivel, 30.8%-a a szomszédokkal. Kevesebben beszélnek dialektusban a házastársukkal (25%) és még kevesebben a gyermekeikkel (17.3%).

III.6.1. Az adatközlő neme és a család, illetve ismerősök között használt nyelv

A statisztikai próba eredménye szerint (Mann Whitney U = 180,000, P(51)<0.01) releváns különbségek érhetők tetten a családban a férfiak és a nők tájnyelvi kommunikációs szokásai terén. Az *Őn általában dialektusban beszél a szüleivel?* kérdésre a férfiak 71.4%-a válaszolt igennel, míg a nőknek csak 25%-a.

Hasonló eredményeket kaptunk a nagyszülők, a barátok és a szomszédok viszonylatában is. A férfiak 60.7%-a és a nők 12.5%-a beszél dialektusban a nagyszüleivel (Mann Whitney U = 184.500, P(51)<0.01). A férfiak 67.9%-a beszél tájnyelven a barátaival, míg a nőknek csak a 20.8%-a teszi ugyanezt (Mann Whitney U = 178,000, P(51)<0.01). A szomszédok esetében sem változik a különbség a nemek között. A férfiak 46.6%-a szokott dialektusban beszélgetni a szomszédokkal, ugyanezt a nőknek csak 12.2%-a teszi (Mann Whitney U = 222,000, P(51)<0.01).

III.6.2. Az adatközlő életkora és a család, illetve ismerősök között használt nyelv

Megvizsgáltuk, hogy az informális nyelvhasználati szintereken léteznek-e különbségek az egyes generációk kommunikációs szokásaiban. Két esetben találtunk szignifikáns eltérést a különböző generációk között: a házastárssal, illetve a nagyszülőkkel való társalgás módjában.

Egyenes arányosság fedezhető fel az adatközlő kora és annak a valószínűsége ($r = 0.311$, $p(52)<0.05$) között, hogy a hitvesével dialektusban szokott-e beszélgetni. A legidősebbek (61–80 évesek) több mint fele (54.5%-a) vallotta azt, hogy tájnyelven szokott beszélgetni a hitvesével, a középső csoport (41–61 évesek) 17.2%-a, míg a legfiatalabb pároknak (21–40 éveseknek) a 16.7%-a.

Minél idősebbek a megkérdezettek, annál valószínűbb ($r = -0.307$, $p(52)<0.05$), hogy dialektusban beszélnek/tek a nagyszüleikkel. A legfiatalabbak (21–40 évesek) egynegyede (25%-a), a középső korosztály (41–60 évesek) 31%-a és a legidősebbek (61–80 évesek) 72.7%-a.

III.6.3. Az adatközlő iskolai végzettsége és a család, illetve ismerősök között használt nyelv

Iskolai végzettség szerinti szignifikáns különbséget (Chi-Square = 15.126, $p(51)<0.05$) csak a nagyszülőkkel kapcsolatos kommunikációban találtunk. A vizsgálati alanyok közül az alacsony végzettséggel rendelkezők 80%-a állította, hogy dialektusban beszél a nagyszüleivel, a középfokú végzettséggel rendelkezők

24.1%-a teszi ugyanezt, míg a felsőfokú végzettséggel rendelkezőknek csupán 12.5%-a.

III.7. Informális nyelvhasználati szinterek

Az informális nyelvhasználati szinterek között fontos megemlíteni a szórakozóhelyek szerepét. Itt az adatközlők 36.5%-a használja a dialektust, vendéglőben 25%-uk, a boltban 26.9%-uk, a klubban 17.3%-uk és a sporttal kapcsolatos tevékenységben 9.6%-uk.

III.7.1. Az adatközlő neme és az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó szokások

Az informális szintereken is megvizsgáltuk, hogy vajon van-e különbség a nemek között a nyelvhasználati szokásokra vonatkozólag. A Pearson korrelációs próba a következő összefüggésekre világított rá: jelentős eltérést mutat a férfiak nyelvhasználati szokása a nőkéhez képest; a boltban ($r = 0.301$, $p(51) < 0.05$), a klubban ($r = 0.322$, $p(51) < 0.05$), a vendéglőben ($r = 0.356$, $p(51) < 0.01$), a szórakozóhelyen ($r = 0.542$, $p(51) < 0.01$) és a sporttal kapcsolatos eseményeken ($r = 0.302$, $p(51) < 0.05$).

A 19. ábrán megfigyelhető, hogy az összes felsorolt informális nyelvhasználati szintéren a férfiak azok, akik leginkább dialektusban beszélnek. Különösen erős a korreláció két változó között: a vendéglő (39.3% – 8.3%), valamint a szórakozóhely (60.7% – 8.3%) esetében. A fennmaradó szintereken, a boltban (39.3% – 12.5%), a klubban (28.6% – 4.2%) és a sporttal kapcsolatos (17.9% – 0%) eseményeken közepesen erős a korreláció.

Általában dialektusban beszél a		
	Férfi	Nő
boltban?	39.3%	12.5%
klubban?	28.6%	4.2%
vendéglőben?	39.3%	8.3%
szórakozóhelyen?	60.7%	8.3%
sportos eseményeken?	17.9%	0.0%

19. táblázat

A nemek és a különböző nyelvhasználati szinterek közötti összefüggés

III.7.2. Az adatközlő életkora és az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó szokások

A vizsgált mintában nem találtunk szignifikáns összefüggést a különböző korcsoportok és az egyes szintereken használt nyelv között.

III.7.3. Az adatközlő iskolai végzettsége és az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó szokások

Nem mutatható ki korreláció a vizsgálati alanyok iskolai végzettsége és az informális nyelvhasználati szintereken használt nyelv között.

III.8. Formális nyelvhasználati szinterek

A munkahelyen nem ritka a tájnyelv használata. Az adatközlők 25%-a használja a dialektust ezen a szintéren is, pontosabban a válaszolók 11.5%-a mindig, 17.3%-a gyakran, 21.2%-a ritkán és 50%-a soha. Korreláció ($r = 0.356$, $p < 0.05$) áll fenn a nemek között és a munkahelyen használt nyelv között. A férfiak 39.3%-a használja általában a dialektust a munkahelyén, ezzel szemben a nőknek csak a 8.3%-a.

Nincs kimutatható összefüggés az egyes korcsoportok és a munkahelyen használt nyelv között.

Erős korrelációt ($r = 0.390$, $p < 0.01$) találtunk a résztvevők iskolai végzettsége és a munkahelyen használt nyelv között. Az alapfokú végzettséggel rendelkezők 21.7%-a és a középfokú végzettséggel rendelkezők 10.5%-a beszél általában dialektusban a munkahelyén, míg a felsőfokú végzettségűek közül senki sem. Egészen pontosan, mindig dialektusban beszél a legalacsonyabb végzettségűek 26.7%-a és a középfokú végzettségűek 6.9%-a. Gyakran használja a tájnyelvet az alapfokú végzettségűek 26.7%-a és a középfokúak 17.2%-a. Ritkán az alapfokú végzettségűek 13.3%-a, a középfokú végzettségűek 27.6%-a és felsőfokúak 12.8%-a használja a tájnyelvet a munkahelyén. Soha nem beszél dialektusban a munkahelyen az alapfokú végzettségűek 33.3%-a, a középfokúak 48.3%-a és a diplomások 87.5%-a.

A megkérdezettek igen alacsony, elenyésző része használja a tájnyelvet a templomban (1.9%). Ennek ellenére 7.7% vallotta azt, hogy dialektusban imádkozik.

A többi vizsgált formális szintéren, a bank kivételével (13.5%) szinte egyáltalán nem beszélnek dialektusban a megkérdezettek. Néhányuk (7.7%-uk) az orvosnál, 3.8%-uk hivatalokban és idegenekkel, de senki sem a postán, bíróságon és a rendőrségen.

Nyelvi attitűd

A genovai adatközlők véleménye erősen megoszlott abban a tekintetben, hogy melyik a legszebb nyelv. 36.5%-uk szerint a legszebb nyelv a városban beszélt olasz változat, 26.9%-uk szerint a genovai dialektus, és ugyanennyien (26.9%) gondolják, hogy a toszkán tájnyelv. A fennmaradó 9.5% más nyelvet helyez előtérbe.

Nem találtunk összefüggést a választott legszebb nyelv és a következő független változók között: nem, kor, végzettség, foglalkozás, szülők kora, végzettsége és foglalkozása.

Még ennél is érdekesebb az a tény, hogy bár azok, akik a dialektust a legmagasabb fokon beszélik, választották a legnagyobb arányban azt, hogy a saját tájnyelvük a legszebb a nyelvek között (52.6%), ennek ellenére nincs kimutatható összefüggés a két változó között.

Összefüggés fedezhető fel azonban azok között, akik a dialektust a szüleiktől tanulták meg, és akik a dialektust választották a legszebb nyelvnek (Chi-Square=11.412, $p(51)<0.05$). 39.4%-uk szerint a tájnyelv a legszebb nyelv, 33.3%-uk szerint a helyi olasz változat, 24.2% szerint a toszkán tájnyelv és 3%-uk szerint más dialektus.

Szignifikáns az összefüggés a statisztikai próba szerint a választott legszebb nyelv és aközött, hogy az adatközlő kivel szokott dialektusban beszélni. Az összefüggés kimutatható a szülőket (Chi-Square = 17.804, $p(51)<0.01$), a hitvest (Chi-Square = 11.838, $p(51)<0.05$), a barátokat (Chi-Square = 15.331, $p(51)<0.01$) és a szomszédokat (Chi-Square= 14.796, $p(51)<0.05$) partnerként választók között.

Általában dialektusban beszél a	A választott legszebb nyelv			
	helyi olasz változat	dialektus	toszkán	más
szüleivel	28.0%	52.0%	16.0%	4%
hitvesével	16.7%	58.3%	16.7%	8.3%
barátaival	21.7%	52.2%	17.4%	8.6%
szomszédokkal	20.0%	60.0%	13.3%	6.7%

20. táblázat

A legszebbnek választott nyelv és azok a partnerek, akikkel az adatközlő dialektusban beszél

A 20. ábrán megfigyelhető, hogy nincs jelentős különbség a legszebb nyelv megítélésében azok között az adatközlők között, akik a szüleikkel, hitvesükkel, barátaikkal és a szomszédokkal szoktak dialektusban beszélni. Legtöbbjük (52–60%-uk) a tájnyelvet tartja a legszebbnek, feleannyien (16–28%) voksolnak a helyi olasz változat mellett, és kevesebb mint ötödük (13–17%) tartja a toszkánt a legszebb nyelvnek.

Megkérdeztük az adatközlőktől, hogy szerintük jó vagy rossz dolog dialektusban beszélni. Az adatközlők 86.5%-a pozitívan ítélte meg a kérdést. A válaszolók között nem volt nemi különbség ennek a megítélésében, 52 főből 24 férfi és 21 nő tartotta jó dolognak azt, ha valaki beszél valamilyen dialektusban, és 4 férfi és 3 nő gondolta, hogy rossz dolog. A három korcsoport közül a középsőből (41–60 évesek) került ki az a 6 fő, akik szerint rossz dolog, ha valaki tájnyelven beszél, és egy fő a legidősebbek közül (61–80 évesek). A dialektust negatívan megítélők közül egy fő rendelkezik felsőfokú végzettséggel, 5 fő középfokú végzettséggel és egy elemi iskolai végzettséggel.

IV EREDMÉNYEK IMPÉRIÁBAN

IV.1. Az impériai felnőtt adatközlők bemutatása

Az impériai kérdőíves felmérést 74 fő vett részt, 38 férfi és 36 nő. Az adatközlők kor szerinti megoszlása a következő: 1.4% 20 év alatti, 27% 21–40 év közötti, 35% 41–60 év közötti, 23% 61–80 év közötti és 13.5% 81–100 év közötti. Az átlag életkor 54 év.

A vizsgálati alanyok 55.4%-a született Impériában, 9.5% más kisvárosban, 21.6% falun és 13.5% nagyvárosban. Az adatközlők 18.9%-ának más a jelenlegi lakhelye, mint a születési helye.

Az adatközlők a következőképpen csoportosíthatók az iskolai végzettségük alapján: a résztvevők 17.6%-a végzett elemi iskolát, 14.9%-a általános iskolát, 51.4%-a középiskolát és 16.3%-a főiskolát vagy egyetemet.

Az impériai vizsgálati alanyok Giacalone Ramat (1979) és Francescato (1994) kategóriái alapján a következő társadalmi–gazdasági csoportba sorolhatók:

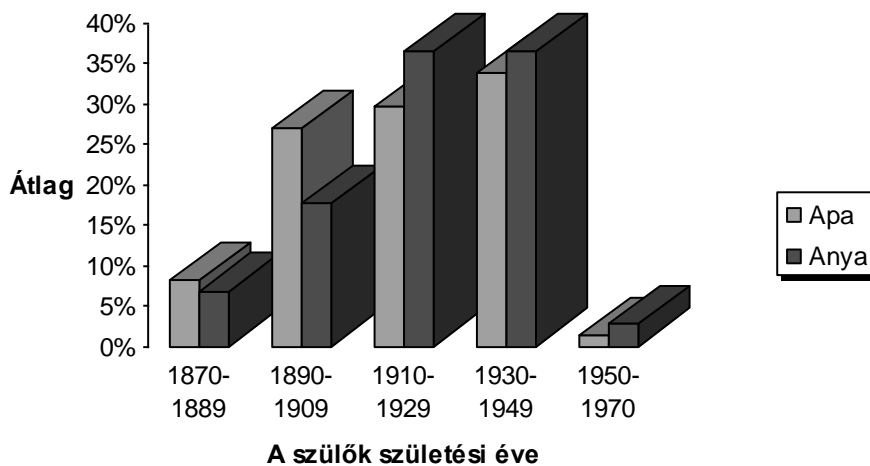
Foglalkozás	Átlag
segédmunkás, földművelő	5.6%
szakmunkás, kézműves	11.1%
kereskedő, szolgáltatóipari dolgozó	9.7%
hivatali alkalmazott, tanár	59.7%
háztartásbeli, nyugdíjas	13.9%

21. táblázat

Az impériai adatközlők társadalmi-gazdasági csoportba sorolása

A megkérdezettek szüleinek a kor szerinti megoszlása a következő: a férfiak 8.1%-a és a nők 6.8%-a született 1890 előtt, 1890–1909 között született a férfiak 27%-a és a nők 17.6%-a, 1910–1929 között a férfiak 29.7%-a és a nők 36.5%-a, 1930–1949 között a férfiak 33.8%-a és a nők 36.5%-a és végül 1950–1970 között született a férfiak 1.4%-a és a nők 2.7%-a.

A szülők közül a férfiak 38.8%-a és a nők 39.7%-a született Impériában, a férfiak 6%-a és a nők 9.5%-a más kisvárosban, 35.8%, illetve 36.8% falun, 19.4% és 13.2% nagyvárosban. A férfiak 16.2%-ának és a nők 13.2%-ának más a jelenlegi lakóhelye, mint a születési helye.

10. diagram

Az adatközlők szüleinek életkor szerinti megoszlása

A kutatásban résztvevők szülei az iskolai végzettség alapján a következőképpen csoportosíthatók: a férfiak 57.5%-a és a nők 64.4%-a végzett elemi iskolát, általános iskolát a férfiak és a nők egyaránt 17.8%-a, középiskolát a férfiak 21.9%-a és a nők 16.4%-a végzett, a férfiak 2.7%-a és a nők 1.4%-a diplomás.

Az adatközlők szülei a következő foglalkozási csoportokba oszthatók: a férfiak 40%-a és a nők 22.2%-a segédmunkás, illetve földművelő, szakmunkás, kézműves a férfiak 14.3%-a és a nők 5.6%-a, kereskedő vagy a szolgáltatóiparban dolgozik a férfiak 20%-a és a nők 9.7%-a, hivatali alkalmazott, illetve tanár a férfiak 12.9%-a és a nők 8.3%-a, nyugdíjas a férfiak 12.9%-a a nők 9.7%-a és a nők 44.4%-a háztartásbeli.

IV.2. A dialektus ismeret szintje

A mintában résztvevők 1.4%-a állította, hogy egyáltalán nem érti a dialektust, 23% csak érti, de nem beszéli, 10.8% nem túl jól beszéli, 20.3% jól beszéli, és 44.6% nagyon jól beszéli.

Hogyan beszéli a dialektust?	Átlag
nem ért semmit	1.4%
csak érti, de nem beszéli	23.0%
nem túl jól beszéli	10.8%
jól beszéli	20.3%
nagyon jól beszéli	44.6%

22. táblázat

A dialektus ismeretének szintje az impériai felnőtt adatközlők saját bevallása szerint

IV.2.1. Az adatközlő neme és a dialektus ismeret

A statisztikai próba szerint nem áll fenn szignifikáns különbség a tájnyelv ismeretének szintje és a nemek között.

IV.2.2. Az adatközlő életkora és a dialektus ismeret

A Spearman statisztikai próba eredménye ($r = 0.450$, $p(73) < 0.01$) azt mutatja, hogy erős az összefüggés az adatközlők életkora és a tájnyelvismeret szintje között.

A két legidősebb korosztály (a 61–80 és 81–100 évesek) között nincs jelentős különbség: mind a két csoportban közel 80% azoknak az aránya, akik nagyon jól, illetve jól beszélik a dialektust, és 20% körül mozog azoknak a száma, akik csak értik a tájnyelvet, de nem beszélik, illetőleg nem túl jól beszélik.

Hogyan beszéli a dialektust?	Az adatközlő kora (év)			
	21–40	41–60	61–80	81–100
nem ért semmit	5.0%	0.0%	0.0%	0.0%
csak érti, de nem beszéli	50.0%	11.5%	5.9%	20.0%
nem túl jól beszéli	10.0%	11.5%	17.6%	0.0%
jól beszéli	15.0%	38.5%	5.9%	10.0%
nagyon jól beszéli	20.0%	38.5%	70.6%	70.0%

23. táblázat

Az életkor és a dialektus ismeretének összefüggései az impériai mintában

A 41–60 éveseknél jelentős nyelvtudáscsökkenés figyelhető meg az előző generációkhoz képest; felére csökkent azoknak az aránya, akik nagyon jól

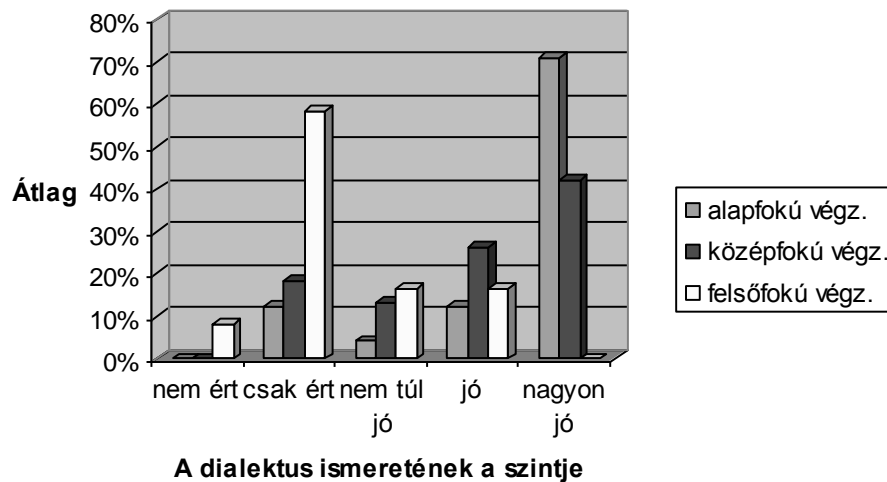
beszélnek a dialektust. Nagy számban (38.5%) nyilatkozták az adatközlők ebben a korosztályban, hogy jól beszélik a tájnyelvet – hasonlóan az előző generációhoz – , és 23%-ban vannak azok, akik csak értik, de nem beszélik, vagy nem túl jól beszélik a tájnyelvet.

A legfiatalabbak tájnyelvismerete meg sem közelíti az idősebbek tudását. 20% vallotta azt, hogy nagyon jól beszéli, 15% hogy jól, 60% hogy csak érti, de nem beszéli, illetőleg nem túl jól beszéli a dialektust, míg 5% hogy egyáltalán nem érti.

IV.2.3. Az adatközlő végzettsége és a dialektus ismeret

Erős korreláció áll fenn ($r = -0.487$, $p(73) < 0.01$) az impériai mintában a végzettség és a tájnyelv ismeretének szintje között.

Az alacsony végzettséggel rendelkezők közel kétharmada (70.8%-a) beszéli nagyon jól és 12.5%-a jól a dialektust. 16.7% azoknak az aránya, akik nem beszélik, csak értik a tájnyelvet, vagy nem túl jól beszélik.

11. diagram

Az iskolai végzettség és a dialektus ismeretének összefüggései

A középfokú végzettséggel rendelkezők esetében 42.1% állítja, hogy nagyon jól beszéli a tájnyelvet, 26.3% hogy jól beszéli, és egyharmaduk (összesen 31.6%-uk) vagy nem túl jól beszéli (13.2%), vagy csak érti de nem beszéli (18.4%) a dialektust.

A diplomások tájnyelvismerete a leggyöngébb, nagy részük (66.6%-uk) csak érti, de nem beszéli (58.3%), vagy egyáltalán nem is beszéli (8.3%) a dialektust, és egyenlő arányban (16.7%-ban) vannak azok, akik nem túl jól beszélnek, illetve jól beszélnek a tájnyelvet. Ebben a csoportban senki sem beszéli nagyon jól a dialektust.

IV.2.4. Az adatközlő foglalkozása és a dialektus ismeret

Az impériai mintában nem mutatható ki összefüggés az adatközlők foglalkozása és a dialektus ismeretének a foka között.

IV.2.5. Az adatközlő születési helye és a dialektus ismeret

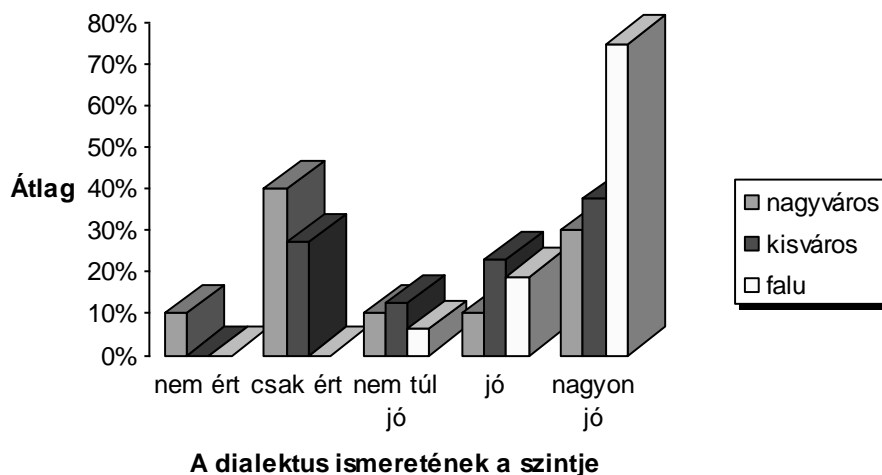
Az impériai mintában erős korrelációt ($r=0.374$, $p(73)<0.01$) találtunk a megjelölt születési hely és a dialektus ismeretének szintje között.

A falun született impériaiak 75%-a nagyon jól, 18.8%-a jól és 6.3%-a nem túl jól beszéli a tájnyelvet.

A kisvárosban született adatközlők 37.5%-a beszéli nagyon jól a dialektust, 22.9%-a jól, 12.5%-a nem túl jól, és 27.1%-a csak érti, de nem beszéli.

A nagyvárosban születettek 30%-a beszéli nagyon jól a tájnyelvet, 10-10%-ot tesz ki azoknak az aránya, akik jól, illetve nem túl jól beszélnek, 40% csak érti, de nem beszéli, és 10% egyáltalán nem érti.

Nem mutatható ki összefüggés a megkérdezettek dialektusismeretének szintje és aközött, hogy változott-e a lakhely a születési helyhez képest.

12. diagram

A születési hely és a dialektus ismeretének összefüggései

IV.2.6. Az édesanya születési éve és a dialektus ismeret

Erős összefüggést (Chi-Square = 19.594, $p(73) = 0.01$) találtunk az édesanya születési éve és az adatközlő tájnyelvismeretének szintje között.

Azok a vizsgálati alanyok, akiknek az édesanyja 1890–1909 között született, mind nagyon jól beszélik a dialektust.

A következő korcsoportban (1910–1929) született anyák gyermekeinek már csak kevesebb mint fele (48.1%) állította, hogy nagyon jól beszéli a tájnyelvet, míg 25.9%-uk jól, 18.5%-uk nem túl jól és 7.4%-uk csak érti, de nem beszéli a dialektust.

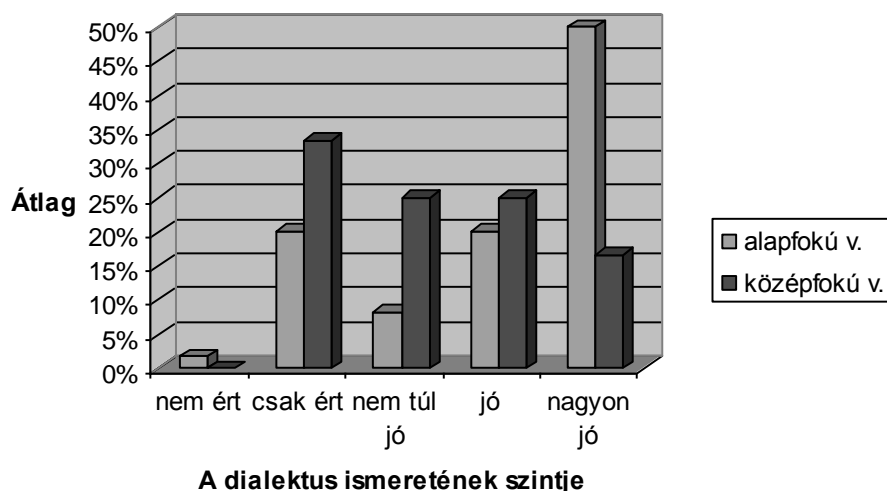
A legfiatalabb anyák (1930–1949) gyermekei ismerik legkevésbé a tájnyelvet: 18.5%-uk nagyon jól, 25.9%-uk jól, 11.1%-uk nem túl jól, 40.7%-uk csak érti, de nem beszéli, és 3.7%-uk nem is érti.

IV.2.7. Az édesanya végzettsége és a dialektus ismeret

A korrelációs vizsgálat összefüggést ($r = -0.268$, $p(73) < 0.05$) mutatott ki az édesanya végzettsége és a dialektus ismeretének a foka között.

Az alapfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekeinek 50%-a beszéli nagyon jól a dialektust, 20%-a jól, 8.3%-a nem túl jól, 20%-a csak érti, de nem beszéli, és 1.7%-a egyáltalán nem érti.

A középfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekeinek 16.7%-a beszéli nagyon jól, 25-25%-a jól, illetve nem túl jól, 33.3%-a csak érti, de nem beszéli a tájnyelvet.

13. diagram

*Az édesanya végzettsége és az adatközlő dialektusismeret-szintjének összefüggései*³⁸

IV.2.8. Az édesanya foglalkozása és a dialektus ismeret

Az alkalmazott statisztikai próba nem mutatott korrelációt az édesanya foglalkozása és a vizsgálati alanyok tájnyelvismeretének a szintje között.

IV.2.9. Az édesanya születési helye és a dialektus ismeret

Az édesanya születési helye és az adatközlők tájnyelvismeretének a foka között nem mutatható ki szignifikáns összefüggés.

Szignifikáns viszont a korreláció ($r = 0.284$, $p(67) < 0.05$) az impériai adatközlők tájnyelvismeretének a szintje és aközött, hogy az édesanyjuk megváltoztatta-e a lakhelyét a születési helyhez képest.

Azoknak a gyermekei, akik lakhelyet változtattak 33.3%-a beszéli nagyon jól a dialektust, 55.6%-a nem beszéli, csak érti, és 11.1%-a egyáltalán nem érti.

³⁸ Felsőfokú végzettséggel csak 1 anya rendelkezett, ezért a rá vonatkozó statisztika bemutatásától eltekintünk.

Azok, akiknek az édesanyja nem változtatott lakhelyet, jóval magasabb szintű tájnyelvismerettel rendelkeznek: 45.5%-uk beszéli nagyon jól, 22%-uk jól, 13.6%-uk nem túl jól, és 18.6%-uk nem beszéli, csak érti.

IV.2.10. Az édesapa születési éve és a dialektus ismeret

Szignifikáns összefüggést (Chi Square = 21.786, $p(73) < 0.01$) találtunk az édesapa születési éve és az adatközlő tájnyelvismeretének foka között.

Hogyan beszéli a dialektust?	Az édesapa születési éve		
	1890–1909	1910–1929	1930–1949
nem ért semmit	0.0%	0.0%	4.0%
csak érti, de nem beszéli	5.0%	4.5%	48.0%
nem túl jól beszéli	10.0%	18.2%	8.0%
jól beszéli	0.0%	40.9%	20.0%
nagyon jól beszéli	85.0%	36.4%	20.0%

24. táblázat

Az édesapa születési éve és dialektusismeret-szintjének összefüggései

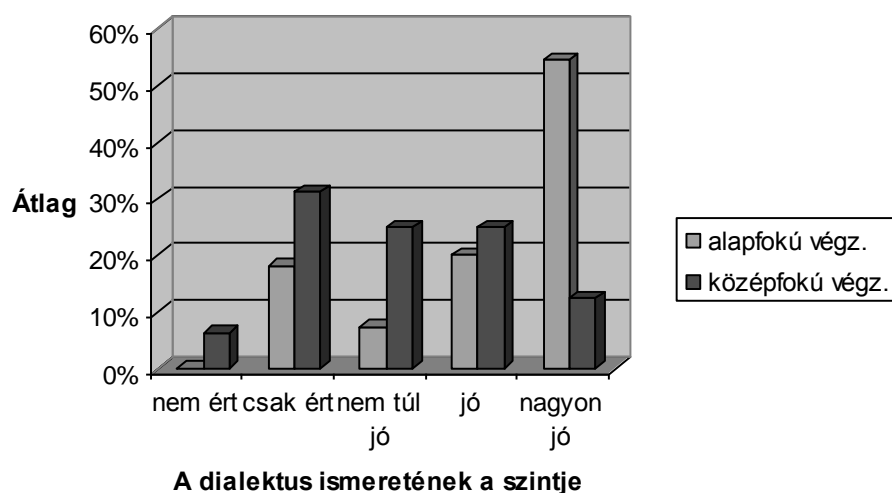
A 24. táblázat tanúsága szerint azok az adatközlők, akiknek az édesapja a legidősebb (1890–1909 között születtek) korcsoportba tartozik, kevés kivétellel (85%) nagyon jól beszélik a tájnyelvet, 10% nem túl jól beszéli, és 5% csak érti, de nem beszéli.

Az 1930–1949 között született apák gyermekeinek tájnyelvismerete jelentősen elmarad az előző generáció tudásától: esetükben csak az adatközlők kb. egyharmada (36.4%) állította azt, hogy nagyon jól beszéli, 40.9% hogy jól, 18.2% hogy nem túl jól, és 4.5% hogy nem beszéli, csak érti.

A legfiatalabb (1930–1949 között született) apák gyermekeinek a leggyöngébb a tájnyelvismerete: az egyötödük (20%-uk) vallotta azt, hogy nagyon jó tájnyelvismerettel rendelkezik, 20%-uk jól beszéli, 8%-uk nem túl jól beszéli, 48%-uk nem beszéli, csak érti, és 4%-uk egyáltalán nem érti.

IV.2.11. Az édesapa iskolai végzettsége és a dialektus ismeret

Erős korrelációt ($r = -0.414$, $p(73) < 0.01$) találtunk az édesapa végzettsége és a résztvevők dialektusismeretének a szintje között. Az alapfokú iskolai végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek az 54.5%-a beszéli nagyon jól a tájnyelvet, 20%-a jól, 7.3%-a nem túl jól, 18.2%-a nem beszéli, csak érti. Az érettségizett apák gyermekeinek dialektusismeret-szintje meg sem közelíti az előző csoport tudását: 12.5%-uk beszéli nagyon jól, 25-25%-uk jól, illetve nem túl jól, 31.3%-uk nem beszéli, csak érti, és 6.3%-uk egyáltalán nem érti.

14. diagram

*Az édesapa iskolai végzettsége és dialektusismeret-szintjének összefüggései*³⁹

IV.2.12. Az édesapa foglalkozása és a dialektus ismeret

Erős korrelációt ($r = -0.360$, $p(69) < 0.01$) mutat a statisztikai próba az édesapa foglalkozása és az adatközlő tájnyelvismeretének szintje között.

A segédmunkás, földművelő kategóriába tartozó apák gyermekei beszélik a legjobban a dialektust: 60.7%-uk beszéli nagyon jól a tájnyelvet, 21.4%-uk jól, 3.6%-uk nem túl jól és 14.3%-uk nem beszéli, csak érti.

A szakmunkások és kézművesek gyermekei valamivel alacsonyabb szinten ismerik a dialektust: 50%-uk vallotta azt, hogy nagyon jól beszéli, 20-20%-uk hogy jól, illetőleg nem túl jól, és 10%-uk hogy csak érti, de nem beszéli.

³⁹ A 73 adatközlőből mindössze kettő volt diplomás, ezért a gyermekeik vizsgálatától eltekintünk.

A kereskedelemben és a szolgáltatóiparban dolgozók gyermekeinek tájnyelvismerete is elmarad az előző csoport tudásától: 42.9%-uk beszéli nagyon jól, 7.1%-uk jól, 21.4-21.4%-uk nem túl jól, illetve nem beszéli, csak érti, és 7.1%-uk egyáltalán nem érti.

A hivatali alkalmazottak és a tanárok gyermekeinek a 33.3%-a beszéli nagyon jól a tájnyelvet, ugyanennyien állították közülük, hogy jól beszélik a dialektust, illetve hogy nem beszélik, csak értik.

A háztartásbeliek és a nyugdíjasok 11.1%-a beszéli nagyon jól, 22.2%-a jól, 11.1%-a nem túl jól, és 55.6%-a nem beszéli, csak érti a dialektust.

IV.2.13. Az édesapa születési helye és a dialektus ismeret

A Kruskal-Wallis próba nem talált szignifikáns összefüggést az édesapa születési helye és dialektusismeretének szintje között.

Ezzel szemben korrelációt ($r = 0.278$, $p(73) < 0.05$) találtunk az adatközlő személy tájnyelvismeretének szintje és az édesapa lakhelyváltoztatása között.

Azoknak, akiknek az édesapja nem változtatott lakhelyet, 47.4%-a mondta azt, hogy nagyon jól beszéli a dialektust, 21.1%-a hogy jól, 14%-a hogy nem túl jól, és 17.5%-a hogy csak érti, de nem beszéli.

Ennél jóval alacsonyabbra értékelték a tájnyelvismeretüket azok, akiknek az édesapja elköltözött eredeti lakhelyéről: 27.3%-a állította, hogy nagyon jól ismeri a dialektust, 9.1%-a hogy jól, 54.4%-a hogy nem beszéli, csak érti, és 9.1%-a egyáltalán nem érti.

IV.3. A dialektus elsajátítás forrása

Az impériai vizsgálatban résztvevő személyek 74.3%-a sajátította el a szüleitől a dialektust, 67.6%-a a nagyszüleitől, 36.5%-a szomszédoktól és 29.7%-a a barátaitól.

A formális színterek között csak a munkahelynek van jelentősége Impériában a tájnyelv elsajátítás szempontjából. A vizsgálatban résztvevők 25%-a a munkahelyén, 4.1%-a az iskolában és 1.4%-a az óvodában tanulta meg a dialektust.

Az adatközlő személyek közül szinte senki sem tanulta a tájnyelvet az egyetemen, tanfolyamon, hadseregben (1.4%), illetőleg más, egyénileg megjelölt helyen.

IV.3.1. Az adatközlő neme és a dialektus elsajátítás forrása

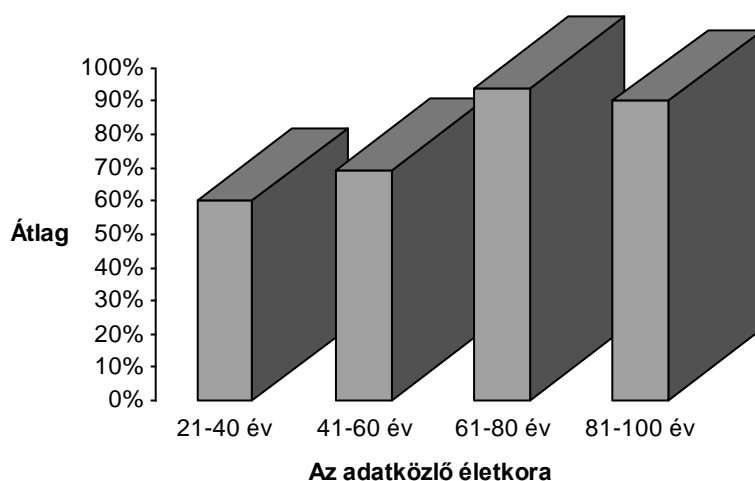
A megkérdezett férfiak és nők között nem mutatható ki szignifikáns különbség a dialektuselsajátítás forrására vonatkozólag.

IV.3.2. Az adatközlő életkora és a dialektus elsajátítás forrása

Megvizsgáltuk, hogy van-e különbség az egyes korcsoport között abban, hogy kitől tanulták meg a tájnyelvet. A tájnyelv elsajátításával kapcsolatban a szülők (Chi-Square = 10.039, $p(73) < 0.05$) és az iskola (Chi-Square = 25.789, $p(73) < 0.01$) esetében fedeztünk fel szignifikáns összefüggést az életkorral.

A 61–100 éves adatközlők több mint 90%-a tanulta a tájnyelvet a szüleitől, ugyanez a 41–60 éveseknek csak 69.2%-áról mondható el és a legfiatalabbak (21–40 évesek) 60%-áról.

Az iskolában a legidősebbek (81–100 évesek) 10%-a és a 41–60 évesek 3.8%-a tanulta a dialektust.

15. diagram

Az adatközlő életkora és a szülőktől való dialektus elsajátításának összefüggése

IV.3.3. Az édesanya életkora és a dialektus elsajátítás forrása

Erős a korreláció ($r = -0.365$, $p(73) < 0.01$) az édesanya életkora és aközött, hogy a megkérdezett személy a szüleitől tanulta-e a dialektust. A statisztikai próba eredménye arra világít rá, hogy minél idősebb az anya, annál valószínűbb, hogy megtanította gyermekének a tájnyelvet. A legidősebb (1909–1890 között született) anyák gyermekeinek 92.3%-a mondta azt, hogy a szüleitől tanulta a dialektust, az 1910–1929 között született anyák gyermekeinek a 88.9%-a, míg az 1930–1949-es születésű anyák gyermekeinek már csak 51.9%-a.

Hasonlóan erős korreláció ($r = -0.361$, $p(73) < 0.01$) mutatható ki az édesanya életkora és aközött, hogy az adatközlő személy a barátaitól tanulta-e a

dialektust. Ebben az esetben is inkább az idősebbek tanulták a barátoktól a tájnyelvet. A legidősebb anyák gyermekeinek 69.2%-a, az 1910–1929 között született anyák gyermekeinek 40.7%-a tanulta a barátaitól, míg az egy generációval fiatalabb (1930–1949 között született) anyák gyermekeinek csak 7.4%-a mondta ugyanezt.

A munkahelyen is a legidősebb anyák gyermekei tanulták a legnagyobb arányban a tájnyelvet ($r = -0.232$, $p(73) < 0.05$). Az 1890–1909 között született anyák gyermekeinek a 46.2%-a, az 1910–1929 közöttiek 37%-a és az 1930–1949 közöttiek 14.8%-a.

IV.3.4. Az édesanya iskolai végzettsége és a dialektus elsajátítás forrása

Korrelációt találtunk ($r = 0.240$, $p(73) < 0.05$) az édesanya végzettsége és aközött, hogy a szülőktől tanulták-e a vizsgálati alanyok a dialektust.

Az alapfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekeinek 80%-a tanulta a szüleitől a tájnyelvet, míg a középfokú végzettséggel bíró anyák gyermekeinek 58.3%-a.

Hasonló mértékű korreláció ($r = -0.259$, $p(73) < 0.05$) áll fenn az édesanya iskolai végzettsége és aközött, hogy az iskolában sajátította-e el az adatközlő a dialektust.

Az alapfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekeinek elenyésző része (1.7%-a) mondta azt, hogy az iskolában tanulta a tájnyelvet, ugyanezt azonban az érettségizett anyák gyermekeinek a 16.7%-a állította magáról.

IV.3.5. Az édesanya foglalkozása és a dialektus elsajátítás forrása

Erős korreláció ($r = -0.366$, $p(71) < 0.01$) mutatható ki az édesanya foglalkozása és aközött, hogy a gyermeke a barátaitól tanulta-e a nyelvjárást. A háztartásbeli anyák gyermekeinek a 48.7%-a és a segédmunkás, földművelő anyák gyermekeinek a 18.8%-a mondta azt, hogy a barátaitól tanulta a nyelvjárást. A többi foglalkozási csoportban senki sem állította, hogy a barátaitól tanulta volna a nyelvjárást.

Kevésbé erős ($r = 0.282$, $p(71) < 0.05$) a korreláció az édesanya foglalkozása és aközött, hogy a gyermek a szüleitől tanulta-e a dialektust. Az impériai adatközlők közül elég sokan állították, hogy a szüleiktől sajátították el a tájnyelvet, így az összes foglalkozási csoportban magas arányokat találunk. A segédmunkás és földművelő anyák gyermekei közül szinte mindannyian (93.8%) a szüleiktől tanulták a tájnyelvet, a kereskedelemben és szolgáltatóiparban dolgozó anyák gyermekeinek 85.7%-a, a hivatali alkalmazott, illetve tanár anyák

utódainak 83.3%-a, a szakmunkás és kézműves anyák gyermekeinek 75%-a, és meglepő módon a legalacsonyabb mértékben, 64.1%-ban a háztartásbeli anyák gyermekei tanulták a tájnyelvet a szüleiktől.

IV.3.6. Az édesanya születési helye és a dialektus elsajátítás forrása

Nem mutatható ki szignifikáns korreláció az édesanya születési helye és gyermeke dialektuselsajátításának a forrása között.

Korreláció áll fenn ($r = -0.276$, $p(71) < 0.05$) azonban a dialektus elsajátításának a forrása és aközött, hogy megváltozott-e az anya lakhelye az eredeti születési helyhez képest. Azok, akiknek az édesanyja elköltözött a születési helyéről, 44.4%-a mondta azt, hogy a szüleitől tanulta a tájnyelvet, míg a születési helyén élő anyák gyermekeinek a 79.4%-a.

IV.3.7. Az édesapa életkora és a dialektus elsajátítás forrása

Erős korreláció ($r = -0.363$, $p = 73 < 0.01$) áll fenn az édesapa életkora és aközött, hogy gyermeke a szüleitől tanulta-e a dialektust.

A legidősebb (az 1890–1909 között született) apák gyermekeinek 95%-a mondta azt, hogy a szüleitől tanulta a tájnyelvet, az 1910–1929 között született apák gyermekeinek 77.3%-a, míg az 1930–1949 között született apák gyermekeinek az 56%-a állította ugyanezt.

Erős korreláció ($r = -0.300$, $p(73) < 0.01$) mutatható ki az édesapa életkora és aközött, hogy a barátoktól tanulta-e az adatközlő személy a dialektust.

Ez esetben is megfigyelhető, hogy minél idősebb a résztvevő édesapja annál valószínűbb, hogy az adatközlő a barátoktól tanulta a tájnyelvet. Az 1890–1909 között született apák gyermekeinek 55%-a, az 1910–1929 között születettek gyermekeinek 45.5%-a és az 1930–1945 között születettek gyermekeinek a 4%-a állította azt, hogy a barátaitól tanulta a tájnyelvet.

Bár valamivel gyöngébb ($r = -0.239$, $p(73) < 0.05$), mint az előző két esetben, de korreláció van az édesapa születési éve és aközött, hogy a megkérdezett a munkahelyén tanulta-e a dialektust. A tendencia azonban hasonló, ugyanis egyenes arányosság figyelhető meg az édesapa életkora és aközött, hogy az adatközlő a munkahelyén tanulta-e a tájnyelvet. Vagyis minél idősebb a vizsgálati alany édesapja, annál valószínűbb, hogy az adatközlő a munkahelyen tanulta a dialektust. Az 1890–1909 között született apák gyermekeinek a 45%-a, az 1910–1929 között született apák gyermekeinek 27.3%-a és az 1930–1949 között született apák gyermekeinek 16%-a állította, hogy a munkahelyén tanulta a tájnyelvet.

IV.3.8. Az édesapa iskolai végzettsége és a dialektus elsajátítás forrása

Erős korreláció ($r = 0.406$, $p(73) < 0.01$) áll fenn az édesapa iskolai végzettsége és aközött, hogy a vizsgálatban résztvevők a szüleiktől tanulták-e a dialektust.

Az alacsony végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek a 85.5%-a tanulta a tájnyelvet a szüleitől, míg az érettségizett apák gyermekeinek csak a 43.8%-a.

A szomszédok szerepe is korrelációban ($r = 0.295$, $p = (73) < 0.05$) van az apa iskolai végzettségével. Az alacsony végzettséggel bíró apák gyermekeinek a 43.6%-a, a közepes végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek a 12.5%-a tanulta a dialektust a szomszédoktól.

IV.3.9. Az édesapa foglalkozása és a dialektus elsajátítás forrása

Nem mutatható ki szignifikáns korreláció az édesapa foglalkozása és dialektuselsajátításának forrása között.

IV.3.10. Az édesapa születési helye és a dialektus elsajátítás forrása

Nem mutatható ki szignifikáns korreláció az édesapa születési helye és a gyermeke dialektus elsajátításának a forrása között.

Korreláció van ($r = -0.263$, $p(67) < 0.05$) azonban a gyermek tájnyelv elsajátításának forrása és aközött, hogy megváltozott-e az édesapa lakhelye az eredeti születési helyhez képest. Érdekes módon azok, akiknek az édesapja elköltözött a születési helyéről, 9.1%-ban állították, hogy a szomszédoktól tanulták a tájnyelvet, míg azok, akiknek az édesapja a születési helyén él, 43.9%-ban állították ugyanezt.

IV.4. Az elsajátítás hatékonysága és a dialektuselsajátítás forrása

Megvizsgáltuk, hogy van-e összefüggés a dialektus elsajátításának hatékonysága és a tanulás forrása között.

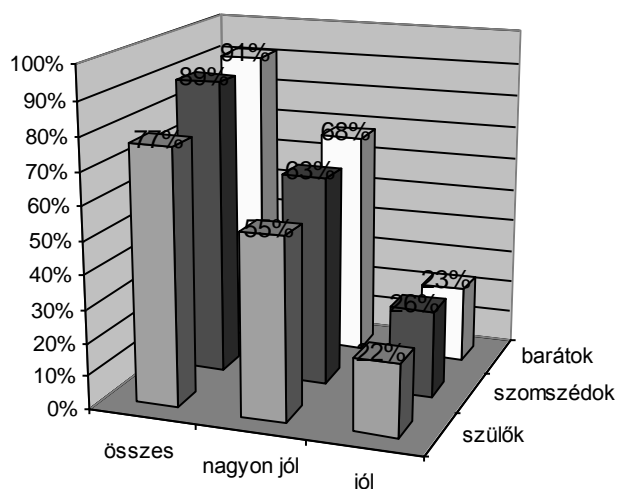
A Spearman próba eredménye szerint szignifikáns az összefüggés a tájnyelv elsajátításának forrása és ennek hatékonysága között azokban az esetekben, amikor a szülő ($r = -0.446$, $p(73) < 0.01$), a barát ($r = -0.363$, $p(73) < 0.01$) és a szomszéd ($r = -0.354$, $p(73) < 0.01$) a forrás.

A 16. diagram jól illusztrálja, hogy a dialektus ismeretének a leghatékonyabb forrásai a barátok, őket követik azok, akik a szomszédoktól, majd akik a szülőktől sajátították el a tájnyelvet.

Akik a barátaiktól tanulták a dialektust, azoknak 68.2%-a beszéli nagyon jól, 22.7%-a jól, 4.5%-a nem túl jól, illetve csak érti, de nem beszéli.

Akik a szomszédoktól sajátították el a tájnyelvet, azoknak a 63%-a beszéli nagyon jól, 25.9%-a jól, 3.7%-a nem túl jól, és 7.4%-a csak érti, de nem beszéli.

Azoknak, akik a szüleiktől sajátították el a dialektust, 54.5%-a beszéli nagyon jól, 21.8%-a jól, 10.9%-a nem túl jól, és 12.7%-a nem beszéli, csak érti.

16. diagram

A dialektus ismeretének szintje és elsajátításának legfontosabb forrásai

IV.5. Kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

A vizsgálati alanyok 27%-a vallotta azt, hogy dialektust használ, amikor számol, és 39.7%-a, amikor magában gondolkodik, több mint fele (52.7%-a) állította, hogy tájnyelvet használ, amikor mérgelődik, és több mint egyharmada (37.8%-a) beszél dialektusban az állatokkal.

IV.5.1. Az adatközlő neme és a kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

A Mann-Whitney próba nem mutatott ki szignifikáns nemi különbséget a számolás, a gondolkodás, a mérgelődés és az állatokkal való beszélgetésben használt nyelv között. Ennek dacára minden esetben a férfiak azok, akik nagyobb arányban használják a dialektust az említett helyzetekben (55% – 45%; 51.7% – 48.3%; 56.4% – 43.6%; 53.6% – 46.4%).

IV.5.2. Az adatközlő életkora és a kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

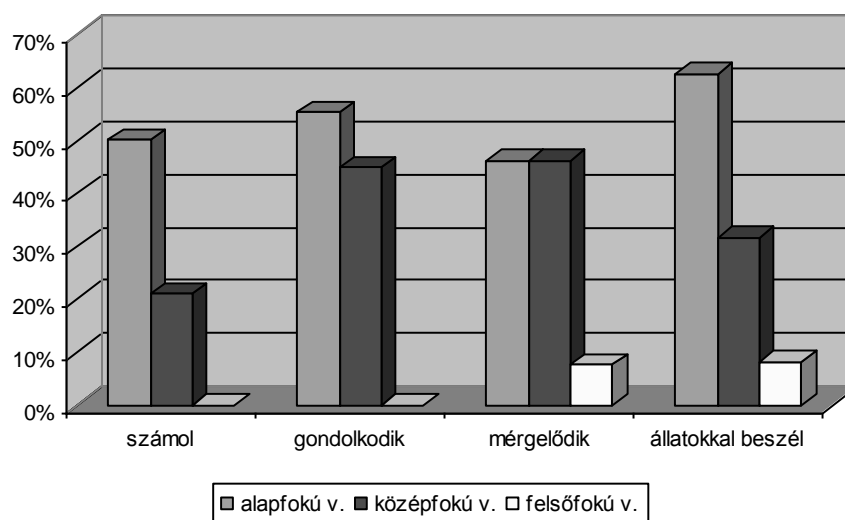
A legerősebb korreláció ($r = -0.489$, $p(73) < 0.01$) az adatközlő személy életkora és a dialektusban való gondolkodás között fedezhető fel. A várttal ellentétben azonban nincs egyenes arányosság az életkor és a tájnyelven való gondolkodás aránya között, vagyis a válaszok szerint nem a legidősebbek gondolkodtak a legnagyobb mértékben dialektusban. A legfiatalabbak (21–40 évesek) 6.9%-a, a 41–60 évesek 31%-a, a 61–80 évesek 34.5%-a és a legidősebbek (81–100 évesek) 27.6%-a vallotta azt, hogy dialektusban gondolkodik.

Erős a korreláció ($r = 0.443$, $p(73) < 0.01$) a kor és a dialektusban való számolás esetén is. A legfiatalabbak (20–41 évesek) 5%-a, a 41–60 évesek 25%-a, a 61–80 évesek 40%-a, míg a legidősebbek 30%-a mondta azt, hogy tájnyelven számol. A tendencia azonban az előző esethez hasonlóan nem egyértelmű, itt is a 81–100 éveseknél csökken a dialektusban való számolás a fiatalabb generációhoz képest.

Erős korreláció ($r = -0.404$, $p(73) < 0.01$) mutatható ki az életkor és a dialektusban való mérgeződés arányában is. A 21–40 évesek 12.8%-a állította, hogy ha mérges, dialektusban beszél, a 41–60 évesek 35.9%-a, a 61–80 évesek 30.8%-a és a 81–100 évesek 20.5%-a.

IV.5.3. Az adatközlő iskolai végzettsége és a kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

Szignifikáns összefüggést (Chi-Square = 11.398, $p(73) < 0.01$) mutatott ki a Kruskal-Wallis próba az iskolai végzettség és aközött, hogy dialektusban számol-e az adatközlő személy. Az alacsony végzettséggel rendelkezők 50%-a mondta azt, hogy tájnyelven számol, a középfokú végzettséggel rendelkezők 21.1%-a és a diplomások 0%-a. A dialektusban való gondolkodás és a végzettség között is szignifikáns (Chi-Square=15.297, $p(73) < 0.05$) az összefüggés. A legalacsonyabb végzettségűek 55.2%-a, a középfokú végzettségűek 44.8%-a és a felsőfokú végzettségűek 0%-a vallotta azt, hogy tájnyelven gondolkodik magában.

17. diagram

Az adatközlők végzettsége és a különböző nyelvhasználati helyzetek összefüggése

A kognitív folyamatok és emocionális reakciók között a mérgeződik az, amely legkevésbé osztja meg a vizsgálati személyeket. Az alap- és a középfokú végzettséggel rendelkezőknek egyaránt 46.2%-a mondta azt, hogy dialektusban mérgeződik, valamint a felsőfokú végzettségűek 7.7%-a.

Az állatokkal dialektusban való társalgás is elég elfogadott a résztvevők között, bár megoszlanak (Chi Square = 7.724, $p(73) < 0.05$) az arányok a különböző végzettségűek esetében. Az alapfokú végzettségűek 62.5%-a, a középfokú végzettségűek 31.6%-a és a diplomások 8.3%-a állította azt, hogy tájnyelven kommunikál az állatokkal.

IV.6. Az adatközlő kommunikációs szokásai a család és ismerősök körében

Az impériai mintában szereplő személyek 54.8%-a vallotta azt, hogy dialektusban beszél a szüleivel, 49.3%-a a nagyszüleivel, 28.8%-a a házastársával és 20.5%-a a gyerekeivel. A barátaival az adatközlő személyek több mint fele (52.7%-a) beszél dialektusban, és 40.5%-a teszi ugyanezt a szomszédokkal is.

IV.6.1. Az adatközlő neme és a család, illetve ismerősök között használt nyelv

Nem mutatható ki különbség a nemek között a családtagokkal, illetve ismerősökkel használt nyelvben annak ellenére, hogy majdnem az összes vizsgált

kapcsolatban (szülők 55.3% – 54.3%, nagyszülők 52.6% – 45.7%, házastárs 28.9% – 28.6%, gyerekek 21.1% – 20%, barátok 60.5% – 44.4% és szomszédok 34.2% – 47.2%) a férfiak azok, akik magasabb arányban használják a tájnyelvet.

IV.6.2. Az adatközlő életkora és a család, illetve ismerősök között használt nyelv

A legerősebb korreláció ($r = -0.497$, $p(73) < 0.01$) az adatközlő személy életkora és aközött van, hogy milyen nyelven beszél a hitvesével. A 21–40 év közöttiek közül senki sem beszél dialektusban a hitvesével, de a 41–60 évesek 26.9%-a, a 61–80 évesek 47.1%-a és a legidősebbek (81–100 évesek) 66.7%-a beszél.

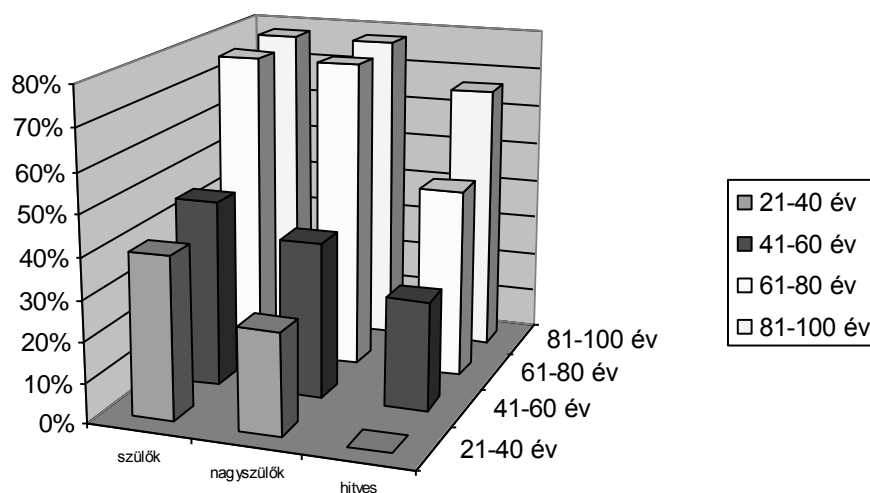
Erős korreláció ($r = -0.323$, $p(73) < 0.01$) áll fenn az életkor és aközött, hogy dialektusban beszél-e a vizsgálati alany a szüleivel. A megkérdezettek elég nagy része válaszolta azt, még a fiatalabb korosztályokban is, hogy dialektusban beszél(t) a szüleivel. A 21–40 évesek 40%-a, a 41–60 évesek 46.2%-a, a 61–80 évesek 76.5%-a, és a 81–100 évesek 77.8%-a.

Ennél valamivel kevesebbet használják/ták az adatközlők a tájnyelvet a nagyszüleikkel ($r = -0.377$), $p(73) < 0.01$), a legfiatalabbak (21–40 évesek) egynegyede (25%-a), a 41–60 évesek 38.5%-a, a 61–80 évesek 76.5%-a és a 81–100 évesek 77.8%-a.

A gyerekekkel beszélgetnek a legkevesebbet dialektusban a megkérdezettek az összes vizsgált korosztályban ($r = -0.353$, $p(73) < 0.01$). A 21–40 évesek közül senki sem, a 41–60 évesek 19.2%-a, a 61–80 évesek 29.4%-a és a legidősebbek közül is csak valamivel több mint a megkérdezettek fele (55.6%-a).

A barátokkal használt nyelv is korcsoportonként változó arányt mutat ($r = -0.368$, $p(73) < 0.01$). A 21–40 évesek 25%-a, a 41–60 évesek 53.8%-a, a 61–80 évesek 82.4%-a és a 81–100 évesek 60%-a használja a dialektust a barátaival.

Erős a korreláció ($r = -0.424$, $p(73) < 0.01$) az életkor és aközött, hogy a megkérdezettek tájnyelvet használnak-e, amikor a szomszédokkal társalognak. A 21–41 évesek 25%-a, a 41–60 évesek 53.8%-a, a 61–80 évesek 82.4%-a és a 81–100 évesek 60%-a állította azt, hogy dialektusban beszél a szomszédokkal.

18. diagram

Az adatközlő személy életkora és a családban használt nyelv összefüggései

IV.6.3. Az adatközlő iskolai végzettsége és a család, illetve ismerősök között használt nyelv

A Kruskal-Wallis próba eredménye ($\text{Chi Square} = 7.402$, $p(73) < 0.05$) szerint összefüggés van a résztvevők iskolai végzettsége és aközött, hogy dialektusban beszélget-e általában a hitvesével. A legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők 47.8%-a, a középfokú végzettséggel rendelkezők 26.3%-a és a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők 0%-a használja a házastársával való beszélgetésben általában a dialektust.

Szignifikáns összefüggést ($\text{Chi Square} = 7.660$, $p(73) < 0.05$) találtunk az iskolai végzettség és aközött, hogy a megkérdezettek általában milyen nyelven beszélgetnek a szüleikkel. Az alacsony végzettségű személyek 73.9%-a, a középfokú végzettségűek 52.6%-a és a felsőfokú végzettségűek 25%-a állította, hogy dialektusban beszél a szüleivel.

A nagyszülőkkel használt nyelv és a végzettség között is szignifikáns összefüggés ($\text{Chi Square} = 12.028$, $p(73) < 0.01$) áll fenn. A legalacsonyabb végzettségűek legnagyobb része (73.9%-a), a középfokú végzettségűek 47.4%-a és a felsőfokú végzettségűek 8.3%-a használja a tájnyelvet a nagyszüleivel.

A barátokkal általában használt nyelv és az iskolai végzettség is statisztikai összefüggést mutat ($\text{Chi Square} = 16.718$, $p(73) < 0.01$). Az arányok hasonlóak ahhoz, amit a nagyszülők esetében tapasztaltunk, 70.8%, 57.9% és 0%.

Valamivel kisebb arányban használják az adatközlők a dialektust a szomszédokkal (Chi Square=12.825, $p(73)<0.01$). A legalacsonyabb végzettségűek 62.5%-a, a középfokú végzettségűek 39.5%-a és a legmagasabb végzettségűek 0%-a.

IV.7. Informális nyelvhasználati szinterek

Az informális nyelvhasználati szinterek közül a boltban beszélnek dialektusban az adatközlők legnagyobb arányban (40.5%-ban), vendéglőben 35.1%-ban, más szórakozóhelyen 28.4%-ban, a sporttal kapcsolatos eseményeken 17.6% és a klubban 16.2%-ban.

IV.7.1. Az adatközlő neme és az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó szokások

A statisztikai próba egyetlen kimutatható korrelációt ($r = 0.236$, $p(73)<0.05$) talált a nemek között a vizsgált informális szintereken, mégpedig a sportban használt nyelv vonatkozásában. A megkérdezett férfiak 26.3%-a mondta azt, hogy dialektusban beszél a sporttal kapcsolatos eseményeken, míg a nőknek csak a 8.3%-a.

IV.7.2. Az adatközlő életkora és az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó szokások

Erős korrelációt (-0.344 , $p(73)<0.01$) találtunk az adatközlők életkora és aközött, hogy milyen nyelvet használ a boltban. A 21–40 évesek 20%-a, a 41–60 évesek 38.5%-a, a 61–80 évesek 52.9%-a és a 81–100 évesek 70.0%-a beszél dialektusban a boltban.

A vendéglőben használt nyelv és a megkérdezettek életkora között is korreláció ($r = -0.233$, $p(73)<0.05$) mutatható ki. Az arányok hasonlóak ahhoz, amit az előző esetben láttunk. A 21–40 évesek 20%-a, a 41–60 évesek 38.5%-a, a 61–80 évesek 35.3%-a és a 81–100 évesek 60.0%-a használja általában a tájnyelvet a vendéglőben.

A szórakozóhelyen használt nyelv és az adatközlő személy életkora között is korreláció (-0.234 , $p(73)<0.05$) áll fenn, bár a két változó között nincs egyenes arányosság. A 21–40 évesek 10%-a, a 41–60 évesek 34.6%-a, a 61–80 évesek 35.3%-a és a 81–100 évesek 40.0%-a beszél dialektusban a szórakozóhelyeken.

A sporttal kapcsolatos eseményeken használt nyelv és az életkor között is korreláció ($r = 0.263$, $p(73)<0.05$) van, bár az előző helyszíneknél kevésbé egyértelmű a helyzet. A 21–41 évesek 0%-a, a 41–60 évesek 23.1%-a, a 61–80

évesek 23.5%-a és a 81–100 évesek 30.0%-a használja a tájnyelvet a sporttal kapcsolatos helyszíneken.

IV.7.3. Az adatközlő iskolai végzettsége és az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó szokások

Erős korreláció ($r = 0.316$, $p(73) < 0.01$) áll fenn a megkérdezettek iskolai végzettsége és aközött, hogy milyen nyelvet használ a boltban. Az alapfokú végzettségűek 54.2%-a, a középfokúak 44.7%-a és a felsőfokúak 0%-a beszél dialektusban a boltban.

Hasonlóan erős ($r = 0.315$, $p(73) < 0.01$) a korreláció a mintában szereplő személyek végzettsége és a vendéglőben használt nyelv között. A legalacsonyabb végzettséggel rendelkezők fele (50%-a), a középfokú végzettségűek 36.8%-a és a diplomások 0%-a használja a tájnyelvet a vendéglőben.

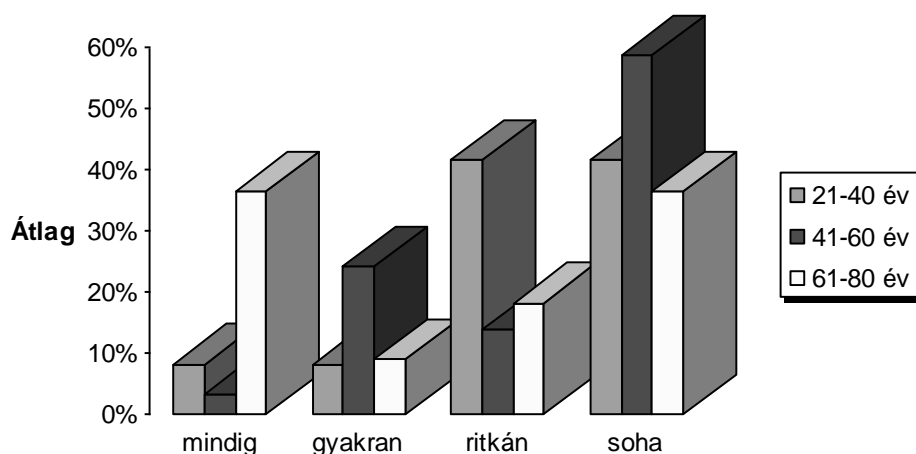
Korrelációt ($r = 0.255$, $p(73) < 0.05$) fedezhetünk fel a vizsgálati alanyok iskolai végzettsége és a szórakozóhelyen használt nyelv között is. Az alapfokú végzettségűek 45.8%-a, az érettségizettek 21.1%-a és a diplomások 16.7%-a használja a dialektust a szórakozóhelyeken.

IV.8. Formális nyelvhasználati szinterek

A formális szinterek között a munkahely az, ahol a megkérdezettek a legnagyobb arányban használják a tájnyelvet. Az adatközlők 32.4%-a vallotta azt, hogy használja a dialektust a munkahelyén, pontosabban a válaszolók 12.3%-a mindig, 19.2%-a gyakran és 19.2%-a ritkán.

A férfiak és nők között nem mutatható ki különbség a munkahelyen használt nyelvvel kapcsolatban.

Korrelációban ($r = -0.265$, $p(73) < 0.05$) van viszont a résztvevő személyek kora és a munkahelyen használt nyelv.

19. diagram

Az adatközlők életkora és a dialektus használatának aránya a munkahelyen

Mindig dialektusban beszél a munkahelyén a 21–40 évesek 8.3%-a, a 41–60 évesek 3.4%-a, a 61–80 évesek 36.4%-a. Gyakran használja a tájnyelvet a 21–40 évesek 8.3%-a, a 41–60 évesek 24.1%-a, a 61–80 évesek 9.1%-a. Ritkán beszél dialektusban a 21–40 évesek 41.7%-a, a 41–60 évesek 13.8%-a, a 61–80 évesek 18.2%-a. Soha nem beszél dialektusban a munkahelyén a 21–40 évesek 41.7%-a, a 41–60 évesek 58.6%-a és a 61–80 évesek 36.4%-a.

Erős korrelációt ($r = 0.327$, $p < 0.01$) találtunk a résztvevők iskolai végzettsége és a munkahelyen használt nyelv között is. A legalacsonyabb végzettségűek 40.0%-a, az érettségizettek 20.7%-a beszél általában dialektusban a munkahelyén, míg a diplomások 12.5%-a. Mindig dialektusban beszél a legalacsonyabb végzettségűek 21.7%-a, a középfokú végzettségűek 10.5%-a, a felsőfokú végzettségűek közül senki. Gyakran beszél dialektusban az alapfokú végzettségűek 21.7%-a és a középfokúak 23.7%-a. Ritkán az alapfokú végzettségűek 26.1%-a, a középfokú végzettségűek 15.8%-a és a felsőfokúak 16.7%-a.

A megkérdezettek igen alacsony hányada (5.4%-a) beszél dialektusban a templomban, és ugyanennyien mondták azt, hogy tájnyelven imádkoznak.

A többi vizsgált formális nyelvhasználati szintér között említésre méltó még, hogy az adatközlők 13.5%-a vallotta azt, hogy dialektusban beszél az orvossal, 9.5%-uk a postán és 8.1%-uk a bankban.

A fennmaradó helyszíneken a résztvevők válaszaik szerint legfeljebb elvétve fordul elő, hogy dialektusban beszéljenek.

IV.9. Nyelvi attitűd

Az impériai adatközlők 45.2%-ának a véleménye szerint a városban beszélt olasz változat a legszebb nyelv. Sokan vannak (34.2%) azonban azok is, akik úgy gondolják, hogy a helyi dialektus. A többi megkérdezett 9.6%-a szerint a toszkán változat, 6.8% azonban valamilyen más dialektust helyez előtérbe.

Nem találtunk összefüggést a választott legszebb nyelv és a következő független változók között: nem, kor, foglalkozás, szülők kora és foglalkozása.

Korreláció ($r = -0.260$, $p(73) < 0.05$) mutatható ki a megkérdezettek végzettsége és aközött, hogy megítélése szerint melyik a legszebb nyelv. A legalacsonyabb végzettséggel rendelkezők 58.3%-a, a középfokú végzettséggel rendelkezők 24.3%-a, és a diplomások 16.7%-a vélekedik úgy, hogy a helyi dialektus a legszebb nyelv.

Sokan gondolják, hogy a helyi olasz változat a legszebb nyelv, különösen a magasabb végzettséggel rendelkezők: az alacsony végzettségűek 25%-a, a középfokú végzettségűek 45.9%-a és a felsőfokú végzettségűek 83.3%-a.

A toszkán nyelvváltozat nagyon alacsony értékelést kapott az impériai adatközlőktől: 8.3%-ot és 13.5%-ot, de ami a legmeglepőbb, hogy a diplomások közül senki sem választotta legszebb nyelvnek.

Korrelációt ($r = -0.268$, $p(73) < 0.05$) találtunk az édesapa végzettsége és aközött, hogy a megkérdezett melyik nyelvet találta a legszebbnek. Az elemi iskolát végzett apák gyermekeinek 45.2%-a, az általános iskolát végzett apák gyermekeinek a 16.7%-a és a középiskolát végzett apák gyermekeinek a 18.8%-a vallotta, hogy a dialektus a legszebb. A helyi olasz változat 33.3%-ot, 50%-ot, illetőleg 68.8%-ot kapott.

A toszkán változatot a legalacsonyabb végzettségű apák gyermekei értékelték leginkább, 11.1%-kal, a középfokú végzettségűeknek viszont csak 6.9%-a tartotta a legszebb nyelvnek, míg a felsőfokú végzettségűek közül senki sem.

Erős a korreláció ($r = 0.514$, $p(73) < 0.01$) a dialektus ismeretének a szintje és aközött, hogy az adatközlő melyik nyelvet tartotta a legszebbnek.

A nagyon jó tájnyelvismerettel rendelkezők gondolták a legnagyobb arányban (48.5%), hogy a dialektus a legszebb nyelv. Míg a jó nyelvismerettel rendelkezők 42.9%-a, a nem túl jó kategóriába tartozók 25%-a és a tájnyelvet csak értők 5.9%-a vélekedik így.

Bár a helyi olasz változatot elég sokan választották legszebb nyelvnek, értékelése kevésbé egyértelmű. A dialektust legjobban beszélők 30.3%-a, a jól beszélők 42.9%-a, a nem túl jól beszélők 37.5%-a és a tájnyelvet csak értők 76.5%-a gondolta úgy, hogy a helyi olasz nyelvváltozat a legszebb nyelv.

A toszkán változatot csak két csoportban értékelték a legszebb nyelvnek: a dialektust legjobban beszélők 18.2%-a és a jól beszélők 7.1%-a.

Szignifikáns összefüggés (Chi Square = 18.589, $p(73) < 0.01$) figyelhető meg azok között, akik a dialektust a barátaiktól tanulták meg, és azok között, akik a dialektust választották a legszebb nyelvnek. Akik a barátaiktól tanulták a tájnyelvet, 56%-ban gondolják úgy, hogy a legszebb a dialektus, 9.1%-ban, hogy a helyi olasz, és 42.9%-ban, hogy a toszkán nyelvváltozat.

Korreláció (Chi-Square = 13.274, $p(73) < 0.05$) tapasztalható a szülőkkel használt nyelv és aközött, hogy az adatközlő mely nyelvet választotta legszebbnek. Akik a szüleikkel általában dialektusban beszélnek, 48.7%-ban gondolták azt, hogy a tájnyelv a legszebb, 35.9%-ban, hogy a helyi olasz változat, és 10.3%-ban, hogy a toszkán változat.

A barátokkal használt nyelv is erősen korrelál (Chi-Square = 19.503, $p(73) < 0.01$) a választott legszebb nyelvvel: 53.8%-uk szerint a helyi dialektus, 25.6%-uk szerint a helyi olasz változat és 10.3%-uk szerint a toszkán változat a legszebb.

Korreláció (Chi-Square = 14.186, $p(73) < 0.05$) figyelhető meg a szomszédokkal használt nyelv és a legszebbnek választott nyelv között is. A szomszédokkal dialektusban beszélők 53.3%-a gondolta úgy, hogy a tájnyelv a legszebb, 23.3%-a, hogy a helyi olasz változat, és a 13.3%-a, hogy a toszkán változat.

Megkérdeztük az adatközlőket, hogy szerintük jó vagy rossz dolog-e dialektusban beszélni. Az impériai résztvevők 96.9%-a pozitívan ítélte meg a kérdést, vagyis előnynek tartja azt, ha valaki beszél a helyi tájnyelvet.

Általában dialektusban beszél a	A választott legszebb nyelv			
	helyi olasz változat	dialektus	toszkán	más
szüleivel	35.9%	48.7%	10.3%	5.1%
barátaival	25.6%	53.8%	10.3%	10.3%
szomszédokkal	23.3%	53.3%	13.3%	10.1%

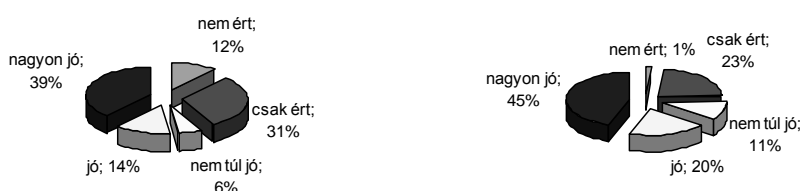
25. táblázat

A legszebbnek választott nyelv és azok a partnerek, akikkel az adatközlő dialektusban beszél

V ÉRTÉKELES

V.1. Az impériai és a genovai eredmények összehasonlítása

A *Hogyan beszéli Ön a dialektust?* kérdésre válaszolva az impériai és a genovai adatközlők között nincs statisztikailag kimutatható különbség, jóllehet az impériaiak nagyobb arányban mondták azt, hogy jól, illetve nagyon jól ismerik a tájnyelvet.

10. ábra

A genovai és az impériai adatközlők dialektusismeretének szintje

V.1.1. Az adatközlő neme és a dialektus ismeret

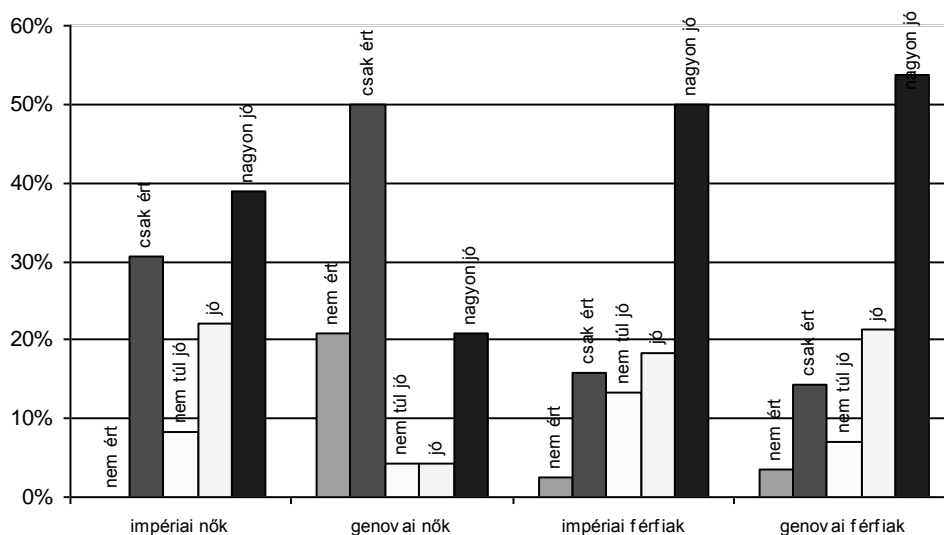
A genovai adatközlők esetében a nem és a dialektusismeret szintje között erős korrelációt találtunk. Az impériai válaszadóknál azonban nincs kimutatható korreláció. A genovai vizsgálatban résztvevő felnőtt lakosság körében a férfiak 75%-a beszéli nagyon jól, illetve jól a tájnyelvet, míg a nőknek csak a 25%-a mondhatja el magáról ugyanezt. Az impériai adatközlőknél a férfiak 68.4%-a, míg a nők 61.1%-a beszéli jól, illetőleg nagyon jól a dialektust. Az eredményekből látszik, hogy Impériában is a férfiak beszélnek jobban a tájnyelvet, de a különbség a nőkhöz képest a városban statisztikailag nem releváns.

A 20. diagramon jól látható, hogy a genovai és az impériai férfiak tájnyelvismeret szintje között a különbség irreleváns, míg a nők esetében jelentős különbség figyelhető meg. Esetükben erős korreláció ($r = 0.393$, $p(60) < 0.01$) mutatható ki a lakóhely és a dialektusismeret szintje között.

Az impériai nők 61%-a beszéli jól, illetve nagyon jól a tájnyelvet szemben a genovai nők 25%-ával. Nem beszéli, vagy nem túl jól beszéli a tájnyelvet az impériai nők 39%-a, míg a genovaiak 75%-a.

A hipotézissel ellentétben esetünkben nem jelenthető ki általában, hogy a nagy-, illetőleg a kisvárosban élők között szignifikáns különbség áll fenn a tájnyelvismeret szintjében. Az adatok azt mutatják, hogy a két különböző nagyságú városban élő férfiak tájnyelvismeretének szintje között nincs

szignifikáns különbség, ellentétben a nők tájnyelvismeretének szintjénél, ahol meghatározó erővel bír a lakhely nagysága. Több mint kétszer annyi impériai nő beszél nagyon jól dialektusban, mint ahány genovai.

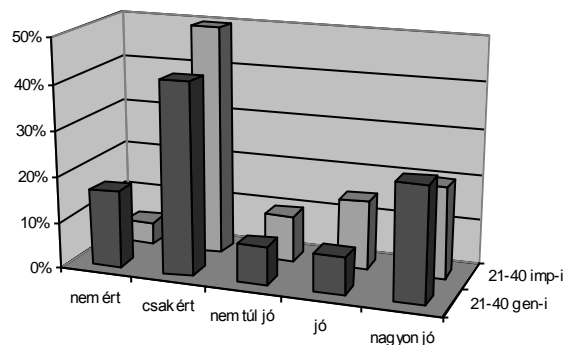
20. diagram

A genovai és impériai adatközlők dialektusismeret-szintjének nemek közti megoszlása

V.1.2. Az adatközlő életkora és a dialektus ismeret

Mindkét városban releváns összefüggést találtunk a megkérdezettek életkora és dialektusismeretének szintje között. Különbség van azonban Genova és Impéria között a korreláció mértékében. Genovában a korreláció $r = 0.350$, $p(51) < 0,05$, Impériában magasabb, $r = 0.450$, $p(51) < 0,01$. Ez azt jelenti, hogy Impériában sokkal inkább függ a kortól a dialektusismeret szintje, mint Genovában.

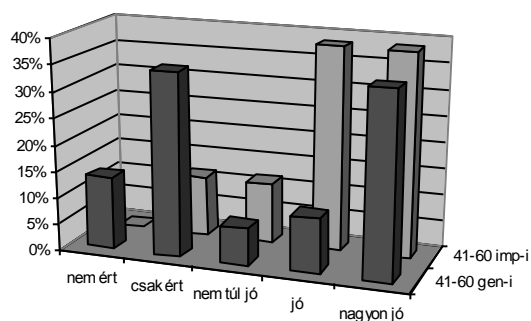
ÉRTÉKELES

21. diagram

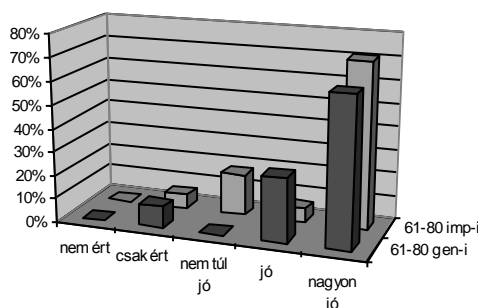
A 21–40 éves genovai és impériai adatközlők dialektusismeret-szintjének összehasonlítása

Ahogy a 21. diagramon is jól látszik, a genovai és az impériai 21–40 évesek között nincs szignifikáns különbség a tájnyelvismeret szintjében, egyformán alacsony mindkét csoportban. Sőt ami érdekes, hogy bár hajszálnyival, de több genovai fiatal (25%) értékelte nagyon jónak a saját tájnyelvismeretét, mint ahány (20%) impériai.

22. diagram

A 41–60 éves genovai és impériai adatközlők nyelvjárásismeretének szintje között nincs statisztikailag kimutatható különbség, jóllehet az impériai mintába tartozók nagyobb arányban beszélnek nagyon jól, valamint jól dialektusban.

23. diagram

A 61–80 éves genovai és impériai adatközlők dialektusismeret-szintjének összehasonlítása

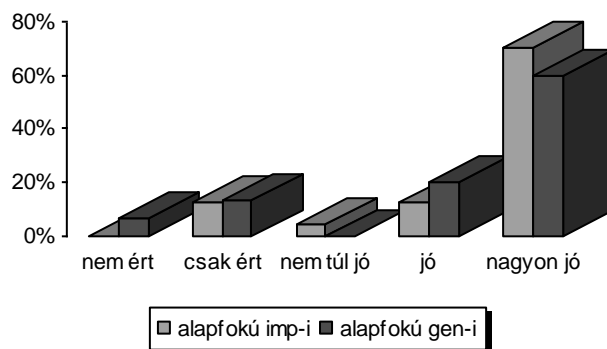
A 61–80 éves genovai és impériai megkérdezettek között, hasonlóan az előző két generációhoz, nincs szignifikáns különbség a tájnyelvismeret szintjében a két csoport között.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy a három vizsgált generáció közül egyikben sem mutatható ki különbség a dialektusismeret szintjében a genovai és impériai adatközlők között. Ez a hipotézissel ellentétes eredmény következhet egyrészt az alacsony elemszámból, másrészt abból, hogy a különböző nagyságú településen lakó, de azonos korcsoportokhoz tartozók között valóban nincs releváns különbség tájnyelvismeret szintjében. Ebből az következik, hogy bár bizonyítottan jelentős a különbség az egyes korcsoportok tájnyelvismerete között, ez a különbség hasonló mértékben változik mind a kis-, mind a nagyvárosi lakosok esetében. A kérdés tisztázása érdekében egy nagyobb elemszámon készített reprezentatív kutatásra lenne szükség.

V.1.3. Az adatközlő végzettsége és a dialektus ismeret

Mind a genovai, mind az impériai mintában korrelációt találtunk a vizsgálatban résztvevők iskolai végzettsége és a tájnyelvismeret szintje között. Eltérés mutatkozik azonban a korreláció mértékében. Az impériai megkérdezettek esetében erős a korreláció $r = -0.487$ ($p(73) < 0.01$), a genovaiaknál valamivel gyengébb $r = -0.352$ ($p(51) < 0.05$).

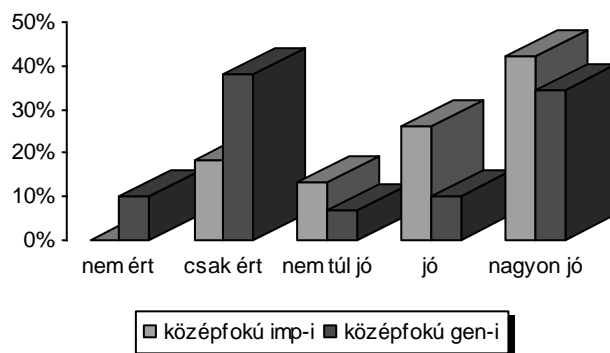
ÉRTÉKELES

24. diagram

Az alapfokú végzettségű genovai és impériai adatközlők dialektusismeret-szintjének összehasonlítása

A 24. diagramon jól látható, hogy összehasonlítva az alapfokú végzettségű genovai és impériai adatközlő személyek tájnyelvismeret szintjét, nincs statisztikailag releváns különbség a két csoport között.

25. diagram

A középfokú végzettségű genovai és impériai adatközlők dialektusismeret-szintjének összehasonlítása

Nagyon jó szinten beszéli a tájnyelvet a középfokú végzettségű genovaiak 34.5%-a és az impériaiak 42.1%-a, jól a genovaiak 10.3%-a és az impériaiak 26.3%-a, nem túl jól a genovaiak 6.9%-a és az impériaiak 13.2%-a, nem beszéli, illetve csak érti a tájnyelvet a genovaiak 48.2%-a és az impériaiak 18.4%-a.

A középfokú végzettségű genovai és impériai adatközlők közül az impériaiak ismerik jobban a tájnyelvet, jóllehet a két csoport között fellépő különbség ekkora elemszámnál (összesen 67 középfokú végzettségű) statisztikailag nem bizonyított.

Megállapítható tehát, hogy az iskolai végzettség és a tájnyelvismeret szintje mindkét városban korrelációban van, de Genovában kevésbé befolyásolja a dialektusismeret szintjét, mint Impériában. Jóllehet statisztikailag nem bizonyított, de mind az alap, mind a középfokú végzettségük esetében az impériaiak ismerik jobban a tájnyelvet⁴⁰.

V.1.4. Az adatközlő foglalkozása és a dialektus ismeret

Az impériai mintában nem volt kimutatható korreláció a megkérdezettek foglalkozása és a tájnyelvismeret szintje között.

A genovai adatközlő személyek foglalkozása és dialektusismeretének szintje között azonban szignifikáns összefüggést találtunk. Legmagasabb szinten azok a személyek beszélnek dialektusban, akik a legalacsonyabb presztízssű foglalkozási csoportba tartoznak, vagyis a szakmunkások, valamint a segédmunkások. A háztartásbeliek kevesebb mint fele ismeri jól, illetve nagyon jól a tájnyelvet. Az alkalmazottak tájnyelvismeretének szintje nagyon vegyes képet mutat, amiből arra lehet következtetni, hogy a dialektusismeretük szintjét nem a foglalkozásuk, hanem más változók befolyásolják.

Az eredmények alapján úgy tűnik, hogy míg Impériában nincs összefüggés a foglalkozás és a tájnyelvismeret szintje között, addig korreláció mutatható ki Genovában az említett változók között. Az adatok alapján arra lehet következtetni, hogy elsősorban az alacsony presztízssű szakmákban dolgozók élveznek előnyt a dialektuselsajátításban, szemben a magasabb presztízssű szakmákban dolgozókkal.

V.1.5. Az adatközlő születési helye és a dialektus ismeret

A várttal ellentétben az impériai megkérdezettekénél van korreláció, a genovaiaknál azonban nincs a születési hely és a tájnyelvismeret szint között.

Impériában a megkérdezett lakosok körében egyenes arányosság figyelhető meg a tájnyelvismeret szintje és a születési hely mérete között, pontosabban: minél kisebb a születési hely, annál magasabb szintű tájnyelvismerettel rendelkezik az adatközlő. Esetükben a legnagyobb különbség a falun és a kisvárosban született egyénekénél érzékelhető, arányuk 2:1. Vagyis kétszer annyi

⁴⁰ A felsőfokú végzettségűek alacsony száma miatt az összehasonlításuktól eltekintünk.

(75%) falun született ismeri nagyon jól a tájnyelvet, mint ahány (37.5%) kisvárosban született adatközlő. A kis-, illetve nagyvárosban születettek között már messze nincs ilyen nagy különbség, hiszen a kisvárosban születettek 37.5%-a és a nagyvárosban születettek 30%-a beszéli nagyon jól a dialektust. Ebből azonban az következik, hogy sokkal inkább befolyásolja a dialektusismeret szintjét a születési hely, ha egy faluról van szó, mint az adatközlő lakóhelye, függetlenül attól, hogy hány évig élt az adatközlő az adott faluban.

V.1.6. Az édesanya születési éve és a dialektus ismeret

Mindkét városban összefüggést mutatott ki a Kruskal-Wallis próba az édesanya születési éve és a megkérdezettek tájnyelvismeretének szintje között. Különbség áll fenn azonban az összefüggés erősségében, amely Genovában 95%-os, míg Impériában 99%-os.

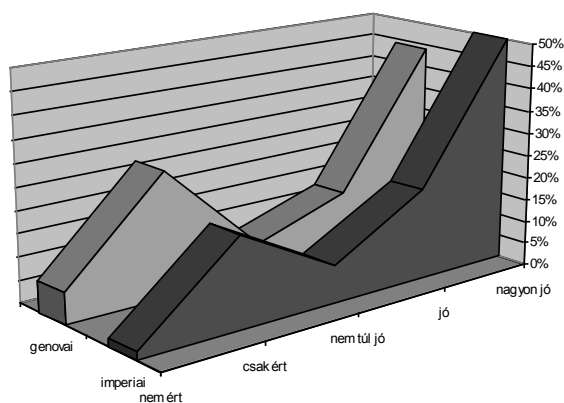
A tendencia a két városban azonos, vagyis a legidősebb (1890-1909 között született) anyák gyermekei beszélnek legmagasabb szinten a tájnyelvet. Arányuk Genovában és Impériában is 80-100% között mozog. Az 1910-1929 között született anyák gyermekeinek 35%-a, illetve 48.1%-a beszéli nagyon jól a tájnyelvet, míg az 1930-1949 között született anyák gyermekeinek 18.5%-a illetve 29.4%-a.

Érdekesség azonban, hogy minden korcsoportban az impériai adatközlők beszélnek jobban dialektusban, kivéve a legfiatalabb korosztályt, ahol a genovaiak nagyobb arányban állították, hogy nagyon jól beszélnek a dialektust, mint impériai társaik. Összeadva a nagyon jól és a jól beszélők arányát ebben a korcsoportban, Genovában 41.2%-ot, Impériában 44.4%-ot kapunk, ami annyit jelenthet, hogy a két városban az idősek között lehet, de a fiatalok között nincs különbség a tájnyelvismeretre vonatkozólag.

Megállapítható, hogy mind a kis-, mind a nagyvárosi lakosok között befolyásolja a tájnyelvismeret szintjét az édesanya születési éve, de Impériában nagyobb valószínűséggel, mint Genovában.

V.1.7. Az édesanya végzettsége és a dialektus ismeret

Az édesanya iskolai végzettsége mind Genovában, mind Impériában korrelációban van a gyermekük tájnyelvismeretének szintjével. Genovában azonban jóval erősebb ($r = -0.363$, $p(51) < 0.01$) a korreláció, mint Impériában ($r = -0.268$, $p(51) < 0.05$). Mindkét városban fordított arányosság figyelhető meg az édesanya iskolai végzettsége és gyermeke tájnyelvismeretének a szintje között. Pontosabban minél alacsonyabb az anya iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy magas szinten sajátította el gyermeke a dialektust.

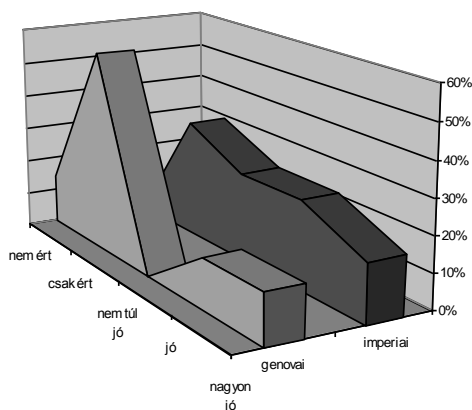
26. diagram

A genovai és az imperiai alapfokú végzettségű anyák gyermekei dialektusismeret-szintjének összehasonlítása

A 26. diagramon is jól látható, hogy nincs releváns különbség a dialektusismeret szintjében a két különböző városban lakó alapfokú végzettségű anyák gyermekei között.

A középfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekeinél is hasonló a helyzet, vagyis jóllehet mindkét⁴¹ esetben az imperiai adatközlők beszélik jobban a dialektust, a két csoport között lévő különbség statisztikailag nem releváns.

⁴¹ A felsőfokú végzettséggel rendelkező anyák alacsony száma miatt a két csoport összehasonlításától eltekintünk.

27. diagram

A genovai és az impériai középfokú végzettségű anyák gyermekei dialektusismeret-szintjének összehasonlítása

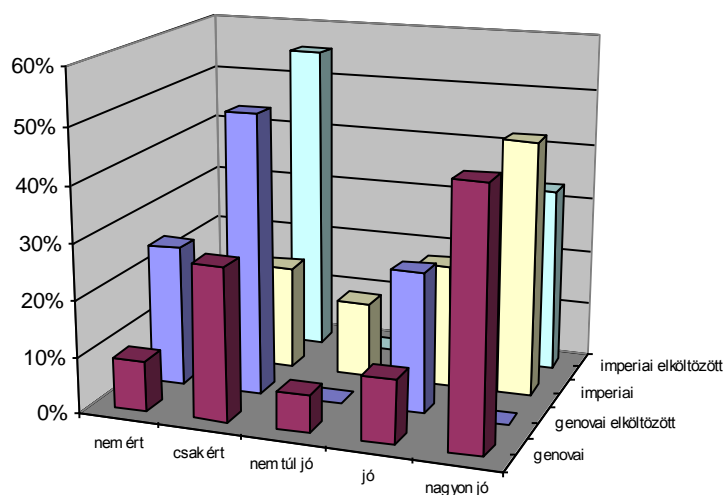
V.1.8. Az édesanya foglalkozása és dialektusismeret

Az édesanya foglalkozása és gyermekük tájnyelvismeretének szintje között egyik városban sincs szignifikáns összefüggés.

V.1.9. Az édesanya születési helye és dialektusismeret

Sem Genovában, sem Impériában nem mutatható ki statisztikai összefüggés az édesanya születési helyének mérete (nagyváros, kisváros, falu) és a gyermek tájnyelvismeretének szintje között.

Korreláció van azonban mindkét városban a gyermek dialektusismeretének szintje és aközött, hogy megváltozott-e az édesanya lakhelye a születési helyhez képest. Genovában és Impériában is azt találtuk, hogy abban az esetben, ha az édesanya elköltözött a születési helyéről, az negatívan befolyásolta gyermeke dialektusismeret szintjét. A korreláció mindkét helység esetében 95%-os valószínűséggel bír a Spearman korreláció szerint, de Genovában valamivel erősebb ($r = 0.331$, $p(52) < 0.05$), mint Impériában ($r = 0.284$, $p(67) < 0.05$).

28. diagram

A genovai és impériai adatközlők dialektusismeretének összehasonlítása attól függően, hogy elköltözött-e az édesanyjuk a születési helyéről vagy nem

A 28. diagramon jól látható, hogy valóban jelentős nyelvtudásbeli veszteség figyelhető meg azoknál, akiknek az édesanyja elköltözött a születési helyéről, szemben azokkal az azonos városban élő társaikkal, akiknek az édesanyja nem változtatott lakhelyet.

Nem mutatható ki szignifikáns különbség a tájnyelvismeretben a két város azonos csoportjai között, pontosabban nincs statisztikai különbség a genovai és az impériai lakhelyet változtató anyák gyermekeinek nyelvtudása között.

V.1.10. Az édesapa születési éve és a dialektus ismeret

Szignifikáns összefüggést találtunk mindkét vizsgált városban az édesapa születési éve és a tájnyelvismeret szintje között. A valószínűség mindkét városban 99%-os, ami annál is inkább figyelemreméltó, mert Genovában ugyanezt a kérdést vizsgálva az édesanyjával kapcsolatban csak 95%-os valószínűséget találtunk.

A tendencia a vártnak megfelelően alakult, vagyis azok ismerik a legmagasabb szinten a nyelvjárást, akiknek legidősebb az édesapja. Genovában ezeknek az aránya 72.7%, Impériában 85%. Az 1910–1929 között született apák gyermekeinek csak a fele beszéli így a nyelvjárást: 33.3%-uk, illetve 36.4%-uk. A

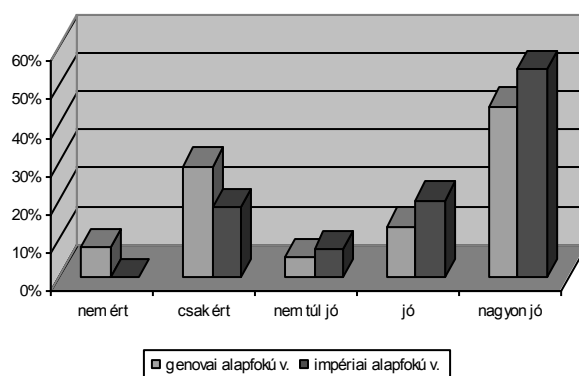
legfiatalabb apák utódainak tájnyelvismerete jelentősen csökken az idősebbekhez képest, és csak a 26.7%, illetve 20%-uk beszéli nagyon jól a tájnyelvet.

Az édesapa születési éve és a dialektus ismeretének összefüggése között megismétlődik az az anomáliának tűnő tény, mely szerint a legfiatalabbaknál a genovai adatközlők nagyobb arányban állították, hogy nagyon jól ismerik a tájnyelvet, mint az azonos korcsoportból való impériaiaiak. Összeadva ebben az esetben is a nagyon jól, illetve a jól beszélők arányát, mind Genovában, mind Impériában 40%-ot kapunk, amely arra enged következtetni, hogy talán nincs releváns különbség a két korcsoport nyelvtudása között.

Megállapítható, hogy a szülők születési éve mindkét városban összefüggésben áll gyermekük dialektusismeretének szintjével. De míg Impériában a szülők születési éve egyformán korrelál a gyermek nyelvjárásismeret-szintjével, addig Genovában az édesapa születési éve magasabb szinten (99%-os) mutat összefüggést a nyelvtudással, mint az édesanyáé.

V.1.11. Az édesapa iskolai végzettsége és a dialektus ismeret

Az édesapa iskolai végzettsége mindkét városban korrelációban áll gyermeke nyelvjárásismeretének szintjével. Jelentős azonban az eltérés a korreláció erősségének a tekintetében. Genovában a korreláció mértéke ($r = -0.264$, $p(51) < 0.05$), míg Impériában jóval erősebb ($r = -0.414$, $p(73) < 0.01$). Az összefüggés – hasonlóan az anyával kapcsolatban tapasztaltnál – fordítottan arányos, vagyis minél alacsonyabb az apa iskolai végzettsége, annál sikeresebb gyermeke a nyelvjárási elsajátításban.

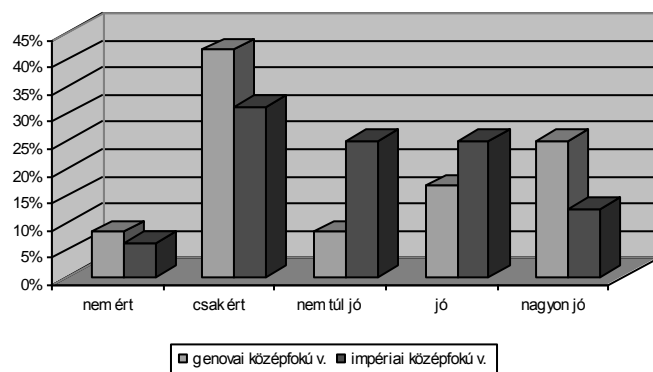
29. diagram

A genovai és az impériaiai alapfokú végzettségű apák gyermekei dialektusismeret-szintjének összehasonlítása

A korrelációban feltárt különbség az egyes csoportok között is érzékelhető: például Genovában a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező apák utódainál az adatközlő személyek 44.7%-a beszél nagyon jól a dialektust, míg Impériában a kutatásban résztvevők 54.5%-a. Az érettségizett apák gyermekei esetén is hasonló különbség tapasztalható, de ebben az esetben a genovaiak beszélnek nagyobb arányban nagyon jól (25%), éppen kétszer annyian, mint Impériában, ahol ez csak 12.5%. Az a legmegdöbbentőbb, hogy Genovában a közép- és az alacsony végzettséggel bíró apák gyermekeinek összehasonlításában 1:2 az aránya azoknak, akik nagyon jól ismerik a dialektust, míg Impériában kb. 1:4, sőt ennél még valamivel alacsonyabb is.

A szülők iskolai végzettségével kapcsolatban elgondolkodtató, hogy Genovában jóval magasabban korrelál ($r = -0.363$) az édesanya iskolai végzettsége gyermeke dialektusismeretének szintjével, mint az édesapáé ($r = -0.264$). Impériában éppen fordítva, az édesapa iskolai végzettsége mutat jóval magasabb korrelációs szintet ($r = -0.414$) a vizsgált változóval, mint az édesanyáé ($r = -0.268$), és a különbség megduplázódik a genovai szülők mértékéhez képest.

Hasonló dilemmára ad okot az a tény is, hogy Impériában jóval nagyobb a különbség az alap- és a közép fokú végzettségű apák gyermekeinek dialektusismeret-szintje között, mint Genovában. Ennek ellenére a két különböző városban élő, hasonló iskolai végzettséggel rendelkező apák gyermekei között nincs szignifikáns eltérés a nyelvjárás ismeretének mértékében.

30. diagram

A genovai és az impériai közép fokú végzettségű apák gyermekei dialektusismeret-szintjének összehasonlítása

V.1.12. Az édesapa foglalkozása és a dialektus ismeret

Genovában nem mutatható ki korreláció az apa foglalkozása és a gyermeke nyelvjárásismerete között. Impériában éppen fordítva, erős korreláció ($r = -0.360$, $p(69) < 0.01$) áll fenn a két változó között.

A segéd munkás apák gyermekei rendelkeznek a legmagasabb szintű dialektusismerettel (60%-uk beszéli nagyon jól, és 21.4%-uk jól). Őket követik a szakmunkások gyermekei, akik bár valamivel kevesebben, de még mindig nagy arányban ismerik jól a tájnyelvet (50%-uk beszéli nagyon jól, és 20%-uk jól). A kereskedelem, valamint a szolgáltatóiparban dolgozók gyermekeinek dialektusismerete valamelyest csökken az előző csoportéhoz képest (42.9%-uk beszéli nagyon jól, és 7.1%-uk jól). A hivatali alkalmazottak gyermekei is meglehetősen jónak mondható arányban rendelkeznek jó dialektusismerettel (33.3%-uk beszéli nagyon jól, és 33.3%-uk jól). A háztartásbeliek és a nyugdíjasok nyelvtudása mutat némileg vegyes képet, ami részben érthető, hiszen foglalkozás és iskolai végzettség alapján mind a nyugdíjasok, mind a háztartásbeliek csoportja lehet nagyon vegyes is.

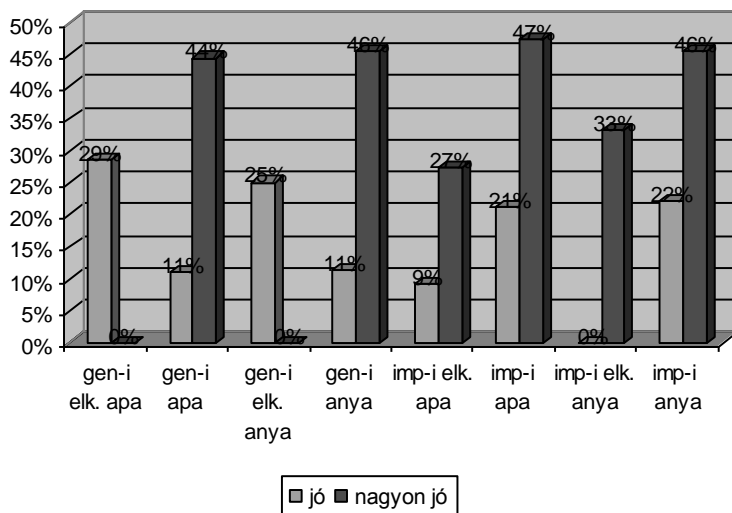
Összefoglalva a szülők foglalkozása és a gyermek tájnyelvismeret szerinti összefüggések eredményeit, elmondható, hogy Genovában nem találtunk korrelációt a dialektus ismerete és a szülők foglalkozása között. Ezzel szemben Impériában erős a korreláció az apa foglalkozása és gyermeke nyelvjárásismeretének szintje között, de itt sem mutatható ki szignifikáns összefüggés e két vizsgált változó között az édesanya vonatkozásában.

V.1.13. Az édesapa születési helye és a dialektus ismeret

Az édesapa születési helyének mérete sem Genovában, sem Impériában nem mutatott korrelációt a gyermek dialektusismeretének szintjével. Azonban mindkét vizsgált helyen korreláció van a gyermek dialektusismeretének szintje és aközött, hogy megváltozott-e az édesapa lakhelye a születési helyhez képest. A korreláció 95%-os mindkét városban, de Genovában valamivel erősebb ($r = 0.303$, $p(51) < 0.05$), mint Impériában ($r = 0.278$, $p(73) < 0.05$). Genovában tehát jobban befolyásolja az édesapa lakhelyváltozása a gyermeke nyelvjárásismeret szintjét, mint Impériában. A tendencia természetesen azonos, vagyis szignifikánsan magasabb dialektusismerettel rendelkeznek azok az utódok, akiknek az édesapja nem költözött el az eredeti születési helyéről, mint azok, akiknek az édesapja elköltözött.

Összehasonlítva az eredményeket avval, amit az édesanyával kapcsolatban mértünk, elmondható, hogy a szülők megváltozott lakhelye korrelációban van mindkét városban a gyermek dialektusismeretének szintjével. Az édesanya

lakhelyváltozása mindkét város esetében minimális különbséggel, de mérhetően magasabb korrelációt ad (Genovában: $r = 0.331$, Impériában: $r = 0.284$), mint az apa lakhelyváltozása (Genovában: $r = 0.303$, Impériában: $r = 0.278$).

31. diagram

A szülők lakhelyváltozásával együtt járó dialektusismeret-szint csökkenés az utódok esetében

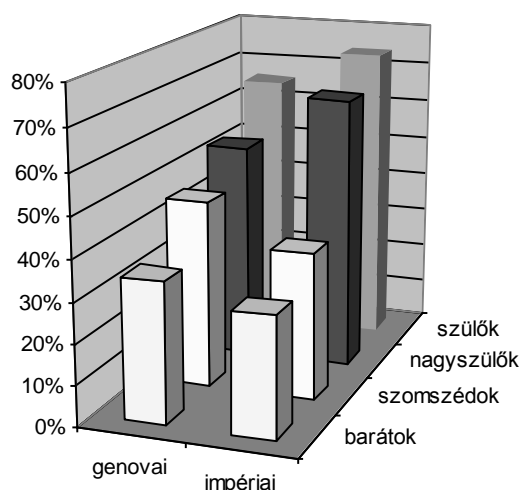
Az eredmények alapján elmondható, hogy bármely szülő lakhelyváltozása, negatívan befolyásolja gyermeke nyelvjárásismeretének szintjét, de leginkább a nagyvárosi anya és legkevésbé a kisvárosi apa lakhelyváltozása esetén mutatható ki ez a tendencia.

V.2. A dialektus elsajátítás forrása

A dialektus elsajátításának forrása kapcsán azt a figyelemreméltó különbséget tapasztaltuk a két város között, hogy Genovában leértékelődik valamelyest a közvetlen rokonok szerepe a tájnyelv elsajátítása során az impériai szokásokhoz képest.

Genovában az adatközlők 65.4%-a állította azt, hogy a szüleitől tanulta a dialektust, míg Impériában 74.3%. A nagyszülőktől tanulta a genovaiak 53.8%-a és az impériaiak 67.6%-a. A szomszédok szerepe felértékelődik a tájnyelv elsajátítása során a genovai adatközlők esetében: 46.2%-uk mondta azt, hogy a szomszédoktól tanulta a dialektust, míg ugyanezt az impériaiak 36.5%-a állította. A barátok szerepe hasonló tendenciát mutat a szomszédokéhoz: a genovaiak

34.6%-a és az impériaiak 29.7%-a vallotta azt, hogy a barátoktól tanulta a nyelvjárást.

32. diagram

Az adatközlő személyek dialektuselsajátításának legfontosabb forrásai

A formális szinterekhez kapcsolódó dialektuselsajátítás a két városban hasonlóan alakult; mindkét helyen 25% állította, hogy a munkahelyén tanulta a tájnyelvet. A genovaiak azonban az iskolában, valamint az óvodában nagyobb arányban tanulták a dialektust, 15.4%, illetve 7.7%, szemben az impériaiak 4.1% és 1.4%-kal.

A dialektuselsajátítás forrásait összehasonlítva a két város között azt a meglepő tényt figyelhetjük meg, hogy míg a kisvárosban a dialektuselsajátítás elsődleges színtere egyértelműen a család, addig ez a nagyvárosban kibővül, felértékelve a szomszédok, a barátok és az olyan formális szinterek fontosságát, mint az iskola és az óvoda.

V.2.1. Az adatközlő neme és a dialektus elsajátítás forrása

Impériában nincs szignifikáns különbség a férfiak és nők között a dialektuselsajátítás forrása tekintetében. Genovában ellenben statisztikailag kimutatható eltérés van a nemek között abban, hogy kitől sajátítják el a tájnyelvet. Érdekes adat, hogy majdnem kétszer annyi férfi mondta azt, hogy szűk családi körben tanulta a tájnyelvet, mint nő. A férfiak bevallása szerint 64.7%-uk

sajátította el a szüleitől és 67.9%-uk a nagyszülöktől. A nők ugyanezt 35.3%-ban, illetve 32.2%-ban állították magukról.

Megfigyelhetjük, hogy a férfiak közül valamivel többen állították, hogy a nagyszülöktől tanulták, mint ahányan a szüleiktől. Ez nem túl meglepő, ha figyelembe vesszük azt a közismert tényt, hogy általában minél idősebb az adatközlő, annál valószínűbb, hogy jól beszéli a helyi dialektust. Arról nem szólva, hogy a genovai adatközlők átlag életkora 51 év, ami annyit jelent, hogy a nagyszülei minimum 90–100 éves emberek, akiknek nagyon nagy valószínűséggel a helyi dialektus volt az anyanyelve, és nem az olasz nyelv.

Kevésbé magyarázható azonban az a nemek közötti abisszális különbség, amely a családban elsajátított dialektusismerettel kapcsolatos, jóllehet a nők szerepe a nyelv megőrzésben, illetve a nyelvújításban ma sem teljesen egyértelmű Olaszországban (vö. Tannen 1992; Sobrero 1985; Dettori 1979). Jelen esetben úgy tűnik, hogy a vizsgált genovai nők jóval kisebb arányban voksolnak a nyelvmegtartás mellett, mint amennyi férfi társuk.

V.2.2. Az adatközlő életkora és a dialektus elsajátítás forrása

Az adatközlő kora és a dialektus elsajátításának a forrása között a két városban különböző összefüggéseket találtunk a vizsgált változók között.

Genovában a Kruskal-Wallis próba szerint a megkérdezett személyek életkora és a barátoktól való dialektuselsajátítás között 99%-os valószínűségű összefüggés áll fenn. Az eredmények szerint az idős korosztályba tartozók (61–80 évesek) döntő többsége (81.8%-a) nyilatkozott úgy, hogy a barátaitól sajátította el a dialektust, míg a két fiatalabb korcsoport tagjai már jóval kisebb arányban állították ugyanezt: 20.7%-ban, illetve (a 21–40 évesek esetében) 25%-ban. Úgy tűnik, hogy míg a középső korosztály nyelvelsajátításában a barátok szerepe drasztikusan leértékelődött az előző generációhoz képest, addig a legfiatalabbak esetében a tendencia megfordulni látszik, vagyis újra felértékelődik a barátok szerepe a dialektuselsajátítás során.

Impériában egészen más összefüggéseket találtunk. Míg Genovában a barátok szerepe változott a különböző generációk tájnyelvelsajátítása során, addig Impériában ugyanez a szülőkkel és az iskolával kapcsolatban mondható el.

A legidősebb impériai adatközlők (61–80 és 81–100 évesek) egyértelműen (94.1%-ban, illetve 90%-ban) a szülőket jelölték meg a dialektuselsajátítás forrásaként, addig ennek a mértéke az aktív korosztály, vagyis a 41–60, valamint a 21–40 évesek esetében erősen megcsappant, hiszen csak 69.2%-uk, illetőleg 60%-uk állította, hogy a szüleitől tanulta a nyelvjárást.

Az iskola szerepe soha nem volt igazán mérvadó Impériában a dialektuselsajátítás terén, de mégis nagyobb szerepet játszott a legidősebb generáció életében, mint az őket követőkében. A 81–100 évesek 10%-a és a 41–60 évesek 3.8%-a mondta azt, hogy az iskolában tanulta a nyelvjárást, míg a fiatalabbak közül senki sem.

A barátok szerepére vonatkozólag elmondható, hogy jóllehet statisztikai összefüggés csak Genova esetében mutatható ki a függő és a független változó között, de ez gyakorlatilag csak azt bizonyítja, hogy a barátok szerepe változott az elmúlt évtizedek alatt, nem pedig azt, hogy Impériában elhanyagolható lenne, illetve lett volna a barátok szerepe a tájnyelv elsajátításában. Összehasonlítva az impériai adatokat a genovaiakkal látható, hogy a nagyvárosban sokkal többen vallották azt, hogy a barátoktól tanulták a nyelvjárást, különösen a legidősebbek közül. A tendencia Impériában hasonló ahhoz, amit a genovai adatközlőknél tapasztaltunk: vagyis a barátok szerepe az utóbbi 60–80 év alatt leértékelődött. Bár Impériában a folyamat nem fokozatosan ment végbe, a végeredmény hasonló, mint Genovában.

Az iskolával kapcsolatos összehasonlítás eredményei elgondolkodtatóak. Az impériai adatközlők az iskolát mint a tájnyelv elsajátítás forrását legfeljebb 10%-os arányban jelölték meg, és csak a legidősebbek közül. Azonban Genovában a 61–80 évesek 18.2%-a, a 41–60 évesek 13.8%-a és még a legfiatalabbaknak (21–40 évesek) is a 16.7%-a állította, hogy az iskolában sajátította el a nyelvjárást.

A múltra vonatkozólag a magyarázat talán abban állhat, hogy négy-öt évtizeddel ezelőtt jóval nagyobb különbség volt a genovai és az impériai lakosok életvitele között, mint ma. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy például a legidősebb impériai adatközlők 70%-ának volt földműves az édesapja. A nagyvárosi lét inkább járt azzal, hogy a gyerekek kapcsolatai kibővültek, kevesebb időt töltve így szűk családi körben, mint társaik a kisvárosi közegben, ahol a mindennapi élet bizonyos szempontból inkább hasonlított falusi életre, mint a mai értelemben vett városira.

V.2.3. Az édesanya életkora és a dialektus elsajátítás forrása

Genovában erős korreláció ($r = 0.427$, $p(73) < 0.01$) fedezhető fel az édesanya születési éve és aközött, hogy a megkérdezettek a barátaiktól tanulták-e a dialektust. Ez talán nem is túl meglepő az előző fejezetben elmondottak alapján. Vagyis minél idősebb az adatközlő, annál valószínűbb, hogy megjelölte a barátokat a tájnyelv elsajátításának forrásaként.

Impéria esetében az az érdekes eredmény figyelhető meg, hogy az adatközlő életkora és a barátoktól való nyelvjáráselsajátítás között nem volt kimutatható korreláció, ezzel szemben 99%-os valószínűségű korreláció mutatható ki az édesanya születési éve és az adatközlő barátoktól való dialektuselsajátítása között ($r=-0.361$, $p(73)<0.01$). A tendencia a Genovában tapasztalhatóhoz hasonlatos, vagyis minél idősebb az édesanya, annál valószínűbb, hogy utódja megjelölte a barátokat mint a dialektuselsajátítás forrását.

Erős korreláció ($r = -0.365$, $p(73)<0.01$) mutatható ki az édesanya születési éve és a szülőktől való dialektuselsajátítás között is. A két változó közötti összefüggés analóg ahhoz, amit az adatközlő életkora és aközött találtunk, hogy a barátoktól sajátította-e el a tájnyelvet.

Impériában korreláció van ($r = -0.232$, $p(73)<0.05$) a munkahelyen elsajátított tájnyelv és az édesanya születési éve között is. A legidősebb anyák (1890–1909 között születettek) gyermekei tanulták a legnagyobb arányban a dialektust a munkahelyen: 46.2%-ban. Ez az arány a következő generáció esetében 37%, majd az 1930–1949 között születet anyák gyermekeinél már csak 14.8%.

A legidősebb anyák gyermekeinek körében a munkahelyen való dialektuselsajátítás csaknem az adatközlők felét érinti, amely valószínűleg annak köszönhető, hogy az 1930-as, '40-es és '50-es években még annyira elterjedt volt minden fórumon a dialektus használata, hogy aki valamilyen oknál fogva nem tanulta meg a nyelvjárást otthon, az akarva-akaratlanul megtanulta a munkahelyén. Természetesen már akkor is volt kimutatható különbség az egyes munkahelyek között a dialektus használatának arányában: minél alacsonyabb végzettséggel volt ellátható egy állás, vagy minél alacsonyabb volt a presztízse az adott munkahelynek, annál valószínűbb volt, hogy a dolgozók nyelvjárásban beszéltek. Később a dialektus presztízvesztésének a következménye legelőször abban nyilvánult meg, hogy a nyelvjárás kiszorult a formális színterekről, munkahelyekről, hivatalokból stb., így egyre kevesebb lehetőség nyílt arra, hogy a munkahelyen tanulja meg a dolgozó a nyelvjárást.

Összefoglalva megállapítható, hogy az édesanya születési éve mindkét városban összefüggésben van azzal, hogy a gyermek a barátaitól tanulta-e a tájnyelvet, de Impériában valamivel nagyobb mértékben. A szülők és a munkahely szerepe csak a kisvárosban van korrelációban az édesanya életkorával.

V.2.4. Az édesanya iskolai végzettsége és a dialektus elsajátítás forrása

Mindkét városban találtunk korrelációt az édesanya iskolai végzettsége és legalább egy másik változó között.

Genovában korreláció ($r = 0.332$, $p(51) < 0.05$) mutatható ki az anya végzettsége és aközött, hogy a barátoktól sajátította-e el a gyermek a dialektust. Ennek megfelelően az alapfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekeinek 41.9%-a állította, hogy a barátaitól tanulta a tájnyelvet, míg a középfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekei közül senki sem.

Impériában 95%-os valószínűségű korrelációt találtunk az édesanya iskolai végzettsége és aközött, hogy a szülőktől ($r = 0.240$, $p(73) < 0.05$), illetve az iskolában ($r = -0.259$, $p(73) < 0.05$) sajátította-e el az adatközlő a nyelvjárást. Az alapfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekeinek döntő többsége (80%-a) és a középfokú végzettséggel rendelkező anyák utódainak az 58.3%-a állította, hogy a szüleitől tanulta a dialektust. A legalacsonyabb végzettséggel rendelkező anyák gyermekeire szinte egyáltalán nem jellemző, hogy az iskolában tanulták a tájnyelvet, míg az érettségizett anyák gyermekei közül kb. minden hatodik mondta azt, hogy az iskolában tanulta a dialektust.

V.2.5. Az édesanya foglalkozása és a dialektus elsajátítás forrása

Genovában nincs szignifikáns összefüggés az édesanya foglalkozása és a gyermeke dialektuselsajátításának a forrása között.

Ezzel szemben Impériában erős korreláció ($r = -0.366$, $p(71) < 0.01$) áll fenn az anya foglalkozása és aközött, hogy gyermeke a barátaitól tanulta-e a dialektust. A háztartásbeli anyák gyermekeinek csaknem fele (47.5%-a) mondta azt, hogy a barátaitól tanulta a dialektust, míg a segédmunkás, illetve földműves anyák gyermekeinek a 18.8%-a állította ugyanezt magáról.

Az előző esetről valamivel alacsonyabb korrelációt ($r = 0.282$, $p(71) < 0.05$) kaptunk az édesanya foglalkozása és aközött, hogy a gyermeke a szüleitől tanulta-e a nyelvjárást. Legtöbbször, 93.8%-ban a segédmunkás és földművelő anyák gyermekei közül tanulták a dialektust a szüleiktől, de sokan tanulták a kereskedelemben és a szolgáltatóiparban dolgozó anyák, illetve a hivatali alkalmazott vagy tanár anyák gyermekei közül is, 85.7%-ban, illetve 83.3%-ban. Meglepő módon ennél kevesebben tanulták a szakmunkás és kézműves anyák gyermekei közül a szüleiktől a dialektust, mégpedig 75%-ban, és legalacsonyabb mértékben a háztartásbeli anyák gyermekei, 64.1%-ban.

V.2.6. Az édesanya születési helye és a dialektus elsajátítás forrása

Sem Genovában, sem Impériában nem találtunk összefüggést az édesanya születési helye és gyermeke dialektuselsajátításának a forrása között.

Mindkét városban befolyásolta azonban az utód tájnyelvelsajátításának forrását, ha az édesanya elköltözött az eredeti születési helyéről. Bár különböző mértékben, de mindkét helyszínen a szülőktől való tájnyelvelsajátítás szenvedett visszaesést.

Genovában erős a korreláció mértéke ($r = -0.474$, $p(51) < 0.01$) a vizsgált változók között. Azoknak, akiknek az édesanyja elköltözött a születési helyéről, a 12.5%-a tanulta a dialektust a szüleitől, szemben azzal a 75%-kal, akiknek az édesanyja az eredeti lakhelyén lakott.

Impériában a korreláció jóval alacsonyabb ($r = -0.276$, $p(71) < 0.05$), mint Genovában, és az azonos helyzetben lévő impériaiak esetében a mért értékek 44.4%-ot, valamint 79.4%-ot tesznek ki.

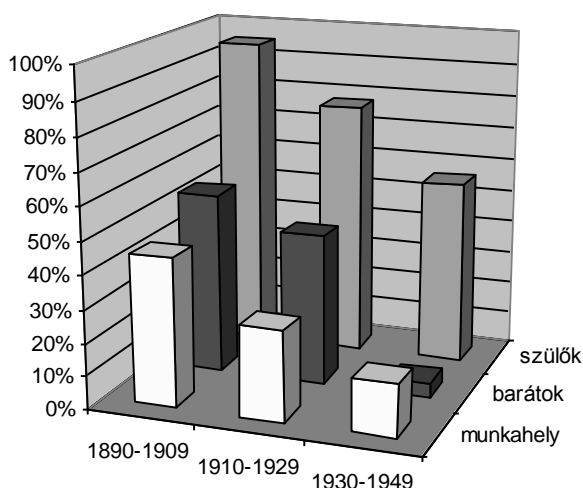
Elmondható tehát, hogy mindkét kutatott helyszínen összefüggés van aközött, hogy elköltözött-e az édesanya a születési helyéről, és hogy a gyermeke megjelölte-e a szülőket a dialektuselsajátítás forrásaként. Azonban Genovában jóval magasabb a korreláció, vagyis a nagyvárosban sokkal inkább romlik annak az esélye, hogy a gyermek a szüleitől tanulja meg a dialektust, ha az édesanyja elköltözik a születési helyéről, mint az azonos helyzetben lévő impériai társai esetében.

V.2.7. Az édesapa életkora és a dialektus elsajátítás forrása

Az édesapa életkora meghatározó jelentőséggel bír Genovában a barátoktól való dialektuselsajátítás jelentőségében ($r = -0.461$, $p(51) < 0.01$). A legidősebb apák gyermekei közül szinte mindenki (90.9%) azt mondta, hogy a barátaitól sajátította el a dialektust. Drasztikusan csökken azonban a következő generációhoz tartozó apák gyermekei esetében a barátok szerepe, náluk mindössze 16.7% vallotta azt, hogy a barátoktól tanulta a dialektust. A legfiatalabb apák (1930–1949 között született) gyermekeinél ez a tendencia úgy tűnik, hogy megfordul, és ismét erősödni kezd a barátok jelentősége a nyelvjárás elsajátításában, és mértéke eléri a 26.7%-ot.

Impériában az édesapa életkora három esetben mutat korrelációt különböző változókkal. Erős korreláció áll fenn az édesapa életkora és az utód szülőktől ($r = -0.363$, $p(73) < 0.01$), valamint a barátoktól ($r = -0.300$, $p(73) < 0.01$) való dialektuselsajátítása között. Valamivel gyöngébb a korreláció ($r = -0.239$, $p(73) < 0.05$) az apa életkora és gyermeke munkahelyen való tájnyelvelsajátítása között. Mindhárom változó esetében pozitív korrelációról van szó, vagyis az apa

életkorának növekedésével fokozatosan nő azoknak az aránya, akik a szülőktől, a barátoktól, illetve a munkahelyen sajátították el a nyelvjárást.

33. diagram

Az édesapa születési éve és gyermeke dialektuselsajátításának forrásai

Összefoglalva elmondható, hogy a szülők életkora minden esetben összefüggésben van azzal, hogy a gyermek a barátoktól tanulta-e a nyelvjárást, de a genovai szülők életkora sokkal nagyobb mértékben korrelál a vizsgált változóval, mint az impériai szülők. Érdekesség, hogy Genovában a két szülő közül az apa születési éve korrelál magasabban, míg Impériában éppen fordítva, az édesanyáé.

A szülők életkorával kapcsolatban megállapítható, hogy Genovában csak egy – az imént említett – változóval áll fenn korreláció, Impériában viszont összefüggés mutatható ki mindkét szülő viszonylatában abban, hogy a szülőktől, valamint a munkahelyen tanulta-e gyermekük a tájnyelvet.

A szülőktől, valamint a munkahelyen való dialektuselsajátítással kapcsolatban nincs szignifikáns különbség a korreláció mértékére ($r = -0.363$, $r = -0.361$ / $r = -0.239$, $r = -0.232$) vonatkozólag a két impériai szülő között, vagyis életkoruk egyformán befolyásolta azt, hogy gyermekük tőlük, illetve a munkahelyen tanulta-e a nyelvjárást.

V.2.8. Az édesapa iskolai végzettsége és a dialektus elsajátítás forrása

Az apa iskolai végzettsége – nem túl meglepő módon – Genovában az utódok barátoktól való dialektuselsajátításával, míg Impériában a szülőktől való elsajátítással áll korrelációban.

Genovában a korreláció 95%-os valószínűségű, és a két összehasonlított csoport között jelentős eltérés tapasztalható. Az alapfokú végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek csaknem fele (44.7%-a), míg az érettségizett apák utódainak kevesebb mint egytizede (8.3%-a) mondta azt, hogy a barátaitól sajátította el a dialektust.

Impériában erős korrelációt találtunk a szülőktől való dialektuselsajátítás és az édesapa iskolai végzettsége között. A legalacsonyabb végzettséggel bíró apák gyermekeinek jelentős többsége (85.5%-a) állította, hogy a szüleitől tanulta a tájnyelvet, míg az érettségizett apák gyermekeinél ez az arány a felére csökken, így csak 43.6%-uk állította ugyanezt magáról. A dialektuselsajátítás forrásaként először jelennek meg ebben a kontextusban a szomszédok. A korreláció valószínűsége 95%-os, és fordított összefüggést tételez fel a két vizsgált változó között, vagyis minél magasabb az édesapa iskolai végzettsége, annál kevésbé valószínű, hogy gyermeke a szomszédoktól tanulta volna a dialektust. Az alapfokú végzettségű apák gyermekeinek majdnem fele (43.6%-a), míg az érettségizett apák gyermekeinek valamivel több mint egy tizede (12.5%-uk) állította, hogy a szomszédok szerepet játszottak a dialektus elsajátításában.

V.2.9. Az édesapa foglalkozása és a dialektus elsajátítás forrása

Az édesapa foglalkozása Impériában nem mutat összefüggést az utódok egyetlen dialektuselsajátítási forrásával sem.

Nem így Genovában, ahol a barátoktól való tájnyelvelsajátítás erős korrelációban van az apa foglalkozásával is. Azoknál a legmagasabb a barátoktól való dialektuselsajátításának az aránya, akiknél az édesapa valamilyen viszonylag alacsony presztízsű szakmában dolgozik, mint például földművelő, segédmunkás, szakmunkás, valamint kézműves. Az ezekben a szakmákban dolgozóknál apák gyermekeinek a barátoktól való tájnyelvelsajátítás aránya 56–58% körül mozog. A kereskedelemben és a szolgáltatóiparban dolgozóknál ez az arány kb. a felére csökken, 33.3%-ra, míg a hivatali alkalmazottak, illetve tanárok esetében már kevesebb mint egytizedről beszélünk (9.1%).

V.2.10. Az édesapa születési helye és a dialektus elsajátítás forrása

Az édesapa születési helye sem Genovában, sem Impériában nem mutat összefüggést a gyermek dialektuselsajátításának a forrásával. Mindkét város esetében van azonban legalább egy olyan változó, amely korrelációban áll azzal, hogy az édesapa elköltözött-e a születési helyéről.

Genovában erős korreláció van ($r = -0.424$, $p(51) < 0.01$) aközött, hogy az édesapa elköltözött-e, és aközött, hogy gyermeke a szüleitől tanulta-e a nyelvjárást. Ötször annyian (73%) tanulták a dialektust a szüleiktől azok, akiknek az édesapja nem változtatott lakhelyet, mint azok, akiknek igen (14.3%). Korreláció van ($r = -0.313$, $p(51) < 0.05$) ezenkívül a nagyszülőktől való dialektuselsajátítás és aközött, hogy elköltözött-e az apa a születési helyéről. Azoknak, akiknek az édesapja elköltözött, a 14.3%-a vallotta, hogy a nagyszüleitől sajátította el a tájnyelvet, szemben azzal a 60%-kal, akiké nem változtatott lakhelyet.

V.3. Az elsajátítás hatékonysága és a dialektus elsajátítás forrása

A dialektuselsajátítás hatékonysága az eredmények szerint nagyban függ attól, hogy kitől tanulta a vizsgálatban résztvevő személy a tájnyelvet. Mindkét városban megjelölték a szülőket, barátokat és a szomszédokat mint a nyelvjárás elsajátítás fontos forrását, míg a nagyszülőket csak Genovában.

Elfogadva azt, hogy talán nem csorbul szignifikánsan a kutatás megbízhatósága abban az esetben, ha mindkét városban összevonjuk a nagyon jól és a jól beszélő adatközlőket, azt az eredményt kapjuk, hogy legjobban azok tanulták meg a dialektust, akik a barátaiktól tanulták a tájnyelvet. Közülük Genovában 89% azoknak az aránya, akik jól, illetve nagyon jól beszélnek a dialektust, Impériában 91%. A második leghatékonyabb forrásnak a szomszédok tűnnek. Genovában 75%, Impériában 89% azoknak az aránya, akik jól, illetve nagyon jól beszélnek a dialektust, és őket jelölték meg a nyelvjárás elsajátításának forrásaként. A szülőkkal kapcsolatban 68%-ot mértünk Genovában és 77%-ot Impériában. A nagyszülőkre vonatkozó szignifikáns korreláció csak Genovában volt kimutatható, és 68% azoknak az aránya, akik tőlük tanulták a nyelvjárást, és jól, valamint nagyon jól beszélnek a tájnyelvet.

Ezek az eredmények téves értelmezésre adhatnának okot, ha kizárólagosan és nem összességükben kezeljük az egyes forrásokat. Meggyőződésem szerint a kapott eredmények nem azt jelentik, hogy az adatközlő nyelvvelsajátítása során valóban nagyobb szerepet játszottak volna például a barátok, mint a szülők, hanem azt, hogy ezek a hatások összeadódtak. A helyes értelmezés szerint azok tanulták meg legjobban a nyelvjárást, akik a szülőktől és a barátoktól egyszerre

sajátították el. Ezt a hipotézist támasztja alá a források között tapasztalt korreláció is. Genovában korreláció van például a barát és a szomszéd között ($r = 0.624$, $p(51) < 0.01$), mely azt jelenti, hogy az az adatközlő személy, aki megjelölte a barátokat mint a dialektuselsajátítás forrását, nagy valószínűséggel a szomszédokat is megjelölte. Esetében tehát ezek a hatások összeadódtak. Ilyen korreláció mutatható ki Genovában több változó között.

	szülő	barát	szomszéd	munkahely	iskola	nagyszülő
szülő	-	0.444	-	0.327	0.310	0.299
barát	0.444	-	0.624	0.420	0.362	-
szomszéd	-	0.624	-		0.354	-
munkahely	0.327	0.420	-	-	0.492	-
iskola	0.310	0.362	0.354	0.492	-	-
nagyszülő	0.299	-	-	-	-	-
Summa	1.38	1.85	0.978	1.239	1.518	0.299

26. táblázat

A korreláció mértéke Genovában a dialektuselsajátítás kapcsán felmerült változók között

A 26. táblázatban jól látható, hogy Genovában 9 korrelációpár van, mely közül a legmagasabb a szomszéd és a barát között áll fenn.

A summa az összeadott korrelációk eredménye. Kiszámolva minden változóra a hozzátartozó summa értékét, egy olyan mutatót kapunk, amely azt hivatott tükrözni, hogy az adott változót megjelölő adatközlő mennyire fért hozzá más egyéb dialektusforrásokhoz is. Ez alapján megállapítható, hogy a legtöbb egyéb dialektusforráshoz azok jutottak hozzá, akik a barátokat jelölték meg. A legtöbb forráshoz hozzáférők csökkenő sorrendben a következők: barátok, iskola, szülők, munkahely, szomszéd és nagyszülők.

Ez az eredmény azonban csak részben támasztja alá azt a korrelációt, amelyet a dialektuselsajátítás forrása és annak hatékonysága között találtunk. Eszerint hatékonyságban a következő sorrend áll fenn: barátok, szomszédok, szülők, nagyszülők. A különbség azzal magyarázható, hogy úgy tűnik, nem feltétlenül azok a leghatékonyabbak a tájnyelv elsajátításban, akik azt a legtöbb forrásból tanulták, hanem azok, akik a legmeghatározóbb forrásokhoz is hozzáfértek. Ilyen meghatározó források Genovában a barátok és a szülők. A barátok meghatározó szerepe, amely még a szülőkét is felülmúlja, részben a

referenciacsoport motiváló erejét igazolja, másrészt magyarázat lehet a velük eltöltött idő mértéke is.

Az impériai változók közötti korrelációk egészen más képet adnak, mint a genovaiak. A legszembetűnőbb különbség az alacsony korrelációpárokban jelenik meg, míg Genovában kilenc korrelációpárt találtunk, addig Impériában mindössze négyet. A legmagasabb korreláció a barát és a szomszéd között van, ez az egyetlen adat megegyezik avval, amit Genovában tapasztaltunk.

A summaértékek is teljesen mások. A legmagasabb mutatót a nagyszülők kapták, majd őket követik csökkenő sorrendben a barátok, a szomszédok, a szülők és végül a munkahely. A summaértékek sorrendje – eltekintve a nagyszülők szerepétől – megegyezik azzal a sorrenddel, amit a dialektuselsajátítás forrása és annak hatékonysága között találtunk, vagyis barátok, szomszédok és szülők. Az a tény, mely szerint az impériai adatközlők jóval kevesebb dialektusforrást jelöltek meg, mint a genovaiak, és ennek ellenére mégis ők ismerik jobban a dialektust, az azt az előzőekben vázolt hipotézist tűnik alátámasztani, mely szerint nem a források számától függ a hatékonyság, hanem a meghatározó források jelenlététől. Ezek a források részben egyeznek azzal, amit Genovában találtunk, vagyis barátok, szomszédok és a szülők.

	szülő	barát	szomszéd	munkahely	iskola	nagyszülő
szülő	-	-	-	-	-	0.320
barát	-	-	0.428	-	-	0.261
szomszéd	-	0.428	-	-	-	-
munkahely	-	-	-	-	-	0.244
iskola	-	-	-	-	-	-
nagyszülő	0.320	0.261	-	0.244	-	-
Summa	0.320	0.689	0.428	0.244	-	0.825

27. táblázat

A korreláció mértéke Impériában a dialektuselsajátítás kapcsán felmerült változók között

V.4. Kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

A megkérdezett genovaiak és impériaiak közel azonos mértékben (28.5%-ban, illetve 27%-ban) vallották azt, hogy tájnyelvet használnak amikor számolnak. A genovaiak 30.8%-a és az impériaiak 39.7%-a állította, hogy dialektusban gondolkodik. Mérgeledéskor használják a legtöbben a tájnyelvet, a genovaiak

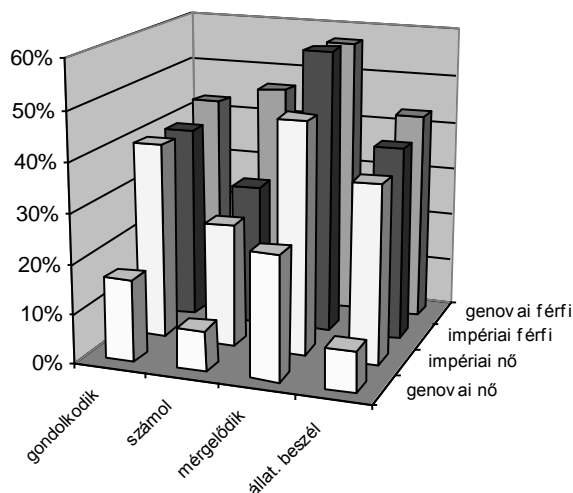
42.3%-a és az impériaiak adatközlők több mint fele, 52.7%-a. Az állatokhoz a genovaiak negyede, 26.9%-a és az impériaiak 37.8%-a beszél dialektusban.

A vizsgálati személyek saját bevallása alapján megállapítható, hogy az impériai adatközlők nagyobb arányban használják a dialektust a vizsgált helyzetekben, mint a genovaiak.

V.4.1. Az adatközlő neme és a kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

Az impériai vizsgálati személyek között nincs szignifikáns nemi különbség a dialektus használat arányában, vagyis a számolás, a gondolkodás, a mérgeződés során és az állatokkal való beszélgetésben. Jóllehet mind a négy esetben a férfiak azok, akik nagyobb arányban használják a dialektust (55% – 45%; 51.7% – 48.3%; 56.4% – 43.6%; 53.6% – 46.4%).

Ezzel szemben Genovában nagyon nagy különbség van a férfiak és nők között az említett helyzetekben. Számolás közben a férfiak csaknem fele (46.4%-a), míg a nőknek kevesebb mint egytizede használja a nyelvjárást. Gondolkodásra a férfiak 42.9%-a és a nők 16.7%-a használja a dialektust. Úgy tűnik, hogy a vizsgált személyek akkor beszélnek legnagyobb arányban dialektusban, amikor mérgesek. A férfiak több mint fele (57.1%-a) és nők egynegyede (25%-uk) vallotta ezt. Állatokkal is leginkább csak a férfiak beszélnek dialektusban, az adatközlők 42.9%-a, míg a nőknek csak a 8.3%-a.

34. diagram

Az adatközlő neme és a kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók összefüggései

Összehasonlítva a genovai és az impériai férfiak viselkedését a vizsgált nyelvi helyzetekben, jól látható, hogy a két csoport között nincs jelentős eltérés. Nem úgy a nők esetében, akiknél bár statisztikailag bizonyítható különbség ($r = -0.314$, $p(60) < 0.05$) csak az állatokkal való beszélgetés kapcsán mutatkozik, mégis komoly különbséget tételezünk fel a két csoport között.⁴² Gondolkodás közben például a genovai nők 16.7%-a és az impériaiak 40%-a használja a dialektust, számolásra 8.3%, illetve 25%, mérgeződés közben 25% és 47.2%, valamint állatokkal való beszélgetésre 8.3%, illetve 36.1%. Az adatok azt mutatják, hogy a két csoport közötti eltérés általában 1:3, de előfordul az 1:4 arány is.

Összegzésképpen elmondható, hogy míg Genovában nagyon nagy különbséget találtunk, addig Impériában nincs jelentős különbség a férfiak és a nők között, jóllehet ezen a helyszínen is a férfiak azok, akik többet használják a dialektust.

Összehasonlítva a nagyvárosi és a kisvárosi férfiakat, nem tapasztaltunk szignifikáns eltérést közöttük. A nőknél éppen ellenkezőleg, nagyon nagy arányú eltérés figyelhető meg mind a négy vizsgált helyzetben, nem ritka, hogy egyes helyzetekben háromszor annyi impériai nő használja a nyelvjárást, mint amennyi genovai.

V.4.2. Az adatközlő életkora és a kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

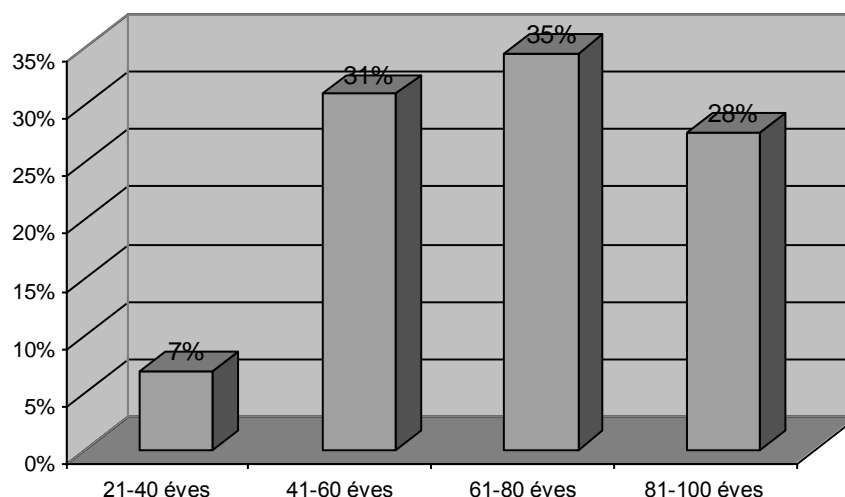
Genovában nincs kimutatható összefüggés a vizsgálatban résztvevő személyek életkora és aközött, hogy milyen nyelven gondolkodik, számol, mérgelődik és beszélget az állatokkal.

Impériában azonban erős korrelációt ($r = -0.489$, $p(73) < 0.01$) találtunk az adatközlő életkora és a vizsgált kognitív folyamatok során használt nyelv között. A legmagasabb korreláció a dialektusban való gondolkodás terén mutatható ki, de a várttal ellentétben nincs egyenes arányosság a két változó között, vagyis nem állítható, hogy minél idősebb a vizsgálatban résztvevő személy, annál valószínűbb, hogy többet gondolkodik dialektusban. A 21–40 évesek 6.9%-a, a 41–60 évesek 31%-a, a 61–80 évesek 34.5%-a és a 81–100 évesek 27.6%-a vallotta azt, hogy dialektusban gondolkodik. A 35. diagramon jól látható, hogy a dialektusban való gondolkodás aránya három generáción keresztül fokozatosan nő, míg éppen a legidősebbeknél esik vissza.

Köztudott, hogy Olaszországban az olasz nyelvet szinte csak írásban használták az 1900-as évek elején. Nehezen képzelhető el tehát, hogy azok az

⁴² Nagyobb elemszámnál valószínűleg kimutatható lenne a két csoport közötti szignifikáns különbség.

emberek, akik a századforduló környékén születtek, kevesebbet gondolkodnának dialektusban, mint azok, akik 20 vagy éppen 40 évvel később. Egy lehetséges oka annak, hogy a legidősebbek alacsonyabb arányban mondták azt, hogy dialektusban gondolkodnak, valószínűleg abban az ambivalens érzésben keresendő, amely a tájnyelvvvel szembeni attitűdjüket jellemezheti. Annál is inkább, mert az ő korosztályuk az, amelyik a dialektussal kapcsolatos közmegejtés teljes repertoárját megtapasztalta. Kezdve a teljes elfogadástól addig a dömpingszerű megbélyegző és kipellengérező kampányig, amely a dialektusok ellen irányult az ötvenes évektől, elsősorban a média elterjedésével, napjainkig, amikor viszont, egyre inkább ráébrednek az emberek arra, hogy a dialektusok eltűnésével a gyökereiket veszíthetik el.

35. diagram

Az életkor és a dialektusban való gondolkodás összefüggései az impériai adatközlők között

Erős korreláció ($r = 0.443$, $p(73) < 0.01$) mutatható ki a kor és aközött, hogy dialektusban számol-e az adatközlő. A 21–40 évesek 7%-a vallotta azt, hogy nyelvjárásban számol, a 41–60 évesek 31%-a, a 61–80 évesek 35%-a, és a legidősebbek 28%-a.

Erős korreláció ($r = -0.404$, $p(73) < 0.01$) mutatható ki az életkor és a dialektusban való mérgelődés arányában is. A 21–40 évesek 12.8%-a állította, hogy dialektusban mérgelődik, a 41–60 évesek 35.9%-a, a 61–80 évesek 30.8%-a és a 81–100 évesek 20.5%-a.

A dialektusban való számolás és mérgeződés arányai hasonlóak ahhoz, amit a gondolkodásnál tapasztaltunk, így az ezekre vonatkozó lehetséges magyarázat is megegyezhet azzal, amit a gondolkodással kapcsolatos fejezetben már részleteztünk.

V.4.3. Az adatközlő iskolai végzettsége és a kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

A genovai adatközlők között 99%-os valószínűségű különbség mutatható ki az iskolai végzettség és aközött, hogy milyen nyelven számol, mérgeződik, illetőleg beszél az állatokkal a megkérdezett személy, és 95%-os a dialektusban való gondolkodás kapcsán.

Impériában 0.01-es szignifikancia szintű összefüggés csak a nyelvjárásban való számolás terén mutatható ki, 0.05-ös szinten pedig a tájnyelven való gondolkodás és az állatokkal való beszélgetés kapcsán.

Az adatközlő iskolai végzettsége és a kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók összefüggései a két városban elég összetett képet mutatnak. A kérdést több oldalról lehet megközelíteni: egyrészt összehasonlíthatjuk az azonos végzettségi kategóriába tartozó különböző lakhelyű adatközlőket, másrészt összeadhatjuk városonként az egyes végzettségi csoportok teljesítményét, és megvizsgálhatjuk a csoportok közötti eltéréseket, de összehasonlíthatjuk az egyes kommunikációs helyzetekben az összes adatközlő arányát helyszínenként.

Jellemző módon mindkét városban és mind a négy vizsgált függő változó esetében, az alacsony végzettségűek használják a legtöbbet a dialektust. Számolásra például az alacsony végzettségű genovaiak 60%-a és az impériaiak 50%-a, de hasonló arányban gondolkodnak dialektusban: 53.3% és 55.2%-ban. A nagyvárosi lakosok meglepő módon, sokkal nagyobb arányban (73.3%-ban) használják a tájnyelvet, amikor mérgeződnek, mint a kisvárosiak, akiknek csak a 46.2%-a. Az állatokkal való beszélgetés arányában azonban nincs szignifikáns különbség a két csoport között, arányaik: 60% és 62.5%.

A közepes végzettségűek, különösen a genovaiak jóval kisebb arányban használják a dialektust számolásra: 17.2% szemben az impériai 21.1%-kal, gondolkodásra 27.6%, illetőleg 44.8%, állatokkal való beszélgetésre 13.8% és 31.5%, mérgeződésre 34.5% szemben az impériai 46.2%-kal.

A diplomások viselkedése lakóhelytől függetlenül nagyon hasonló a kutatott helyzetekben: a genovaiak 12.5%-a mondta azt, hogy tájnyelvet használ, amikor számol, mérgeződik vagy az állatokhoz beszél, de egyikük sem gondolkodik közülük dialektusban. Hozzájuk hasonlóan az impériai diplomások is csak

mérgelődésre, valamint az állatokkal való beszélgetésre használják a tájnyelvet – 7.7% és 8.3%-ban –, másra nem.

Összeadva városonként az azonos végzettségűek különböző helyzetekre vonatkozó százalékait, az egyes csoportok maximálisan 400%-ot szerezhethének. Ami annyit jelent, hogy a megkérdezettek minden helyzetben mindig dialektusban beszélnek. Így Genovában a legalacsonyabb végzettségűek a megszerezhető 400%-ból 246%-ot szereztek, Impériában 214%-ot, az érettségizettek 94%-ot, és 144%-ot, míg a diplomások 34%-ot, valamint 16%-ot. Látható, hogy ebben az összehasonlításban az alapfokú végzettségű genovaiak érték el a legmagasabb százalékokat, vagyis ők beszélnek általában legtöbbet dialektusban a vizsgált helyzetekben. A középfokú végzettségűek esetében azonban az impériai adatközlők értek el jóval magasabb arányokat. A diplomásoknál viszont újra a genovaiak mutattak nagyobb aktivitást, jóllehet elég alacsonyan teljesítettek mindkét városban.

Abban az esetben, ha a lakóhely szerinti csoportok összeteljesítményét hasonlítjuk össze a különböző helyzetekben, azt látjuk, hogy nincs különbség a két csoport között. A genovaiak 378%-ot, míg az impériaiak 374%-ot szereztek. Lebontva ezeket a százalékokat az egyes összetevőire, megállapíthatjuk, hogy számolásban a genovaiak, vagyis az alap-, közép- és felsőfokú végzettségűek összesen 90%-ot szereztek (a megszerezhető 300%-ból), míg az impériaiak 71%-ot. A dialektusban való gondolkodás azonban úgy tűnik, hogy inkább az impériaiak erőssége 100%-kal, szemben a genovai 80%-kal. Mérgelődni a genovaiak szokatlanul sokszor dialektusban, 121%-kal, szemben az impériai 100%-kal. Nem így az állatokkal való beszélgetésnél, ahol az impériaiak jeleskedtek 103%-kal, szemben a genovai 87%-kal.

A legtöbb szavazatot a dialektusban való mérgelődés kapta, ami azonban valószínűleg nem jelent tényleges nyelvhasználatot, hanem bizonyos nyelvi fordulatok, szitkok, káromkodások ismétlését. Így az ebben a kategóriában összegyűlt százalékokat is e szerint kellene értékelni. Hasonlóan kevésbé szignifikáns az az érték, amit az állatokkal való beszélgetésnél tapasztaltunk. Hiszen ebben az esetben sem tényleges kommunikációról, társalgásról lehet szó, hanem bizonyos hívószavak, becézetések ismétléséről.

Megítélésem szerint azt a legfontosabb megvizsgálni, hogy milyen értékeket mutat a dialektusban való gondolkodás és a számolás. Annál is inkább, mert mindkét esetben nagyon magas szintű nyelvismeretre van szükség. Természetesen előfordul, hogy egy kétnyelvű személy nem az anyanyelvén gondolkodik, különösen, ha huzamosabb ideig olyan nyelvi környezetben tartózkodik, ahol a szóban forgó nyelv a domináns. Ez az okfejtés érvényes a

számolásnál is, bár meggyőződésem, hogy minél bonyolultabb az adott, fejben elvégzendő kalkuláció, annál valószínűbb, hogy a kétnyelvű egyén ezt a domináns nyelvén fogja végrehajtani.

Az elmondottak alapján nem meglepő, hogy az impériaiak nagyobb arányban mondták azt, hogy dialektusban gondolkodnak, de éppen ennyire elgondolkodtató az a tény, hogy számolni a genovaiak szoktak többen dialektusban.

Összegzésként bizonyosan leszögezhető, hogy az alapfokú végzettségűek beszélnek legtöbbször dialektusban. Náluk kb. 30%-kal beszélnek kevesebbet nyelvjárásban a középfokú végzettségűek, míg a felsőfokú végzettségűek, szinte nem is használják a dialektust. A két város lakosai között nem tudunk szignifikáns különbséget kimutatni, mert úgy tűnik, hogy egyes esetekben a genovaiak, másokban pedig az impériaiak beszélnek többen dialektusban.

V.5. Az adatközlő kommunikációs szokásai a család és ismerősök körében

A genovaiak 50%-a és az impériaiak 54.8%-a vallotta azt, hogy dialektusban beszél a szüleivel, a nagyszülőkkel 38.5%, illetve 49.3%, a gyerekekkel 17.3% és 20.5%, a barátokkal 46.2% és 52.7%, végül a szomszédokkal 30.8%, valamint 40.5%.

Megállapítható, hogy nincs jelentős különbség a két csoport között, jóllehet minden esetben az impériaiak beszélnek többen dialektusban.

V.5.1. Az adatközlő neme és a család, illetve ismerősök között használt nyelv

Bár szinte az összes vizsgált kapcsolatban a férfiak használják többen a dialektust (szülők 55.3% – 54.3%, nagyszülők 52.6% – 45.7%, házastárs 28.9% – 28.6%, gyerekek 21.1% – 20%, barátok 60.5% – 44.4% és szomszédok 34.2% – 47.2%), Impériában nincs kimutatható különbség a férfiak és nők között a család, illetve az ismerősök körében használt nyelv vonatkozásában.

Genovában azonban jelentős (0.01 szignifikancia szintű) különbség mutatható ki minden vizsgált helyzetben. A férfiak 71.4%-a állította, hogy dialektusban beszél a szüleivel, míg a nőknek csak a 25%-a. Hasonlóan nagy különbség figyelhető meg más esetekben is, például a nagyszülőkkel a férfiak 60.7%-a, míg a nők 12.5%-a beszél dialektusban. A barátok esetében 67.9% szemben a nők 20.8%-ával. A szomszédokkal a férfiak 46.6%-a és a nők 12.2%-a beszél nyelvjárásban.

Összehasonlítva a genovai és az impériai férfiakat egy esetben sem találtunk szignifikáns különbséget a két csoport között, de meglepő módon a genovai férfiak magasabb arányban beszélnek dialektusban, mint az impériaiak.

A nőknél éppen fordítva, minden esetben az impériai nők beszélnek többet dialektusban, de a köztük lévő különbség három esetben statisztikailag is bizonyított. A szüleikkel a genovai nők 25%-a beszél nyelvjárásban, míg az impériaiak 54%-a, a csoportok közötti korreláció 0.05-ös szinten szignifikáns ($r = -0.291$). A nagyszülőkkel a genovai nők 13%-a és az impériai nők 46%-a beszél dialektusban ($r = -0.317$). A szomszédokkal 13%-ban, illetve 47%-ban beszélnek tájnyelven, a korreláció 0.01-es szinten szignifikáns ($r = -0.361$).

Összefoglalva megállapítható, hogy Impériában nincs szignifikáns eltérés a férfiak és nők között abban, hogy milyen nyelvet használnak a családban és az ismerősök között. Genovában, éppen ellenkezőleg, jelentős különbség mutatható ki a férfi és női adatközlők között a vizsgált helyzetekben. Minimum kétszer, de nem ritkán háromszor annyi férfi használja a dialektust ezekben a helyzetekben, mint amennyi nő.

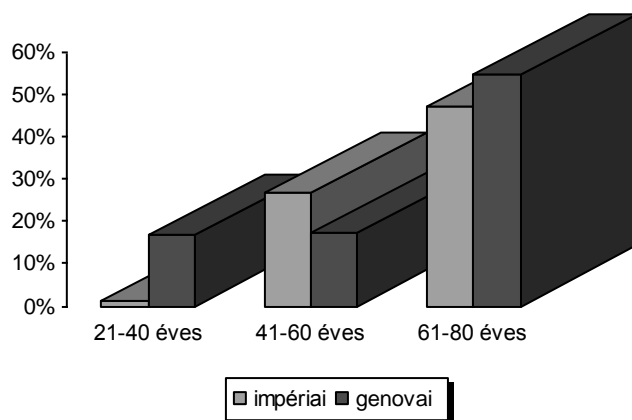
V.5.2. Az adatközlő életkora és a család, illetve ismerősök között használt nyelv

Mindkét városban megvizsgáltuk, hogy léteznek-e különbségek az egyes generációk kommunikációs szokásaiban az informális nyelvhasználati színtereken. Az adatok szerint Genovában a hitvessel, illetve a nagyszülőkkel való társalgás aránya változott szignifikánsan a különböző generációk között.

Egyenes arányosságot mutattunk ki az adatközlő kora és aközött ($r = 0.311$, $p(52) < 0.05$), hogy a hitvesével dialektusban szokott-e beszélgetni. Vagyis a legidősebbek beszélnek a legtöbbet és a legfiatalabbak a legkevésbé a hitvesükkel, szám szerint: a 61–81 évesek 54.5%-a állította azt, hogy tájnyelven szokott beszélgetni a hitvesével, 41–61 évesek 17.2%-a, míg a 21–40 évesek 16.7%-a.

Ugyanilyen arányok figyelhetők meg a nagyszülőkkel dialektusban való társalgás kapcsán ($r = -0.307$, $p(52) < 0.05$). A 21–40 évesek 25%-a, a 41–60 évesek 31%-a és a 61–80 évesek 72.7%-a állította azt, hogy tájnyelvet használ(t) a nagyszüleivel.

Impériában jóval erősebb korreláció ($r = -0.497$, $p(73) < 0.01$) mutatható ki, mint Genovában az adatközlő személy életkora és aközött, hogy milyen nyelven beszél a hitvesével. A 21–40 év közöttiek egyáltalán nem beszélnek dialektusban a hitvesükkel, míg a 41–60 évesek 26.9%-a, a 61–80 évesek 47.1%-a és a legidősebbek (81–100 évesek) 66.7%-a.

36. diagram

Az adatközlők életkora és a dialektushasználat aránya a hitvessel

A 36. diagram jól szemlélteti, hogy a legidősebbek és a legfiatalabbak esetében a genovaiak közül többen mondták azt, hogy dialektusban beszélnek a hitvesükkel, mint a hasonló korú impériai társaik. Ami talán a legfigyelemreméltóbb, hogy amíg Impériában a megkérdezett 21–40 évesek közül senki sem vallotta azt, hogy dialektusban beszélne a hitvesével, addig Genovában majd 20% állította ezt.

A nagyszülők esetében is Impériában van magasabb korreláció ($r = -0.377$), $p(73) < 0.01$). A legfiatalabbak 25%-a, a 41–60 évesek 38.5%-a, a 61–80 évesek 76.5%-a és a legidősebbek 77.8%-a mondta azt, hogy nyelvjárásban beszél a nagyszüleivel. Az egyes korcsoport százalékarányai hasonlóak a két városban, vagyis nincs köztük szignifikáns eltérés.

Erős korreláció ($r = -0.323$, $p(73) < 0.01$) mutatható ki Impériában az életkor és aközött, hogy dialektusban beszél-e a megkérdezett személy a szüleivel. A 21–40 évesek 40%-a állította, hogy dialektusban beszél a szüleivel, a 41–60 évesek 46.2%-a, a 61–80 évesek 76.5%-a és a 81–100 évesek 77.8%-a.

A gyerekekkel beszélnek a legkevesebbet tájnyelven az impériai adatközlők ($r = -0.353$, $p(73) < 0.01$). A legfiatalabbak közül senki sem, a 41–60 évesek 19.2%-a, a 61–80 évesek 29.4%-a és a legidősebbek közül is csak valamivel több, mint a megkérdezettek fele (55.6%-a).

Az impériai adatközlők a barátokkal is egyre kevesebbet beszélgetnek dialektusban ($r = -0.368$, $p(73) < 0.01$): 21–40 évesek 25%-a, a 41–60 évesek 53.8%-a, a 61–80 évesek 82.4%-a és a 81–100 évesek 60%-a.

Ugyanitt erős korreláció ($r = -0.424$, $p(73) < 0.01$) mutatható ki az életkor és aközött, hogy a megkérdezettek tájnyelvet használnak-e, amikor a szomszédokkal beszélgetnek. A 21–41 évesek 25%-a állította azt, hogy dialektusban beszél a szomszédokkal, a 41–60 évesek 53.8%-a, a 61–80 évesek 82.4%-a és a 81–100 évesek 60%-a.

Összefoglalva a legfontosabb tendenciákat elmondhatjuk, hogy nagy változások jelenleg Impériában vannak folyamatban, ezért van az, hogy míg Genovában két, addig Impériában hat esetben van korreláció az adatközlő kora és az egyes beszédpartnerek között. Természetesen további vizsgálatok tárgya lehet az, hogy az Impériában tapasztalt változások mennyire tekinthetők lezárultnak Genovában. Feltételezem azonban, hogy Genova már túljutott a holtpontra, és a dialektus jelenleg lassan növekvő tendenciában van. Ez megmagyarázza azt is, hogy míg a genovai fiatal párok egyötöde használja a nyelvjárást, addig Impériában senki sem. De ennek köszönhető az is, hogy a két város lakói között szinte nem tudunk szignifikáns különbségeket kimutatni sem a nyelvtudásra, sem a nyelvhasználat arányára vonatkozólag. Kérdés persze, hogy a Genovában feltételezett növekvő tendencia elég lesz-e a nyelvmegtartáshoz.

V.5.3. Az adatközlő iskolai végzettsége és a család, illetve ismerősök között használt nyelv

Iskolai végzettség szerint azonos szignifikáns különbséget csak a nagyszülőkkel kapcsolatos kommunikációban találtunk a két városban. A genovai résztvevők közül az alapfokú végzettséggel rendelkezők 80%-a és az impériaiak 73.9%-a állította, hogy dialektusban beszél a nagyszüleiével, a középfokú végzettséggel rendelkezők 24.1%, illetve 47.4%-a teszi ugyanezt, míg a felsőfokú végzettséggel rendelkezők 12.5%-a és 8.3%-a.

Impériában most is sok változó esetében mutatható ki szignifikáns összefüggés. A legerősebbeket a barátokkal ($\text{Chi Square} = 16.718$, $p(73) < 0.01$) és a szomszédokkal ($\text{Chi Square} = 12.825$, $p(73) < 0.01$) kapcsolatban találtuk.

A barátokkal az alap- és a középfokú végzettségűek 70.8%-a és 57.9%-a beszél dialektusban, míg a felsőfokú végzettségűek közül egy sem.

A szomszédokkal a legalacsonyabb végzettségűek 62.5%-a, a középfokú végzettségűek 39.5%-a és a legmagasabb végzettségűek közül senki sem.

Az előzőeknél valamivel gyöngébb összefüggést találtunk a hitves ($\text{Chi Square} = 7.402$, $p(73) < 0.05$), illetve a szülők ($\text{Chi Square} = 7.660$, $p(73) < 0.05$) és az adatközlő iskolai végzettsége között.

A legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők 47.8%-a használja általában a dialektust a hitvesével, a középfokú végzettséggel rendelkezők 26.3%-a és a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők közül egy sem.

A szüleikkel a legalacsonyabb végzettségűek 73.9%-a, a középfokú végzettségűek 52.6%-a és a felsőfokú végzettségűek 25%-a beszél dialektusban.

Elmondhatjuk, hogy minden esetben és mindkét városban az alapfokú végzettségűek beszélnek a legmagasabb arányban dialektusban a vizsgált helyzetekben, és a felsőfokú végzettségűek a legalacsonyabban. Ezen kívül ebben a kontextusban is találtunk a nagyszülők vizsgálatánál olyan genovai korcsoportokat, amelyek nagyobb arányban állították, hogy nyelvjárásban beszélnek, mint az impériaiak.

V.6. Informális nyelvhasználati szinterek

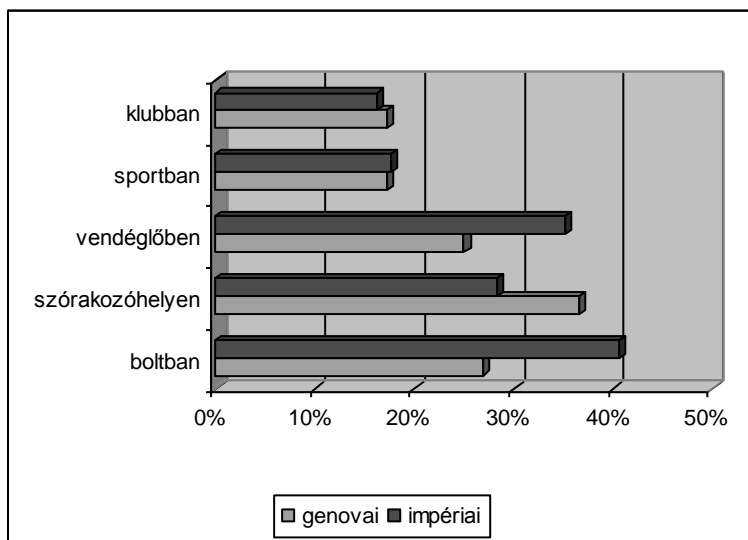
Ahhoz, hogy felmérhessük a dialektus vitalitását az egyes városokban, elengedhetetlenül fontos, hogy tudjuk, melyek azok a családon kívüli szinterek, ahol az adatközlő még használja a tájnyelvet.

Genovában a legnagyobb arányban a szórakozóhelyet jelölték meg. Itt az adatközlők 36.5%-a használja a dialektust, vendéglőben 25%-a, a boltban 26.9%-a, a klubban 17.3%-a és a sporttal kapcsolatos tevékenységben 9.6%-a.

Impériában a felsorolt helyszínek közül a legtöbben, 40.5%-ban a boltban beszélnek dialektusban, a vendéglőben 35.1%-ban, más szórakozóhelyen 28.4%-ban, a sporttal kapcsolatos eseményeken 17.6%-ban és a klubban 16.2%-ban.

Az 37. diagramon jól látható, hogy nincs jelentős különbség a két város között a klubban és a sporttal kapcsolatos eseményeken használt nyelvek aránya között. De míg a genovaiak elsősorban a szórakozóhelyeken használják a legszívesebben a dialektust, addig az impériaiak a boltban és a vendéglőben. Összeadva a két helyszínen a százalékarányokat, 123%-ot kapunk Genovában és 138%-ot Impériában, ami annyit jelent, hogy összességében az impériaiak közül beszélnek többen az adott helyszíneken.

Az eredmények alapján az is valószínűsíthető, hogy az impériai adatközlők közül nemcsak többen használják a nyelvjárást, hanem a dialektus használatának az aránya is magasabb. Ez abból következik, hogy míg vendéglőben és szórakozóhelyen legfeljebb hetente egyszer, maximum kétszer fordulhat meg egy átlag adatközlő, addig a boltban akár napi rendszerességgel.

37. diagram

A dialektus használatának aránya a két városban az egyes informális nyelvhasználati szintereken

Ami természetesen azzal jár, hogy az adatközlők egy része ilyenkor a dialektust is szélesebb körben gyakorolja. Ez annál is inkább igaz, mert az olyan kisvárosokban, mint Impéria, a helyi kisbolt a társadalmi élet fontos színtere az ott lakók részére, különösen a nők esetében, akik kevesebbet járnak kávéházakba, mint a férfiak.

V.6.1. Az adatközlő neme és az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó szokások

Impériában nincs releváns különbség férfi és nő között abban, hogy milyen nyelven beszél a felsorolt informális nyelvhasználati szintereken, kivéve a sporttal kapcsolatos eseményeken használt nyelvet. Ez azonban talán azzal magyarázható, hogy a nőket általában sokkal kevésbé érdekli a sport, mint a férfiakat, így az e téren mutatkozó különbség gyakorlati jelentősége irrelevánsnak tekinthető.

Genovában éppen ellenkezőleg, jelentős eltérést találtunk a férfiak és a nők nyelvhasználati szokásai között a következő szintereken: a boltban ($r = 0.301$, $p(51) < 0.05$), a klubban ($r = 0.322$, $p(51) < 0.05$), a vendéglőben ($r = 0.356$, $p(51) < 0.01$), a szórakozóhelyen ($r = 0.542$, $p(51) < 0.01$) és a sporttal kapcsolatos eseményeken ($r = 0.302$, $p(51) < 0.05$).

Különösen nagy aránybeli különbséget találtunk a két nem között a vendéglőben és a szórakozóhelyen használt nyelv között: a férfiak 39.3%-a és

ÉRTÉKELES

60.7%-a beszél dialektusban az említett helyszíneken, míg a nőknek csak a 8.3%-a. A többi százalékarány a következőképpen alakult: a boltban a férfiak 39.3%-a és a nők 12.5%-a beszél nyelvjárásban, a klubban 28.6%-a és 4.2%-a, míg a sporttal kapcsolatos eseményeken 17.9%-a és 0%-a.

A különbségek a genovai férfiak és nők között magukért beszélnek: legkevesebb háromszoros, de két esetben hétszeres különbségről is beszélhetünk.

Általában dialektusban beszél a	férfiak		nők	
	genovai	impériai	genovai	impériai
boltban	39.3%	39.5%	12.5%	41.7%
klubban	28.6%	21.1%	4.2%	11.1%
vendéglőben	39.3%	36.8%	8.3%	33.3%
szórakozóhelyen	60.7%	26.3%	8.3%	30.6%
sporttal kapcsolatos eseményen	17.9%	26.3%	0%	8.3%
összesen:	185.8%	150.0%	33.3%	125.0%

28. táblázat

Az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó nemi különbségek a két városban

Az összesítésben jól látható, hogy a genovai férfiak közül beszélnek a legtöbben a vizsgált helyszíneken és a genovai nők közül a legkevesebben. Impériában is a férfiak közül beszélnek többen ezeken a helyszíneken, de itt a különbség nem túl magas, annál is inkább, mert a kimutatott eltérés nagy részét a sporttal kapcsolatos eseményeken használt nyelv adja, amelynek fontossága általában irreleváns a nők életében.

V.6.2. Az adatközlő életkora és az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó szokások

Genovában nem találtunk korrelációt az adatközlő személyek életkora és aközött, hogy milyen nyelvet használnak a vizsgált informális nyelvhasználati szintereken.

Impériában a négyféle korrelációból a boltban használt nyelv esetén találtunk erős korrelációt (-0.344 , $p(73) < 0.01$), a másik három esetben, vagyis a vendéglő ($r = -0.233$, $p(73) < 0.05$), a szórakozóhely (-0.234 , $p(73) < 0.05$) és a sporttal ($r = -0.263$, $p(73) < 0.05$) kapcsolatos eseményeken használt nyelv esetén 95%-os valószínűségűt.

A boltban a 21–40 évesek 20%-a, a 41–60 évesek 38.5%-a, a 61–80 évesek 52.9%-a és a 81–100 évesek 70%-a beszél dialektusban.

A vendéglőben a 21–40 évesek 20%-a, a 41–60 évesek 38.5%-a, a 61–80 évesek 35.3%-a és a 81–100 évesek 60%-a használja általában a tájnyelvet.

Szórakozóhelyen a 21–40 évesek 9.5%-a, a 41–60 évesek 42.9%-a, a 61–80 évesek 28.6%-a és a 81–100 évesek 19%-a beszél dialektusban..

A sporttal kapcsolatos eseményeken a 21–41 évesek 0%-a, a 41–60 évesek 23.1%-a, a 61–80 évesek 23.5%-a és a 81–100 évesek 30%-a használja a tájnyelvet.

Az adatokból jól látható, hogy a legnagyobb visszaesés a boltban alkalmazott tájnyelv esetén mutatható ki. Itt 70%-ról esett vissza a használat a jelenlegi 20%-ra. Hasonló arányú csökkenés tapasztalható a szórakozóhely esetén is, 60%-ról 20%-ra redukálódott a használat, de ez talán kevésbé jelentős, mert kisebb szerepet játszik a mindennapi életben. Az sem elhanyagolható tény, hogy míg a boltban gyakran ugyanazok a szereplők között folyik a diskurzus, addig a szórakozóhelyen előfordul, hogy ismeretlen személyek is bekapcsolódnak. Nem véletlen, hogy különösen az idősebbek gyakran az idegeneket is dialektusban szólítják meg éppen azért, hogy felmérjék a kilétét (*á lé di nosci, vellá/vellu, o ná?*).

Összehasonlítva a korrelációk számát a két városban ismét arra a következtetésre jutunk, hogy Impériában nagy változások vannak jelenleg folyamatban, amelyek az egyre csökkenő tájnyelvhasználatban érhetőek tetten. Érdekes azonban, hogy míg az egyes korcsoportokban az impériaiak valamivel magasabb arányban használják a dialektust, addig úgy tűnik, hogy Genovában egyre inkább sikk a fiatalok között a nyelvjárás használata.

ÉRTÉKELES

Általában dialektusban beszél a	21–40 éves		41–60 éves		61–80 éves	
	genovai	impériai	genovai	impériai	genovai	impériai
boltban	16.7%	20.0%	27.6%	38.5%	36.4%	52.9%
vendéglőben	8.3%	20.0%	27.6%	38.5%	36.4%	35.3%
klubban	16.7%	5.0%	13.8%	11.5%	27.3%	35.3%
szórakozóhelyen	25.0%	10.0%	34.5%	34.6%	54.5%	35.3%
sporttal kapcsolatos eseményen	0%	0%	13.8%	23.1%	9.1%	23.5%
összesen:	66.7%	55%	117.3%	146.2%	163.7%	182.3%

29. táblázat

Az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó életkori különbségek a két városban

Ezt a propozíciót támasztja alá az az adat is, hogy míg Impériában a fiatalok 10%-a beszél dialektusban szórakozóhelyen, addig ez az arány a genovai fiatalok körében 25%. Ehhez hasonló az az érték is, hogy a genovai 21–40 évesek 16.7%-a beszél nyelvjárásban a klubban, míg az azonos korcsoportba tartozó impériaiaknak csak 5%-a teszi ugyanezt.

A két idősebb korosztálynál kimutatott eredmények megegyeznek azzal a hipotézissel, hogy minél idősebb az adatközlő, annál többet beszél dialektusban, és hogy két azonos korcsoportba tartozó személy esetén az használja többet a tájnyelvet, aki a kisebbik településen lakik.

Nem felelnek meg ennek a propozíciónak azok az arányok, amelyeket a legfiatalabb korcsoportnál tapasztaltunk. Ez esetben úgy tűnik, hogy a genovaiak megelőzik az impériai fiatalokat, és többet használják a dialektust a vizsgált helyszíneken. Ez annál is inkább érdekes, mert az a két helyszín, amelynek köszönhetően a genovaiak magasabb arányokra tettek szert, kiesnek az idősebb generációk kontrollja alól. Ezt úgy kell érteni, hogy míg például a boltban és a vendéglőben, vagyis olyan helyeken, ahol több generáció tartózkodik egyszerre, az idősebbek irányíthatják, esetleg nyomást gyakorolhatnak a fiatalabb beszédpartnerre azért, hogy dialektusban szólaljon meg, a fiatalok által szívesen látogatott szórakozóhelyekre, klubokra viszont nem jellemző az idősek jelenléte,

ami azt a következtetést engedi levonni, hogy bizonyosan a fiatalok egyéni döntése az, hogy dialektusban beszélnek egymással.

V.6.3. Az adatközlő iskolai végzettsége és az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó szokások

Genovában nincs kimutatható összefüggés az adatközlő iskolai végzettsége és az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó szokások között.

Impériában azonban három esetben is találtunk korrelációt az említett változók között: a boltban ($r = 0.316$, $p(73) < 0.01$), a vendéglőben ($r = 0.315$, $p(73) < 0.01$) és a szórakozóhelyen ($r = 0.255$, $p(73) < 0.05$).

Boltban az alapfokú végzettségűek 54.2%-a beszél dialektusban, a középfokúak 44.7%-a, míg a felsőfokú végzettségűek közül senki sem.

Vendéglőben a legalacsonyabb végzettséggel rendelkezők 50%-a beszél dialektusban, ugyanitt a középfokú végzettségűek 36.8%-a, a diplomások közül azonban senki sem.

Szórakozóhelyen az alapfokú végzettségűek 45.8%-a, az érettségizettek 21.1%-a és a diplomások 16.7%-a használja a nyelvjárást.

A tendencia egyértelmű, az alapfokú végzettségűek beszélnek a legmagasabb arányban nyelvjárásban a vizsgált helyeken, és a felsőfokú végzettségűek a legkevesebbet. Ez az eredmény megegyezik azzal, amit Genovában tapasztaltunk, bár statisztikailag nem bizonyított.

Ebben a kontextusban is a bolt bizonyult a legfontosabb szintérnek, itt beszélnek a legtöbben dialektusban, és az eltérés is minimális az alap- és a középfokú végzettségűek százalékaránya között.

A diplomások csak a szórakozóhelyeken beszélnek dialektusban (Impériában 16.7%-ban, Genovában 12.5%-ban), ami részben alátámasztja azt, hogy olyanok, akik az élet egyéb területein nem szívesen beszélnek dialektusban, itt megteszik. Ez azért sem elhanyagolható, mert ez elsősorban azt a nyelvjárással kapcsolatos pozitív attitűdöt bizonyítja, amely feltétele a nyelvmegtartásnak.

V.7. Formális nyelvhasználati szinterek

Genovában az adatközlők 25%-a használja a dialektust a munkahelyén: a válaszolók 11.5%-a mindig, 17.3%-a gyakran, 21.2%-a ritkán.

Impériában az adatközlők 32.4%-a mondta azt, hogy dialektusban beszél a munkahelyén, a válaszolók 12.3%-a mindig, 19.2%-a gyakran és 19.2%-a ritkán.

Csak Genovában találtunk korrelációt ($r = 0.356$, $p < 0.05$) a nem és a munkahelyen használt nyelv között: a férfiak 39.3%-a használja általában a dialektust a munkahelyén, szemben a nők 8.3%-ával.

Ugyanitt azonban nincs szignifikáns összefüggés az egyes korcsoportok és a munkahelyen használt nyelv között.

Nem így Impériában, ahol kimutatható összefüggés van az életkor és a munkahelyen használt nyelv között: mindig dialektusban beszél a munkahelyén a 21–40 évesek 8.3%-a, a 41–60 évesek 3.4%-a, a 61–80 évesek 36.4%-a. Gyakran a 21–40 évesek 8.3%-a, a 41–60 évesek 24.1%-a, a 61–80 évesek 9.1%-a. Ritkán a 21–40 évesek 41.7%-a, a 41–60 évesek 13.8%-a, a 61–80 évesek 18.2%-a.

Mindkét városban korreláció ($r = 0.390$, $p < 0.01$; $r = 0.327$, $p < 0.01$), mutatható ki az adatközlők iskolai végzettsége és a munkahelyen használt nyelv között. Az alapfokú végzettségűek 21.7%-a és 40.0%-a, a középfokú végzettségűek 10.5%-a és 20.7%-a, a felsőfokú végzettségűek közül csak az impériaiak, 12.5%-ban. Mindig tájnyelven beszél a legalacsonyabb végzettségűek 26.7%-a és 21.7%-a, valamint a középfokú végzettségűek 6.9%-a és 10.5%-a, a diplomások közül senki sem. Gyakran az alapfokú végzettségűek 26.7%-a és 21.7%-a, illetve a középfokúak 17.2%-a és 23.7%-a. Ritkán az alapfokú végzettségűek 13.3%-a és 26.1%-a, a középfokú végzettségűek 27.6%-a és 15.8%-a, a felsőfokúak 12.8%-a és 16.7%-a használja a nyelvjárást.

Genovában annak ellenére, hogy szinte senki sem beszél dialektusban a templomban (mindössze 1.9%), 7.7% azt vallotta, hogy dialektusban imádkozik.

Impériában 5.4% beszél nyelvjárásban a templomban, és ugyanennyien imádkoznak is.

Bankban a vizsgálatban résztvevők 13.5% és 8.1%-a beszél dialektusban, az orvosnál 7.7% és 13.5%.

Ezen kívül Impériában előfordul még, hogy az adatközlők dialektusban beszélnek a postán (9.5%-ban).

Összegzésként megállapítható, hogy a formális szinterek között a legfontosabb szerepet a munkahely játssza mind a genovai, mind az impériai adatközlők életében. A genovaiak közül minden negyedik, az impériaiak közül minden harmadik beszél dialektusban a munkahelyén. A gyakoriságra vonatkozó arányok nagyon hasonlóak a két városban. Összeadva azoknak az arányát akik mindig, illetve gyakran beszélnek dialektusban, Genovában 28.8%-ot, Impériában 31.5%-ot kapunk, ami viszonylagosan gyakorinak mondható.

A nemek közötti nyelvhasználati különbségek statisztikailag csak Genovában bizonyítottak, de mindkét városban a férfiak beszélnek többet a munkahelyükön dialektusban. A genovai férfiak 37.5%-ban, szemben az impériai férfiak 62.5%-ával, és a genovai nők 8.3%-a, szemben az impériai nők 37.5%-ával. Legtöbbet, tehát a kisvárosi férfiak, legkevesebbet pedig a nagyvárosi nők beszélnek dialektusban a munkahelyükön. Érdekeség, hogy a nagyvárosi férfiak

éppen olyan arányban használják a tájnyelvet a munkahelyükön, mint a kisvárosi nők.

Az életkor és a munkahelyen használt nyelv között mindkét helyszínen egyenes arányosság áll fenn. A legidősebbek beszéltek a legtöbbet dialektusban, és a legfiatalabbak a legkevesebbet. Impériában azonban gyakorlatilag dupla annyian mondták azt, hogy dialektusban beszélnek a munkahelyükön, mint Genovában, bár a gyakoriságra vonatkozó kérdéseknél ez a különbség jelentősen csökken a két tábor között.

V.8. Nyelvi attitűd

Arra a kérdésre, hogy *Ön szerint melyik a legszebb nyelv?*, a genovai adatközlők 36.5%-a válaszolta, hogy a városban beszélt olasz változat a legszebb, 26.9% szerint a genovai dialektus, 26.9% szerint a toszkán tájnyelv, míg a fennmaradó 9.5% más nyelvet tartott legszebbnek.

A megkérdezett impériaiak 45.2%-a vélekedik úgy, hogy a városban beszélt olasz változat a legszebb, 34.2%-a szerint a helyi dialektus, 9.6%-a szerint a toszkán változat, és 6.8%-a valamilyen más dialektust helyez előtérbe.

Az adatok alapján látható, hogy mindkét városban a helyi olasz változatot tartják a legszebbnek. Eltérően értékelik azonban a nyelvjárást a két város lakói. Impériában többen gondolják, hogy a dialektus a legszebb nyelv, mint Genovában. De ami igazából megosztja a két város lakóit, az a toszkán nyelv, amelyről Genovában minden negyedik megkérdezett gondolja, hogy a legszebb, míg Impériában kevesebb mint minden tizedik. Ezek a válaszok jól tükrözik az adatközlők attitűdjét a felsorolt nyelvekkel szemben. Jelzés értékű, hogy mindkét városban a helyi olasz változatot részesítették előnyben, ami meglátásunk szerint egyfajta elhatárolódást jelez a két szimbolikus véglettel szemben, amelyeket a toszkán nyelv és a dialektus testesít meg.

Sem Genovában, sem Impériában nincs statisztikai összefüggés a nem, a kor, a foglalkozás, a szülők kora és foglalkozása között.

Impériában korrelációt ($r = -0.260$, $p(73) < 0.05$) találtunk a megkérdezettek végzettsége és aközött, hogy megítélésük szerint melyik a legszebb nyelv. Az alacsony végzettségűek 58.3%-a gondolja úgy, hogy a helyi dialektus a legszebb nyelv, a középfokú végzettségűek 24.3%-a és a felsőfokú végzettségűek 16.7%-a. A helyi olasz változatról különösen a magasabb végzettséggel rendelkezők gondolják úgy, hogy a legszebb nyelv (83.3%-ban), míg az alacsony végzettségűek 25%-a, a középfokú végzettségűek 45.9%-a. A toszkán nyelv meglehetősen alábecsült az impériai adatközlők között: az alacsony- és a középfokú

végzettségük 8.3% és 13.5%-a választotta legszebb nyelvnek, de a diplomások közül senki.

Korrelációt ($r = -0.268$, $p(73) < 0.05$) találtunk ugyanitt az édesapa végzettsége és aközött, hogy a megkérdezett melyik nyelvet választotta a legszebbnek. A legalacsonyabb végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek a 45.2%-a, az általános iskolát végzett apák gyermekeinek a 16.7%-a és a középiskolát végzett apák gyermekeinek a 18.8%-a vélte, hogy a dialektus a legszebb. A helyi olasz változatot az alap-, közép- és felsőfokú végzettségük 33.3%-a, 50%-a és 68.8%-a tartotta a legszebbnek.

Az alacsony végzettséggel rendelkezők és az alacsony végzettséggel rendelkező apák gyermekei is a dialektust értékelték a legmagasabb arányban. A diplomások között azonban egyértelműen a helyi olasz változat a legkedveltebb. Az érettségizetteknek csak negyede gondolja, hogy a dialektus a legszebb, és kb. fele azt, hogy a helyi olasz változat. Elmondható tehát, hogy a nyelvjárást elsősorban az alacsony végzettségűek választották, míg a helyi változatot az iskolázottabb rétegek döntő többsége. A tanultabb rétegek tájnyelvvél szembeni elutasítása születhet egyrészt abból a nagyon általános jelenségből, amely szerint amit nem ismerek, azt nem szeretem. (Ez a felfogás könnyen párosul a dialektussal szembeni – talán már nem olyan elterjedt, de mégis csak létező – negatív sztereotípiával.) Másrészt annak az elgondolásnak az eredménye is lehet, mely szerint a dialektus nem alkalmas arra, hogy a kommunikáció minden területén ellássa a szerepét.

Csak Impériában van korreláció ($r = 0.514$, $p(73) < 0.01$) a dialektus ismeretének a szintje és aközött, hogy az adatközlő melyik nyelvet tartotta a legszebbnek. Ennek ellenére mindkét városban hasonló arányban (Genovában 52.6%-ban, Impériában 42.9%-ban) vannak azok, akik nagyon jó tájnyelvismerettel rendelkeznek, és azt gondolják hogy a dialektus a legszebb nyelv.

Impériában a jó nyelvismerettel rendelkezők 42.9%-a, a nem túl jól kategóriába tartozók 25%-a és a tájnyelvet csak értők 5.9%-a állította ugyanezt.

A helyi olasz változatról a dialektust legjobban beszélők 30.3%-a gondolta úgy, hogy a legszebb nyelv, a jól beszélők 42.9%-a, a nem túl jól beszélők 37.5%-a és a tájnyelvet csak értők 76.5%-a.

A toszkán változatot viszonylag alacsony mértékben értékelték szépnek, mégpedig a dialektust legjobban beszélők 18.2%-a és a jól beszélők 7.1%-a.

A két városban két különböző esetben találtunk kapcsolatot, amikor azt vizsgáltuk, hogy van-e összefüggés a legszebbnek tartott nyelv és aközött, hogy kitől tanulta a vizsgálatban résztvevő a dialektust. Genovában ilyen összefüggést

(Chi-Square = 11.412, $p(51) < 0.05$) azoknál találtunk, akik a szüleiktől tanulták a nyelvjárást, Impériában viszont azoknál, akik a barátaiktól (Chi Square = 18.589, $p(73) < 0.01$). Genovában ezeknek a személyeknek a 39.4%-a szerint a tájnyelv a legszebb nyelv, 33.3%-a szerint a helyi olasz változat, 24.2%-a szerint a toszkán tájnyelv és 3%-a szerint más dialektus. A megkérdezett impériaiak viszont 56%-ban gondolják úgy, hogy a legszebb a dialektus, 9.1%-ban, hogy a helyi olasz, és 42.9%-ban, hogy a toszkán nyelvváltozat.

Hasonló eredményeket kaptunk a két különböző városban lakók között arra vonatkozólag is, amikor azt vizsgáltuk, hogy létezik-e korreláció a legszebbnek választott nyelv és aközött, hogy kivel szokott beszélgetni a megkérdezett személy dialektusban. Ilyen egyezés a szülők és a szomszédok esetében áll fenn, ezen kívül korreláció van Genovában a házastárssal kapcsolatban, míg Impériában a barátokkal. Ezeknek a genovai vizsgálati alanyoknak az 52–60%-a a tájnyelvet tartja a legszebbnek, 16–28%-a a helyi olasz változatot és 13–17%-a a toszkánt. Azoknak az impériaiaknak, akik a szüleikkel beszélnek dialektusban, 48.7%-a mondta azt, hogy a tájnyelv a legszebb, 35.9%-a, hogy a helyi olasz változat, és 10.3%-a, hogy a toszkán változat.

Akik a barátokkal beszélnek, azoknak az 53.8%-a szerint a helyi dialektus a legszebb, 25.6%-a szerint a helyi olasz változat és 10.3%-a szerint a toszkán változat.

A szomszédokkal dialektusban beszélők 53.3%-a gondolta úgy, hogy a tájnyelv a legszebb, 23.3%-a, hogy a helyi olasz változat, és a 13.3%-a, hogy a toszkán változat.

A különböző partnerekkel használt nyelv és a legszebbnek tartott nyelv közötti összefüggés arra az esetre hasonlít, amit a nyelvésajátítás hatékonysága és aközött találtunk, hogy kitől tanulta az adatközlő a nyelvjárást. Nem gondoljuk tehát, hogy inkább attól tartaná valaki szépségnek a dialektust, hogy a szomszédokkal beszélget, és nem pedig attól, hogy ezt tanulta az édesanyjától, hanem arról lehet szó, hogy minél több emberrel beszél valaki egy adott nyelven, annál elfogadhatóbbnak, szebbnek tartja azt.

ÉRTÉKELES

	szülő	barát	szomszéd	hitves	gyerek	nagyszülő
szülő	-	0.694	0.500	0.577	0.390	0.511
barát	0.694	-	0.637	0.535	0.325	0.340
szomszéd	0.500	0.637	-	0.481	0.377	-
hitves	0.577	0.535	0.481	-	0.675	0.311
gyerek	0.390	0.325	0.377	0.675	-	-
nagyszülő	0.511	0.340	-	0.311	-	-

30. táblázat

A korreláció mértéke Genovában a dialektusban való társalgás kapcsán felmerült partnerek között

A 30-31. táblázatban jól láthatjuk, hogy mindkét helyszínen nagyon sok korrelációpár van, ami azt igazolja, hogy a legtöbb adatközlő több embert jelölt meg beszédpartnerként.

	szülő	barát	szomszéd	hitves	gyerek	nagyszülő
szülő	-	0.587	0.512	0.305	-	0.649
barát	0.587	-	0.672	0.328	-	0.405
szomszéd	0.512	0.672	-	0.381	0.290	0.405
hitves	0.305	0.328	0.381	-	0.760	-
gyerek	-	-	0.290	0.760	-	-
nagyszülő	0.649	0.405	0.405	-	-	-

31. táblázat

A korreláció mértéke Impériában a dialektusban való társalgás kapcsán felmerült partnerek között

Genovában a legmagasabb korreláció a barát és a szülő, a hitves és a gyerek, valamint a barát és a szomszéd között áll fenn, míg Impériában a barát és a szomszéd, a nagyszülő és a szülő, valamint a barát és a szülő között. Ez azt jelenti, hogy azok, akik a korrelációpár egyikét olyan személyként jelölték meg, akivel dialektusban szoktak beszélgetni, nagyon nagy valószínűséggel megjelölték a korrelációpárban lévő másik személyt is.

Az *Ön szerint jó vagy rossz dolog-e dialektusban beszélni?* kérdésre a genovaiak 86.5%-a válaszolt igennel, míg az impériai lakosok 96.9%-a. Bár a kérdés megítélésében 10%-nyi előnye van az impériai adatközlőknek, ennek ellenére kijelenthetjük, hogy nyelvjárásban beszélni általában nagyon elfogadott jelenség mindkét városban.

VI KONKLÚZIÓ

VI.1. Dialektus elsajátítás szintje

A tanulmány egyik legfontosabb célja az volt, hogy feltárja azokat az okokat, amelyek a leginkább befolyásolják azt, hogy az egyes emberek milyen szinten sajátítják el a nyelvjárást. A hipotézis szerint a dialektuselsajátítás egy olyan

		„r” vagy a „p”értéke	
		Genova	Impéria
Adatközlő	Neme	-0.482	-
	Kora	0.350	0.450
	Végzettsége	-0.352	-0.487
	Foglalkozása	0.05	-
	Születési helye	-	0.374
	Lakhelyváltása	-	-
Édesanya	Kora	0.05	0.01
	Végzettsége	-0.363	-0.268
	Foglalkozása	-	-
	Születési helye	-	-
	Lakhelyváltása	0.331	0.284
Édesapa	Kora	0.01	0.01
	Végzettsége	-0.264	-0.414
	Foglalkozása	-	-0.360
	Születési helye	-	-
	Lakhelyváltása	0.303	0.278

32. táblázat

Az adatközlő dialektusismeretének szintjével összefüggésben lévő változók összefoglalása

folyamat, amelynek kimenetét a gyermek környezetének mind szociális, mind kulturális helyzete közvetlen befolyásolhatja, és nem feltétlenül zárul le a gyermekkorban. A nyelvhasználati kérdőív során ezért feltétlenül fontosnak tartottuk, hogy a kért személyes adatok ne csak az adatközlőre, hanem a szüleire is vonatkozzanak.

Az így kapott adatok alapján a következő tapasztalatokat vonhattuk le a nyelvelsajátítást befolyásoló tényezőkkel kapcsolatban: nyolc olyan független változó van, amely mindkét városban összefüggésben áll a tájnyelv elsajátítás mértékével (lásd 32. táblázat), melyek az adatközlő, illetve a szülők kora, végzettsége, valamint a szülők lakhelyváltozása. Ezeken kívül Genovában erősen befolyásolja a dialektusismeret szintet az adatközlő neme és – valamivel kevésbé – a foglalkozása. Impériában erre a két változóra nem volt kimutatható összefüggés, ellenben korreláció van az adatközlő születési helye, valamint az édesapa foglalkozása és a nyelvjárás elsajátításának szintje között.

Ez alapján leszögezhetnénk, hogy bizonyítottnak látszik az a hipotézis, mely szerint a dialektuselsajátítás elsősorban a gyermek szociális és kulturális háttérétől függ a két vizsgált város adatközlőinek körében. A megállapítást árnyalja azonban az a tény, hogy a különböző helyszíneken jelentősen eltérő mértékű az összefüggés a függő és a független változók között. Genovában például a legfontosabb tényező az adatközlő neme, majd ezt követi az édesanya iskolai végzettsége, míg Impériában döntő fontosságú a vizsgálati alany végzettsége és a kora. A fontossági sorrend városonként a következő:

Genovában

($p \leq 0.01$)

1. adatközlő neme,
2. édesanya végzettsége,
3. édesapa kora,

($p \leq 0.05$)

4. adatközlő végzettsége,
5. adatközlő kora,
6. édesanya lakhelyváltozása,
7. édesapa lakhelyváltozása,
8. édesapa végzettsége,
9. adatközlő foglalkozása,
10. édesanya kora.

Impériában

($p \leq 0.01$)

1. adatközlő kora,
2. édesapa végzettsége,
3. adatközlő születési helye,
4. adatközlő végzettsége,
5. édesapa foglalkozása,
6. szülők kora,

7. ($p \leq 0.05$)

8. édesanya lakhelyváltozása,
9. édesapa lakhelyváltozása,
10. édesanya végzettsége.

A felsorolásban jól látható, hogy míg Genovában csak három független változó van 99%-os szignifikancia szintű összefüggésben a dialektuselsajátítás szintjével, addig Impériában ugyanez hét változóra igaz. Bár Impériában kétszer annyi a változók száma, ezek értelmezése mégis kisebb fejtörést okoz, mint a genovai változók közötti összefüggés megértése. A felsorolásban szerepel három születési év, két végzettség, egy foglalkozás, valamint egy születési hely. Ebből következik, hogy Impériában azok az adatközlők beszélnek legjobban dialektusban, akik a legidősebbek közé tartoznak, alacsony iskolai végzettséggel

rendelkeznek, falun születtek, valamint az édesapa végzettsége nem haladta meg az általános iskolai szintet, és alacsony presztízsű volt a foglalkozása is.

A genovai megkérdezettek között azonban elsősorban a vizsgálati személyek neme a döntő abban, hogy milyen szintű tájnyelvismerettel rendelkezik az adatközlő. Ehhez járul az édesanya iskolai végzettségének és az apa korának a szerepe. A genovai megkérdezettek között tehát a férfiak beszélnek legjobban, különösen azok, akiknek az édesanyja alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik (vagy rendelkezett), és az édesapja a legidősebbek közé tartozik.

Izgalmas megfigyelni, hogyan változik az egyes változók fontossága a két városban. Ami a legérdekesebb, hogy míg Genovában az adatközlő neme az, ami leginkább összefüggésben van a dialektusismeret szintjével, addig ez Impériában egyáltalán nincs korrelációban a tájnyelvismerettel. Jól látható, hogy a két városban éppen azok között a független változók között van a legnagyobb különbség, amelyek Genovában a legfontosabbnak bizonyultak. Lásd például az édesanya iskolai végzettségét, amely Genovában a 2. helyen áll, Impériában viszont a 9. helyre szorul vissza. Valamivel kisebb az eltérés az édesapa korára vonatkozólag, amely a 3. és a 6. helyen áll.

Ha fordítva szemléljük az ábrát, vagyis ha azt figyeljük, hogy mi történik azokkal a független változókkal, amelyek Impériában befolyásolják leginkább a nyelvjárásismeretet, akkor valamivel kisebb visszaesést látunk. Az adatközlő végzettsége Impériában például az első helyen szerepel, és a negyediken Genovában, a vizsgált személyek kora pedig a 2., illetve az 5. helyen áll. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy az adatközlő születési helye és az édesapa foglalkozása, amelyek Impériában a 4., az 5. helyen vannak, a genovai listában nem is szerepelnek.

Hasonló arányban egyedül a szülők lakhelyváltozása hat a nyelvjárásismeret szintjére. Mindkét helyen negatívan befolyásolja a megkérdezettek nyelvjárásismeret szintjét, és valamivel erősebben abban az esetben, ha az édesanya az, aki elhagyja a szülőföldjét.

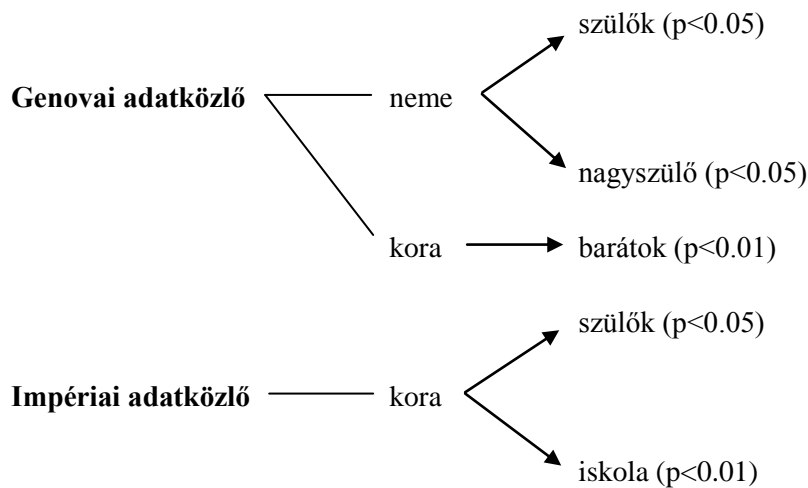
Megállapítható tehát, hogy azok a változók, amelyek Genovában leginkább korrelációban vannak a függő változóval, Impériában vagy egyáltalán nincsenek összefüggésben, vagy kevésbé befolyásolják a függő változót. Fordítva viszont más a helyzet, azok a független változók, amelyek Impériában erősen befolyásolják a függő változót, Genovában is közepes, illetve hasonló erősséggel vannak összefüggésben a függő változóval.

Összegzésként elmondható, hogy mindkét városban 10 független változó befolyásolja a dialektuselsajátítás szintjét, de ebből Genovában 3 emelhető ki, míg Impériában több mint dupla ennyi, vagyis 7. Ezekben közös a kor és a

végzettség, de más személyre vonatkoztatva őket. Impériában, úgy tűnik, elsősorban a család kulturális háttere a döntő (hiszen a három legfontosabb befolyásoló tényező közül kettő az iskolai végzettségre vonatkozik), Genovában pedig az adatközlő neme, az édesanya végzettsége és az édesapa kora.

VI.2. A dialektus elsajátítás forrásai

Az ábrákon jól látható, hogy Genovában jóval több tényező van hatással a dialektuselsajátítás forrásaira, mint Impériában abban az esetben, amikor a független változók az adatközlő személyére vonatkoznak. Mindkét városban összefüggés van az adatközlő kora és aközött, hogy kitől tanulta meg a vizsgálati személy a dialektust. De míg Genovában ez csak a barátoktól való nyelvjáráselsajátítást befolyásolja, addig Impériában a szülőkkel és az iskolában tanult nyelvjárással is kapcsolatban van.

11. ábra

A dialektuselsajátítás forrásainak összefoglalása a két városban az adatközlőre vonatkozó független változók tükrében

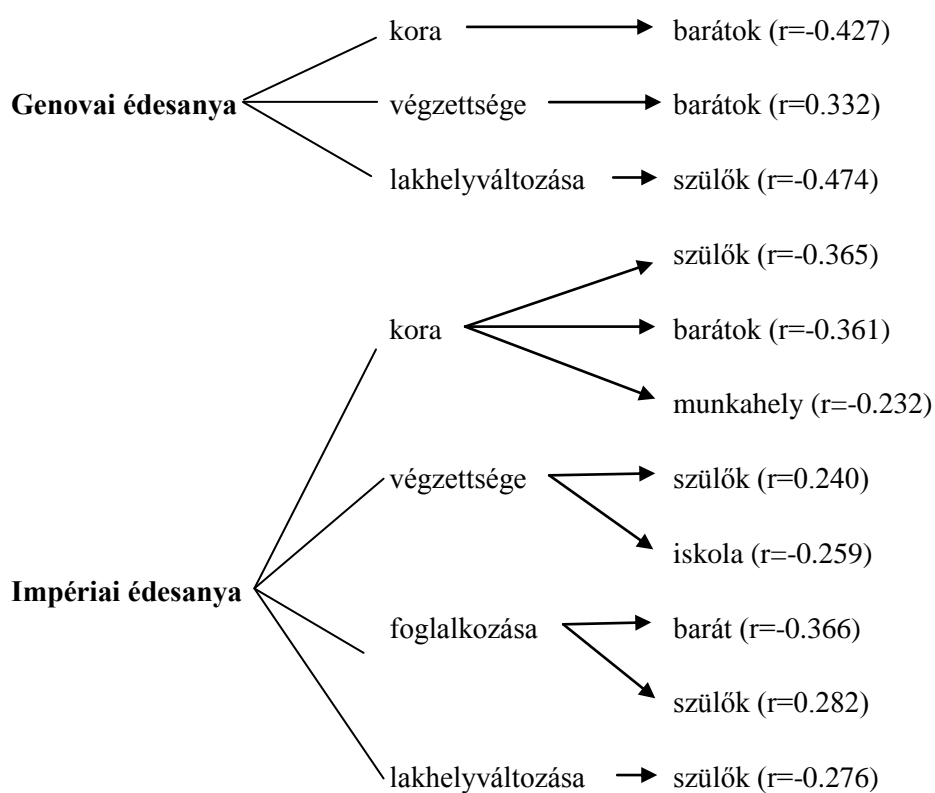
Genovában a férfiak és nők között különbség mutatkozik abban is, hogy a megkérdezett személyek a szülőktől vagy a nagyszülőktől tanulták-e a tájnyelvet.

Összefoglalásként elmondható, hogy Genovában mind az adatközlő életkora, mind a neme korrelációban van azzal, hogy kitől tanulta meg a nyelvjárást. A férfiak nagy része nyilatkozta azt, hogy a szüleitől és a nagyszüleitől sajátította el a dialektust, míg a nőknek csak töredéke. A barátoktól

is sokan tanulták a dialektust, azonban ezek a személyek leginkább az idősebb korosztályba tartoznak.

Impériában annyi látható, hogy a legidősebb vizsgálati személyek nagyobb arányban mondták azt, hogy a szüleiktől, illetve az iskolában tanulták a dialektust, mint a fiatalok.

Az édesanyával kapcsolatos attribútumok különböző változatai eltérő módon befolyásolják a gyermek dialektuselsajátításának minőségét, különös tekintettel az impériai anyákra.

12. ábra

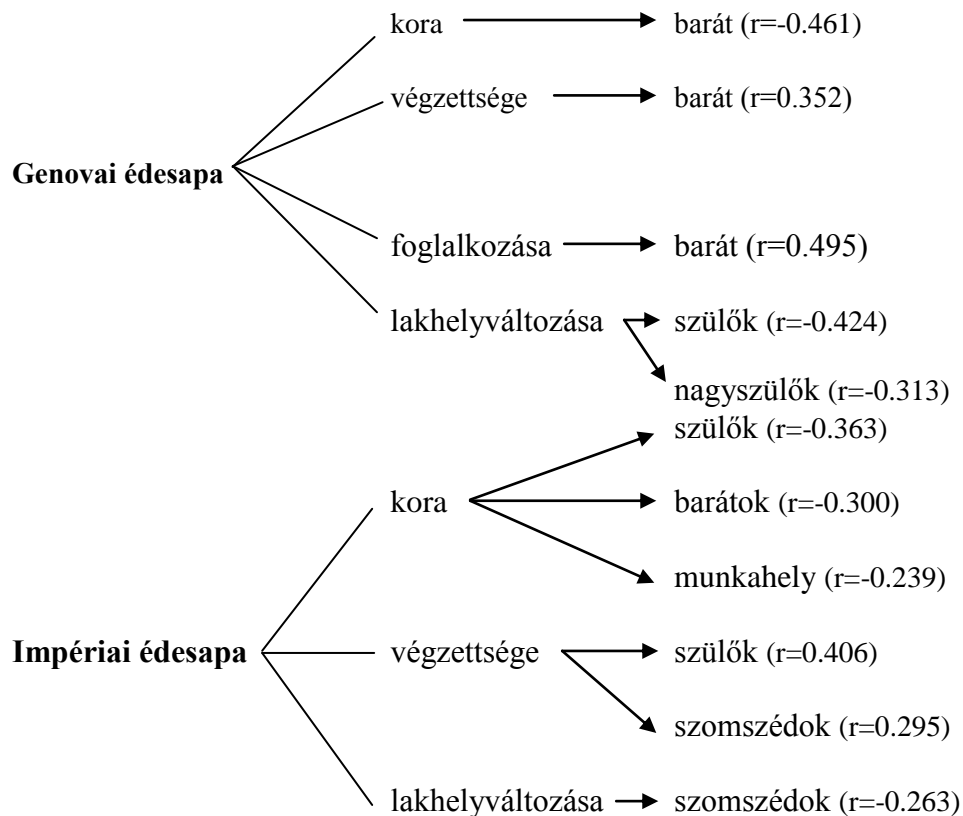
A dialektuselsajátítás forrásainak összefoglalása a két városban az édesanyára vonatkozó független változók tükrében

Mindkét városra jellemző, hogy az édesanya életkora, iskolai végzettsége és lakhelyváltozása összefüggésben van azzal, hogy gyermeke kitől tanulta a tájnyelvet.

Genovai vizsgálati személyek jellemzője, hogy minél idősebb és minél alacsonyabb az iskolai végzettséggel rendelkezik (rendelkezett) az édesanyjuk, annál valószínűbb, hogy megjelölték a barátokat mint a dialektuselsajátítás fontos forrását. E mellett az is elmondható, hogy azoknak az utódoknak, akiknek az édesanyja elköltözött az eredeti születési helyéről, csak töredéke nyilatkozott úgy, hogy a szüleitől tanulta a dialektust, szemben azokkal, akiknek az édesanyja nem változtatta meg a lakhelyét.

A két ábra különbsége összességében is magáért beszél: látható, hogy a vizsgált jelenség Impériában jóval összetettebb, mint Genovában. Itt az édesanya attribútumai három esetben tételeznek fel összefüggést a függő változóval, míg Impériában kilenc esetben. Az sem elhanyagolható tény, hogy a változók közötti összefüggések kapcsolatai Genovában erősek, míg Impériában gyengék. Vagyis bár Genovában csak három változó van hatással arra, hogy a vizsgálati személyek kitől tanulták meg a dialektust, ezek azonban erősen befolyásolják a tájnyelvismeret szintjét. Impériában ellenben sok tényező befolyásolja a függő változót, de jóval kisebb mértékben, mint ahogyan azt Genovában tapasztaltuk.

Az impériai résztvevőkkel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy egyenes arányosság áll fenn az édesanyjuk életkora és aközött, hogy a szüleiktől, barátaiktól vagy a munkahelyükön tanulták-e a dialektust. Az édesanya alacsony iskolai végzettsége arra van hatással, hogy gyermeke a szüleitől, illetve az iskolában tanulta-e a nyelvjárást. Hasonlóképpen jellemző, hogy minél alacsonyabb presztízsű foglalkozással rendelkezik (rendelkezett) az anya, annál valószínűbb, hogy gyermeke a barátaitól és a szüleitől tanulta a dialektust. Az anya lakhelyváltozása igen negatív hatással van a dialektuselsajátítás szintjére; ebben az esetben a gyermekek nagy része azt állította, hogy nem a szüleitől tanulta a nyelvjárást.

13. ábra

A dialektuselsajátítás forrásainak összefoglalása a két városban az édesapára vonatkozó független változók tükrében

A genovai édesapa attribútumai hasonló módon vannak összefüggésben a függő változóval, mint ahogyan azt az édesanya esetében tapasztaltuk. Az életkora, az iskolai végzettsége, a foglalkozása mind azt befolyásolják, hogy az adatközlő a barátaitól tanulta-e a dialektust. Ezen kívül az apa lakhelyváltása is negatívan befolyásolja azt, hogy gyermeke a szüleitől, illetve a nagyszüleitől sajátítja-e el a dialektust.

Az impériai édesapák és édesanyák között hasonlóság van abban, hogy életkoruk egyaránt befolyásolja, hogy gyermekük tőlük, barátaitól vagy a munkahelyükön tanulta-e a nyelvjárást. Mindkettőjük iskolai végzettsége összefüggésben van a függő változóval, de az apa alacsony iskolai végzettsége elősegíti azt, hogy gyermeke a szomszédoktól is tanulja a dialektust. A

lakhelyváltozásra vonatkozólag is hasonló a tendencia, de ebben az esetben a szomszédokkal áll kapcsolatban.

A genovai és az impériai apák attribútumaival kapcsolatban ugyanaz mondható el, mint az édesanyák összehasonlításánál, vagyis hogy Genovában kevesebb változó befolyásolja a függő változót, de nagyobb mértékben, mint Impériában.

VI.3. A dialektuselsajátítás hatékonysága és forrása

Az a tapasztalat, hogy mindkét városban jól elkülöníthetők azok a források, amelyek leginkább lehetővé teszik a magas szintű dialektuselsajátítást. Ezek a szülők, a barátok és a szomszédok, de amint azt már megfigyelhattük, Genovában ezekben az összefüggésekben is magasabb a mért korrelációk mértéke, mint Impériában.

Közelebbről megvizsgálva az összegyűjtött adatokat azt láttuk, hogy azok beszélnek a legjobban dialektusban, akik a barátokat vagy a szomszédokat jelölték meg mint a dialektuselsajátítás forrását, és csak ezután következnek azok, akik a szüleiktől sajátították el.

minden esetben
magasabb a
korreláció
mértéke

Genovában

szülők ($r = -0.575$)
barátok ($r = -0.541$)
szomszédok ($r = -0.436$)
nagyszülők ($r = -0.459$)

Impériában

szülők ($r = -0.446$)
barátok ($r = -0.363$)
szomszédok ($r = -0.354$)

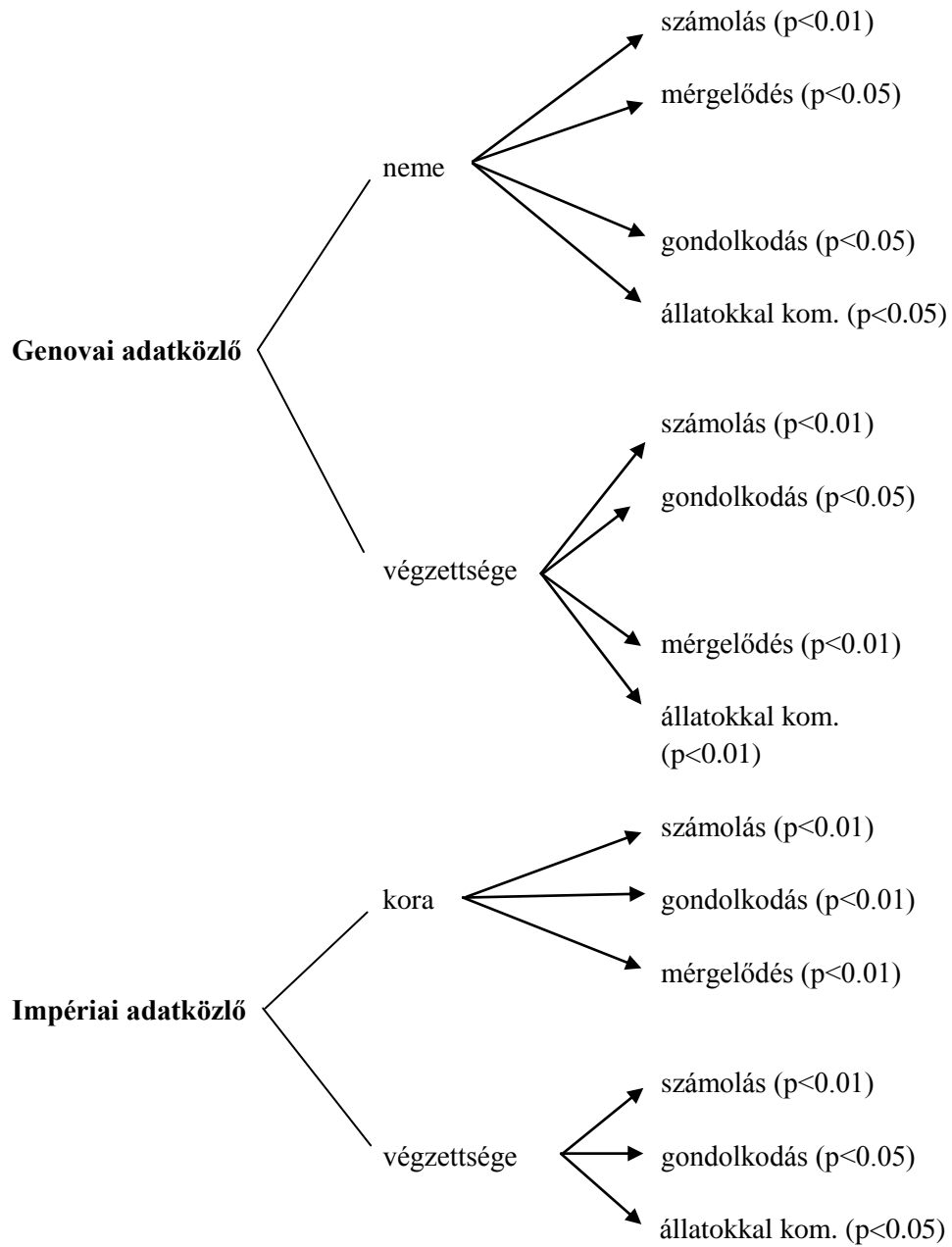
Alaposan megvizsgálva az adatokat fény derült arra, hogy az imént elmondottak csak részben igazak, és a helyes értelmezés szerint ezek a hatások összeadódnak. Tehát minél több személlyel használja valaki a dialektust, annál jobban elsajátítja. Ezt az elméletet árnyalja azonban az a tény, amely szerint léteznek bizonyos meghatározó források, amelyek döntően befolyásolják a tájnyelvtanulás minőségét. Eszerint nem feltétlenül azok a leghatékonyabbak a tájnyelv elsajátításban, akik a legtöbb forrásból tanulták azt, hanem azok, akik a legmeghatározóbb forrásokhoz is hozzáfértek. Genovában ezek fontossági sorrendben a barátok és a szülők, míg Impériában a barátok, a szomszédok és a szülők.

VI.4. Kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók

A két vizsgált helyszínen hasonló eredményt kaptunk arra vonatkozólag, hogy van-e összefüggés az adatközlő iskolai végzettsége, a számolás, a gondolkodás, a mérgelődés, illetve az állatokkal való beszélgetés közben használt nyelv között. Mindkét városban jellemzően az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők használják nagyobb arányban a dialektust a vizsgált helyzetekben. Ebben a kontextusban is úgy találtuk, hogy a korrelációk mértéke erősebb Genovában, mint Impériában.

Genovában, ahogyan az előzetes adatok alapján várható volt, eltérés mutatható ki a férfiak és a nők között abban, hogy milyen nyelven beszélnek általában a vizsgált helyzetekben. Ennek ellenére erős korreláció a két változó között csak a számolás esetén mutatható ki. Ami azért figyelemreméltó, mert Genovában a férfiak jóval több helyzetben és nagyobb mértékben használják a nyelvjárást, mint a nők.

Impériában nincs kimutatható különbség a férfiak és nők között, ennek ellenére ezen a helyszínen is a férfiak azok, akik többet használják a dialektust.

14. ábra

Kognitív folyamatok, illetve emocionális reakciók összefüggéseinek összefoglalása a két városban

A férfiak összehasonlításánál nem tapasztaltunk szignifikáns eltérést, míg a nőknél jelentős differencia figyelhető meg a vizsgált helyzetekben: előfordulnak olyan helyzetek, amelyekben háromszor annyi impériai nő használja a nyelvjárást, mint amennyi genovai.

Genovában nincs összefüggés az adatközlő személy életkora és aközött, hogy milyen nyelven gondolkodik, számol, mérgelődik és beszélget az állatokkal. Impériában azonban erős korrelációt találtunk ugyanezekre a helyzetekre vonatkozólag. Erős korreláció mutatható ki a dialektusban való gondolkodás és az életkor között, de az összefüggés nem lineáris. A nyelvjárásban való gondolkodás aránya három generáción keresztül nő, és a legidősebbeknél esik vissza. A magyarázat valószínűleg az ebbe a korosztályba tartozók nyelvjárással kapcsolatos attitűdjében keresendő, vagyis abban az ambivalens érzésben, amely a dialektus váltakozó közmegítélésében gyökerezik.

Összehasonlítva az azonos végzettséggel rendelkező vizsgálati személyek szokásait megállapítható, hogy az alapfokú végzettségűek esetén a genovaiak beszélnek általában többet dialektusban, a középfokú végzettségűek esetében azonban éppen fordítva, az impériaiak. A felsőfokú végzettségűeknél ismét a genovaiak tűnnek aktívabbnak, bár itt meglehetősen alacsonyan teljesítenek mindkét helyszínen.

A lakóhely szerinti összteljesítmények összehasonlításában megállapítható, hogy nincs tényleges különbség a két csoport között, mert a két legfontosabb változó vizsgálatánál: a dialektusban való számolásban a genovaiak, míg a gondolkodásban az impériai adatközlők értek el nagyobb arányokat.

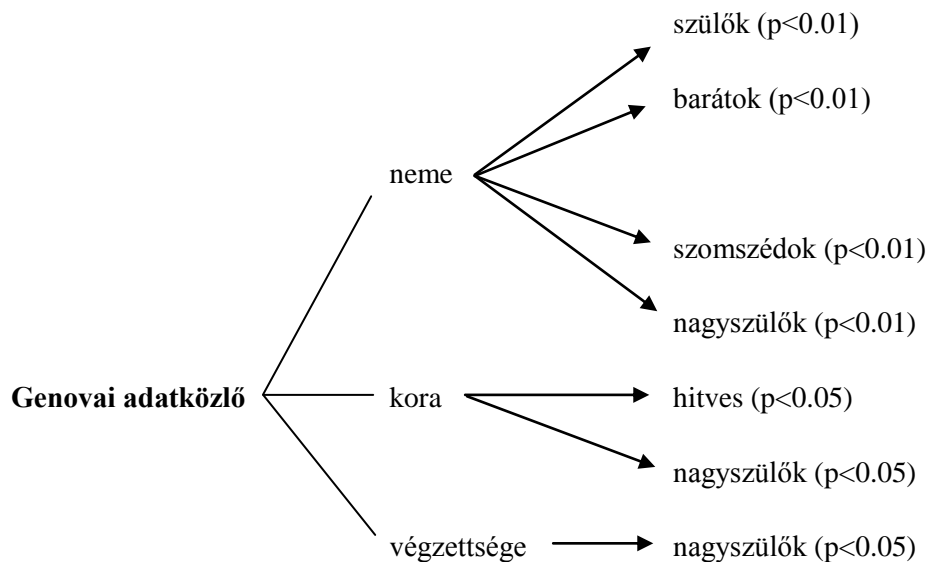
Összegzésként elmondható, hogy az alapfokú végzettségűek beszélnek legtöbbször dialektusban, náluk valamivel kevesebbet a középfokú végzettségűek, míg a felsőfokú végzettségűek gyakorlatilag nem használják a dialektust. A két város lakosainak nyelvválasztási szokása között a vizsgált helyzetekben nincs kimutatható eltérés, hiszen bizonyos esetekben a genovaiak, másokban pedig az impériaiak beszélnek többet dialektusban.

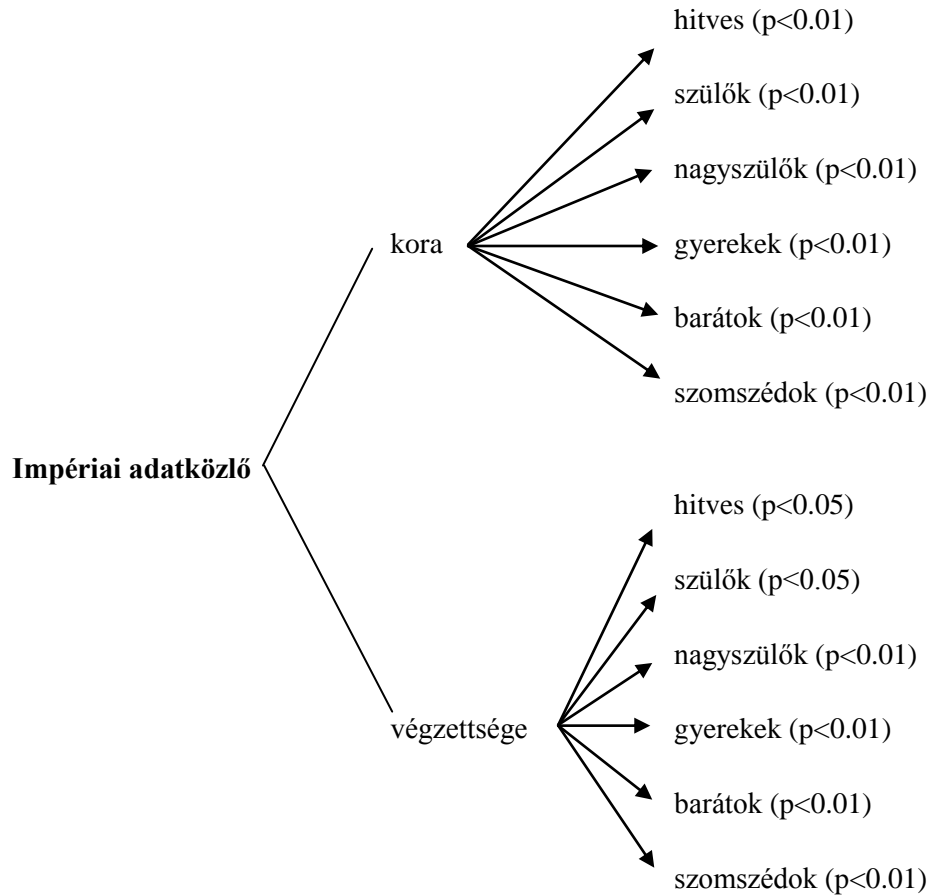
VI.5. Kommunikációs szokások összefüggései

Impériában nincs kimutatható különbség a férfiak és nők között a család, illetve az ismerősök körében használt nyelv vonatkozásában, ennek dacára csakúgy, mint Genovában, szinte az összes vizsgált kapcsolatban a férfiak használják többet a dialektust.

Nem találtunk szignifikáns különbséget a genovai és az impériai férfiak két csoportja között, bár váratlanul a genovai férfiak azok, akik magasabb arányban beszélnek dialektusban.

A nőknél pont fordított a helyzet, minden esetben az impériaiak beszélnek többet dialektusban, és jóval nagyobb arányban, mint a genovaiak.

15. ábra

Kommunikációs szokások összefüggéseinek összefoglalása a két városban

Az elmúlt évtizedek során jelentősen megváltoztak a családban, valamint az ismerősök között használt nyelvvel kapcsolatos szokások. Különösen igaz ez az impériai adatközlőkre, akiknél hat esetben van kimutatható erős korreláció, míg Genovában csak két esetben. Genovában a hitvessel, illetve a nagyszülőkkel való társalgás aránya változott szignifikánsan a különböző generációk között, míg Impériában a házastárssal, a szülőkkel, a nagyszülőkkel, a gyerekekkel, a barátokkal és a szomszédokkal. Érdekes megfigyelés, hogy a legfiatalabb impériaiak közül senki sem vallotta azt, hogy dialektusban beszélne a hitvesével, míg Genovában az adatközlő személyek egyötöde.

Az eredmények arra engednek következtetni, hogy nagy változások jelenleg Impériában vannak folyamatban, olyanok, amelyek Genovában talán már lezajlottak a múltban. Ez az elmélet és az adatok azt a merész következtetést tételezik fel, hogy Genova már túljutott a holtponton, és jelenleg lassan növekvő tendenciában van a dialektus. Ezt támasztja alá az is, hogy míg a genovai fiatal párok 20%-a használja egymás között a nyelvjárást, addig Impériában senki sem. Ennek tudható be az is, hogy a két város lakói között szinte lehetetlen eltérést kimutatni a nyelvtudásra, vagy a nyelvhasználat arányára vonatkozólag. Egyrészt nyitva marad azonban az a kérdés, hogy vajon ez a növekvőnek megítélt genovai tendencia elégséges lesz-e ahhoz, hogy a dialektus a jövő nemzedékek számára is hozzáférhető, tényleges kommunikációs eszköz legyen. Másrészt az sem kevésbé érdekfeszítő, hogy Impériában lassítható-e, illetve meddig tarthat még a jelenleg folyamatban lévő nyelvcsera a dialektus és az olasz nyelv között.

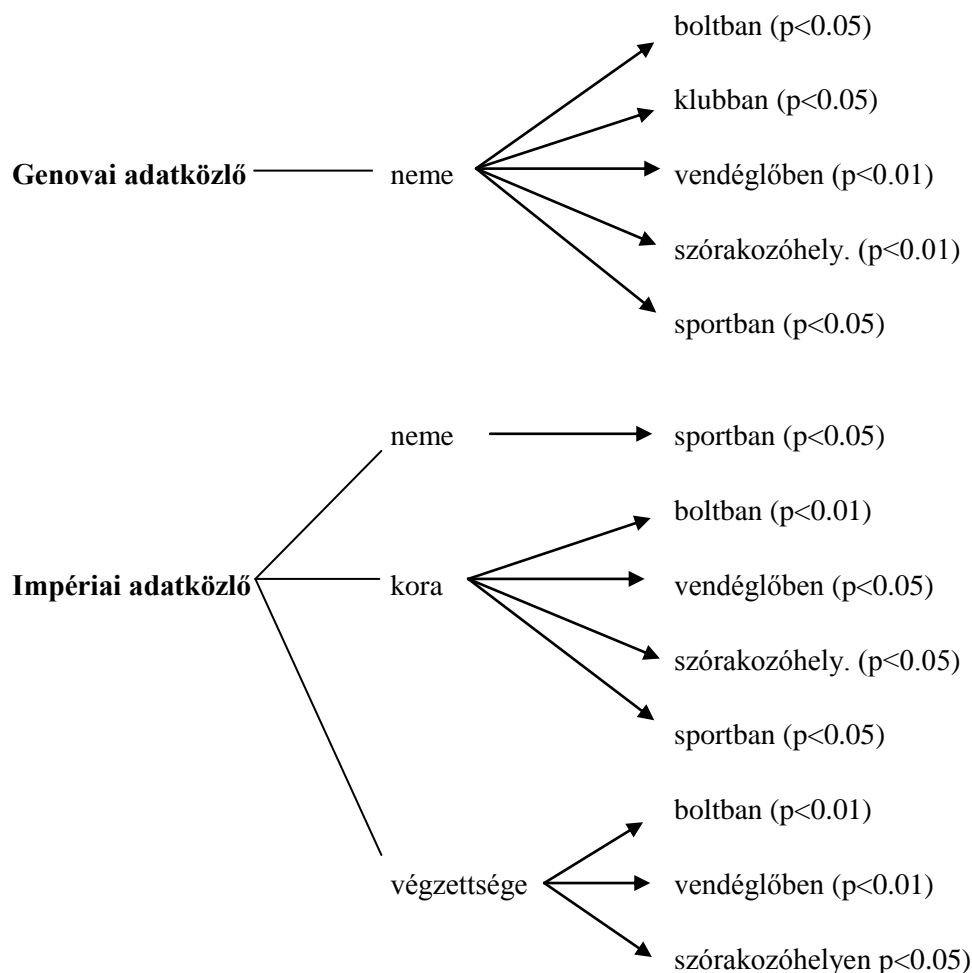
Az iskolai végzettség és a nyelvhasználati szokások összefüggésére vonatkozólag elmondhatjuk, hogy minden kommunikációs helyzetben és mindkét városban az alapfokú végzettségűek beszélnek a legmagasabb arányban dialektusban, és a felsőfokú végzettségűek a legkevésbé.

Ebben az összefüggésben is az impériai adatközlők voltak azok, akiknél jelentős számú korrelációpárt találtunk, mégpedig a hitves, a szülők, a nagyszülők, a gyerekek, a barátok és a szomszédok esetében is. Genovában csak a nagyszülőkkel kapcsolatban van kimutatható korreláció a velük használt nyelv és a vizsgálati személyek iskolai végzettsége között.

VI.6. Informális nyelvhasználati szinterek

Genovában a legtöbb adatközlő szórakozóhelyen használja a nyelvjárást, Impériában, viszont boltban és vendéglőben. Városonként összeadva a százalékarányokat megállapíthatjuk, hogy a vizsgált helyszíneken összességében az impériaiak azok, akik közül többen beszélnek dialektusban.

A preferált helyszínek milyensége arra enged következtetni, hogy az impériai adatközlők közül nemcsak többen használják a nyelvjárást, hanem nagyobb arányban is, hiszen általában nem ugyanolyan rendszerességgel járnak az emberek bevásárolni, mint például szórakozni vagy éppen vendéglőbe ebédelni.

Impériában nincs szignifikáns eltérés a férfiak és a nők között abban, hogy milyen nyelven szoktak általában beszélni a vizsgált informális nyelvhasználati szintereken. Egyetlen kivétel a sporttal kapcsolatos eseményeken használt nyelv.

Genovában jelentős differenciát találtunk abban, hogy ki milyen nyelven beszél a boltban, a klubban, a vendéglőben, a szórakozóhelyen és a sporttal kapcsolatos eseményeken. A dolog érdekessége az, hogy a hipotézissel ellentétben a genovai férfiak beszélnek a legtöbbet a vizsgált helyszíneken, és nem túl meglepő módon a genovai nők a legkevesebbet. A kisvárosi nők és férfiak között azonban gyakorlatilag nincs különbség.

Genovában nincs korreláció a vizsgált személyek életkora és aközött, hogy milyen nyelvet használnak a kutatott informális nyelvhasználati szintereken.

Impériában a kor erősen meghatározza azt, hogy valaki milyen nyelven szokott beszélgetni a boltban, a vendéglőben, szórakozóhelyen és sporttal kapcsolatos eseményeken. Az említett helyszíneken leginkább az idősebb generáció tagjai azok, akik szívesebben beszélnek dialektusban, mint a fiatalabbak.

Elgondolkodtató tény, hogy az adatokból az tűnik ki, hogy míg Impériában egyre csökken a dialektus használata a vizsgált helyszíneken, addig a Genovában éppen a fiatalok között hódít egyre nagyobb teret.

A kutatásban résztvevő személyek iskolai végzettsége és az informális nyelvhasználati szinterekhez kapcsolódó szokások között Genovában nincs összefüggés, Impériában viszont van. Az alacsony végzettségűek azok, akik inkább preferálják a nyelvjárás használatát a boltban, a vendéglőben és a szórakozóhelyen. Általánosságban elmondható azonban, hogy az összes vizsgált helyszínen a legkevesbé iskolázottak beszélnek a legtöbbet és a legmagasabb végzettséggel rendelkezők a legkevesebbet.

Figyelemreméltó eredmény azonban, hogy a diplomások egy része azt vallotta, hogy a szórakozóhelyeken szívesen beszél nyelvjárásban, ami bizonyosan tükrözi ezeknek a személyeknek a dialektushoz való pozitív attitűdjét.

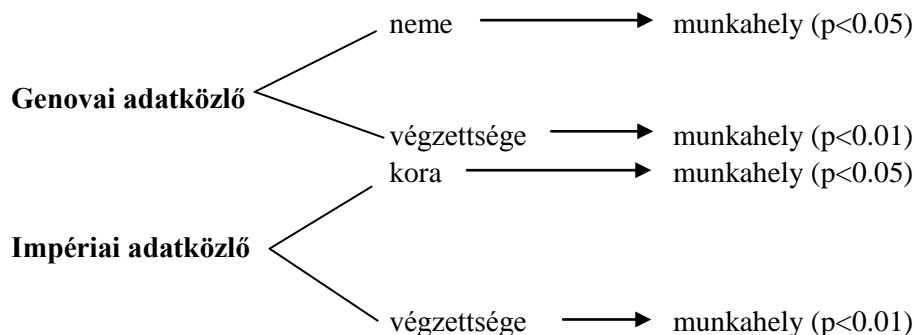
VI.7. Formális nyelvhasználati szinterek

Genovában az adatközlők egynegyede használja a dialektust a munkahelyén, Impériában az egyharmada.

Csak Genovában találtunk korrelációt a nem és a munkahelyen használt nyelv között, ahol viszont ötször annyi férfi beszél dialektusban, mint amennyi nő. Általános tendenciaként elmondható, hogy mindkét városban a legalacsonyabb végzettségű idős férfiak beszélnek (beszéltek) a legtöbbet dialektusban a munkahelyen.

A vizsgálatban résztvevők töredéke használja a nyelvjárást templomban, és kevesebb mint egytizede imádkozik dialektusban.

Hasonlóan alacsonyan az aránya, akik azt nyilatkozták, hogy tájnyelven beszélnek a bankban, az orvosnál vagy a postán.

VI.8. Nyelvi attitűd

Arra a kérdésre válaszolva, hogy *Ön szerint melyik a legszebb nyelv?*, mindkét városban a helyi olasz változatot választották a legnagyobb arányban. Ahogyan feltételeztük, Impériában többen gondolják, hogy a dialektus a legszebb nyelv, mint Genovában.

Sem Genovában, sem Impériában nincs szignifikáns korreláció a nem, a kor, a foglalkozás, a szülők kora, valamint foglalkozása és a legszebbnek választott nyelv között.

Impériában a legalacsonyabb végzettségűek a dialektust preferálják, míg a magasabb végzettségűek a helyi olasz változatot.

A két városban hasonló arányban vannak azok, akik nagyon jó tájnyelvismerettel rendelkeznek, és úgy gondolják, hogy a dialektus a legszebb nyelv.

Azt is megvizsgáltuk, hogy van-e összefüggés aközött, hogy kitől tanulta valaki a nyelvjárást, és hogy melyik nyelvet tartja a legszebbnek. A genovaiak közül azok tartják a legszebbnek a dialektust, akik a szüleiktől sajátították el, az impériaiak közül viszont azok, akik a barátaiktól. Ilyen összefüggéseket kerestünk a beszédpartnerrel kapcsolatban is, és azt találtuk, hogy a szülőket és a szomszédokat mindkét város lakói megjelölték, míg a hitvest csak Genovában, a barátokat viszont csak Impériában. A partnerválasztás és a legszebbnek tartott nyelv kapcsán arra a következtetésre jutottunk, hogy azok a vizsgálati személyek találták a legszebbnek a dialektust, akik a legtöbb partnert jelölték meg.

Arra a kérdésre, hogy *Ön szerint jó vagy rossz dolog-e dialektusban beszélni?*, szinte kivétel nélkül mindkét város lakói azt válaszolták, hogy jó.

VII OBJEKTÍV NYELVI ANYAG

Az objektív nyelvi anyag, mint azt már a vizsgálati módszereknél is láttuk, összesen 200 rögzített telefonbeszélgetésből áll, amelyben egy dialektusban anyanyelvi szinten beszélő férfi, illetve 100 genovai és 100 impériai személy vett részt. A beszélgetést kezdeményező impériai születésű férfi véletlenszerűen tárcsázott genovai, illetve impériai telefonszámokat, majd mindvégig dialektusban beszélve, egy kitalált személyt keresett. Egy átlag beszélgetés maximum 1-2 két percig tartott. Köszönéssel és bemutatkozással kezdődött, majd a beszélgetést kezdeményező személy kérte, hogy Pieróval, a kitalált személlyel beszélhessen. A válasz az esetek többségében arra vonatkozott, hogy a férfi téves számot hívott.

A hipotézis szerint a dialektusban beszélők dialektusban válaszolnak, míg a többiek olasz nyelven. A beszélgetések során azonban sokszor előfordult, hogy a felhívott személy először olasz nyelven válaszolt, és csak később tért át dialektusra. Többek között ez a tény is befolyásolja azt a következtetést, mely szerint azt biztosan állíthatjuk, hogy minden dialektusban válaszolt személy jól ismeri a nyelvjárást, míg az olasz nyelven válaszolókról csak annyit állapíthatunk meg, hogy ismerik az olasz nyelvet, de azt nem, hogy nem beszélnek a dialektust. Előfordulhat, hogy egy hosszabb beszélgetés, vagy/és nagyobb bizalom esetén ezeknek a személyeknek még egy részéről kiderült volna, hogy beszélnek a nyelvjárást. Ezt a hipotézist támasztja alá az a tény is, hogy mindkét városban nagyobb arányban voltak azok, akik a kérdőíves vizsgálatban azt állították, hogy jól beszélnek a nyelvjárást, mint azok, akik azt állították, hogy gyakran használják. Egy átlag beszélgetés a következőképpen zajlott, ha a felhívott személy olasz nyelven válaszolt:

- kutató: Bun giurnu, sun Giuvanni Schena, vusgevu parlàa cun Pieru, su ghè!
- vizsgálati alany: Ma guardi che lei ha sbagliato numero!
- kutató: U nu ghè Pieru?
- vizsgálati alany: Con chi vuole parlare?
- kutató: Cun Pieru.
- vizsgálati alany: Ma guardi che ha sbagliato numero, qui non c'è nessun Pierro.
- kutató: Sc'ia me scüse signua'a.
- vizsgálati alany: Buongiorno!
- kutató: Bun giurnu!

Vagy:

- vizsgálati alany: Pronto?!
- kutató: Pe piassgè e sun Giovanni Schena, u nu ghé miga Pieru?
- vizsgálati alany: Ma Piero, chi?
- kutató: Pieru Canepa.
- vizsgálati alany: Piero Canepa non c'è, non esiste.
- kutató: Alua u ma dau u nùmeu sbaiau!
- vizsgálati alany: Che numero Le ha dato?
- kutató: u lè 675 432.
- vizsgálati alany: Ha sbagliato numero.
- kutató: Scusaime! Ne aprufitu pe augüave, Bon Natale!
- vizsgálati alany: Buon Natale, ma io non La conosco.
- kutató: Grazie scusaime, Bona sea!
- vizsgálati alany: Buona sera!

És így, ha dialektusban beszélt:

- vizsgálati alany: Pronto?!
- kutató: Bun Giurno sun Giovanni Schena, vusgevu parla'a cun pieru, su ghé!
- vizsgálati alany: Miai che l'ai sbaiau nùmeu.
- kutató: Ló sbaiau nùmeu?
- vizsgálati alany: Scì, e l'hai sbaiau nùmeu!
- kutató: U mà lasciau u Vosciu nùmeu, ti me ciammi lì.
- vizsgálati alany: Che nùmeu l'avei faitü?
- kutató: Spetai che ghe miu, lo faitü 654 765.
- vizsgálati alany: Scì, scì, u l'é stu chí!
- kutató: Alua u mà daitu u nùmeu sbaiau, agei pasiensa scignua.
- vizsgálati alany: Chi cercavi?
- kutató: Pieru.
- vizsgálati alany: Mì nu so ninte, scusaime, a u me sá cu va daitu ün nùmeu sbaiau.
- kutató: Prubabilmente, scusaime!
- vizsgálati alany: Figüaive, bun giurnu!
- kutató: Bun giurnu!

Vagy így:

- kutató: Bun giurnu, sun giuvanni Schena, vusgevu parla'a cun Pieru, su ghè.
- vizsgálati alany: Ma chì u nu ghè stà nisciun Pieru.
- kutató: U ma lasciau u nùmeu che l'ó faitu.
- vizsgálati alany: Na, u va daitu in nùmeu cu u nu l'é u sö.
- kutató: Scüsaiame, bona sea
- vizsgálati alany: Bona sea!

Ahogy az előbbi példákban is látszik, könnyen megállapítható volt már a beszélgetések kezdetén, hogy a vizsgálati alany dialektusban, vagy olasz nyelven válaszolt-e. Bár a vizsgálat alatt egyszer sem fordult elő, hogy kétségek merültek volna fel annak megállapításában, hogy a vizsgálati alany mely nyelven beszél, ennek ellenére kiválasztottunk az impériai dialektus négy olyan jellemzőjét, amelyek közül kettő együttes megjelenése alapján minden kétséget kizárólag sorolhattuk a használt változatot a nyelvjárás csoportba. A kiválasztott fonetikai jellemzők a következők voltak:

-r- hangkivetés, ahogyan a *nùmeo*, 'numero', *augüave*, 'augurarsi', *parla'a*, 'parlare' szavakban;

-t- hangkivetés, ahogyan a *sbaiau*, 'sbagliato' szóban;

o > u zártabbá válás (metafonesia), ahogyan a *prunto*, 'pronto', *giurno*, 'giorno' szavakban;

e > i zártabbá válás (metafonesia), ahogyan a *nisaun*, 'nessuno' szóban.

Az így csoportosított beszélgetések alapján megállapíthatjuk, hogy Genovában a felhívott személyek 47%-a válaszolt dialektusban, míg Impériában 54%. Bár látható némi differencia az impériai válaszolók javára, ennek ellenére a két város lakói között ebben az esetben nem volt kimutatható szignifikáns különbség a dialektushasználatra vonatkozólag.

Genovában a férfiak 59%-a, és a nők 39.3%-a válaszolt dialektusban: a két csoport között nincs statisztikailag kimutatható különbség, jóllehet kb. 20% különbséget találtunk a két csoport között. Impériában a férfiak 70%-a és a nők 47.1%-a válaszolt dialektusban, ebben az esetben viszont statisztikailag is kimutatható a korreláció ($r = 0.210$, $p(100) < 0.05$) a nemi hovatartozás és aközött, hogy milyen nyelven válaszolt a megkérdezett.

Megállapítható tehát, hogy az objektív nyelvi adat alapján nincs különbség a genovai és az impériai adatközlők között a dialektushasználat arányára

vonatkozólag, és noha mindkét városban a férfiak válaszoltak nagyobb arányban dialektusban, statisztikai összefüggés csak Impériában volt kimutatható.

Ennek az objektív nyelvi adatra támaszkodó kutatásnak az az erőssége, szemben a szubjektív vizsgálattal, hogy olyankor gyűjtött nyelvi anyagot, amikor a kutatásban résztvevők ennek egyáltalán nem voltak tudatában, következésképpen úgy viselkedtek, ahogyan általában szoktak hasonló esetben. Negatívuma azonban éppen ebből a tényből származik, hiszen csak a felhívott személy nemét, illetve azt tudjuk teljes bizonyossággal, hogy melyik városban válaszolt a telefonhívásra. E két kutatási módszer eredménye azonban, együtt vizsgálva mindkettőt, biztosabb alapot adhat a következtetések levonására

EPILÓGUS HELYETT

VIII CONIO

43°59'0"N 7°57'0"E

A tartomány székhelye:
Borgomaro
A tartomány lakosainak
száma: 875
Conio lakosainak száma: 80
Tartomány területe:
23.24 km²

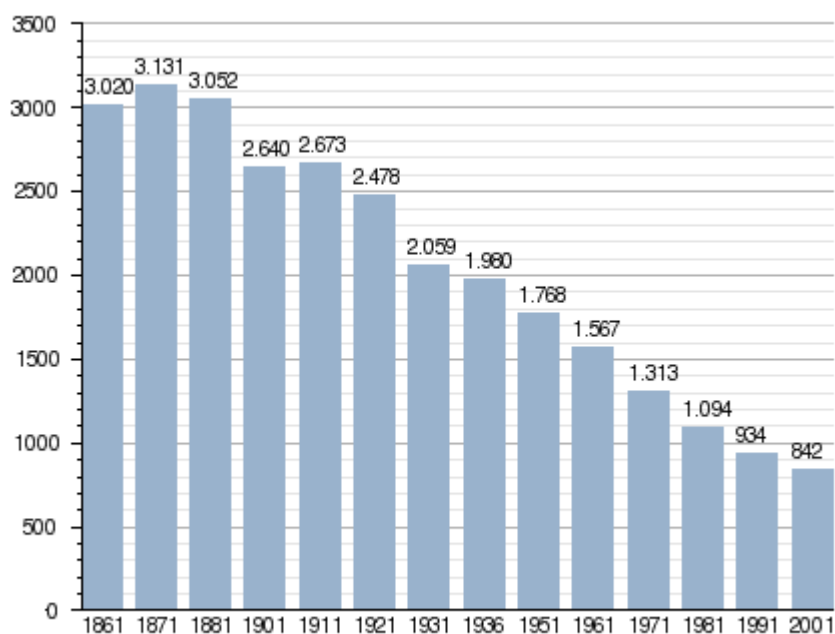

Conio jelenleg kb. 80 lelket számláló kis hegyi falu, amely Borgomaro községhez tartozik, és Impéria tartomány része. 650 méterrel a tengerszint felett helyezkedik el, így a völgy legmagasabban fekvő lakott területe.

A kis hegyi falu fontos középkori emlékek lelőhelye, melyek között a legjelentősebbek a rusztikus harangtorony, és a boltíves, illetve oszlopos templomhajók, amelyek a San Maurizio templom fekete köveiből épültek. Ugyanitt különböző források találhatóak, és a völgy egyik legérdekesebb palával kirakott antik mosodája. A település hosszú ideig egyik fontos állomása volt a váltakozó legeltetéssel járó vándorlásnak, amelynek nyomait a mosoda is magán viseli.⁴³

A falucska lakosainak száma az utóbbi évtizedekben erősen megcsappant, jellemzően elsősorban a fiatalok hagyták el a falut, míg az idősek lassan teljesen egyedül maradtak. Az elvándorlás nem csak Conióra volt jellemző, hanem a régió összes ilyen apró településére is. Az elsődleges ok a munkalehetőségek teljes hiánya. A településen maradt idős emberek mind a mezőgazdaságból egészítik ki szerény nyugdíjaikat. A múltban jellemző volt az állattartás, ma azonban már leginkább csak a zöldségtermesztés, különösen az egész Olaszországban híres conioi bab.

⁴³ http://www.comune.borgomaro.im.it/Cultura_e_turismo.html#CONIO

fonte ISTAT - elaborazione grafica a cura di Wikipedia

38. diagram

Borgomarói lakosok számának alakulása 1861 és 2001 között.

Forrás: ISTAT adatai a Wikipedia feldolgozásában⁴⁴

VIII.1. Módszerek

A Conióban készült anyaggyűjtés módszereiben teljesen megegyezett azzal, amit Genovában és Impériában alkalmaztunk. Nagyban megkönnyítette azonban a munkát, hogy a segítségemre lévő férfi szülei is coniói lakosok voltak, így őt a helyi emberek nagy része személyesen ismerte. A falubeliek mindnyájan készségesen álltak rendelkezésünkre, és örömmel válaszoltak a kérdéseinkre. A felmérésben összesen 21 fő vett részt, amely kevésnek tűnhet, de így is az összes lakos 25%-át teszi ki. A kutatás e részét sokkal inkább tekinthetjük kvalitatív jellegűnek, ezért a statisztikai korrelációk keresését sem tartjuk helytállóknak. Mindezek ellenére érdekesnek tartottuk a kutatás e részét is bevonni a tanulmányba, mert meggyőződésünk, hogy kiegészíti az előzőekben feltárt

⁴⁴ <http://it.wikipedia.org/wiki/Borgomaro>

eredményeket, és szélesebb rálátást és megértést biztosít a ligur dialektus vitalitásának a feltérképezése során.

VIII.2. Eredmények

A kutatásban összesen 21 fő vett részt; 7 férfi, és 14 nő. Az átlag életkoruk 64 év volt, a legfiatalabb megkérdezett 22 éves volt, a legidősebb 79. Elemi iskolát 13-an végeztek, 2-en általános iskolát, 5-en szakközépiskolát, és 1 fő egyetemet. Az eredeti foglalkozásukat tekintve 5 fő foglalkozott mezőgazdasággal, 5 kereskedéssel, 4 háztartásbeli volt, 4 szakmunkás, 1 tanuló, 1 alkalmazott és egy szellemi szabadfoglalkozású. A 21 főből 18 született Conióban.

Arra a kérdésre, hogy *Hogyan beszél Ön olaszul?* 10 fő válaszolta, hogy tökéletesen, 1 nagyon jól, 9 csak azt, hogy jól, és 1 azt, hogy nem nagyon jól. Ellenben dialektusban 17 fő beszél tökéletesen, 1 nagyon jól, 1 jól, és 2 nem nagyon jól. Döntő többségük, vagyis 20 fő szerint a saját dialektusuk a legszebb nyelv, és 1 fő szerint a regionális olasz nyelv.

Az olasz nyelvet mindnyájan (21 fő) az iskolában sajátították el, a szüleiktől mindössze 3 fő, a nagyszülőktől senki, szomszédoktól, illetve barátoktól 1-1 fő, munkahelyen 3, és egyetemen 1 fő. A dialektust 19 fő tanulta a szüleitől, 20 a nagyszüleitől, 16 a barátaiktól, 18 a szomszédoktól, 14 a munkahelyén.

Arra a kérdésre, hogy *Kivel beszél(t) Ön olasz nyelven?* 5 fő válaszolta, hogy a szüleivel, 4 a nagyszüleivel, 11 a gyerekeivel, 6 a hitvesével, illetve a barátaival és a szomszédokkal. Dialektusban 19 fő beszél(t) a szüleivel, 18 a nagyszüleivel, 12 a gyermekeivel, 14 a házastársával, 19 a barátaival, és 20 a szomszédokkal.

Az olasz nyelvet 17-en használják a templomban, 8-an a klubban, 12-en a boltban, 11-en a vendéglőben, 8-an a szórakozóhelyen, 10-en a munkahelyen, 9-en az orvosnál, 14-en a bankban, 16-an a postán, 19-en a sporteseményen, 20-an a bíróságon és más hivatalos helyen, illetve idegenekkel. Dialektusban 6-an beszélnek a templomban, 9-en a klubban, 12-en a boltban, 13-an a vendéglőben, 13-an a szórakozóhelyen, 16-an a munkahelyen, 13-an az orvosnál, 8-an a bankban, 9-en a postán, 1 fő a sporteseményen és 1-1 fő a fenn maradó hivatalos helyeken.

Olasz nyelven imádkoznak 13-an, 8-an számolnak, 6-an mérgelődnek illetve gondolkodnak, és 8-an beszélnek állatokhoz. Dialektusban imádkoznak 6-an, 15-en számolnak, 19-en mérgelődnek, 17-en gondolkodnak, és 15-en beszélnek az állatokhoz.

VIII.3. A coniói tapasztalatok összefoglalása

A kis hegyi faluban végzett kutatás nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy megérthessük a ligur dialektus és az olasz nyelvcsere folyamat dinamikáját. Bár nem használtunk statisztikai számításokat, e nélkül is jól látható, hogy a falucska lakóinak nagy része kétnyelvű, de a domináns nyelvük a dialektus. Ebben a faluban még talán elmondható, hogy a két nyelvi változat közötti viszonyt a diglossia jellemzi. A dialektust otthon sajátították el a szüleiktől és a nagyszüleiktől, míg az olasz nyelvet az iskolában. A nemzeti nyelvet csak hivatalos helyeken használják, olyan esetekben, ha a hivatalnok nem beszéli a dialektust. A helyi születésű körzeti orvos, aki maga is részt vett a felmérésben, dialektusban beszél a betegeivel, de ugyanez vonatkozik az asszisztensére, illetve a helyi kisbolt és a vendéglő dolgozóira is. A dialektus a mindennapi élet nyelve, a jelöletlen változat. Az olasz nyelv a jelölt változat. A helyi ember csak akkor beszél olaszul, ha erre nyomós oka van. Természetesen ebben az esetben, amikor olasz nyelvről beszélünk, leginkább az olasz egy regionális változatát értjük, de ez a kutatás nem tett különbséget e két változat között.

Érdekesség, hogy az évtizedekig tartó elvándorlás mára visszafordulni látszik; két fiatal család költözött vissza Conióba, olyanok, akiknek az ősei e településhez kötődnek(tek). A jelenség elsősorban az alacsony ingatlanárakkal magyarázható, de valószínűleg elősegíti ezt a nagyvárosokban reneszánszát élő vidéki élet kultusza is. A két család tagjai közül mindössze egy 13 éves kislánnyal sikerült beszélni; ő ideje nagy részét nagypapájával tölti, és tökéletesen beszéli a ligur dialektust.

Ez a típusú visszavándorlás mindenképpen pozitív hatással van a falu életére, lassítja a település lakosainak fokozatos csökkenését, újfajta életszemléletet, és fiatalos frissességet hoz, valamint a nyelvmegtartás szempontjából is fontos. Olaszországban egyre inkább terjedőben van a falusi turizmus, amely talán egyetlen esélye a fennmaradásra ezeknek a kis falvaknak, amelyek megközelítése jó idő esetén is minimum egy óra Impériától, míg télen könnyen előfordulhat, hogy napokig teljesen elzárva maradnak a külvilágtól. A sors iróniája, hogy az ilyenfajta elszigetelődés a múltban a nyelvmegtartást szolgálta, ma éppen ellenkezőleg, a nyelvmegtartást csak akkor lehetséges, ha tényleg beindul a visszavándorlás, mielőtt teljesen kihal az a generáció, amely még a helyi dialektus eredeti, nem italianizált változatát beszéli.

IX IL DIALETTO LIGURE NELLO SPECCHIO DI UNA RICERCA SOCIOLINGUISTICA SVOLTA A GENOVA ED A IMPERIA

0 Introduzione

Lo scopo del presente studio è accertare, in due città liguri, la verità di fondo delle stereotipie che riguardano coloro che parlano in dialetto. Queste stereotipie spesso hanno un senso negativo e identificano una persona poco istruita, campagnola e di una certa età. La ricerca svolta in due città, una grande, a Genova, e una piccola, ad Imperia, ha avuto l'obiettivo di accertare in che proporzioni vi siano nelle due località persone che parlano il dialetto, da che cosa ciò possa essere determinato, e se in questo gli abitanti delle due città siano uguali oppure sorgano delle differenze a seconda della loro residenza.

0.1. I metodi della ricerca

In questo studio sono state applicati diversi metodi di ricerca: per i dati soggettivi (in gran parte di autoclassificazione) sono stati usati metodi quantitativi e qualitativi cercando di ottenere i migliori risultati dalla combinazione di essi (Babbie 2001:316), mentre con i dati oggettivi è stato impiegato un approccio quantitativo.

Una grande quantità dei dati soggettivi è stata elicitata attraverso l'impiego di un questionario composto di 143 domande, coincidenti in parte con il questionario utilizzato da Göncz nel 1999 per le sue ricerche in Voivodina. Le domande precodificate erano attinenti al livello di conoscenza ed alla frequenza dell'uso dialettale, oltre che al dominio, con possibilità di risposta sul modello della 'scala di Likert' (tipo: "parlo perfettamente", "parlo molto bene", "parlo bene", ecc.). Le altre domande a risposta chiusa riguardavano invece le fonti dell'acquisizione del dialetto e la varietà di lingua usata nei diversi domini, mentre le domande a risposta aperta cercavano di far emergere le attitudini nei confronti del dialetto dell'intervistato. Le interviste basate sul questionario sono state realizzate da me e da un'altra persona con perfetta competenza del dialetto ligure, fatto che è stato determinante nel successo della raccolta dei dati (e colgo quindi l'occasione per ringraziarlo doverosamente per l'aiuto che mi ha dato).

Il questionario conteneva oltre alle domande sull'uso delle diverse varietà linguistiche anche alcune domande sui dati personali, sia dell'intervistato sia dei suoi genitori, come: sesso, età, studi compiuti, occupazione, luogo di nascita e di

residenza. Durante la compilazione dei questionari è accaduto che si discutesse anche di altre questioni riguardanti il dialetto: si tratta di circa una dozzina di registrazioni (ottenute con un Samsung YP-C1, naturalmente con il consenso dell'intervistato).

La parte rimanente dei dati soggettivi, invece, è stata raccolta attraverso una osservazione partecipante che è durata 6 anni. L'osservazione diretta dei dati può variare, dal restare assolutamente esterna ai fatti sino alla completa partecipazione (Marshall, Rossman 1995:60), ma può anche attestarsi in qualsiasi collocazione lungo questo *continuum* (si veda Burgess 1984; Hammersley e Atkinson 1995). Io sono stata osservatrice partecipante ad Imperia negli anni che ho vissuto in Italia dal 1993 al 1999, ed ho potuto quindi soddisfare il criterio laboviano di superamento del paradosso dell'osservatore (1973:209), essendo in grado di osservare il comportamento linguistico dei parlanti senza che fossero a conoscenza della mia indagine (2005:78)⁴⁵.

I dati oggettivi della ricerca sono rappresentati da 200 dialoghi telefonici. Sono stati chiamati a caso 100 abitanti di Imperia e 100 di Genova da parte della stessa persona che per tutto il tempo ha parlato in dialetto ligure e ha chiesto di un personaggio fittizio di nome Piero: secondo l'ipotesi di lavoro, se chi rispondeva avesse parlato il dialetto, avrebbe risposto in questa varietà, mentre gli altri avrebbero risposto in italiano. Il vantaggio di questo tipo di elicitazione dei dati rispetto a quelli dell'autoclassificazione stava nel fatto che il partecipante non era al corrente di essere osservato, oltre naturalmente alla constatazione che attraverso questo procedimento si ottenevano dati "oggettivi" circa la presenza di coloro che conoscevano ed usavano il dialetto tra le persone intervistate. Gli svantaggi, invece, stanno nella limitatezza dei dati ottenuti, in quanto si sono potuti riconoscere con esattezza solamente il sesso di chi ha risposto e la città da dove ha risposto alla chiamata telefonica.

0.2. Il campione

La ricerca ha coinvolto in totale 324 persone: per la parte 'soggettiva' dello studio sono state scelte a caso 52 persone a Genova e 72 ad Imperia, per la parte 'oggettiva' 100 per città. Nella scelta lo scopo era quello di costituire un campione nel quale le variabili principali fossero il luogo di residenza, il sesso,

⁴⁵ Secondo la posizione epistemologica di J. Mason i fatti del mondo e le sue conoscenze possono essere generati osservando delle situazioni interattive: ciò significa accettare che queste esperienze siano considerate come dati che il ricercatore conosce perfettamente e quindi è in grado di analizzare.

l'età, gli studi compiuti ed il lavoro svolto. Uno degli obiettivi principali della ricerca era quello di paragonare il livello di conoscenza del dialetto tra gli abitanti di due città significativamente diverse per grandezza. Nella scelta dei luoghi hanno contribuito senz'altro l'esperienza personale dell'indagatore e la conoscenza delle città, però anche la scarsa disponibilità di dati sociolinguistici su queste due località.

Il campione ottenuto soddisfa le intenzioni predefinite di costituire due campioni simili nelle due località: è del 50% circa la frazione delle donne e degli uomini, e più o meno equivalenti sono anche la percentuale dell'età media degli intervistati con quelle delle diverse fasce d'età. Tra i due campioni si presenta poi una minima differenza dell' 1-2% tra coloro che hanno lo stesso livello di studio e tipo di lavoro.

La scelta del campione per la parte 'soggettiva' della ricerca è avvenuto con il metodo cosiddetto delle "persone facilmente accessibili", cioè di quelle che si potevano raggiungere in una certa ora della giornata in un certo luogo. Nella scelta dei luoghi delle indagini 'faccia a faccia' è stato di primaria importanza il fatto che i luoghi scelti rappresentassero luoghi di aggregazione possibili di differenti strati sociali.

Per la parte 'oggettiva' della ricerca è stato usato un metodo con il quale ogni persona presente nell'elenco telefonico on line (*Pagine Bianche*) delle rispettive città poteva essere scelta con la stessa probabilità. Si sceglieva un numero telefonico a caso nell'elenco, poi si sostituiva l'ultima cifra da 1 a 9 in modo da ottenere 9⁴⁶ numeri telefonici.

In conclusione, però è doveroso osservare che il presente studio non ha potuto basarsi un campione statisticamente rappresentativo e che di conseguenza anche i risultati devono essere valutati in base a tale considerazione.

1 Il livello di conoscenza del dialetto

Alla domanda *Lei come parla il dialetto?* il 39% degli intervistati genovesi ha risposto che parla molto bene, il 14% bene, il 6% non molto bene, il 31% non lo parla ma lo capisce ed il 10% non lo capisce. Ad Imperia alla stessa domanda il 45% ha dichiarato di parlare molto bene, il 20% bene, l'11% non molto bene, il 23% non lo parla ma lo capisce e l'1% non lo capisce. Nelle telefonate, a Genova il 46%, ad Imperia il 54% degli intervistati ha risposto in dialetto. Dalle

⁴⁶ Naturalmente una parte dei numeri telefonici alla chiamata risultava non attiva.

percentuali dell'autoclassificazione sembrerebbe che il gruppo degli imperiesi parli un po' meglio il dialetto, ma ciò non trova riscontro nel resto dell'indagine: è da notare infatti che in entrambe le città è maggiore il numero di quelli che hanno risposto in dialetto rispetto a quelli che hanno dichiarato nell'autoclassificazione di parlarlo molto bene. È da osservare, inoltre, che sebbene possiamo affermare che le persone che hanno risposto in dialetto sicuramente lo parlino, non possiamo invece sostenere che quelli che hanno risposto in italiano non conoscessero il dialetto. Questa affermazione può essere comprovata sia dalle informazioni ricavate dalle telefonate, sia dalle dichiarazioni degli intervistati: durante le telefonate, infatti, molte volte è accaduto che la persona interpellata all'inizio abbia risposto in italiano e solamente insistendo nella parlata dialettale abbia iniziato a rispondere in dialetto. Per di più, diverse persone hanno dichiarato nelle interviste di parlare bene in dialetto, ma di usarlo raramente.

1.1. Il sesso dell'intervistato

Sono state registrate differenze statisticamente significative [$r = -0.482$, $P(51) < 0.001$] nei dati dell'autoclassificazione sul livello di conoscenza del dialetto tra gli uomini e le donne di Genova; invece non c'è differenza in questo senso tra gli uomini e le donne di Imperia.

Il 75% degli uomini del gruppo di Genova ha dichiarato di parlare il dialetto molto bene, mentre la medesima affermazione è stata fatta soltanto dal 25% delle donne di Genova. I risultati delle telefonate di Genova confermano questi dati: il 59% degli uomini ed il 39,3% delle donne ha infatti risposto in dialetto ($r = 0.210$, $p(100) < 0.05$).

Si osservi che la differenza nella conoscenza del dialetto nei dati di autoclassificazione tra gli uomini delle due città è statisticamente irrilevante, mentre tra le donne c'è una notevole disparità ($r = 0.393$, $p(60) < 0.01$): il 61% delle donne imperiesi e il 25% delle genovesi parla bene o molto bene il dialetto; invece non lo parla o conosce solamente poche parole il 39% delle donne imperiesi e il 75% delle genovesi.

1.2. L'età dell'intervistato

In entrambe le città ci sono correlazioni tra l'età degli intervistati ed il livello di conoscenza del dialetto. Ad Imperia, però, la correlazione è più forte ($r = 0.450$, $p(51) < 0,01$) che non a Genova ($r = 0.350$, $p(51) < 0,05$), il che significa che ad Imperia l'età dei parlanti influisce di più sul livello di conoscenza del dialetto.

*Il dialetto ligure nello specchio di una ricerca sociolinguistica svolta
a Genova ed a Imperia*

Lei come parla il dialetto?	L'età dell'intervistato genovese		
	21-40	41-60	61-80
non capisco niente	16,7%	13,8%	0,0%
non parlo, capisco solamente	41,7%	34,5%	9,1%
non parlo molto bene	8,3%	6,9%	0,0%
parlo bene	8,3%	10,3%	27,3%
parlo molto bene	25,0%	34,5%	63,6%

1. tabella

Correlazioni tra l'età degli intervistati genovesi e il livello di conoscenza del dialetto

È da notare che tra i 21 ed i 40 anni a Genova si trova un maggior numero (25%) di persone che hanno dichiarato di conoscere molto bene il dialetto rispetto ai loro pari di Imperia (20%)⁴⁷. Tra i 41 e i 60 anni e i 61 e gli 80 anni non si sono registrate differenze significative benché in tutte le due fasce d'età siano gli imperiesi quelli che hanno dichiarato in maggior numero di conoscere molto bene il dialetto.

Lei come parla il dialetto?	L'età dell'intervistato imperiese		
	21-40	41-60	61-80
non capisco niente	5,0%	0,0%	0,0%
non parlo, capisco solamente	50,0%	11,5%	5,9%
non parlo molto bene	10,0%	11,5%	17,6%
parlo bene	15,0%	38,5%	5,9%
parlo molto bene	20,0%	38,5%	70,6%

2. tabella

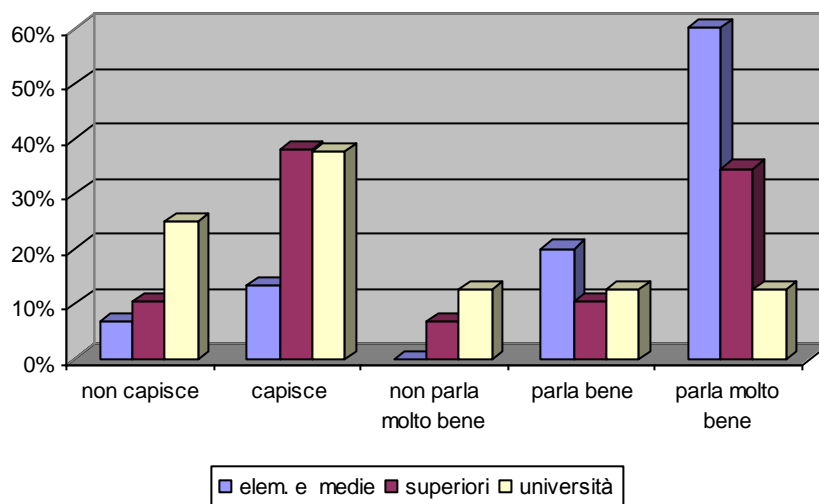
Correlazioni tra l'età degli intervistati imperiesi e il livello di conoscenza del dialetto

⁴⁷ La differenza tra i due gruppi statisticamente non è però significativa.

In base a questi dati si può affermare che tra i gruppi esaminati delle due città differenti non si sono trovate disparità significative nella conoscenza del dialetto tra gli appartenenti alla stessa fascia d'età. Questo esito, che è contrario alle ipotesi, può essere causato dal limitato numero degli intervistati oppure dal fatto che in realtà non esiste una correlazione tra la conoscenza del livello del dialetto e la grandezza della città di appartenenza (per risultati maggiormente affidabili sarebbe necessario ripetere la ricerca con un campione rappresentativo).

1.3. Gli studi compiuti dall'intervistato

Si sono trovate correlazioni statisticamente fondate in entrambe le città tra gli studi compiuti e il livello di conoscenza del dialetto. Ad Imperia, però, è molto più forte la correlazione ($r = -0.487$ ($p(73) < 0.01$) che non a Genova ($r = -0.352$ ($p(51) < 0.05$)). Come previsto in linea di ipotesi, a maggior livello di conoscenza del dialetto corrisponde un più basso livello di istruzione.

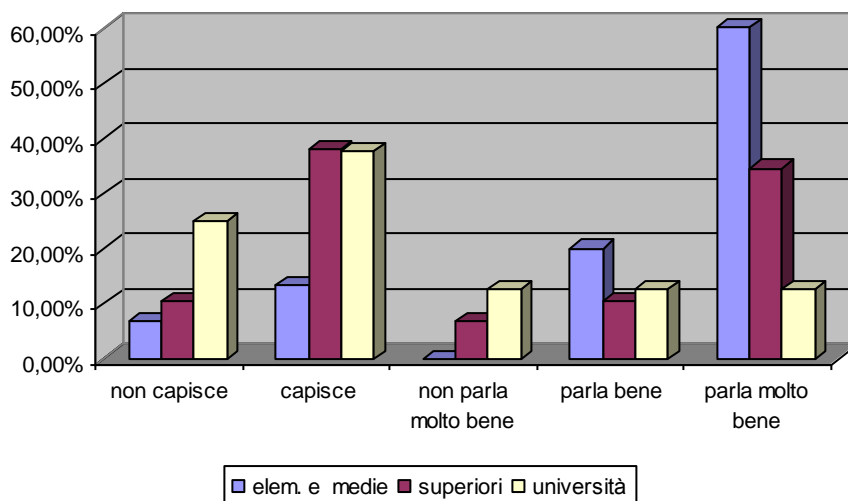
1. diagramma

Correlazioni tra gli studi conseguiti e il livello di conoscenza del dialetto da parte dei genovesi

Tra coloro che hanno come titolo di studio quello di scuola elementare o media, il 60 % degli intervistati a Genova e il 70,8 % ad Imperia ha dichiarato di conoscere molto bene il dialetto; il 34,5% dei diplomati genovesi e il 42,1 % dei diplomati imperiosi hanno fatto la stessa affermazione, mentre un'identica competenza tra i

*Il dialetto ligure nello specchio di una ricerca sociolinguistica svolta
a Genova ed a Imperia*

laureati è inferiore al 10% a Genova, e ad Imperia addirittura nessuno degli intervistati in possesso di laurea dichiara di parlarlo molto bene.

2. diagramma

Correlazioni tra gli studi compiuti e il livello di conoscenza del dialetto da parte degli imperiesi

Parla bene il dialetto il 20% dei genovesi e il 12,5% degli imperiesi che hanno la licenza media, il 10,3% dei genovesi e il 26,3% degli imperiesi diplomati, e il 12,5% e il 16,7% dei laureati.

Si rileva quindi che in tutte e due le città ci sono correlazioni significative tra gli studi compiuti e il livello di conoscenza del dialetto: a Genova però sembra che questa variabile influisca di meno che ad Imperia. Inoltre (benché non sia stato verificato su base statistica), sarebbero gli imperiesi a possedere un maggior livello di conoscenza del dialetto per ogni gruppo esaminato.

1.4. La professione dell'intervistato

Nel campione imperiese non si sono trovate correlazioni statisticamente dimostrabili tra la professione svolta e il livello di conoscenza dell'intervistato.

Diversamente, a Genova con la prova di Kruskal-Wallis è dimostrabile una certa ($\text{Chi-Square} = 19.266$, $p(51) < 0.05$) correlazione tra le due variabili. Sono i lavoratori specializzati ad avere il maggior livello di conoscenza del

dialetto, infatti i 2/3 di essi hanno dichiarato di conoscerlo perfettamente, 1/6 molto bene, e 1/6 afferma di conoscere solamente alcune parole in dialetto.

Molto simile al loro, il livello di conoscenza del dialetto tra i manovali, tra i quali la metà ha dichiarato di parlarlo perfettamente, ¼ molto bene (e ¼ bene).

Tra le casalinghe il 40% ha rivelato di parlare bene o molto bene il dialetto, ma è altrettanto alta la proporzione (sempre il 40%) di coloro che non lo capiscono, e il 20% lo capisce, ma non lo parla.

Il quadro degli impiegati è alquanto eterogeneo: il 26,6 % di essi parla perfettamente o molto bene il dialetto, il 16,7% bene, il 10% non molto bene, il 23,3% conosce solamente alcune parole, il 16,7% capisce, ma non lo parla e il 6,7% non lo capisce nemmeno.

Si può perciò concludere affermando che, a quanto sembra, ad Imperia non vi è una correlazione tra la professione svolta degli intervistati e il loro livello di conoscenza del dialetto, mentre nel caso di Genova è vero il contrario. Si è rilevato che a Genova nella conoscenza del dialetto ligure avvantaggiati coloro che svolgono un'attività di modesto prestigio, come gli operai specializzati e la manovalanza. Per quanto riguarda le professioni di prestigio superiore i risultati sono meno chiari, ma comunque sorprendenti, in quanto una proporzione non piccola, oltre il 40%, ha dichiarato di conoscere il dialetto perfettamente o bene. È altrettanto variegato il gruppo delle casalinghe, il che è più facilmente spiegabile a causa della probabile eterogeneità del gruppo stesso.

1.5. Il luogo di nascita dell'intervistato

Inaspettatamente si sono trovate delle correlazioni ad Imperia ($r=0.374$, $p(73)<0.01$), e non a Genova, tra la dimensione per abitanti del luogo di nascita dell'intervistato e il livello di conoscenza del dialetto.

Ad Imperia il 75% di coloro che sono nati nei paesi periferici conoscono molto bene il dialetto, il 18,8% bene, e solamente il 6,3% non lo parla molto bene.

Il 37,5% di quelli che sono nati in piccole città⁴⁸ parlano molto bene il dialetto, il 22,9% bene, il 12,5% non molto bene, e il 27,1% lo capisce, ma non lo parla.

Tra quelli che sono nati nelle grandi città⁴⁹ il 30% parla molto bene il dialetto, il 10% bene, il 10% non molto bene, il 40% lo capisce solamente, ma non lo parla, ed il 10% non lo capisce nemmeno.

⁴⁸ Sotto 40.000 abitanti.

⁴⁹ Sopra 40.000 abitanti.

In nessuna delle due città si sono potute trovare delle correlazioni tra il periodo di trasferimento dell'intervistato dal luogo di nascita e il livello di conoscenza del dialetto, il che fa riflettere, visto che abbiamo riscontrato che tra gli imperiesi quanto più grande è il luogo di nascita per numero di abitanti, tanto più basso è il livello di conoscenza del dialetto. Si deduce, perciò, che sul livello di conoscenza del dialetto, per quelli che abitano in piccole città, influisce molto di più il fatto di essere nato in un piccolo borgo che non il numero degli anni passati in questo luogo.

1.6. L'anno di nascita della madre

In entrambe le città si osservano correlazioni significative tra l'anno di nascita della madre e il livello di conoscenza del dialetto dell'intervistato. Il peso della correlazione però è differente, ad Imperia è più forte (Chi-Square = 19.594, $p(73) = 0.01$) che a Genova (Chi Square = 10.393, $p(51) < 0.05$). Le tendenze sono identiche in entrambe le località poiché i figli di madri più anziane conoscono meglio il dialetto: l'80% dei genovesi e il 100% degli imperiesi figli delle madri più anziane (cioè quelle nate tra il 1890 e il 1909) hanno dichiarato di sapere molto bene il dialetto. A Genova il 35% dei figli delle madri nate tra il 1910 e il 1929 conosce molto bene il dialetto, mentre ad Imperia è il 48,1%. Il 18,5% dei figli genovesi delle madri più giovani (cioè quelle nate tra 1930 e il 1949) e il 29,4% degli imperiesi conosce molto bene il dialetto.

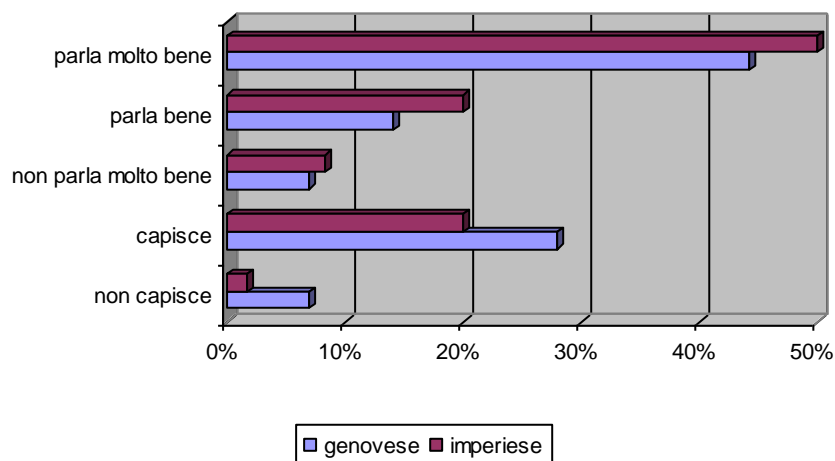
Benché non sia dimostrato statisticamente, è da notare che in ogni fascia d'età sono gli imperiesi a parlare meglio il dialetto, ad eccezione degli intervistati più giovani fra i quali sono i genovesi ad aver dichiarato di conoscere meglio il dialetto. Sommando però in entrambe le città quelli che hanno affermato di parlare bene e rispettivamente molto bene il dialetto, tra i genovesi otteniamo il 41,2%, un valore simile al 44,4% degli imperiesi. Perciò, probabilmente, la conoscenza del dialetto tra i giovani abitanti delle due città è più o meno uguale (il che comunque è diverso da quanto previsto nelle ipotesi di partenza).

Possiamo concludere che in tutte e due le città l'anno di nascita della madre influisce sul livello di conoscenza del dialetto, ma l'influenza è maggiore ad Imperia che non a Genova.

1.7. Gli studi compiuti dalla madre

In entrambe le città gli studi compiuti dalla madre risultano in correlazione con il livello di conoscenza del dialetto del figlio, a Genova ($r = -0.363$, $p(51) < 0.01$) però il dato è molto più forte che ad Imperia ($r = -0.268$, $p(51) < 0.05$). In

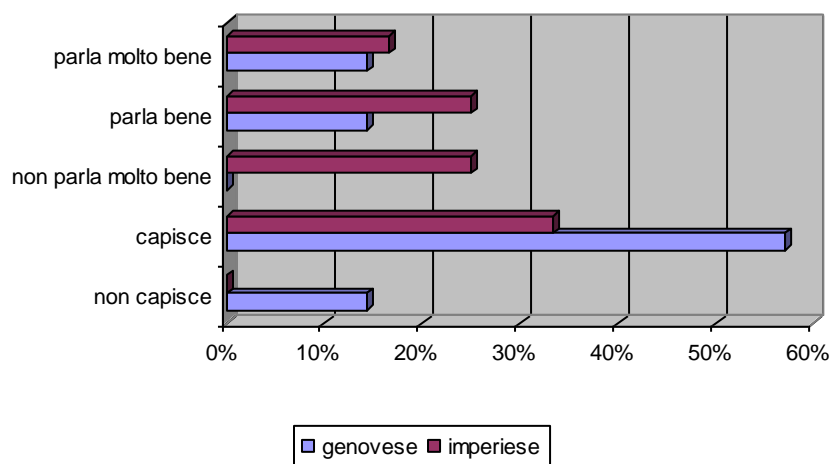
entrambe le località si osserva che la relazione è inversamente proporzionale, cioè più è basso è il livello degli studi della madre tanto più è probabile che il figlio abbia acquisito il dialetto a un livello maggiore.

3. diagramma

Confronto tra il livello di conoscenza del dialetto da parte dei figli delle madri genovesi ed imperiesi con livello di studio di scuola elementare e media

Si vede chiaramente sul diagramma della Tabella 5 che non vi è una differenza significativa per quanto riguarda il livello di conoscenza del dialetto da parte dei figli delle madri abitanti nell'una o nell'altra città e che hanno come livello di studio la scuola elementare o media.

4. diagramma

Confronto tra il livello di conoscenza del dialetto da parte dei figli delle madri genovesi ed imperiesi con livello di studio di scuola superiore

In modo simile, anche per i figli delle madri con grado di studio superiore non è possibile rilevare divergenze nel livello di conoscenza del dialetto, anche se vivono in due località notevolmente differenti per numero di abitanti.

In conclusione, benché siano gli imperiesi a mostrare percentuali più alte tra quelli che conoscono bene o molto bene il dialetto, la disparità tra gli abitanti delle due città non è provata statisticamente.

1.8. La professione della madre

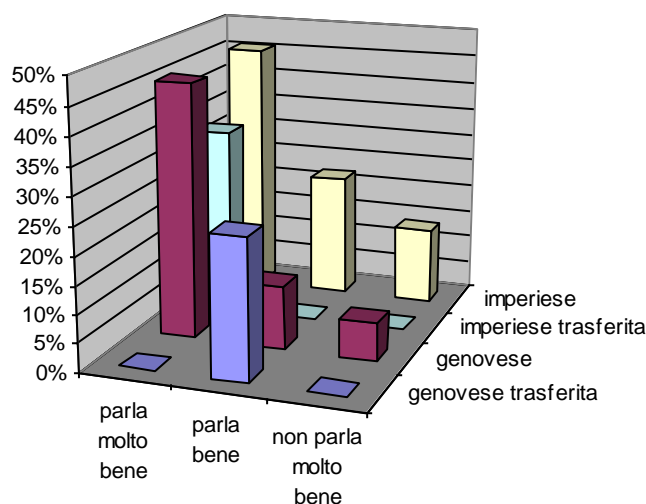
In nessuna delle due città si è trovata una connessione significativa tra la professione della madre e il livello di conoscenza del dialetto dell'intervistato.

1.9. Il luogo di nascita della madre

In nessuna delle due città si è trovata una connessione significativa tra la dimensione per abitanti del luogo di nascita della madre e il livello di conoscenza del dialetto dell'intervistato.

Ci sono, invece, correlazioni in entrambe le città tra il fatto che la madre si sia trasferita da altro luogo di nascita e il livello di conoscenza del dialetto del figlio. Si è potuto constatare, nell'una e nell'altra città, che il fatto del trasferimento della madre dal proprio luogo di nascita influisce molto

negativamente sul livello di conoscenza del dialetto del figlio. La probabilità è del 95% in tutte e due le città secondo la correlazione Spearman: a Genova però ($r = 0.331$, $p(52) < 0.05$) è un po' più forte che ad Imperia ($r = 0.284$, $p(67) < 0.05$).

5. diagramma

Confronto tra il livello di conoscenza del dialetto dei figli le cui madri genovesi ed imperiesi si sono trasferite o non dal luogo di nascita

Sul diagramma si osserva bene che notevole è la riduzione nel livello di conoscenza del dialetto dei figli le cui madri si sono trasferite dal luogo di nascita. Questo ridimensionamento è ancora più forte a Genova che ad Imperia. Nel capoluogo ligure infatti arriva al 57% la percentuale di coloro che parlano bene o molto bene il dialetto nel caso in cui la madre abiti ancora nel luogo di nascita, mentre la stessa si riduce al 25% tra quelli la cui madre si è trasferita (però la frazione di coloro che parlano molto bene il dialetto è nulla (0%), per cui rimangono solamente quelli che dichiarano di conoscere bene il dialetto). Cambia la situazione ad Imperia dove arriva al 66% la percentuale di coloro che parlano bene o molto bene il dialetto se la loro madre non si è trasferita, mentre si riduce al 33% tra coloro che conoscono molto bene il dialetto nel caso si sia trasferita. La differenza, perciò, tra i due gruppi non deriva tanto dal fatto che a Genova si passi dal 57% al 25%, a meno della metà, ma piuttosto che a Genova sparisca proprio il gruppo di quelli che parlano molto bene il dialetto, cosa che non

succede ad Imperia. Tuttavia, anche di questa differenza manca poi una verifica statisticamente rappresentativa.

1.10. L'anno di nascita del padre

In entrambe le città sono state ritrovate correlazioni significative tra l'anno di nascita del padre e il livello di conoscenza del dialetto dell'intervistato. La probabilità di correlazione è del 99% in tutte e due le località, il che è piuttosto interessante, dal momento che analizzando la conoscenza del dialetto in connessione con l'età della madre dell'intervistato a Genova si è registrata soltanto una probabilità più bassa, cioè del 95%.

La tendenza corrisponde a quanto previsto: le persone che possiedono il maggior livello di conoscenza del dialetto sono quelle il cui padre ha l'anno di nascita più remoto. A Genova il 72,7%, ad Imperia l'85% dei figli dei padri nati tra il 1890 e il 1909 conosce molto bene il dialetto. Questa percentuale si dimezza arrivando al 33,3% a Genova e al 36,4% ad Imperia tra i figli dei padri nati tra il 1910 e 1929. Tra i figli di padri meno anziani, cioè quelli nati tra 1930 e 1949, è ancora inferiore la proporzione di quelli che conoscono molto bene il dialetto: infatti a Genova è il 26,7%, ad Imperia è il 20%.

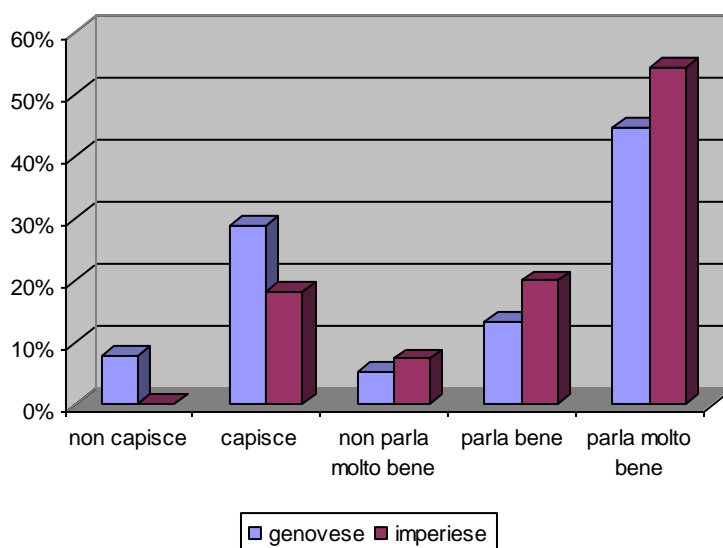
Nella connessione tra l'anno di nascita del padre e il livello di conoscenza del dialetto del figlio sembra ripetersi il dato anomalo che tra i più giovani siano quelli di Genova a conoscere meglio il dialetto, e non quelli di Imperia. Sommando però in tutte e due le città la percentuale di coloro che hanno dichiarato di conoscere molto bene e rispettivamente bene il dialetto otteniamo in entrambi i luoghi esattamente la stessa percentuale del 40%, perciò probabilmente questi giovani hanno lo stesso livello di conoscenza del dialetto.

Si constata, quindi, che in tutti e due i luoghi si possono dimostrare correlazioni tra l'anno di nascita dei genitori e il livello di conoscenza del dialetto dei figli, ad eccezione del fatto che a Genova si trova una correlazione più alta tra l'anno di nascita del padre (99%) e quello della madre (95%).

1.11. Gli studi compiuti dal padre

In entrambe le città si sono trovate correlazioni tra gli studi conseguiti dal padre e il livello di conoscenza del dialetto dell'intervistato: notevole tuttavia la discordanza nella misura della correlazione nei due luoghi, a Genova $r = -0.264$, $p(51) < 0.05$, mentre ad Imperia $r = -0.414$, $p(73) < 0.01$, cioè è molto maggiore ad Imperia che a Genova. La relazione, come quella trovata nel caso della madre, è

inversamente proporzionale, cioè quanto più basso è il grado di studio ottenuto dal padre tanto è maggiore il grado raggiunto dal figlio nell'acquisire il dialetto.

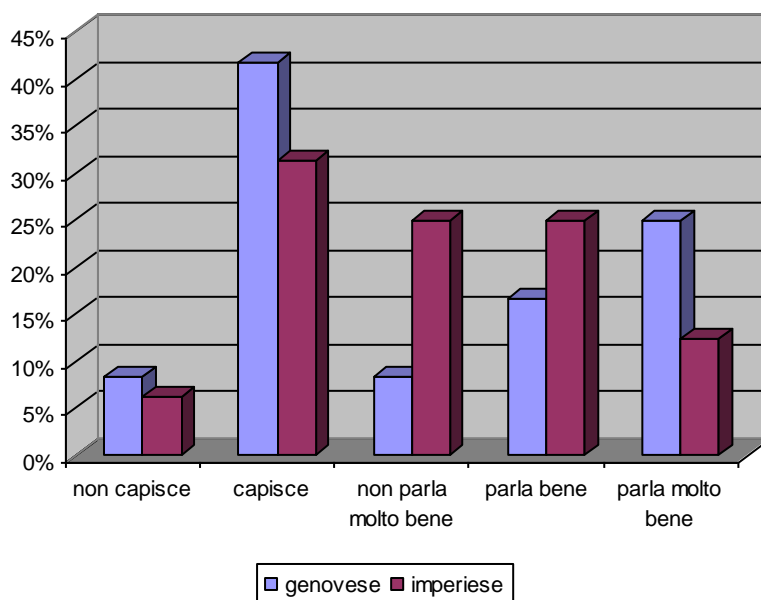

6. diagramma

Confronto tra il livello di conoscenza del dialetto da parte dei figli di padri genovesi ed imperiesi con livello di studio di scuola elementare e media

Le differenze constatate nelle correlazioni sono riscontrabili anche tra i diversi gruppi, ad esempio a Genova il 44.7% e rispettivamente ad Imperia il 54.5% dei figli di padri con il più basso livello di istruzione hanno dichiarato di conoscere molto bene il dialetto.

La differenza rimane simile tra i figli dei padri diplomati delle due città, ma questa volta sono in maggior numero i genovesi (il 25%) a dichiarare di parlare molto bene il dialetto, mentre tra gli imperiesi la stessa affermazione è fatta solo dal 12,5% dei giovani. Il fatto che colpisce di più sta nelle proporzioni, cioè nella differenza di percentuali tra diplomati e quelli in possesso solo della licenza media: il rapporto a Genova è 1 a 2 circa (cioè rispettivamente 25% e 45%), mentre ad Imperia è 1 a 4 (13% e 55%), il che significa che ad Imperia con l'aumentare del grado di studio del padre il livello di conoscenza del dialetto diminuisce radicalmente, in pratica due volte più velocemente che a Genova.

7. diagramma

Confronto tra il livello di conoscenza del dialetto da parte dei figli di padri genovesi ed imperiesi con livello di studio di scuola superiore

Fa riflettere il fatto che a Genova il grado di istruzione della madre abbia una correlazione molto maggiore ($r = -0.363$, $p(51) < 0.01$) con il livello di conoscenza del dialetto da parte del figlio che non il grado di istruzione del padre ($r = -0.264$, $p(51) < 0.05$). Ad Imperia, invece, è vero il contrario: il livello di scolarizzazione del padre ($r = -0.414$, $p(73) < 0.01$) influisce quasi due volte di più sul livello di conoscenza del dialetto del figlio che non il grado di istruzione della madre ($r = -0.268$, $p(73) < 0.05$).

1.12. La professione del padre

A Genova non si possono dimostrare connessioni tra la professione del padre e il livello di conoscenza del dialetto dell'intervistato. Ad Imperia è vero il contrario, in quanto è molto forte la correlazione ($r = -0.360$, $p(69) < 0.01$) rilevata tra le due variabili. I figli degli operai hanno il più alto livello di conoscenza del dialetto, il 60% di essi ha dichiarato di conoscerlo molto bene, ed il 21,4% bene. In ordine decrescente per livello di studio, dopo di loro vengono i figli degli operai specializzati, tra questi il 50% parla molto bene il dialetto ed il 20% bene.

Rispetto a questo gruppo cala un po' il livello di conoscenza del dialetto tra i figli di genitori che lavorano nel commercio, servizi pubblici o privati: infatti, il 42,9% di loro lo conosce molto bene ed il 7,1% bene. Il livello di conoscenza del dialetto è discretamente alto anche nel gruppo dei figli di padri impiegati, 1/3 lo parla molto bene e 1/3 bene. Il quadro dei figli dei pensionati e delle casalinghe dà risultati meno chiari: infatti solamente l'11,1% conosce molto bene il dialetto, ed il 22,2% bene. Queste percentuali minori probabilmente possono essere spiegate con l'eventuale eterogeneità del gruppo stesso.

Riepilogando la relazione tra la professione dei genitori ed il livello di conoscenza del dialetto dei figli, possiamo sostenere che mentre a Genova non si è trovato alcun collegamento, ad Imperia abbiamo rivelata una forte correlazione tra il mestiere del padre ed il livello di conoscenza del figlio.

1.13. Il luogo di nascita del padre

Né a Genova, né ad Imperia è stata riscontrata alcuna connessione tra la grandezza per abitanti del luogo di nascita del padre ed il livello di conoscenza del dialetto dell'intervistato. In entrambe le città ci sono però attinenze tra il livello di conoscenza del dialetto del figlio e il fatto che il padre si sia trasferito dal luogo di nascita. Tuttavia questa correlazione a Genova ($r = 0.303$, $p(51) < 0.05$) è più forte che ad Imperia ($r = 0.278$, $p(73) < 0.05$); l'andamento è comunque analogo, cioè è significativamente più alto il livello di conoscenza del dialetto di coloro il cui padre non si è trasferito dal proprio luogo di nascita rispetto a coloro il cui padre si sia trasferito.

Confrontando questi risultati con quelli che si sono trovati con le madri si può concludere che in tutte e due le città ci sono correlazioni significative tra il livello di conoscenza del figlio e il fatto che i genitori si siano trasferiti dal luogo di nascita. Dobbiamo precisare che in entrambi i luoghi è il trasferimento della madre che influisce di più sul livello di conoscenza del dialetto del figlio, sebbene con una differenza minima.

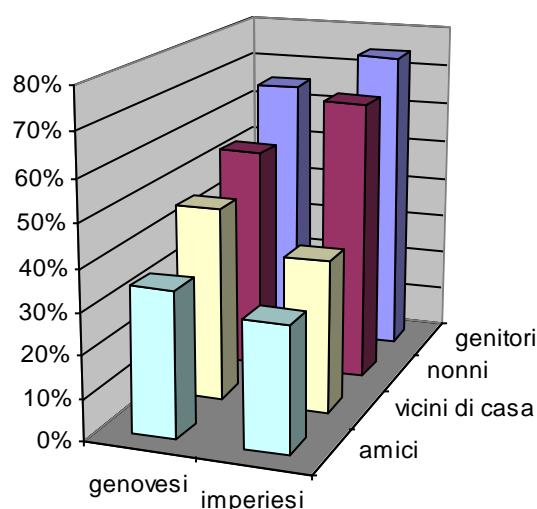
Riepilogando: il trasferimento dal luogo di nascita dei genitori influenza negativamente il livello di conoscenza del dialetto del figlio; ad ogni modo, questa correlazione nel caso della madre genovese è la più alta, e nel caso del padre imperiese la più bassa.

2 La fonte di acquisizione del dialetto

A Genova il 65,4% (due terzi) ha dichiarato di aver imparato il dialetto dai genitori, ad Imperia il 74,3% (tre quarti); dai nonni il 53,8% (metà) e

*Il dialetto ligure nello specchio di una ricerca sociolinguistica svolta
a Genova ed a Imperia*

rispettivamente il 67,6% (due terzi)⁵⁰. Nel caso dei genovesi ci sono stati più intervistati che hanno acquisito il dialetto dai vicini di casa, il 46,2%, rispetto al 36,5% ad Imperia. Il 34,6% dei genovesi ed il 29,7% degli imperiesi ha imparato il dialetto dagli amici.

8. diagramma

Le fonti più importanti dell'acquisizione del dialetto

Ha imparato il dialetto sul posto di lavoro il 25% degli intervistati, sia a Genova sia ad Imperia; a scuola il 15,4% degli genovesi ed il 4,1% degli imperiesi, all'asilo nido il 7,7% e rispettivamente l'1,4%.

Paragonando le fonti di acquisizione del dialetto nelle due città troviamo la sorprendente differenza che, mentre ad Imperia la famiglia è il luogo per eccellenza dove si impara il dialetto, a Genova si rivaluta l'importanza dei vicini di casa, degli amici, oltre che di luoghi come scuola ed asilo nido.

2.1. Il sesso dell'intervistato

Ad Imperia non si è trovata una discordanza significativa nelle fonti di acquisizione del dialetto tra i due sessi. Non è così a Genova, dove si rileva una notevole disparità tra le fonti indicate rispettivamente dai maschi e dalle femmine:

⁵⁰ Evidentemente, era possibile dare più di una risposta.

è particolarmente degno di nota il fatto che quasi il doppio degli uomini abbiano imparato il dialetto in famiglia rispetto alle donne. Il 64,7% dei maschi ha affermato di aver appreso il dialetto dai genitori ed il 67,9% dai nonni, mentre le stesse affermazioni sono venute solamente dal 35,5% e dal 32,2% delle donne.

È da notare che tra i maschi sono in più coloro che hanno imparato il dialetto dai nonni invece che dai genitori: non è però molto sorprendente considerando che più si è anziani si conosce e usa il dialetto meglio e di più, per non parlare del fatto che l'età media degli intervistati è di 51 anni, il che vuol dire che i loro nonni potrebbero avere facilmente 90 - 100 anni, per cui è probabile che la madrelingua di questi nonni sia stato il dialetto piuttosto che l'italiano.

È molto meno chiaro il motivo della differenza rilevata tra maschi e femmine per quanto riguarda le fonti di acquisizione del dialetto: per quanto il ruolo delle donne nella conservazione e nella modernizzazione della lingua non sia del tutto chiaro in Italia (Tannen 1992; Dettori 1979), la differenza in questione non si spiega, specialmente perché in questo caso non si tratta della scelta della donna di parlare o meno con il figlio in dialetto, ma di una eventuale differenziazione attuata nella scelta della lingua dai genitori a seconda che si rivolgano al figlio o alla figlia.

2.2. L'età dell'intervistato

In entrambe le città vi sono correlazioni significative tra l'età dell'intervistato e la fonte dell'acquisizione del dialetto, a Genova Chi-Square = 13.538, $p(51) < 0,01$, ad Imperia Chi-Square = 25.789, $p(73) < 0,01$. Nella capitale ligure la maggior parte, esattamente l'81,8%, dei più anziani (cioè quelli tra 61 e 80 anni), ha dichiarato di aver appreso il dialetto dagli amici, mentre la stessa affermazione tra i quarantenni e i sessantenni è fatta solamente dal 20,7 %, tra i ventunenni e i quarantenni dal 25%. Sembra che il calo drastico del ruolo degli amici sia avvenuto nella fascia d'età intermedia, e ora, invece, stia di nuovo crescendo la loro importanza nell'acquisizione del dialetto.

Ad Imperia lo sviluppo dell'acquisizione del dialetto nel tempo è stato completamente differente. Il 94,1% ed il 90% dei più anziani (cioè quelli tra 81 e 100 anni e quelli tra 61 e 80 anni) ha dichiarato di aver acquisito il dialetto dai genitori. Nelle fasce d'età più giovani (tra 41-60 e 21-40 anni) sono invece significativamente di meno quelli che lo hanno imparato dai genitori (cioè il 69,2% e il 60%).

La funzione della scuola nell'acquisizione del dialetto non è mai stata determinante nella vita dei giovani imperiesi, ma oggi ha un ruolo pressoché

insignificante. Tra i più anziani il 10% ha dichiarato di aver imparato il dialetto a scuola, tra i 41 e 60 anni il 3,8%, oggi nessuno.

Riepilogando, per quanto riguarda il ruolo giocato da parte degli amici nell'acquisizione del dialetto possiamo osservare che, sebbene la correlazione statistica tra le due variabili si sia potuta dimostrare soltanto a Genova, ciò non significa che ad Imperia gli amici non abbiano o abbiano svolto una funzione importante nell'acquisizione del dialetto; invece, con questo si dimostra soltanto un cambiamento del ruolo svolto da loro. Comunque, nel capoluogo ligure sono presenti in numero molto maggiore, in particolare tra i più anziani, quelli che hanno imparato il dialetto dagli amici. Ad Imperia la tendenza è stata simile a quella constatata a Genova, ed anche se la riduzione dell'importanza degli amici non è stata graduale, il risultato in pratica è analogo.

Per quanto riguarda la funzione della scuola nell'acquisizione del dialetto fa riflettere il fatto che ad Imperia il 10% ha imparato il dialetto a scuola, mentre a Genova il 18,2% per gli intervistati fra 61 e 80 anni, il 13,8% per gli intervistati fra 41 e 60 anni, e tra i più giovani il 16,7%.

2.3. L'età della madre

A Genova si è trovata una forte correlazione ($r = 0.427$, $p(73) < 0.01$) tra l'età della madre e l'intervistato che ha affermato di aver imparato dagli amici il dialetto, cosa che pare non troppo sorprendente in base a quanto si è osservato sopra riguardo al ruolo degli amici. Le due variabili sono direttamente proporzionali, cioè più remota è la data di nascita della madre più è probabile che il figlio abbia imparato dagli amici il dialetto.

Pure nel caso di Imperia, mentre non si è trovata correlazione tra l'età dell'intervistato ed il fatto che abbia imparato il dialetto dagli amici, se ne presenta una forte ($r = -0.361$, $p(73) < 0.01$) tra l'apprendimento del dialetto da parte degli amici e l'età della madre. La tendenza tra queste variabili è analoga a quella di Genova, cioè sono direttamente proporzionali. Una correlazione similmente forte ($r = -0.365$, $p(73) < 0.01$) si rileva anche tra l'età della madre e il fatto che l'intervistato abbia imparato il dialetto dai genitori; e sempre nella stessa località si trova una correlazione anche tra l'età della madre e il fatto di aver acquisito il dialetto sul posto di lavoro. Il 46,2% dei figli delle madri più anziane (nate tra il 1890 e il 1909) ha dichiarato di aver imparato il dialetto sul posto di lavoro; questa percentuale tra i figli delle madri della fascia d'età successiva (1910-1929) scende al 37%, mentre tra quelli la cui madre è nata tra il 1930 e il 1949 arriva soltanto al 14,8%. Quasi la metà dei figli delle madri più anziane hanno imparato

il dialetto sul posto di lavoro, il che è probabilmente una conseguenza del fatto che negli anni '30, '40 e '50 l'uso del dialetto era talmente diffuso che lo si usava in ogni luogo e circostanza, e quindi quelli che non sono stati influenzati dal dialetto a casa lo hanno appreso sul posto di lavoro. Più tardi la graduale diminuzione dell'uso del dialetto si è fatta sentire prima di tutto nei luoghi 'formali' quali uffici, luoghi pubblici ecc., lasciando sempre meno possibilità di imparare il dialetto sul posto di lavoro.

Per concludere si osserva che la data di nascita della madre in entrambi i luoghi ha connessione con il fatto che il figlio abbia imparato il dialetto dagli amici; ad Imperia però la correlazione è più forte che a Genova. Invece, connessioni tra l'età della madre e altre fonti di acquisizione del dialetto (genitori e posto di lavoro) appaiono solamente ad Imperia.

2.4. Gli studi compiuti dalla madre

In tutte e due le città si evidenziano connessioni tra gli studi conseguiti dalla madre e almeno una fonte di acquisizione del dialetto.

A Genova è dimostrata la correlazione ($r = 0.332$, $p(51) < 0.05$) tra gli studi conseguiti dalla madre e il fatto che il figlio abbia imparato il dialetto dagli amici. Il 41,9% dei figli delle madri con licenza elementare o massimo media ha dichiarato di aver imparato dagli amici il dialetto, mentre tra i figli delle madri diplomate nessuno.

Ad Imperia si sono osservate correlazioni tra gli studi conseguiti dalla madre e fonti di dialetto come i genitori ($r = 0.240$, $p(73) < 0.05$) o la scuola ($r = -0.259$, $p(73) < 0.05$). L'80% dei figli delle madri con la licenza media o elementare e il 58,3% dei figli delle madri diplomate ha imparato il dialetto dai genitori; e invece tra i figli delle madri con la licenza media o elementare quasi nessuno ha affermato di aver imparato il dialetto a scuola, mentre tra i figli delle madri diplomate circa il 15%.

2.5. La professione della madre

A Genova non è apparsa nessuna correlazione significativa tra la professione della madre e la fonte dell'acquisizione del dialetto del figlio. Ad Imperia, invece, risulta una forte correlazione ($r = -0.366$, $p(71) < 0.01$) tra la professione della madre, e gli amici come fonte dell'acquisizione del dialetto. La metà (47,5%) dei figli delle madri casalinghe, e un quinto (18,8%) dei figli delle madri operaie o contadine hanno dichiarato di aver imparato il dialetto dagli amici.

Rispetto al caso precedente appare un po' minore la correlazione ($r = 0.282$, $p(71) < 0.05$) rilevata tra la professione della madre e il fatto che il figlio abbia

imparato dai genitori il dialetto. In proporzioni maggiori sono i figli delle madri operaie o contadine che hanno dichiarato di aver imparato il dialetto dai genitori, cioè il 93,8%; è molto alta (85,7%) anche la percentuale dei figli delle commercianti o operanti nel settore dei servizi, che hanno imparato dai genitori il dialetto, una percentuale simile a quella (83,3%) dei figli degli impiegati o insegnanti. Sorprendentemente, risultano in percentuale minore (il 75%) i figli delle operaie specializzate o artigiane che hanno imparato dai genitori il dialetto, sebbene la percentuale più bassa (64,1%) sia quella riscontrata tra i figli delle madri casalinghe.

2.6. Il luogo di nascita della madre

Né a Genova, né ad Imperia sono risultate connessioni tra la dimensione per popolazione del luogo di nascita della madre e la fonte di acquisizione del dialetto del figlio.

In compenso, in entrambe le città le fonti di acquisizione del dialetto del figlio sono influenzate dal trasferimento della madre dal luogo di nascita: in questi casi, in tutte due i capoluoghi, il ruolo dei genitori nell'insegnamento del dialetto subisce una brusca diminuzione. A Genova è molto forte la correlazione ($r = -0.474$, $p(51) < 0.01$) tra queste due variabili, infatti il 75% dei figli delle madri che non si sono trasferite dal luogo di nascita ha dichiarato di aver imparato il dialetto dai genitori, in opposizione a quel 12,5% le cui madri si sono trasferite. Ad Imperia questa correlazione è significativamente più bassa ($r = -0.276$, $p(71) < 0.05$), e si rileva un 79,4% in confronto al 44,4%.

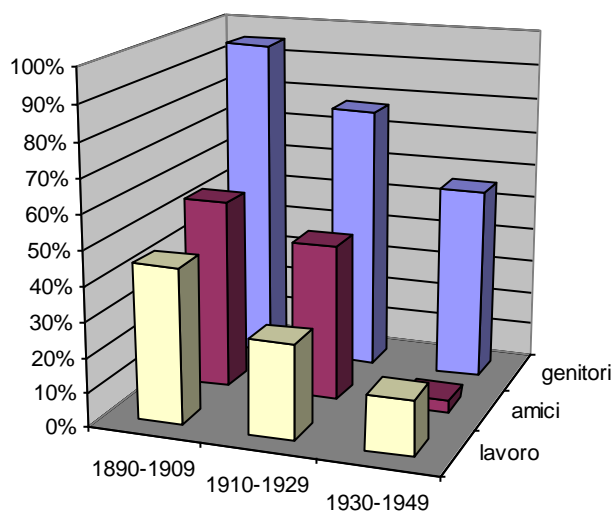
Si osserva, perciò, che in tutte le due città si riduce l'importanza dei genitori nell'insegnamento del dialetto ai figli nel caso in cui la madre si sia trasferita dal luogo di nascita. La correlazione, però, tra queste variabili è molto più alta a Genova che ad Imperia, e ciò significa che i genovesi sono decisamente più svantaggiati (rispetto ai loro coetanei di Imperia) nell'apprendimento del dialetto se la loro madre si è trasferita dal luogo di nascita.

2.7. L'età del padre

A Genova l'anno di nascita del padre è in forte correlazione ($r = -0.461$, $p(51) < 0.01$) con il ruolo degli amici in quanto fonti importanti di acquisizione del dialetto del figlio: Il 90,9% dei figli dei padri più anziani ha imparato il dialetto dagli amici, mentre nella fascia d'età successiva soltanto una frazione di questi (il 16,7%) ha affermato la stessa cosa. Inaspettatamente, tra i figli dei padri più

giovani (nati tra il 1930 e il 1949) sembra che aumenti di nuovo l'importanza del ruolo degli amici, arrivando al 26,7%.

Ad Imperia l'anno di nascita del padre in tre casi segna delle correlazioni con le fonti di acquisizione del dialetto del figlio, i genitori ($r = -363$, $p(73) < 0.01$), gli amici ($r = -300$, $p(73) < 0.01$), il posto di lavoro ($r = -239$, $p(73) < 0.05$). In tutti e tre i casi si tratta di correlazioni positive, cioè con l'aumento dell'età del padre gradualmente aumenta il numero di coloro che hanno imparato il dialetto dai genitori, dagli amici o sul posto di lavoro.

9. diagramma

Correlazioni tra l'età del padre imperiese e la fonte di acquisizione del dialetto del figlio

In conclusione si osserva che l'età dei genitori in ogni caso influenza la possibilità che il figlio impari il dialetto dagli amici, però a Genova questo fattore ha molta più rilevanza che ad Imperia. È da notare che nel capoluogo ligure tra i due genitori è l'età del padre ad avere la correlazione più forte, viceversa ad Imperia è l'età della madre. Inoltre a Genova si è riscontrata una correlazione con l'età dei genitori solamente nel caso appena accennato, mentre ad Imperia è osservabile anche con i genitori e con il posto di lavoro.

2.8. Gli studi compiuti dal padre

A Genova gli studi conseguiti dal padre sono in connessione ($r = 0.352$, $p(51) < 0.05$) con il ruolo degli amici nell'acquisizione del dialetto, mentre ad Imperia con quello dei genitori ($r = 0.406$, $p(73) < 0.01$).

Nel capoluogo ligure quasi la metà (il 44,7%) dei figli dei padri con la licenza elementare o media ha dichiarato di aver imparato il dialetto dagli amici, ad Imperia meno di un decimo, l' 8,3%. Ad Imperia l'85,5% dei figli dei padri con la licenza elementare o media ha acquisito il dialetto dai genitori, e il 43,6% dei figli dei padri diplomati. Sempre ad Imperia, si rileva una correlazione ($r = 0.295$, $p(73) < 0.05$) tra gli studi conseguiti del padre e i vicini di casa in quanto fonte dell'acquisizione del dialetto del figlio. La connessione tra le due variabili è inversamente proporzionale, cioè più alto è il livello di studio del padre meno probabile è che il figlio abbia segnalato i vicini di casa come fonte di acquisizione del dialetto: infatti quasi la metà (43,6%) dei figli dei padri con la licenza elementare o media e il 12,5% dei figli dei padri diplomati hanno indicato i vicini di casa.

2.9. La professione del padre

Ad Imperia non si è potuta verificare alcuna correlazione significativa tra nessuna delle fonti di acquisizione del dialetto e la professione del padre. A Genova, invece, si è rilevata una forte correlazione tra quest'ultima e il fatto di aver imparato il dialetto dagli amici. In maggior percentuale hanno indicato come fonte dialettale gli amici coloro che hanno il padre con un mestiere di basso prestigio, ad es. contadini, operai semplici o specializzati, ed artigiani. Tra i figli di questi ultimi si arriva rispettivamente al 56% e al 58% che ha imparato il dialetto dagli amici. Nello stesso ambito la proporzione arriva soltanto al 33,3% tra i figli dei commercianti o operanti nel settore dei servizi, e al 9,1% tra i figli degli impiegati o insegnanti.

2.10. Il luogo di nascita del padre

Né a Genova, né ad Imperia si sono osservate correlazioni tra la grandezza in termini di popolazione del luogo di nascita del padre e la fonte di acquisizione del dialetto del figlio. Invece, in tutte e due le città appare almeno una variabile in connessione con il fatto che il padre si sia trasferito da diverso luogo di nascita.

Nel capoluogo ligure si è trovata una correlazione tra il fatto che il figlio abbia dichiarato di aver imparato il dialetto dai genitori ($r = -0.424$, $p(51) < 0.01$) o dai nonni ($r = -0.313$, $p(51) < 0.05$) e il trasferimento del padre dal luogo di nascita:

e infatti è quasi cinque volte più alto il numero (73%) di quelli che hanno acquisito il dialetto dai genitori tra i figli il cui padre non si è trasferito dal luogo di nascita, rispetto a quelli il cui padre si è trasferito (14,3%). Inoltre il 60% dei figli dei padri che non si sono trasferiti hanno dichiarato di aver imparato dai nonni il dialetto, contrariamente al 14,3% il cui padre si è trasferito.

3 L'efficienza dell'acquisizione del dialetto e le fonti di acquisizione

In base ai dati appena esaminati sembra che l'efficienza dell'acquisizione del dialetto possa dipendere dalla persona dalla quale si è imparato il dialetto: Tra di esse, come fonti di acquisizione del dialetto in entrambe le città, sono stati indicati i genitori, gli amici e i vicini di casa, mentre i nonni compaiono solamente a Genova.

Se sommiamo i dati di coloro che parlano bene e rispettivamente molto bene il dialetto (nell'assunto che così facendo che non risulti significativamente sminuita l'affidabilità della ricerca), otteniamo che hanno ottenuto una maggiore efficienza coloro che dialetto hanno appreso il dialetto dagli amici. Tra questi infatti a Genova l'89% è la percentuale di chi parla bene ovvero molto bene il dialetto, ad Imperia il 91%.

La seconda fonte di maggiore efficienza sembra siano i vicini di casa: nella metropoli ligure il 75%, ad Imperia l'89% sono coloro che, parlando bene o molto bene il dialetto, l'hanno imparato dai vicini di casa. Per quanto riguarda i genitori le stesse percentuali si attestano a Genova al 68%, ad Imperia al 77%. Una correlazione con i nonni si riscontra solamente a Genova, dove il 68% di quelli che hanno imparato da loro il dialetto lo parla bene o molto bene.

Si osservi comunque che risultati del genere potrebbero dare luogo a conclusioni erronee qualora i dati delle singole fonti fossero interpretati isolatamente invece che globalmente. Si ritiene infatti che gli esiti ottenuti non significhino ad es. che i vicini di casa abbiano avuto o abbiano maggior incidenza nei processi di apprendimento del dialetto di quella che possono aver avuto (o che abbiano) i genitori, ma che si tratti di effetti paralleli e concomitanti. Secondo l'interpretazione corretta quindi, avrebbero imparato meglio il dialetto coloro che lo hanno imparato contemporaneamente sia dai genitori che dai vicini di casa ecc. Questa ipotesi viene rafforzata dalla correlazione esistente tra le diversi fonti di acquisizione del dialetto Ad es. a Genova c'è una forte correlazione ($r = 0.624$, $p(51) < 0.01$) tra gli amici e i vicini di casa: questo significa che la persona che ha indicato gli amici come fonte di acquisizione del dialetto, molto probabilmente ha

*Il dialetto ligure nello specchio di una ricerca sociolinguistica svolta
a Genova ed a Imperia*

indicato anche i vicini di casa per la stessa ragione. In questo caso, perciò, gli effetti di queste fonti si sono sommati.

Correlazioni simili si sono trovate a Genova nei casi riassunti nella tabella seguente:

	genitori	amici	vicini di casa	lavoro	scuola	nonni
genitori	-	0.444	-	0.327	0.310	0.299
amici	0.444	-	0.624	0.420	0.362	-
vicini di casa	-	0.624	-	-	0.354	-
lavoro	0.327	0.420	-	-	0.492	-
scuola	0.310	0.362	0.354	0.492	-	-
nonni	0.299	-	-	-	-	-
Summa	1.38	1.85	0.978	1.239	1.518	0.299

3. tabella

Correlazioni tra differenti fonti di acquisizione del dialetto a Genova

Nella tabella 11. si vede che nel capoluogo ligure ci sono 9 coppie di correlazioni delle fonti tra cui la più incisiva è quella tra i vicini di casa e gli amici.

Con l'espressione *summa* si indica la somma dei valori delle correlazioni per ciascuna fonte. Mostrando il valore della *summa* per ogni fonte si offre un indicatore che è in grado di segnalare in quale misura l'intervistato, scegliendo una determinata fonte, abbia usufruito anche delle altre fonti. In base a questo, si rileva che le persone che hanno usufruito del maggior numero di fonti sono coloro che hanno indicato gli amici; in ordine decrescente nell'utilizzo delle fonti ci sono gli amici, la scuola, i genitori, il posto di lavoro, i vicini di casa, e i nonni.

Questo risultato segnala, però, solamente in parte la correlazione trovata tra le fonti di acquisizione del dialetto e l'efficienza dell'acquisizione. In base ad essa l'ordine dovrebbe essere amici, vicini di casa, genitori, nonni. La differenza può essere spiegata osservando che l'efficienza nell'imparare il dialetto non è collegata solamente al numero di fonti a disposizione di colui che apprende il dialetto, ma anche al fatto di avere a disposizione alcune fonti determinanti che a Genova sono gli amici e i genitori.

Ad Imperia le correlazioni trovate tra le fonti sono del tutto differenti. Il divario più evidente è che ad Imperia ci sono molto meno coppie di correlazioni, quattro rispetto alle nove di Genova. Unico elemento uguale nelle due città è la correlazione più alta tra gli amici e i vicini di casa.

	genitori	amici	vicini di casa	lavoro	scuola	nonni
genitori	-	-	-	-	-	0.320
amici	-	-	0.428	-	-	0.261
vicini di casa	-	0.428	-	-	-	-
lavoro	-	-	-	-	-	0.244
scuola	-	-	-	-	-	-
nonni	0.320	0.261	-	0.244	-	-
Summa	0.320	0.689	0.428	0.244	-	0.825

4. tabella

Correlazioni tra differenti fonti di acquisizione del dialetto ad Imperia

Rispetto ai dati genovesi non cambiano soltanto le correlazioni ma anche i valori della *summa* sono piuttosto differenti. Infatti, il valore più alto è quello ottenuto dai nonni, seguiti in ordine decrescente dagli amici, vicini di casa, genitori e posto di lavoro. Comunque, l'ordine dei valori della *summa*, a parte quello dei nonni, corrisponde all'ordine osservato tra le fonti di acquisizione del dialetto e la loro efficienza, cioè amici, vicini di casa, genitori.

Il dato di fatto che gli imperiesi abbiano indicato molte meno fonti di acquisizione del dialetto nonostante, in base alle percentuali, siano proprio loro quelli che (su base percentuale) conoscono maggiormente il dialetto, dimostra la correttezza della nostra ipotesi, confermando che la maggior efficienza nell'acquisizione del dialetto non dipende soltanto dal numero delle fonti a disposizione di chi apprende il dialetto, ma dalla presenza di certe fonti determinanti, che ad Imperia in parte coincidono con quelle genovesi, e sono cioè amici, vicini di casa e genitori.

4 Conclusioni

Uno degli scopi principali del presente studio era quello di cercare di scoprire quali fossero i motivi che maggiormente influenzano o hanno influenzato il livello dell'acquisizione del dialetto da parte dei genovesi e degli imperiesi. Secondo l'ipotesi di partenza il processo di apprendimento del dialetto può essere influenzato sia dall'ambiente sociale che da quello culturale del bambino, e non si conclude necessariamente nell'età infantile. Per questa ragione nel questionario sottoposto agli intervistati si è ritenuto di fondamentale importanza che le domande personali non riguardassero solamente i partecipanti, ma anche i loro genitori.

In base ai risultati ottenuti dall'autoclassificazione sono state rilevate otto variabili che in entrambe le città sono in connessione con il livello di conoscenza del dialetto da parte degli intervistati. Le variabili comuni per tutti e due i luoghi sono 1) età e 2) studi compiuti dagli intervistati e 3) dai loro genitori, oltre al 4) trasferimento da diverso luogo di nascita da parte dei genitori. A Genova si è osservata inoltre una forte correlazione tra 5) sesso e livello di conoscenza del dialetto, e un'altra correlazione meno forte con 6) la professione esercitata dall'intervistato. Ad Imperia vi sono delle correlazioni anche tra 7) dimensione della popolazione del diverso luogo di nascita dell'intervistato e il livello di conoscenza del dialetto, e tra quest'ultimo e 8) la professione esercitata dal padre.

A questo punto si potrebbe concludere che risulta dimostrata l'ipotesi che prevedeva che il livello di conoscenza del dialetto dipendesse prima di tutto dall'ambiente sociale e culturale. Questa affermazione deve essere, però, resa meno cogente dal fatto che nei differenti luoghi sono stati trovati diversi livelli di correlazione tra le stesse variabili: ad es. a Genova la variabile che influisce maggiormente sul livello dell'acquisizione del dialetto è il sesso dei partecipanti, mentre ad Imperia è il loro livello di studio.

L'ordine decrescente per l'importanza delle variabili nelle due città è il seguente:

	a Genova	ad Imperia
secco dell'intervistato	livello scolastico dell'intervistato	($p \leq 0.01$)
livello scolastico della madre	età dell'intervistato	($p \leq 0.01$)
età del padre	livello scolastico del padre	($p \leq 0.01$)

livello scolastico dell'intervistato	luogo di nascita dell'intervistato	($p \leq 0.01$)
età dell'intervistato	professione del padre	($p \leq 0.01$)
trasferimento della madre	età dei genitori	($p \leq 0.01$)
trasferimento del padre	trasferimento della madre	($p \leq 0.05$)
livello scolastico del padre	trasferimento del padre	($p \leq 0.05$)
professione dell'intervistato	livello scolastico della madre	($p \leq 0.05$)
età della madre		
livello scolastico del l'intervistato		
età dell'intervistato		

Nella lista si osserva bene che, mentre a Genova sono solamente tre le variabili con correlazioni forti, ad Imperia sono sette. Benché ad Imperia sia molto più alto il numero delle variabili che influenzano il livello di conoscenza del dialetto, la loro interpretazione è molto più chiara che non a Genova. Infatti tra le variabili che influenzano fortemente il livello di conoscenza del dialetto ve ne sono tre che riguardano le date di nascita, e due rispettivamente i livelli di studio, la professione esercitata del padre e il luogo di nascita dell'intervistato. Da questo si deduce che ad Imperia le persone che hanno il maggior livello di conoscenza del dialetto sono quelle che hanno un'età avanzata, possiedono livelli di studio bassi, sono nate in campagna, e inoltre con il padre il cui il livello di studio non supera la licenza media e che ha esercitato una professione di basso prestigio.

Tra gli intervistati genovesi la variabile che sembra incidere maggiormente sul livello di conoscenza del dialetto è il sesso dell'intervistato. A ciò si aggiunge il livello di studio della madre e l'età del padre. Tra gli intervistati genovesi il maggior livello di conoscenza del dialetto è detenuto dai maschi e in particolare da quelli la cui madre ha un livello di studio basso ed il padre appartiene alla categoria dei più anziani.

È interessante osservare come cambia l'importanza delle variabili tra le due città. La più sorprendente è che ci sono delle variabili, come ad esempio il sesso, che a Genova incidono di più sul grado di conoscenza del dialetto, mentre ad Imperia non sono nemmeno incluse nella lista delle variabili in quanto non significative. Inoltre si osserva che le differenze maggiori tra le variabili si trovano proprio tra quelle che hanno maggior rilevanza a Genova - ad esempio il grado di studio della madre, che a Genova ha il secondo posto per importanza, mentre ad Imperia è al nono posto.

Se osserviamo cosa accade con le variabili che ad Imperia hanno il rilievo maggiore, si scopre che invece la loro differenza con i dati dell'altra città

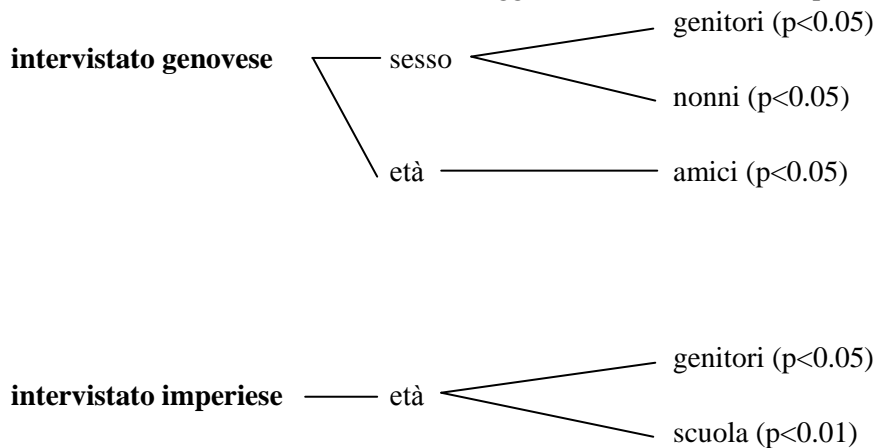
*Il dialetto ligure nello specchio di una ricerca sociolinguistica svolta
a Genova ed a Imperia*

diminuisce. Ad es. ad Imperia le variabili che incidono di più sono livello di studio ed età dell'intervistato, che a Genova hanno il quarto e il quinto posto per importanza. Unica variabile che ha un rango simile è il trasferimento da diverso luogo di nascita dei genitori, che in entrambe le città influisce negativamente sul livello di conoscenza del dialetto dell'intervistato, in particolare se sono le madri a cambiare residenza.

Per concludere, in sintesi le variabili che a Genova maggiormente influenzano il livello di conoscenza del dialetto, o non hanno nessuna influenza o sono poco rilevanti ad Imperia, mentre invece le variabili che hanno più forti correlazioni ad Imperia ne hanno simili o di poco inferiori a Genova.

È da aggiungere che, in base ai risultati rilevati dalle telefonate, cioè dai dati 'oggettivi', una differenza statistica nel livello di conoscenza del dialetto tra i due sessi è verificata solo a Genova, mentre (anche per la ristrettezza del modo d'inchiesta di cui si è parlato all'inizio) non è stato possibile ottenere altre verifiche di eventuali differenze nelle correlazioni tra i fattori rilevanti alla competenza dialettale tra gli abitanti delle due città.

Per quanto riguarda le fonti di acquisizione del dialetto, nei diagrammi seguenti si può osservare che quando le variabili dipendenti sono riferite all'intervistato il loro numero è molto maggiore a Genova che ad Imperia.

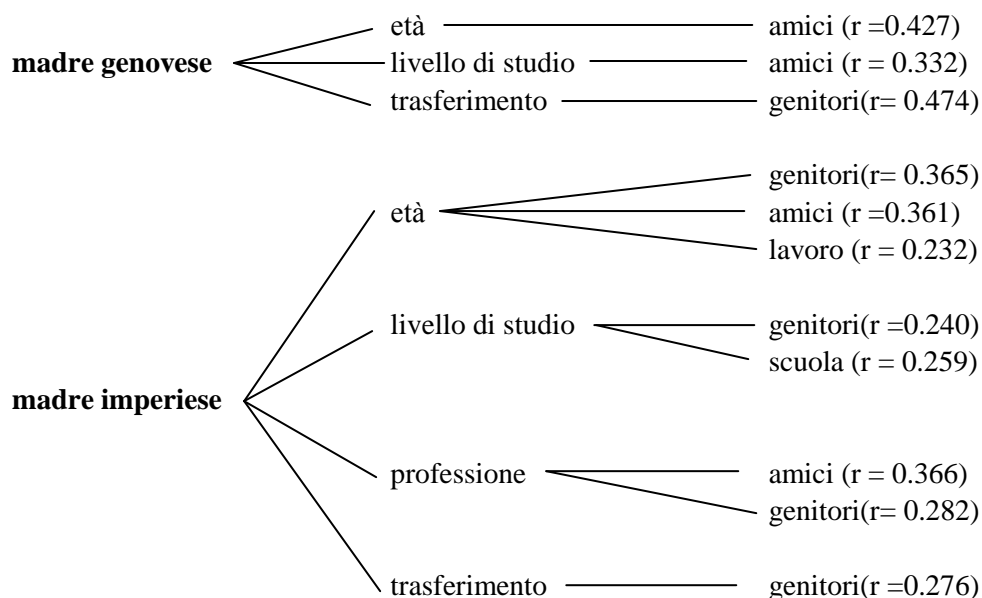
In entrambe le città si osservano correlazioni tra le fonti di acquisizione del dialetto e l'età dell'intervistato. Quest'ultima, nel capoluogo ligure, è in connessione con il ruolo degli amici, mentre ad Imperia lo è con il ruolo dei genitori e con la scuola. A Genova si è rilevata una grande differenza tra i maschi e le femmine non solo nel livello di conoscenza del dialetto ma anche nelle fonti

di acquisizione: infatti la maggior parte degli uomini ha dichiarato di aver imparato il dialetto dai genitori e dai nonni, ma solamente una minima frazione delle femmine.

Ad Imperia possiamo affermare è che tra le persone più anziane (piuttosto che tra i più giovani) sono in proporzione maggiore quelli che hanno imparato il dialetto dai genitori ed a scuola.

Nelle due città le differenti caratteristiche della madre degli intervistati sono differientemente correlabili con le fonti di acquisizione del dialetto da parte del figlio:

*Il dialetto ligure nello specchio di una ricerca sociolinguistica svolta
a Genova ed a Imperia*

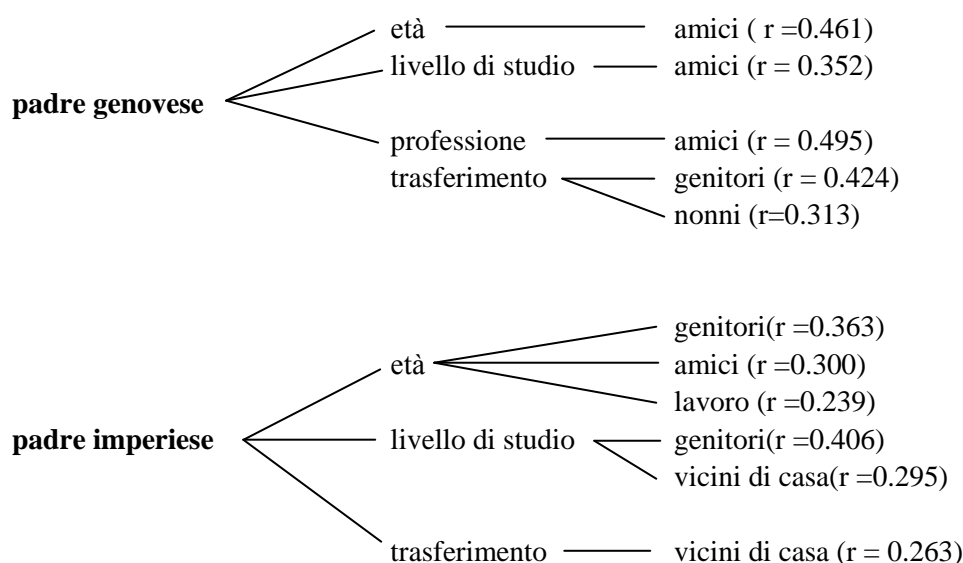

In tutte e due le città si hanno correlazioni tra le fonti di acquisizione del dialetto del figlio ed età, livello di studio e trasferimento dal luogo di nascita della madre. Una caratteristica importante degli intervistati genovesi è che più anziana è la madre più è probabile che abbiano indicato gli amici come fonte di acquisizione del dialetto. Inoltre si può osservare che solamente una minima parte di coloro la cui madre si è trasferita da altro luogo di nascita ha affermato di aver imparato il dialetto dai genitori.

È facile osservare la cospicua differenza tra i precedenti diagrammi, dai quali si evince come il dato relativo alle fonti di acquisizione del dialetto da parte del figlio in connessione alle caratteristiche della madre sia molto più complesso ad Imperia che a Genova. Nel capoluogo ligure si sono trovate solamente tre variabili in correlazione con le fonti di acquisizione del dialetto, mentre ad Imperia nove. Non è da trascurare nemmeno il dato che a Genova le variabili, pur essendo solo tre, hanno però tutte una forte correlazione, mentre ad Imperia, dove ce ne sono nove, le correlazioni sono molto più deboli.

Ad Imperia si è anche osservato che sono direttamente proporzionali le connessioni esistenti tra l'età della madre e le fonti quali genitori, amici e posti di lavoro. Il basso livello di studio della madre sembra che influenzi l'apprendimento da parte del figlio del dialetto dai genitori ed a scuola.

Analogamente tanto di più basso prestigio è stata la professione della madre tanto più probabile appare che il figlio abbia imparato il dialetto dagli amici e dai genitori. Il trasferimento della madre da altro luogo di nascita, invece, ha come conseguenza che il figlio non abbia quasi più come possibile fonte di acquisizione del dialetto i genitori.

Le caratteristiche dei padri genovese mostrano connessioni simili a quelle che abbiamo visto nel caso delle madri. Età, livello di studio, e professione hanno tutti correlazione con il fatto che il figlio abbia segnalato gli amici come fonte di acquisizione del dialetto. Inoltre, anche in questo caso il trasferimento del padre da altro luogo di nascita influenza negativamente le possibilità del figlio di imparare dai genitori e dai nonni il dialetto.

Tra padri e madri imperiesi riscontriamo delle somiglianze in quanto l'età di entrambi ha correlazione con le fonti di acquisizione del dialetto, quali genitori, amici e posto di lavoro. Il grado di studio di tutti i genitori ha una correlazione con il fatto di imparare da loro il dialetto, oltre che dal padre anche dai vicini di casa. Il trasferimento del padre da altro luogo di nascita, soltanto in questo caso, pare avere connessioni con i vicini di casa quali fonte dialettale.

Cercando di trovare delle correlazione tra le differenti fonti di acquisizione del dialetto e l'efficienza dello stesso, si è visto che le fonti più efficienti sono i genitori, gli amici e vicini di casa. In particolare si è osservato come coloro i quali hanno imparato meglio il dialetto siano quelli che hanno dichiarato di averlo

*Il dialetto ligure nello specchio di una ricerca sociolinguistica svolta
a Genova ed a Imperia*

imparato dagli amici e dai vicini di casa, e solo dopo di loro vengono quelli che l'hanno imparato dai genitori. Esaminando però a fondo i risultati si è arrivati alla conclusione che l'affermazione precedente corrisponde alla realtà solamente in parte. Infatti, secondo una valutazione realistica degli effetti delle singole fonti, queste non devono essere considerate singolarmente ma in connessione fra di loro. Perciò la persona che impara meglio il dialetto è quella che lo impara da più fonti - anche quest'ultima asserzione deve però venire specificata, perché in realtà non è dimostrato che le persone che hanno indicato il maggior numero di fonti siano quelli che parlano meglio il dialetto.

Proprio per questa ragione si è arrivati alla conclusione che le persone che hanno appreso meglio il dialetto non sono *tout court* quelli che hanno indicato il maggior numero di fonti, ma coloro che tra questi ultimi hanno avuto l'accesso anche alle fonti determinanti: queste fonti a Genova, in ordine di importanza, sono state gli amici ed i genitori, mentre ad Imperia gli amici, i vicini di casa, ed i genitori.

X FÜGGELÉK

1. függelék

Questionario sulla vitalità del dialetto Ligure

Gentile signore/a ho bisogno di questi dati per uno studio scientifico sulla vitalità dei dialetti italiani. Le Sue risposte saranno usate senza nome e con la massima riservatezza. Lei con le Sue risposte sincere può aiutare il successo di questa ricerca. Se ad alcune domande non vuole rispondere le lasci fuori. Grazie per la collaborazione!

Data del compilazione: _____

Sesso: M. F.

Lei, come parla le seguenti lingue? Si Prega di mettere una croce nella casella giusta!

	italiano	dialetto	altro.....
Parlo perfettamente			
Parlo molto bene			
Parlo bene			
Non parlo molto bene			
Poche parole			
Non parlo, capisco solamente			
Non capisco niente			

Metta in ordine decrescente le seguenti affermazioni, a seconda della Sua opinione da 5 a 1! 5 significa che Lei è assolutamente d'accordo, 1 significa che non condivide affatto l'affermazione.

La lingua più bella è:

- ___ il dialetto che Lei parla.
- ___ l'italiano della Sua città.
- ___ il dialetto di un'altra città. Quale?
- _____
- ___ l'italiano di un'altra città. Quale?
- ___ altro _____

Dove e da chi ha imparato le seguenti lingue? Si Prega di mettere un croce nella casella giusta! È possibile mettere più croci nella stessa riga se è necessario.

	italiano	dialetto	altro
dai genitori			
dai nonni			
dagli amici di gioco da bambino			
nei dintorni dell'abitazione (amici, vicini di casa)			
al lavoro			
nell'asilo			
nella scuola			
all'università			
al corso di lingua			
abitando/lavorando in un luogo diverso			
nell'esercito			
nessuna parte			
altro.....			

Secondo Lei è un bene o un male parlare un dialetto?

Perché? _____

Lei di solito in che lingua parla con le seguenti persone? Si Prega di mettere un croce nella casella giusta! È possibile mettere più croci nella stessa riga se è necessario. Ad esempio se

Lei parla sia in italiano, sia in dialetto con una persona.

	italiano	dialetto	altro
con i genitori			
con i nonni			
con i figli			
con il coniuge			
con gli amici			

con i vicini di casa

Ha mai avuto problemi di comunicazione con i più giovani/ più anziani (per esempio perché hanno usato un termine che Lei non conosceva)?

Se sì, racconti un caso!

Lei di solito che lingua usa? Si Prega di mettere un croce nella casella giusta! È possibile mettere più croci nella stessa riga se è necessario.

	italiano	dialetto	altro	non ho esperienza
in chiesa				
in associazione culturale				
al negozio				
in trattoria				
in luoghi di divertimento				
al lavoro/alla scuola				
dal medico				
in banca				
in posta				
nello sport				
al tribunale				
in ufficio				
alla polizia				
rivolgendosi ad uno sconosciuto				

Esistono dei termini che Lei usa abitualmente ma non li usano i ragazzi di oggi/i più anziani? Quali sono ad esempio:

Lei di solito che lingua usa...? Si Prega di mettere un croce nella casella giusta! È possibile mettere più croci nella stessa riga se è necessario.

FÜGGELÉK

	italiano	dialetto	altro	nessuno
pregando				
contando				
quando è arrabiato				
pensando				
rivolgendosi agli animali				

Secondo Lei c'è differenza tra l'italiano della Sua città e l'italiano standard? Si No

Se si, in che cosa consiste la differenza?

Lei al lavoro/a scuola quanto usa le seguenti lingue? Si Prega di mettere un croce nella casella giusta!

	italiano	dialetto	altro
mai o quasi mai			
raramente			
spesso			
sempre			

Si prega di compilare le seguenti caselle!

	Sua	di Sua madre	di Suo padre
l'anno di nascita			
la professione			
il luogo di nascita			
Se il luogo di nascita è diverso dal l'abitazione attuale, indicare quanti anni si è passati nel luogo			

di nascita!			
-------------	--	--	--

Si prega indicare il titolo di studio delle sotto indicate persone mettendo un croce nella casella giusta!

	Sua	di Sua madre	di Suo padre
scuola elementare			
scuola media			
scuola media superiore			
laurea breve			
università			
altro			

2. fùggelék

In: Comune di Pontedassio (2004:13-15)

GIUSEPPE CASSINELLI
Pseudonimo: Arboxu

Tunù e u luvu

In invernu cusci i nu se l'aregurdòva mancu i ciù veggì. U l'axéva nevà fin a-e revéze da marina. Tüttu 'stu giancu, numa a véru da-a colla da Turassa, u te lasciova abessiu. Tanti i rami de urive s-ciancài, e ciù spessi i brotti, ciù careghi de neve.

Tunù e Zabétta i staxéva ratissi vixìn au fugurò; ratissi e in pocu mucchi, màxime Tunù ch'u se laméntova: - A sun rédeno cume in cantê.

E Zabétta: - Au digu fia mi! Cun l'estàe che ti l'hai faitu. Tüttu i santi giurni a doghe dréntu cu' a fussìa, pêui a tiò cansélli e a fò beriù. E a-a séia, tantu pe' aresciuròte, ti te faxévi ancù dui o trèi nori cun e müre càreghe...

- E cose a duxévu fò? Stòmene a langragnò in ciassa, o cun u mùru in sci-u gottu? Aspèitò che u pan u ciuvisse cume a manna dau ciéllu?

- A l'è véia, a l'è véia, - a dixéva Zabetta: u l'axéva araxiùn: i nu léia scignuri cun tantu de zènda cume u sciù Baciccia o a scià Maria ch'u ghe segova i prài e u gh'inciva e fenéie. A vuxéva numa dí ch'u nu l'éia ciù in garsunetto e u puxéva ascia aresciuròse càrche giurnu in t'e l'estàe: - A-a fin di conti, i fièui i sun a postu, e in toccu de pan u nu n'amanca...

In sce 'sti discursci u arivova u sonnu.

A tersa nêutte dopu a nevadda, Zabetta a descia u so omu: - A l'è ina péssa che u trénu u cuntinua a scibrò: u pâ in can ch'u baùne a-a lüna.

Tunù u stà a sentì: a l'è véia: - Cume mai 'stu trenu u nu se busticca? A neve a l'ha fermàu?

U sàuta dau létu, u amia dau barcun vèrsu a-a marina; a

lamènta a cuntinua, ma fümme de trenu u nu se ne vè.

L'indemàn i cumpagni i ghe spiega tütta a faccènda: a nu l'éia du trénu, chella lamènta, ma d'in luvu che u giòva pe-e campagne. A nêutte passô u l'éia arivau fin dunde u incumènsa a Cuntrô e a gènte de prime ca i l'axéva vistu au ciòiu da luna che u giòva in sce a neve cume in agnima pèrsa.

Tunù u pènsa: - Bezêugneréva fògheru vegnî, propriu drentu a-a Cuntrô, magòra sutta a me ca, e pêui cun ina s-ciuppettò foru seccu. P'ina faccènda cusci u ghe vèu in cacciaû büllu, ma d'ina razza ròia, tütta fàiti e nièn parolle, secrétu cume ina tumba.

A pensòghe bèn, dui cacciaûi de 'sta razza ròia, élu u i cunusce. U primu, Ricucciu, u l'è in stangun autu, negru; ina tressa de nèrvi: botta prunta, següra. L'autru, Fransé, u l'è ciü carmu, ciü frèidu. E tütta dui, ina tumba.

Ditu, fàitu. Tunù u va da Ricucciu:

- Per stanêutte, u ghe saréva in travaiettu, cusci e cusci. . .

Ricucciu: - E cume ti u fai vegnî sutta a to ca?

- Cun di belli tocchi de carne.

- Allora ti m'invitti a nosse. Tü pensa ai buccüi de carne che au restu u ghe pensa u me s-cioppu.

U mèximu discursu u-u fa a Fransé.

- A in luvu a nu l'ho mai sparàu. Ma se a riuscimmu a foru vegnî in t'a Cuntrô, fa contu cu sécce za mortu. Ti l'hai avüu in bèllu pensamèntu. Invecce, a pensòghe, perché u ghe l'agge tantu cun 'stu luvu, Tunù u nu-u sa mancu ben. Fòsci i sun tütte chelle storie cu sentiva cuntô da zèvenu in t'e séie d'ivèrnu dai pastüi chi carova cun e pégure da Reàudu e da Verdeggia, tütta chélli spiante che l'arimô u faxéva in te bestie; fòsci i sun tütte e fòre chi ghe cuntova candu u l'éia in petalüssu. E pêui, da che mundu u l'è mundu, in luvu u l'è delongu in luvu: - Basta! Se u corpu u ariésce, au levamu da mézzu. U s'inarma d'in bastun cun a punta de fèru per nu s'gurô in sci rissèui zerài, u cora a-a giòia, u s'arampina in sce

l'otra colla e u ariva fin au maxéllu du Ricottu, l'unicu cu serve u paize e e ville.

- Ricottu, in bèllu toccu de vitell'un e e mèiu frattaie che i gh'avèi. U maxellô u s'aganta au bancu, pèui u s-ciùppa a rìe:
- Nu per fòme i affori vosci, ma vui u Natale i u festà a San Giòxu? L'òtru u nu fiàta, u cova u purtafèuiu:- Cantu u fa? – e u tacuna.

A sinch'ure u lè za scüru. Tunù u aspèita in otra urétta pèi u seména e frattàie fin sutta a so ca. E davanti a in barcun u mette i tocchi de vitellùn in bella vista.

Ricucciu e Fransé i sun za arivai. Zabetta a mette in tora ina turta de sücca e ina buttia de vin.

- 'Sta turta a l'è savurià cume i pignèui , - u fa Ricucciu appéna u l'atàsta.

E Fransé: - E 'stu vin u va fina in te unge di pèi.

Fegnìa a prima, Zabetta a porta in' otra turta de sücca e i avansi du vitellùn accumuladài.

Tunù u amìa i dui cumpagni: - I l'avèi in appetittu da àngeri, - u dixe. Ma u pènsa : “...ina fame da luvì. Mòie santa, u pa chi nu l'agge mai mangiàu!”.

A-a fin da sena, Ricucciu u se stìa a brasse larghe, pèui u incrùxa e man in sci-a pansa: - U ciü bell'uxéllu u l'è u fanettu, - u dixe.

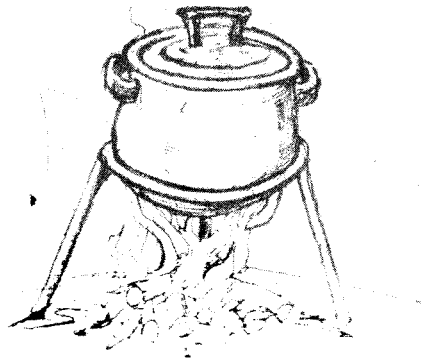
Pe' ingannô u tèmpu Tunù u porta du pan, di cacciaturìn e in' otra buttia. Ina parola dopu l'otra, i dui cumpagni i fan fèura i cacciaturìn.

U campanìn u l'ha za battüu in bottu dopu mezzanêutte candu a lamènta d'u luvu a ince a Cuntrô. I dui i caréga i s-cioppi. A lamènta a s'avvixìna. I arve u barcùn. E tu-u lì, u luvu; mogru, u pà ch'u tiè l'agnima cui dènti. U nafüssa l'òria. U se caccia in sci-a carne. Alura Ricucciu e punta u s-cioppu. Ma Tunù, decisu, u sposta a canna:

- Lascia, lascia. Tì nu vèi? U l'è affamau pezzu de nui.

E nisciün u spora.

3. függelék

I faxiöi du Cugnu

U Cugnu u l'è in bellu paise da Valle d'Ineia ch'u prudüxe di faxiöi ch'i son i na buntè.

U se mette in ta pignatta dui litri d'*âigua* in c'a dose giüsta de *sâ* e paeggi tuchetti de *pelle de porcu* (o de *custina*).

Quându l'âigua a l'è tèvia, u se gh'azzunze mezzu chilu de *faxiöi du Cugnu* messi a bagnu a seia prima e

due *carotte*
in po de *sücca gialla*
selleu
paegge föie tenee de *ge*

taiai a tuchetti.

I se fan buie a longu a fögu bassu, fina a cuttüa cumpleta.

I se serve azzunzendu in te ogni piattu:

in chegiâ d'*öiu d'uiva* de quellu bon
i na presina de *peve*.

Cosa impurtantiscima a l'è a qualità de l'*öiu*.

4. fùggelék

La borragine (a burâxia)

I frisciöi de burâxe

I son autrettântu boi e tipici cumme i famusi taiaen.

E *föie de burâxe*, lavai, i se tria, u se ghe mette adossu da *sâ* e i se lascia a riposu p'i n'ua. Pöi i se sprema ben.

U se impasta

dui etti de *faina*
öiu d'uiva
âigua
sâ

U se gh'azzunze a burâxia e u se fa i na pastetta ciütostu molla.

A se lascia ripusâ p'i n'otra uetta e pöi u se ne mette de chegiaai in ta paiella in cu öiu d'uiva abundânte.

I se fan cöxe, gienduli, fina ch'i nu son cötti.

5. függelék

**Fâ ûn gesto da ninte o costa poco.
A no fâlo porrieiva costâme cão.***

* Fâre un gesto a ninte o costa poco.
No fâlo porrieiva costâme cão.

Fâre sempre già de l'ôia
dove gh'e do gazzo aççelso.

Prima che il resto sia silenzio “R

*La statua della
venditrice di
noccioline
nel Cimitero
di Staglieno,
primo esempio
di "previdenza
funeraria"*

*A sôn de vende ræste e canestrelli
all' Aeguasanta, a-o Garbo, a San Çeprian
con vento e sô, con ægua zù a tinelli,
a-a mãe vecciata pe asseguaghe in pan;
fra i pochi sôdi, m'ammuggiava quelli
pe tramandame a-o tempo
ciù lontan mentre son viva,
e son vea portoliann-a:
Cattainin Campodonico
(a Paisann-a)*

per informazioni:
Tel: 010 2915209 /216 /119
e-mail: RicordatiDITE@asef.it
www.asef.it

6. függelék

OTTOBRE
DIXEMBRE
1958

IN ESCLUSIVA:
GOVI O A PENSA COSCÌ...
"A STORIA DO PESTO," de Anselmi

ZENNA

RIVISTA TRIMESTRALE
PE CHI PARLA
A LENGUA DE BALILLA
E DE COLOMBO
IN TUTTO O MÔNDO

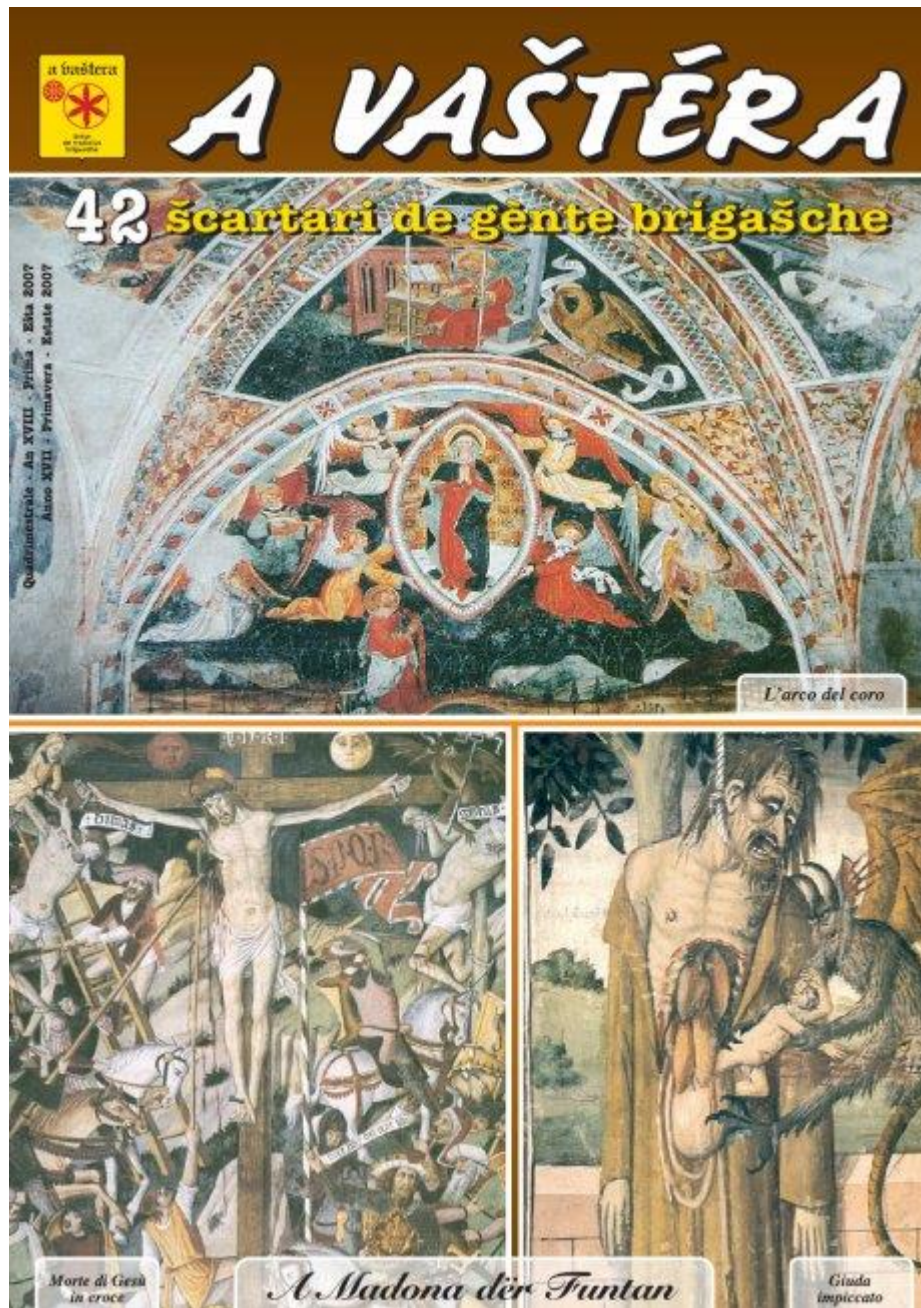

Se no ti zü lezendome,
allò t'hae e scarpe streite

PREXO: 250 FRANCHI
ESTERO: O DÖPPIO

2

7. függelék

8. függelék⁵¹

LEGGE REGIONALE N. 32 DEL 02 05 1990 LIGURIA

BOLLETTINO UFFICIALE REGIONALE 23 5 1990 N. 1

Norme per lo studio la tutela la valorizzazione e l'uso sociale di alcune categorie di beni culturali e in particolare dei dialetti e delle tradizioni popolari della Liguria

ARTICOLO 1

(Finalità)

La Regione promuove coordina e favorisce la tutela la conservazione la valorizzazione e l'uso sociale dei beni culturali linguistici etnomusicali e delle tradizioni popolari presenti nel territorio regionale.

ARTICOLO 2

(Categorie di beni tutelati)

Le principali categorie di beni culturali oggetto della tutela e della disciplina di cui alla presente legge sono le seguenti:

patrimoni linguistici autonomamente riconosciuti in porzioni del territorio regionale in quanto legati alle tradizioni storico - sociali del territorio stesso sia nella loro espressione orale che nelle forme letterarie in essi espresse;

rime popolari filastrocche fiabe proverbi e ritornelli ricordi e memorie riguardanti anche l'alimentazione e la medicina popolare il tutto espresso in lingua o in dialetto in forma orale o scritta ma inedita;

⁵¹ http://www.francobampi.it/zeneise/lezze/1990_32t.html

canti e musiche strumentali tramandati in forma orale e danze popolari di tradizione documentabile; feste riti e credenze giochi e passatempo popolari.

ARTICOLO 3

(Comitato scientifico)

È istituito un Comitato scientifico composto da tre membri eletti dal Consiglio regionale scelti fra personalità di indiscussa competenza e professionalità nei campi della ricerca etnologica e linguistica locale e della produzione e promozione culturale di attività dialettali e da tre esperti designati dal Rettore dell'Università degli Studi di Genova fra gli studiosi già operanti anche al di fuori dell'ambito universitario rispettivamente nei campi linguistico - letterario etnoantropologico ed etnomusicologico. Alle sedute partecipano un dirigente del Servizio Beni e strutture culturali e il dirigente addetto al Centro regionale di documentazione.

Il Comitato è nominato dal Presidente della Giunta regionale e dura in carica cinque anni. Ai suoi membri spettano i compensi stabiliti dalla legge regionale 5 marzo 1984 n° 13 e successive modificazioni ed integrazioni. Il Comitato nella prima seduta provvede alla nomina del Presidente.

ARTICOLO 4

(Compiti del Comitato)

Al Comitato scientifico di cui all'articolo 3 sono attribuiti i seguenti compiti:

formulare alla Giunta regionale proposte per l'inserimento nei programmi in materia culturale di specifici interventi relativi ai beni di cui alla presente legge e in particolare per le attività del Centro di cui all'articolo 5; proporre alla Giunta regionale progetti specifici di valorizzazione del patrimonio etnico - linguistico regionale; elaborare relazioni sullo stato di attuazione dei programmi e dei progetti regionali.

ARTICOLO 5

(Centro regionale di documentazione)

Per gli scopi di cui alla presente legge la Regione istituisce nell'ambito delle proprie strutture un Centro regionale di documentazione ricerca e valorizzazione del patrimonio linguistico etnomusicale e delle tradizioni popolari liguri.

Il livello della struttura di cui al primo comma e la sua dotazione organica saranno specificati nelle norme regionali in materia di organizzazione degli uffici.

La prima dotazione del Centro è costituita dalla documentazione in materia già raccolta o comunque acquisita dalla Regione con le relative attrezzature.

ARTICOLO 6

(Compiti del Centro)

Per il perseguimento degli obiettivi di cui alla presente legge il Centro di documentazione di cui all'articolo 5 opera nei modi previsti dai Titoli I e II della legge regionale 22 aprile 1980 n. 21 ed in particolare oltre a quanto

stabilito dalla citata legge regionale in in materia di inventariazione e catalogazione:

stabilisce rapporti di collaborazione e scambio con i competenti uffici dello Stato e degli Enti locali l'Università gli Istituti di ricerca Associazioni e singoli studiosi;

promuove iniziative di studio e di ricerca nel settore curando la pubblicazione e la diffusione dei risultati;

cura l'acquisizione della documentazione relativa ai beni di cui all'articolo 2 in forma scritta fotografica grafica o audiovisiva sia direttamente sia attraverso la cessione da parte di terzi di materiale già esistente o in via di formazione;

provvede alla creazione di una biblioteca e nastrovideoteca specializzata nel settore;

assicura la messa a disposizione del pubblico secondo le norme fissate in apposito regolamento del materiale raccolto con l'obbligo dell'impiego per scopi non di lucro e della citazione delle fonti per quanto riguarda sia gli informatori che i raccoglitori nonché con l'obbligo dell'approvazione della Regione nel caso di utilizzo per scopi editoriali;

cura la realizzazione col materiale raccolto di libri e pubblicazioni dischi audio e videocassette ed altri mezzi di diffusione da distribuire gratuitamente a musei biblioteche istituti e servizi pubblici e da porre eventualmente in commercio;

promuove iniziative di diffusione quali conferenze tavole rotonde proiezioni interventi coordinati con mondo della scuola corsi di aggiornamento per insegnanti.

ARTICOLO 6 BIS *

(Contributi per l'istituzione di premi)

La Regione Liguria, al fine di promuovere la conoscenza e l'uso del dialetto ligure e le peculiarità linguistiche del patrimonio culturale locale, concede contributi ai Comuni e alle Comunità Montane per l'istituzione di premi diretti agli alunni delle scuole elementari che hanno realizzato, nell'ambito della propria programmazione educativo-didattica, attività finalizzate alla conoscenza del dialetto e delle tradizioni popolari della Liguria.

Per i fini di cui al comma 1, l'Ente interessato, entro il 30 giugno di ogni anno, presenta domanda di contributo all'Assessore regionale alla Cultura corredata del relativo bando di concorso.

Il bando di cui al comma 2 è preventivamente esaminato dal Centro regionale di documentazione di cui all'articolo 5 e deve prevedere:

l'indicazione delle prove riservate agli alunni delle scuole elementari residenti nel territorio comunale, consistenti nella interpretazione in dialetto locale a partire dai brani conservati presso il Centro regionale di documentazione;

la composizione della Commissione giudicatrice di cui al comma 4.

La Commissione giudicatrice delle prove è composta:

dal Sindaco, o Assessore da lui delegato;

da un Direttore didattico, o suo delegato;

da un rappresentante della Pro Loco, ove esistente, o di Circolo culturale designato dal Consiglio comunale;

da due esperti in dialetto designati dal Consiglio comunale.

Nel caso la domanda di contributo di cui al comma 2 venga presentata da una Comunità Montana, il componente di cui alla lettera a) è sostituito dal Presidente della Comunità Montana o da Assessore da lui delegato e la designazione dei componenti di cui alle lettere c) e d) spetta al Consiglio Generale di tale ente.

Il Centro regionale di documentazione individua le tipologie dei premi da assegnare. La Giunta regionale determina i criteri di riparto dei fondi da destinarsi, sulla base delle domande di cui al comma 2; stabilisce inoltre annualmente, sulla base delle disponibilità del capitolo 3636, la quota da destinare al finanziamento delle suddette attività.

La liquidazione del contributo di cui al comma 1 avviene previa comunicazione, da parte dell'Ente interessato, all'Assessore alla Cultura dell'avvenuto espletamento del concorso e del nominativo dei soggetti vincitori. La consegna del premio è effettuata ogni anno, a cura del Sindaco e del Presidente della Comunità Montana territorialmente competente, o loro delegati.

ARTICOLO 7

(Contributi di cui alla legge regionale 17 marzo 1983 n. 7)

1. Le richieste di contributo presentate ai sensi della legge regionale 17 marzo 1983 n. 7 inerenti la materia di cui alla presente legge relativamente

a:

corsi seminari di studio dibattiti e conferenze;

elaborazione e stampa di pubblicazioni;

istituzione e assegnazione di borse di studio e premi per opere di ricerca sul patrimonio culturale linguistico etnomusicale e sulle tradizioni popolari della Liguria;

incentivazione delle rappresentazioni teatrali delle pubblicazioni delle attività folkloristiche collegate al patrimonio culturale e linguistico etnomusicale ed alle tradizioni con gli stessi connesse;

dotazione delle biblioteche di enti pubblici e di privati con opere relative al patrimonio di cui alle lettere precedenti;

sono sottoposte al preventivo parere del Comitato scientifico di cui all'articolo 3.

ARTICOLO 8

(Norma finanziaria)

Agli oneri derivanti dall'attuazione della presente legge concernente il funzionamento del Centro di cui all'articolo 5 e delle connesse attività scientifiche e divulgative si provvede mediante le seguenti variazioni da apportare allo stato di previsione della spesa per l'anno finanziario 1990.

riduzione di lire 50.000.000 in termini di competenza e di cassa dal capitolo 9250 «Fondo di riserva per le spese obbligatorie e d'ordine».

istituzione del capitolo 3636 «Spese per il funzionamento del Centro regionale di documentazione del patrimonio linguistico ligure» con uno stanziamento di lire 50.000.000. (vedi **)

1.bis* Agli oneri finanziari derivanti dalla concessione del contributo di cui all'articolo 6 bis si provvede con le relative leggi di bilancio a partire dall'anno 1999.

La presente legge regionale sarà pubblicata nel Bollettino Ufficiale della Regione. È fatto obbligo a chiunque spetti di osservarla e farla osservare come legge della Regione Liguria. Data a Genova addì 2 maggio 1990.

* integrazioni di cui alla L.R. 37/1998

** con L.R. 30 aprile 1999 n. 14 il cap. 3636 ha assunto la seguente denominazione "Interventi per il patrimonio linguistico ligure"

LEGGE REGIONALE 17 dicembre 1998 n. 37

BOLLETTINO UFFICIALE REGIONALE 20/01/1999 n. 1

Il Consiglio regionale ha approvato. Il Commissario del Governo ha apposto il visto.

IL PRESIDENTE DELLA GIUNTA

promulga

la seguente legge regionale:

Articolo 1

(Modifica dell'articolo 1 della legge regionale 2 maggio 1990 n. 32)

1. Al comma 1 dell'articolo 1 della legge regionale 2 maggio 1990 n. 32 (norme per lo studio, la tutela, la valorizzazione e l'uso sociale di alcune categorie di beni culturali e in particolare dei dialetti e delle tradizioni

popolari della Liguria), dopo le parole: "coordina e favorisce" sono inserite le seguenti: "la conoscenza del dialetto ligure e delle sue variazioni locali, nonché".

Articolo 2

(Inserimento di articolo)

1. Dopo l'articolo 6 della l.r. 32/1990, è inserito il seguente:

"Articolo 6 bis

(Contributi per l'istituzione di premi)

1. La Regione Liguria, al fine di promuovere la conoscenza e l'uso del dialetto ligure e le peculiarità linguistiche del patrimonio culturale locale, concede contributi ai Comuni e alle Comunità Montane per l'istituzione di premi diretti agli alunni delle scuole elementari che hanno realizzato, nell'ambito della propria programmazione educativo-didattica, attività finalizzate alla conoscenza del dialetto e delle tradizioni popolari della Liguria.

2. Per i fini di cui al comma 1, l'Ente interessato, entro il 30 giugno di ogni anno, presenta domanda di contributo all'Assessore regionale alla Cultura corredata del relativo bando di concorso.

3. Il bando di cui al comma 2 è preventivamente esaminato dal Centro regionale di documentazione di cui all'articolo 5 e deve prevedere:

a) l'indicazione delle prove riservate agli alunni delle scuole elementari residenti nel territorio comunale, consistenti nella interpretazione in dialetto locale a partire dai brani conservati presso il Centro regionale di documentazione;

b) la composizione della Commissione giudicatrice di cui al comma 4.

4. La Commissione giudicatrice delle prove è composta:

a) dal Sindaco, o Assessore da lui delegato;

b) da un Direttore didattico, o suo delegato;

c) da un rappresentante della Pro Loco, ove esistente, o di Circolo culturale designato dal Consiglio comunale;

d) da due esperti in dialetto designati dal Consiglio comunale. Nel caso la domanda di contributo di cui al comma 2 venga presentata da una Comunità Montana, il componente di cui alla lettera a) è sostituito dal Presidente della Comunità Montana o da Assessore da lui delegato e la designazione dei componenti di cui alle lettere c) e d) spetta al Consiglio Generale di tale ente.

5. Il Centro regionale di documentazione individua le tipologie dei premi da assegnare. La Giunta regionale determina i criteri di riparto dei fondi da

destinarsi, sulla base delle domande di cui al comma 2; stabilisce inoltre annualmente, sulla base delle disponibilità del capitolo 3636, la quota da destinare al finanziamento delle suddette attività.

6. La liquidazione del contributo di cui al comma 1 avviene previa comunicazione, da parte dell'Ente interessato, all'Assessore alla Cultura dell'avvenuto espletamento del concorso e del nominativo dei soggetti vincitori. La consegna del premio è effettuata ogni anno, a cura del Sindaco e del Presidente della Comunità Montana territorialmente competente, o loro delegati."

Articolo 3

(Modifica dell'articolo 8 della l.r. 32/1990)

1. Dopo il comma 1 dell'articolo 8 della l.r. 32/1990, è inserito il seguente:
"1 bis. Agli oneri finanziari derivanti dalla concessione del contributo di cui all'articolo 6 bis si provvede con le relative leggi di bilancio a partire dall'anno 1999."

La presente legge regionale sarà pubblicata nel Bollettino Ufficiale della Regione. E' fatto obbligo a chiunque spetti di osservarla e farla osservare come legge della Regione Liguria.

Data a Genova, addì 17 dicembre 1998

BIBLIOGRÁFIA

- Ageno, G.
1957. *Studi sul dialetto genovese*, Bordighera.
- Alinei, M.
1981. Dialetto: un concetto rinascimentale fiorentino. Storia e analisi. *Quaderni di semantica*. 2. 1981:144–173.
1984. *Lingua e dialetti: struttura, storia, e geografia*. Bologna, Il Mulino.
- Andorka, R.
2000. *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Antelmi, D.
1989. Caratteristiche fonetiche e morfosintattiche nella varietà fiorentina di italiano. *Rivista italiana di Dialettologia*. 13:47-73.
- Ardrizzo, G., Gambarara, D.
2003. (a c. di) *La comunicazione giovane*. Calabria, Rubbettino.
- Arens, A.
1987. *Text-Etymologie. Untersuchungen zu Textkörper und Texinhalt. Festschrift für Heinrich Lausberg zum 75. Geburtstag*, Wiesbaden, Steiner.
- Ascoli, G., I.
1873. Saggi Ladini. *Archivio glottologico italiano*. 1:1-556.
- Auer, P.
1998. *Code-switching in Conversation: Language, Interaction and Identity*. London, New York, Routledge .
- Auer, P., Di Luzio, A.
1984. (Eds.) *Interpretive sociolinguistics. Migrants-Children-Migrant Children*. Tübingen, Narr.
- Babbie, E.
2001. *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó.
- Bampi, F.
2004. *Maniman Giocoso manuale per ben parlare in genovese*. Genova, Il Golfo.
- Bartha Cs.
2005. *A kényelvűség alapkérdései*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Batley, E., Candelier, M., Hermann, Brenecke, G., Szépe Gy.

1995. *Politiche linguistiche per il mondo del XXI secolo. Rapporto per L'UNESCO*, Roma, Bulzoni.
- Beccaria, G., L.
1988. *Italiano antico e nuovo*. Milano, Garzanti.
- Bell, R. T.
1976. *Sociolinguistics: Goals, Approaches and Problems*. London, Batsford.
- Berruto, G.
1995. *Fondamenti di sociolinguistica*. Roma-Bari, Laterza.
1997. *Le varietà del repertorio*. In: Sobrero 1997:3-36.
2003. *Fondamenti di sociolinguistica*. Roma-Bari, Editore Laterza.
2005. *Prima lezione di sociolinguistica*. Roma-Bari, Editore Laterza.
- Bertoncelli, R.
2003. *Belin, sei sicuro? Storia e canzoni di Fabrizio De André*. Firenze, Giunti.
- Besch. W., Mattheier. K.
1985. *Ortssprachenforschung*. Berlin, Erich Schmidt Verlag.
- Bianchi, F.
2003. *Imperia 80*. Grafiche Amadeo Centro Stampa Offset, Imperia - Chiusanico.
- Bianchi, P., Maturi, P.
2006. *Dialecto e italiano negli usi linguisticidei parlanti di Napoli e della Campania*. In: De Blasi, Marcato 2006:1-21.
- Biondelli, B.
1853. *Saggio sui dialetti gallo-italici*. Milano, Presso Gius Bernardoni di Gio.
1856. *Studi linguistici di B. Biondelli*. Milano, Coi Tipi di Giuseppe Bernardoni di Gio.
- Bouvier, J. C.
1984. (a c. di) *Sociolinguistique des langues romanes, Actes du XVIIème Congrès International de Linguistique et Philologie romanes (Aixen-Provence 28 agosto-3 settembre 1983)*. vol. V, Laffitte, Marseille - Aixen-Provece.
- Brettschneider, G., Lehmann, C.
1980. (ed.) *Wege zur Universalienforschung. Sprachwissenschaftliche Beiträge zum 60. Geburtstag von Hansjakob Seiler*. Tübingen, Niemeyer.

- Burgess, R. G.
1984. *The Research Process in Educational Settings: Ten Case Studies*. London, Taylor & Francis.
- Butler, P. J.
1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London, Taylor & Francis.
- Canepari, L.
1980. *Italiano standard e pronunce regionali*. Padova, CLEUP.
- Cattoni, R.
2003. *Prontuario per leggere e scrivere il genovese*. Santa Margherita Ligure, Tigullio-Bacherontius.
- Celesia, E.
1863. *Dell'antichissimo idioma de' Liguri*. Genova, R.I. de' Sordo-Muti.
- Cherubini, F.
1893-1853. *Vocabolario milanese-italiano*. Milano, Dall'Imp. Regia Stamperia.
- Clyne, M. G.
1995. *The German Language in a Changing Europe*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Coates, J.
2004. *Women, Men, and Language*. Edinburgh, Person Education Limited.
1998. *Language and Gender*. Oxford, Blackwell Publishing
- Coco, F.
1977. *Introduzione allo studio della dialettologia italiana*. Bologna, Patron.
- Coltrane, S., Adams, M.
1997. Work, family imagery and gender stereotypes: Television and the reproduction of difference. *Journal of vocational Behavior*. 50:323-347.
- Comune di Pontedassio
2004. *Vuxe de Ligüria*. Antologia del premio „Comune di Pontedassio di narrativa nelle varietà linguistiche della Liguria. Imperia, Grafiche Amadeo Centro Offset.
- Cortelazzo, M.

1976. *Avviamento critico allo studio della dialettologia italiana. Problemi e metodi*. Pisa, Pacini.
1972. *Avviamento critico allo studio della dialettologia italiana. III. Lineamenti di italiano popolare*. Pisa, Pacini.
1969. *Avviamento critico allo studio della dialettologia italiana. I. Problemi e metodi*. Pisa, Pacini.
- Cortelazzo, M., Marcato, C., De Blasi, N. (et alli)
2002. *I dialetti italiani. Storia, Struttura, Uso*. Torino, UTET .
- Cortelazzo, M., Mioni, A. M.
1990. *L'Italiano regionale. Atti del XVIII Congresso Internazionale di Studi. Padova-Vicenza, 14-16 settembre 1984*. Roma. Bulzoni.
- Coveri, L.
1984. *Lingua nazionale, dialetti e lingue minoritarie in Italia alla luce dei dati quantitativi*. In: Bouvier 1984:74-90.
- Coveri, L., Benucci, A., Diadori, P.
1998 *Le varietà dell'italiano*. Roma, Bonacci.
- Crystal, D.
2003. *A nyelv enciklopédiája*. Budapest, Osiris.
- D'Achille, P.
2002. *L'italiano regionale*. In: Cortelazzo, M., Marcato, C., De Blasi, N. 2002:26-39.
- Di Gennaro, A.
2000. *Parole scomposte: poesie*. Napoli, Guida Editori.
- De Blasi, N., Marcato, C.
2006. (a c. di) *Lo spazio del dialetto in città*. Napoli, Liguori Editore Srl.
- Dettori, A.
1979. *Industrializzazione e situazione linguistica. Inchiesta sociolinguistica in un'industria di Macomer (Nuoro)*. In: Leoni 1979:171-206.
- De Mauro, T.
1963. *Storia linguistica dell'Italia unita*. Bari, Laterza.
1970. *Storia linguistica dell'Italia unita*. Bari, Laterza.
1980. *Guida all'uso delle parole*. Roma, Editori Riuniti.
- Denina, C.
1985. *Storia delle lingue e polemiche linguistiche: dai saggi berlinesi 1783-1804*. Alessandria, Edizione del Orso.

- Devoto, G.
1972. *L'Italia dialettale*. In: I dialetti dell'Italia mediana con particolare riguardo alla regione umbra, Atti del V. Convegno di Studi umbri (Gubbio, 28 maggio-1° giugno 1967), Centro di Studi Umbri presso la Casa di San'tUbaldo in Gubbio, Facoltà di lettere e Filosofie dell'Università di Perugia, Gubbio.
- Dubois, J.
1973. *Dictionnaire de linguistique*. Paris, Larousse, [trad. it.]: *Dizionario di linguistica*. Bologna, Zanichelli, 1979.
- Ducrot, O., Todorov, T.
1972. *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*. Paris, Seuil. [trad. it.]: *Dizionario enciclopedico delle scienze del linguaggio*. Milano, Isedi, 1972.
- Ebneter, T.
1977. Modelli linguistici e grammatica pedagogica dell'italiano. *A_A-V_V. Italiano d'oggi. Lingua nazionale e varietà regionali*. Trieste LINT, 1977:1–37.
- Farrell, J., Puppa, P.
2006. *A History of Italian Theatre*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Faggin, G,
1972. La lingua friulana a le sue „chances.” „*La Panarie*”-*Rivista Friulana* 16:155–167.
- Fasold R. W.
1990. *The Sociolinguistics of Language*. Oxford, Blackwell Publishing.
- Federer, W., T.
1991. *Statistics and Society: Data Collection and Interpretation*. New York, CRC Press.
- Ferguson, C. A.
1959. Diglossia. *World* 16:325–340.
1972. *Language Structure and Language Use*. Stanford, University Press.
1975. *Diglossia*. In: Pap, Szépe 1975:291–317.
- Fischer, J.
1958. Social Influences on the Choice of a Linguistic Variant. *Word* 14:47-56.
- Fishman, Joshua A.

1985. *The rise and fall of the ethnic revival: perspectives on language and ethnicity*. Berlin–New York, Mouton.
1968. *Readings in the Sociology of Language*. The Hague, Mouton.
- Forgue, G., J., McDavid, R., I.
1972. *La Langue des Américains Collection U.S.A.*. Paris, Aubier Montaigne.
- Fogarasi M.
1987. *Nuovo manuale di storia della lingua italiana*. Budapest, Tankönyvkiadó
- Forgue, G., McDavid, Raven J. Jr.
1972. *La langue des Américains*. Paris, Aubier Montaigne.
- Francescato, G.
1973. Romeno, dalmatico, ladino, italiano: premesse e prospettive per una classificazione. *Studi și Cercetări Lingvistice*. 24:529-537.
1980. A proposal for the classification of romance Languages. In: Izzo, 1980:75-83.
1994. *Timau. Tre lingue per un paese*, Lecce, Congedo.
- Fromkin, V., Rodman, R., Hyams N.
2003. *An introduction to Language*. Thomson, Wadsworth.
- Garvin, P., Mathiot, M.
1956. *The urbanization of the Guraní language: A problem in language and culture, in Wallace*. In: Fishman 1968:365–374.
- Gaspari, G.
1977. *Intorno al Friulano sulla questione <<Lingua-Dialetto>>*. In: *Dal dialetto alla lingua. Atti del IX Convegno per gli Studi Dialettali Italiani (Lecce, 28 Settembre – 1 Ottobre 1972)*. Pacini Editore.
- Gerritsen, M.
1985. *Alters- und geschlechtsspezifische Sprachverwendung*. In: Besch, Mattheier 1985: 79-108.
- Giacalone Ramat, A.
1979. *Lingua, dialetto e comportamento linguistico. La situazione di Gressoney, Aosta, Licosia*.
- Göncz, L.
1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Grassi, C.

1995. *Teoria del dialetto*. In: Romanello, M. T., Tempesta, I. 1995:9–28.
- Grassi, C., Sobrero, A. A., Telmon, T.
1998. *Fondamenti di dialettologia italiana*. Roma-Bari, Editore Laterza.
2003. *Introduzione alla dialettologia italiana*. Roma-Bari, Editore Laterza.
- Grimes, B.
1996. *Ethnologue: Geographic Distribution of living Languages*. 13. kiad. Summer Institute of Linguistics, Inc⁵².
- Grosjean, F.
1982. *Life with two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, Mass., Harvard UP.
- Gumperz, J. J.
1982. *Discourse Strategies*. Cambridge, Cambridge University Press.
1958. Dialect Differences and Social Stratification in a North Indian Village. In: *American Anthropologist*, 60: 668-681
- Haller, H., W.
1999. *The Other Italy: The Literary Canon in Dialect*. Toronto, University of Toronto Press.
- Haller, H., W.
2002. *La festa delle lingue: la letteratura dialettale in Italia*. Roma, Carocci.
- Hall, R. A.
1964. *Introductory linguistics*. Philadelphia, Chilton.
- Hammersley, M., Atkinson, P.
1995 *Ethnography: Principles in Practice*. London, Routledge.
- Harmon, D.
1995. The status of the worlds languages as reported in the Ethnologue. *Southwest Journal of Linguistics*, 14:1–33.
- Haugen, E.
1966. *Dialect, Language, Nation*. *American Anthropologist*, 68:922–935.
- Holenstein, E.
1980. *Sprachliche Kontinua sind anisotrop und skaliert*. In: Brettschneider 1980:504–508.
- Holmes, J.
2001. *An Introduction to Sociolinguistics*. London, Pearson Education.

⁵² <http://www.sil.org/ethnologue/distribution.html>.

- Holtus, G., Metzeltin, M., Schmitt, C.
1988. *Lexikon der Romanistischen Linguistik IV*. Tübingen, Niemeyer.
- Horvath, B.
1985. *Variation in Australian English: The sociolects of Sydney*.
Cambridge, Cambridge University Press.
1998. Some 'fractious energy'. *Journal of Sociolinguistics* 3: 446-456
- Hölker, K.
2005. (a c. di) *Aspetti dell'italiano parlato*. Berlin-Hamburg Münster,
LIT Verlag.
- Hudson, R., A.
1980. *Sociolinguistics*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Huszár, Á.
2006. *Hogyan (nem) érdemes kutatni a női és a férfi kommunikáció
közötti különbségeket?* In: Kegyesné Szekeres S., Simigné Fenyő S.
2006:15-38.
- Izzo, H.J.
1980. *Italic and Romance*. Linguistic Studies in Honor of Ernst Pulgram,
Amsterdam, Benjamins.
- Jaberg, K.
1936. *Aspects géographiques du langage*. Paris, Droz.
- Kassai, I.
1998. *Fonetika*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kegyesné Szekeres S., Simigné Fenyő S.
2006. (szerk.) *Sokszínű nyelvészet. Alkalmazott nyelvészeti gender-
kutatás*. Miskolc, Miskolci Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke.
- Kiss, J. (szerk.)
2001. *Magyar dialektológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
2002. *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapfogalmak*.
Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kollár A.
2006. *Sauris/Zahre. Nyelvpolitika és nyelvi jogok Olaszországban egy
többnyelvű közösség tükrében*. Szeged, JATEPress.
- Köpf Eszter

1996. A finnországi svéd kisebbség helyzete. *Regio* 1:94–116.
- Krauss, M.
1992. The world's languages in crisis. *Language*. 68:4–10.
- Kremer, D.
1988. *Actes du XVIII Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes, V.: Linguistique pragmatique et linguistique sociolinguistique*. Tübingen, Niemeyer.
- Labov, W.
1966. *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
1973. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
2006. *The Social Stratification of English in New York City*.
1972. *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. Pennsylvania, University of Pennsylvania Press.
- Labov, W., Yaeger, M., Steiner, R.
1972. *A Quantitative Study of Sound Change in Progress*. Pennsylvania, University of Pennsylvania.
- Lancia, E., Poppi, R.
2003. *Gli attori dal 1930 ai giorni nostri*. Roma, Gremese Editore.
- Lakoff, R.
1973. Language and Women's place. *Language in Society*. 2:45-80.
- Leoni, A., F.
1979. (a c. di) *I dialetti e le lingue delle minoranze di fronte all'italiano*. Roma, Bulzoni.
- Lepschy, G. C.
1977. L'Insegnamento della pronuncia italiana. A_A.V_V., *Italiano d'oggi. Lingua nazionale e varietà regionali*, Trieste, LINT.
- Lofland, J., Lofland, L., H.
1995. *Analyzing Social Settings: A Guide to Qualitative Research and Analysis*. Belmont, CA, Wadsworth Publishing Company.
- Lo Piparo, F.
1990. (szerk.) *La Sicilia linguistica oggi*. Palermo, Centro di Studi Filologici e Linguistici Siciliani.
- Mac Connell, S., Penelope Eckert, G.

2003. *Language and Gender*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Marcato, C.
2005. *Modello istituzionale e complessità storica*. In: Hölker 2005: 151-183
2002. *Dialetto, dialetti e italiano*. Bologna, Mulino.
- Marshall, C., Rossman, G. B.
1995 *Designing Qualitative Research*. Thousand Oaks, Calif. : Sage Publications.
- Marouzeau, J.
1951–69. *Lexique de la terminologie linguistique*. Paris, Geuthner.
- Martinet, A.
1954–5. *Dialect. Romance Philology* 8:1–11.
- Martini, S.
1870. *Saggio intorno al dialetto ligure*. Sanremo, Tip. di c Puppo.
- Mason, J.
2005. *A kvalitatív kutatás*. Budapest, József Műhely.
- Mathiot, M., Garvin, P. L.
1975. *Functions of Language: A Sociocultural View. Anthropological Quarterly*, 48:148–156.
- Merlo, C.
1924. *L'Italia dialettale. L'Italia Dialettale*, 9:1-24.
1934. *Studi glottologici*. Pisa, Nistri—Lischi.
1937. *Lingue e dialetti d'Italia. Terra e nazioni*. 1937:257-280.
- Migliorini, B.
1963. *Lingua e dialetti. Lingua Nostra* 24:81–87.
1966. *Lingua contemporanea*. Firenze, Sansoni.
- Miklós, M.
2000. *Nyelv és nyelvjárás Olaszországban*. In: Tassoni, L., Fóris Á. (szerk.) 2000:48–61.
- Mioni, A. M., Trumper, J.
1977. *Per un'analisi del „continuum” linguistico veneto*. In: Simone-Ruggiero 1977:329–372.
- Monti, P.
1845. *Vocabolario dei dialetti della città e diocesi di Como con esempi e riscontri di lingue antiche e moderne*. Milano, Dalla Società Tipografica Dè Classici Italiani.

1856. *Saggio di vocabolario della Gallia Cisalpina*. Milano, Dalla Società Tipografica Dè Classici Italiani.
- Muljačić, Ž.
1972. Die Klassifikation der romanischen Sprachen. In: *Romanistisches Jahrbuch* 18:23-37
- Nichols, P. C.
1997. *Black Women in the Rural South: Conservative and Innovative*. In: *Coates* 1998:55-63
- Niebaum, H., Macha, J.
1999. *Einführung in Dialektologie des Deutschen*. Tübingen, Niemeyer
- Olivari, O.
2006. *Vocabolario ge-it e it-ge Zeneise riso rco*. Genova, Libero di Scrivere.
- Olivieri, O.
1841. *Dizionario domestico genovese-italiano*. Genova, Ponthenier.
- Palagino, C.
2006. *La geografia delle lingue in Europa*. Napoli, Civis.
- Papp M., Szépe Gy.
1975. (szerk.) *Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Pareto, L., Pallavicino, C., Spinola, M., Cristoforo, G.
1846. *Descrizione di Genova e del Genovesato*. Genova, Ferrando.
- Pastor, G.
1990. *Ciabroti in lengagiu biijinòlu cun e „ulse” dei mei aregordi.* Torino, Alzani-Pinerolo.
- Pellegrini, G. B.
1960. Tra lingua e dialetto in Italia. In: *Studi mediolatini e volgari*. 8:137-153.
1970. La classificazione delle lingue romanze e i dialetti italiani. In: *Forum Italicum*. 4:211-237
1977. *Dal dialetto alla lingua*. In: *Dal dialetto alla lingua. Atti del IX Convegno per gli Studi Dialettali Italiani (Lecce, 28 Settembre – 1 Ottobre 1972)* Pacini Editore 175–182.
- Peruzzi, E.
1967. *Una lingua per gli italiani*. Roma, ERI.
- Petrucci, V., E.

2002. *Grammatica sgrammaticata della lingua genovese*. Genova, Sagep.
- Petyt, K. M.
1980. *The study of Dialect: An Introduction to Dialectology*. London, André Deutsch.
- Piga, F.
1991. *La poesia dialettale del Novecento*. Padova, Piccin.
- Plomteux, H.
1975. *I dialetti della Liguria orientale odierna: la Val Graveglia*. Bologna, Pàtron
- Pop, S.
1950. *La dialectologie; aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*. Louvain, Bibliothèque de l'Université, Bureaux du recueil.
- Ramella, L.
1989. *Dizionario onegliese*. Imperia, Dominici Editore.
- Romanello, M. T., Tempesta, I.
1995. (a c. di), *Dialetti e lingue nazionali. Atti del XXVII Congresso Internazionale di Studi*. Lecce 28–30 ottobre 1993.
- Rohlf, G.
1937. *La struttura linguistica dell'Italia*. Leipzig, Keller.
- Rohlf, G., Oroz Arizcuren, J., Bucciol, G., B.
1967. L'Italia dialettale (dal Piemonte alla Sicilia). *Nuovi argomenti*. V:22-27.
- Rosa, G.
1850. *Documenti storici posti nei dialetti, nei costumi, nelle tradizioni e nelle denominazioni de' paesi intorno al Lago d'Iseo, Bergamo*. Bergamo, Stamperia Mazzoleni.
- Rusu, V.
1989. *Dialettologia generale*. Zanichelli, Bologna.
- Sajtos, L., Mitev, A.
2007. *SPSS Kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Budapest, Alinea Kiadó.
- Sapir, E.
1921. *Language*. New York, Harcourt Brace.
- Sicardi, G., P.
2002. *Prontuario Etimologico Ligure*. Alessandria, Dell'Orso.
- Serra, G. F. L.

1835. *La storia della antica Liguria e di Genova*. Genoa, Elvética.
- Sgroi, S. C.
1981. Diglossia, prestigio, italiano regionale e italiano standard: proposte per una nuova definizione. „*La ricerca dialettale*” 3:207–248.
- Simone, R., Ruggiero, G.
1977. (a c. di) *Aspetti sociolinguistici dell’Italia contemporanea*. Roma, Bulzoni.
- Simone, R., Vignuzzi, U.
1977. (a c. di) *Problemi della ricostruzione in linguistica*. Roma, Bulzoni.
- Skutnabb-Kangas, Tove-Bucak
1994. *Killing a mother tongue-how the Kurds are deprived of linguistic human rights*. In: Skutnabb-Kangas, Tove-Phillipson 1994:347–371.
- Skutnabb-Kangas, Tove-Phillipson.
1994. (ed.) *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination*. Berlin–New York, Mouton de Gruyter. (Contributions to the Sociology of Language 67.).
- Sobrero, A. A.
1974. Note sulla dinamica del passaggio dal dialetto alla lingua in un quartiere urbano. *AA.VV.* 1974: 77-86.
1985. Indagine sugli emigrati di ritorno: lo specifico linguistico delle donne. *Studi emigrazione*. 79:399–410.
1988. *Italienisch: Regionale Varianten. Italiano regionale*. In: Holtus-Metzeltin-Schmitt, 1988:732–748.
1993. *Dialetti in Italia*, Roma-Bari, Istituto della Enciclopedia Italiana.
1997. (a c. di) *Introduzione all’italiano contemporaneo. La variazione e gli usi*. Roma–Bari, Laterza.
- Sobrero, A. A., Miglietta, A.
2003. *Note sul ’parlar giovane’ in Salento*. In: Ardrizzo, Gambarara 2003:67-87.
- Sobrero, A. A., Romanello, M. T.
1981. *L’Italiano come si parla in Salento*. Lecce, Milella.
- Spano, G.
1851. *Vocabolario sardo-italiano e italiano-sardo, coll’aggiunta dei proverbi sardi*. Cagliari, Dalla Tipografia Nazionale.
1840. *Ortografia sarda nazionale, ossia gramatica della lingua logudorese paragonata all’Italiana*. Cagliari, Nella reale Stamperia.
- Sthel, T.

1988. *Les concepts de continuum et de gradatum dans la linguistique variationele*. In: Kremer 1988:28–54.
1987. *Sostrato, variazione linguistica e diacronia*. In: Arens, 1987:410–420.
- Szabó J.
1986.
- Tagliavini, C.
1969. *Le origini delle lingue neolatine. Introduzione alla filologia romanza*. Bologna, Casa Editrice Prof. Riccardo Pàtron.
- Tassoni, L., Fóris Á.
2000. (szerk.) *Olasz Nyelvi Tanulmányok. Az alkalmazott nyelvészet témaköréből*. Pécs, Iskolakultúra.
- Tannen, D.
1992. *Ma perché non mi capisci? Alla ricerca di un linguaggio comune fra donne e uomini*. Piacenza, Frassinelli.
- Telmon, T.
1982. Quali lingue per quali culture nelle zone alpine? A_A.V_V. *Cultura italiana e francese a confronto nelle zone alpine. Paul Valery, teoria, e ricerca poetica. Atti dell’VIII. Convegno della Società Universitaria per gli studi di lingua e letteratura francese (Aosta 27–30 settembre 1979)*, Schena, Fasano 1982:61–69.
1989. Dialetto-Lingua-Dialetto: un processo storico? A_A.V_V. *Espaces romans. Études de dialectologie et de géolinguistique offertes à Gaston Tuallion*, Grenoble, ELLUG 1989:587–591.
- Terracini, B. A.
1910-1922. Il parlare d’Usseglio. In: *Archivio Glottologico Italiano*. 17:198-360
- Thumb, A.
1909. *Handbuch der griechischen Dialekte*. Heidelberg, Winter.
- Tiraboschi, A.
1873. *Vocabolario dei dialetti bergamaschi antichi e moderni*. Tipografia flli Bolis.
1875. *Raccolta di proverbi bergamaschi*. Bergamo, Tipografia flli Bolis.
1879. *Il gergo dei pastori bergamaschi*. Bergamo, Tipografia flli Bolis.
- Tropea, G.

1963. Pronunzia maschile e pronunzia femminile in alcune parlate del messinese occidentale. In: *Italia Dialettale*, 26:1-29.
1976. *Italiano di Sicilia*. Palermo, Aracne.
- Trager, G.
1949. *The field of linguistics*. Norman, Okla., Battenburg Press [Trad. it.]
A_A.V_V. *Cultura italiana e francese a confronto nelle zona alpina*.
- Trudgill, P.
1974. *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge, Cambridge University Press.
1983. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Harmondsworth, Penguin Books.
1997. *Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába*. Ford., Sándor K. Szeged, JGYTF Kiadó.
- Trudgill, P., Chambers, J. K.
1998. *Dialectology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Trumper, J.
1984. *Language variation, code switching, S. Chirico Raparo (Potenza) and the migrant question (Konstanz)*. In: Auer, Di Luzio 1984:29–54.
1977. *Ricostruzione nell'Italia settentrionale: sistemi consonantici. Considerazioni sociolinguistiche nella diacronia*. In: Simone, Vignuzzi 1977:259–310.
- Trumper, J., Maddalon, M.
1990. *Il problema delle varietà: l'italiano parlato nel Veneto*. In: Cortelazzo, M. A., Mioni, A. M. 1990:159–191.
- Usanna, B., C.
2000. *Visione d'altri tempi. Glossario dei termini dialettali, modi dire, proverbi, tradizioni di Villanova D'Albenga*. Imperia, Grafiche Amadeo Centro Stampa Offset.
- Vas
1986. *Úrtimi barbáci dialéttali du portu*. Imperia, Cav. A. Dominici.
- Vincze L.
2007. Kétnyelvűség, oktatás és nyelvi identitás Finnországban. *Modern Nyelvoktatás*. 2–3. 2007:65–71.
- Wakelin, M. F.
1977. *English Dialects: An Introduction*. London, Athlone Press.
- Wardhaugh, R.
1995. *Szociolingvisztika*. Ford., Pap Mária. Budapest, Osiris-Századvég.

2006. *An Introduction to Sociolinguistics*. Malden, Blackwell Publishing.
 West, C., Zimmerman, D. H.
1987. Doing gender. *Gender and Society*, 1: 125 – 151.
- Wolfram, W.
 1969. *A Sociolinguistic Description of Detroit Negro Speech*.
 Washington, D.C. Center for Applied Linguistics.
- Zambutto, M.
 2003. *Generazioni giovani*. Milano, Paoline.
- Zannoni, G. B., Zannoni, A.
 1848. *Storia della Accademia della Crusca e rapporti ed elogi*. Firenze,
 Tip. del Giglio.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- <http://it.wikipedia.org/wiki/Borgomaro>
http://wapedia.mobi/it/Lingua_igure
http://www.aliguralavoro.it/prod/oml/pubbl/Settimana_flash/23.pdf
http://www.comitau.org/Mangaras/ainas/bolognesi_-_incerti.pdf
http://www.comune.borgomaro.im.it/Cultura_e_turismo.html#CONIO
<http://www.comuni-italiani.it/07/geografia.html>
<http://www.dialettando.com/regioni/Liguria.lasso>
http://www.francobampi.it/zeneise/lezze/1990_32.htm
http://www.ge.camcom.it/doc/2007_12_giornata_economia.pdf
<http://www.geocities.com/ziardua/funulugiamp3/suoniitaNS.html>
<http://www.gfbv.it/3dossier/lingue.html>
<http://www.istat.it/Censimenti/Popolazione/index.htm>
[http://www.istat.it/salastampa/comunicati/non_calendario/20070420_00/testointe
 grale.pdf](http://www.istat.it/salastampa/comunicati/non_calendario/20070420_00/testointe

 grale.pdf)
<http://www.italiadona.it/public/percorsi/02014/liguriad.htm>
http://www.pianetascuola.it/dizionari/storia_parole/cap3/1_bembo.html
<http://www.provincia.imperia.it/site/9848/default.aspx>
<http://www2.provincia.genova.it/bilanciosociale/2002/cap02/cap02.htm>
<http://www.sil.org/ethnologue/distribution.html>
<http://www.thelatinlibrary.com/dante/vulgar.shtml>

SZÓTÁRAK

2002. *Calendario Atlante De Agostini 2002*. Istituto Geografico De Agostini, Novara, De Agostini.
2006. *Dizionario Genovese*. Roma, Newton Compton.
2007. *Guida D'Italia. Liguria. Touring Club Italiano*, Milano, Mondadori.
Agostino, A.